

Doktori (PhD) értekezés

**A „Magyar Külpolitika” cím folyóirat
szemlélete 1920-1929 között**

Szerepi Sándor

Debreceni Egyetem
BTK

2011.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezet	4
2. A téma historiográfiai áttekintése	11
3. A 'Magyar Külpolitika' cím folyóirat jellemzői, illetve kapcsolata a Magyar Külügyi Társasággal	17
3.1. A külpolitika helye és lehetőségei az I. világháború után	17
3.2. A Magyar Külügyi Társaság	22
3.3. A Magyar Külügyi Társaság megszervezése	25
3.4. A társaság szerepe, felépítése	33
3.5. A diplomataképzés újjászervezése, és az MKT külügyi képzése	41
3.6. A társaság publikációs tevékenysége	48
3.7. A folyóirat tulajdonosi, támogatói háttere	50
4. A folyóirat külpolitikai szemléletének meghatározó vonásai	65
4.1. A 'Magyar Külpolitika' bemutatkozó éve (1920)	60
4.2. Az 1920. évi trianoni békeszerződés és következményeinek értékelése	68
4.3. Külpolitikai kiütkeresés	75
4.4. A revíziós lehetőségek megítélése és a propaganda szerepe	100
4.5. Az utódállamokhoz fűződő viszony, és a kisebbségi kérdés	143

4.6. Magyarország helye az európai politikában	158
5. Összegzés	162
Irodalomjegyzék	167
Mellékletek	178
1. Melléklet – A folyóirat szerzőgárdája	178
2. Melléklet - Az elemzett korszak külügyminiszterei	190
3. Melléklet - Néhány jellemző karikatúra a lapból	191
4. Magyar nyelvű absztrakt	192
5. Angol nyelvű absztrakt	193

1. BEVEZET

Személyes érdeklődésem a témával kapcsolatban több mint egy évtizede kezdődött. A múlt század kilencvenes éveinek második felében került ugyanis újra a két világháború közötti történelem azon szelete intenzívebben a történészi górcső alá, melyet sommásan a revíziós politika/propaganda kifejezéssel szoktunk ellátni. A téma természetesen már a rendszerváltás előtt is jelent volt mind a történetkutatásban, mind a közéleti diskurzusokban, azonban a revizionista törekvések elfogulatlan feltárására és vizsgálatára véleményem szerint csak az említett időszaktól érettek meg teljes körűen a feltételek. Problémát jelentett és néha jelent ma is, hogy a vizsgált korszak és ezen jelenségének megítélése a mai napig igen komoly ideológiai és aktuálpolitikai tartalmakat hordoz magában. Szerencsére ez az ideológiai, politikai és sok esetben érzelmi töltet kevésbé jellemzi azokat a történészeinket, akik elsősorban a '60-as évek végétől, '70-es évek elejétől kezdve igyekeztek a Horthy-korszakra vonatkozó kérdéseinkre minél alaposabb választ adni. Legyen az a kormányzó személyének szerepe a magyar külpolitika alakításában, Bethlen István konszolidációs politikájának demokratikus és tekintélyelvű attribútumai, vagy akár Gömbös Gyula sajátos belpolitikai törekvéseinek elemzése. A történettudomány berkein belül már jóval rendszerváltást megelőzően megindul a merev, szemantikussá váló szemlélet „fellazulása”, és a két világháború közötti magyar történelem reálisabb, objektívabb értékelésének kidolgozása. Az már egy másik kérdés, hogy ez a változás milyen mértékben és ütemben tudott hatást gyakorolni az - elsősorban politikai- közbeszédre, illetve a történelem tankönyvek gondolatvilágára.

Itt kell külön kiemelni azokat a témámhoz legszorosabban kapcsolódó szerzőket, és műveket, akik a két világháború közötti magyar külpolitikáról, a revízióról, az irredentizmusról és a hozzájuk kapcsolódó kultuszról jelentettek meg alapvetően fontos műveket.¹ Jelen dolgozat szempontjából ezek a munkák jelentették egyben az

¹Például.

Pritz Pál: Magyar diplomácia a két háború között. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1995.

Romsics Ignác alábbi művei:

Bethlen István. Osiris Kiadó, Bp., 1999.

Helyünk és sorsunk a Duna-medencében. Osiris Kiadó, Bp., 1996.

Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-, Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó Bp., 1998.

A trianoni békeszerződés. Osiris Kiadó, Bp., 2001.

Trianon és a magyar politikai gondolkodás 1920-1953. (íjf. Bertényi Ivánnal közösen) Osiris Kiadó, Bp., 1998.

inspirációt és a legfontosabb szakmai kiindulópontot is. Szó szerint értelmezett témámat tekintve nem tisztem mindazoknak a külpolitikai eseményeknek a részletes bemutatása illetve elemzése, melyek a kijelölt korszakon belülre esnek. Mindennek dolgozatomban csupán annyiból igyekszek ezeknek teret engedni, amennyiben a Magyar Külügyi Társaság felfogását, törekvéseit segítenek pontosabban megvilágítani, illetve az elemzett folyóirat, a 'Magyar Külpolitika' vizsgálatát megkönnyíti.

A feltáró és értelmező történelmi munkának köszönhetően már sok tekintetben lehet vélt az olvasó érdeklődés számára a korszakra vonatkozóan releváns témák alapos tanulmányozása. Elmélyedhet az összegyűjtött és kommentárokkal ellátott dokumentum-források gyűjteményekben, részletesen tájékozódhat a különböző felfogású, de az alapmotívumokban általában közös elemző történelmi írásokban. Azonban véleményem szerint – ez egy történész számára természetes alapállás, - még bízva van kutatható, és kutatásra érdemes részlet a korszakra vonatkozó magyar történelmi lapjai között. Ez természetes, hiszen egyrészt a múlt feltárásának folyamata soha véget nem érő tevékenység, másrészt minden kutató eltérő aspektusból szemléli a történelmi problémákat: saját meglátása, ismerete és érdeklődése határozza meg vizsgálódásának irányait.

A fentebb említett témákon túl éppen ezért úgy gondolom, hogy két olyan kutatási terület is létezik a két világháború közötti korszakra vonatkozóan, melynek feltárásában még jócskán akad szakmai feladat. Az egyik: a korszakra vonatkozó sajtótermékek és média elemzése. Ebben a tekintetben néhány összefoglaló munka ugyan napvilágot látott,² azonban mindazoknak a meghatározó orgánumoknak, amelyek véleményformáló képességgel bírtak az olvasó- vagy rádióhallgató közönség számára, még sok esetben hiányos a feldolgozottsága. Ennek kapcsán úgy vélem: elsősorban a meghatározó fővárosi napilapok és folyóiratok vonatkozó számainak és a Magyar Rádió műsorainak elemző feltárása sok tekintetben gazdagíthatná és árnyalhatná azt a történelmi képet, mely alapvetően a levéltári forrásokon alapuló szakmunkák révén

Zeidler Miklós: Apponyi Albert és a Nemzetek Szövetsége. In.: A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére. (szerk.: ELTE BTK Új- és legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék, Bp., 2000.,

Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Bp., 2002.,

Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Osiris Kiadó, Bp., 2001.

² Itt elsősorban Sipos Balázs elmúlt évtizedben megjelent munkáira kell gondolni:

Sipos Balázs: Politikai újságírás az 1920-as években. ELTE, Bp., 2002.

Sipos Balázs: A politikai újságírás mint hivatás. Napvilág Kiadó, Bp., 2004.

tanulmányozható. A másik: azon, különféle - a kor szóhasználatában társadalmi – szervezetek tevékenységének feltárása, melyek különböző mértékben és a korszak folyamán eltérő hangsúlyokkal és célok mentén, de befolyásolták, befolyásolhatták az aktuális kormányzati politikát. Ilyen szervezetnek tekinthetjük a Magyar Külügyi Társaságot, amely véleményem szerint – bizonyos intervallumokban meghatározó szerepet játszott a magyar külpolitikai véleményformálás tekintetében. Azonban a Külügyi Társaság, attól függetlenül, hogy 1920-tól a második világháborús összeomlásig folyamatosan működött, létezésének tudata nemcsak a tágabb közvéleményben, hanem a történelem szakos tanárok ismeret-tárából is hiányzik. Hiányzik annak ellenére, hogy a Társaság tagjai között szép számban képviseltették magukat a korszak jelentősebb politikusai, akik más tekintetben mai napig benne élnek történelmi és társadalmi tudatunkban (Apponyi Albert, Bethlen István, Teleki Pál, Berzeviczy Albert, Fényi Miksa, Ugron Gábor...) Tehát úgy gondolom, hogy mindkét tematikai irány még jelentős mértékben tartogat a kutatók számára izgalmas és tényekkel teli vizsgálati terepet.

Az értekezés, és egyben a dolgozat, nem tekinti céljának a két világháború közötti korszak (és ezen belül a vizsgált 1920 és 1929 közötti intervallum) külpolitikai történéseinek minden szempontból kimerítő elemzését, csupán azokat az alább megfogalmazott téziseket igyekszik igazolni, melyek széles körben vett témájának fókuszában elhelyezkednek. Minden a korszakra vonatkozó információ, mely jelen munkában szerepel, az alapozó, előkészítő funkciót tölti be, illetve segíti az olvasó számára kutatás eredményeinek minél alaposabb tanulmányozását. Hasonlóan nem célja az értekezésnek a 'Magyar Külügyi Társaság' teljes publicisztikai tevékenységének feltárása és elemzése sem. A dolgozat a 'Magyar Külpolitika' 1920-1929 közötti számainak tematikus feldolgozására vállalkozik, szem előtt tartva mindazokat a szempontokat, melyek a folyóirat elemzésének keretét megadják.

A fentebb említett két, további feltárára érdemes terület egy olyan ponton ért össze munkám során, mely mind a sajtótörténet, mind a Külügyi Társaság tevékenysége szempontjából hordozhat a releváns történelmi információkat. Ebből az alapállásból fogalmaztam meg téziseimet, melyre a dolgozat kutatómunkáját felépítettem:

1. A Külügyi Társaság, mely igen szerteágazó publikációs tevékenység-repertoárral rendelkezett, kiadványai, folyóiratai által alapvetően próbálta meg befolyásolni a

korszak hazai és külföldi olvasójának szemléletét, els sorban a majdani revíziós célok megvalósítása érdekében. Ebben a tekintetben teljes mértékben párhuzamba állítható egyrészt a politikai-társadalmi törekvések f áramával, másrészt a már fentebb említett társadalmi szervezetek m ködésének jellegzetességeivel is. Viszont a Társaság kiadott egy olyan periodikát³ is, mely egyrészt problémafelvet , másrészt elemz -értékel írásaival túlmutat a pusztán revíziós hangulatkelt és fenntartó, illetve kvázi társadalmi integrációs szerepkörén. Épp ezért a dolgozatban vizsgált folyóirat, a 'Magyar Külpolitika' véleményem szerint fontos artikulációs bázisa volt a kormány közeli körök külpolitikai elképzeléseinek, véleményeinek, melyekben minden olyan a külpolitikával és a külüggyel, diplomáciával kapcsolatos alternatíva megjelent, ami a korszak gondolkodásában egyáltalán helyet kaphatott. Ez még abban az esetben is feltételezhet , ha 'Magyar Külpolitika' színvonala, lévén egy politikai hírlap, meg sem közelítette a Társaság zászlóshajójának tekintett 'Külügyi Szemlé"-jét!

2. Kutatásom elején azt feltételeztem, hogy a 'Magyar Külpolitika' nem csupán a kormányzat gondolkodásának külpolitikai leképez dése volt, hanem egyrészt egy plurális fórum, melyben valóban megjelenhettek a sokszor teljesen eltér vélemények is. Ennek háttérében persze az is kitapintható, hogy a vidéki és f városi szerz k egyaránt reprezentáltatták magukat a lapban, illetve a szerz gárda foglalkozás szerinti összetétele önmagában is változatos volt. Másrészt a folyóirat talán egyfajta szondaként is m ködhetett, feldobva azokat a különféle elképzeléseket, melyeknek bármilyen realitása is volt az adott politikai szituációban.

3. Kutatásomat a folyóirat 1920 és 1929 közé es számaira fókuszáltam. Ennek oka adja meg utolsó tézisem háttérét: a Magyar Külpolitika' indulásától (1920. május) lényegében 1929-ig áll a Magyar Külügyi Társaság szoros irányítása alatt. A Revíziós Liga megalakulását (1927) követ en fokozatosan veszi át országos szinten azoknak a külpolitikával összefügg szervezeteknek, kiadványoknak és rendezvényeknek a koordinációját vagy sok esetben direkt irányítását, melyek a revíziós mozgalom céljait szolgálhatják. Ez alól a 'Magyar Külpolitika' sem kivétel. A folyóiratban formálisan csak 1930-tól jelenik meg a Liga mint tulajdonos, de gyakorlatilag már 1929 végére egy szerkezetében és hangvételében is jelent sen átalakult 'Külpolitika' került az olvasók kezébe. Épp ezért kutatásom csupán a megjelölt id szak a téma szempontjából releváns

³ Megjegyzend : az MKT-nak a 'Magyar Külpolitiká"-val szorosabb kapcsolata 1920 folyamán, illetve 1925-1928 között volt. Azonban a közös politikai háttér, illetve a szerz k, szerkeszt k viszonyrendszeré talán mégis megengedi a fenti megfogalmazást.

írások elemzésére koncentrálok, megvilágítva és kiemelve azokat a hangsúlyokat, melyeket a '20-as évek magyar külpolitikai gondolkodását tekintve fontosnak, meghatározónak vél.

Téziseim alátámasztását az elzetes kutatómunka által levont tapasztalatok alapján meghatározott kategóriák mentén végeztem el. Olyan vizsgálati szempontokat hoztam létre, melyekbe besorolható írások határozottan választ adnak a tézisekben rejlő kijelentések formában megfogalmazott kérdéseinkre.

Az elemzés keretében szolgáló kategóriák a következők voltak:

1. Az 1920. évi trianoni békeszerződés és következményeinek értékelése
2. Külpolitikai kiűtkeresés
3. A revíziós lehetőségek megítélése és a propaganda szerepe
4. Az utódállamokhoz fűződő viszony és a kisebbségi kérdés
5. Európa és Magyarország

Mindezt kiegészíti a Külügyi Szemle idevonatkozó számainak tartalmi elemzése.

Az elzetes vizsgálat során kiválogatott cikkek mindegyikét valamelyik (néha egyszerre több) kategóriába minden esetben besorolhatónak véltem. A kategóriákat természetesen alkategóriákra bontottam, hogy megfelelő mélységben elemezve tudjam téziseimet igazolni. Ahol plusz információt hordozott, ott számszerű adatokat és azok grafikus megjelenítést is alkalmaztam.

A dolgozat formai jellemzőit tekintve a hivatkozások megjelenítését a Századok c. történelmi folyóirat alapján végeztem el.

A forrásfeltérképezési kutatási szakaszban kiindulópontként a Debreceni Egyetemi- és Nemzeti Könyvtár idevonatkozó állományát tártam fel. A debreceni folyóiratpéldányok egy-két kivételtől eltekintve gyakorlatilag csak 1926-tól datálódnak. A korábbi évekből csupán 5 szám lelhető fel. Ezután természetesen a másik két, a vizsgált sajtótermék szempontjából szóba jöhető egyetemi központ könyvtárai kerültek sorra (Szeged, Pécs). Katalógusaik szerint azonban a MK egyáltalán nem található meg gyűjteményükben. A kutatás következő szakaszában a fővárosi országos gyűjtési körrel rendelkező könyvtárak mindegyikének idevonatkozó állományát átvizsgáltam. Az Országgyűlési Könyvtár folyóirat állományában csak néhány évfolyam anyagaiból találtam rendkívül rossz állapotban lévő (gyakorlatilag nem kutatható) példányokat. Az Akadémiai Könyvtár és az ELTE Egyetemi Könyvtár hiányosan, és csak a '20-as évek második felétől rizte meg a vizsgált folyóirat példányait. A fővárosi Szabó Ervin

Könyvtárban is ehhez hasonló állapotokat tapasztaltam. A legnagyobb eredményt értelem szerűen az Országos Széchényi Könyvtárban értem el, ahol a vizsgált korszakot tekintve (1920-1929) csupán két évfolyam (1924-1925) tekintetében találtam jelentősebb hiányt. Viszont a korai évfolyamok is csak a külön engedéllyel kutatható muzeális példányok között voltak fellelhetőek. Mindezt összesítve a következő bázisra építve kezdhettem el a Magyar Külpolitika elemző vizsgálatát:

1920-1923-ra, 1927-1929-re vonatkoztatva a teljes állományok, az 1924-es és az 1926-os évfolyam számai pedig többségében rendelkezésemre álltak. Az 1925-ös évfolyam pedig az elhúzódó pénzügyi problémák miatt csupán december 1-jén jelenik meg újra. Ezt erősíti meg Eötvösi Olivér egy következő évi írásában, amelyben kihangsúlyozza a Társaság pénzügyi helyzetét, és azt, hogy rendkívül csekély létszámú a pártoló tagok száma mind a fővárosban, mind vidéken.⁴

A kutatás kapcsán szóba jöhet levéltári anyag feltérképezése a Magyar Országos Levéltárban kezdődött. Az első szakaszban a MOL két nagy osztályának (Polgári Szervek Osztálya, Családok, személyek iratai) dokumentumai között vizsgáltam ennek anyagát ld. a 4. számú mellékletben. Várakozásainkkal ellentétben azonban azt kellett tapasztalnom, hogy a kutatásunk tárgyával kapcsolatos feltárható iratok, dokumentumok száma rendkívül csekély. Mindössze néhány használható iratra találtunk a K58-as, a K66-os és a K437-es számú iratcsoportok anyagi között. Azonban ezek sem vonatkoznak direkt módon vizsgált témánkra, de a tágabb társadalmi-politikai környezet megismeréséhez adalékul szolgálhatnak. A Külügyi Társaság említett iratanyagai pedig időben kívül esnek a Bethlen István által fémjelzett korszakon. Tehát annak ellenére, hogy a Külügyi Társaság és folyóiratai (Magyar Külpolitika, Külügyi Szemle), valamint egyéb kiadványai legtöbb esetben a nemzetgyűlési képviselők és kormánytagok tevékenysége révén látott napvilágot – akik egyben a KT tagjai vagy pártolói voltak –, mégsem maradt fenn jelentős mértékben levéltári anyag a MOL idevonatkozó osztályának átvizsgált dokumentumai között.

A Családok, személyek iratainak osztályán is csupán a Wlassics család levéltári anyagában (P1445) találtam témám szempontjából releváns tartalmakat.

⁴ Ezt jelzi a MK 1925. december 1-i számában megfogalmazott közlemény is: „Örömmel jelentjük olvasóinknak, hogy a Magyar Külpolitika, hosszabb szünetelés után, ismét útjára indul, ezúttal mint a Magyar Külügyi Társaság hivatalos lapja.” Magyar Külpolitika.1925.december.5.1.

Hasonlóan kevés sikerrel járt a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában lévő levelek áttekintése is.⁵ Viszont némileg komolyabb eredményt hozott az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának tanulmányozása a Kötetes Kéziratokat tekintve. A Fol.Hung. és Quart.Hung. jel állományban els sorban Pekár Gyula írásai, míg a Quart.Hung. állományban pedig Paikert Alajos naplója tartalmazott számottevő információt.

Az Országos Széchényi Könyvtár külön gyűjteményeinek egy része is bekerült a kutatás helyszínei közé. Azonban sem a fényképtárban nem bukkantam használható anyagra⁶, sem a történeti interjúk filmfelvételei nem vitték sokkal előrébb kutatásunkat.⁷

⁵ A levelek feladói között volt egyebek közt Apponyi Albert, Bethlen István, Berzeviczy Albert, Eötvényi Olivér, Herczeg Ferenc és Wlassics Gyula is.

⁶ Ez alapvetően az alacsony fokú feldolgozottságnak köszönhető.

⁷ Összesen 5 filmhíradó részletben szerepel valamilyen indirekt kapcsolat témánkhoz illeszkedően.

2. A TÉMA HISTORIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉSE

A második világháborút közvetlenül követő évek nem kedveztek sem politikai szempontból, sem szakmai tekintetben a Horthy-korszak külpolitikájáról szóló összegző-elemző történelmi munkák számára. Természetesen a megfelelő történelmi távolság (2-3 nemzedék) az '50-es években sem állt rendelkezésre, azonban a politikai-ideológiai nyomás kitermelte azokat a közel két évtizeden keresztül követendőnek tartott írásokat, melyeknek a hatvanas évek második feléig nem volt szerencsés megkérdőjelezni.⁸ Még a Rákosi-korszak idején jelenik meg Zsigmond László munkája,⁹ melynek feladata lényegében nem volt más, mint az Andics Erzsébet által meghatározott ideológiai alapelvek érvényesítése a vizsgált korszakról szóló történetírásban is. Indulásában még ehhez a korszakhoz tartoznak azok a forrásgyűjtemények¹⁰, melyek a Horthy-kor meghatározónak tartott dokumentumait, levéltári anyagait igyekeztek kötetbe szerkeszteni. A sorozat IV. része¹¹ azonban már a '60-as évek terméke, így némi elmozdulás tapasztalható a korábbi kiadványokhoz képest. A magyar külpolitika két világháború közötti korszakára vonatkozó forrásfeltárás- és kiadás ugyancsak jelentős szelete a „Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1945” címet viselő, s két évtizeden keresztül (1962-1982) jelentek meg az Akadémiai Kiadónál kötetei.¹² A magyar-német kapcsolatokra

⁸ A dolgozat historiográfiai összegzésében nagyban támaszkodtunk Romsics Ignác két ilyen témájú írására, melyek a már említett „Múltról a mának” c. kötetben jelentek meg: „A Horthy-rendszer jellegéről” 339-357. illetve „A két világháború közötti magyar külpolitika megítélésének változásai” 358-369.

⁹ Zsigmond László: Adalékok a magyar ellenforradalmi rendszer külpolitikájához (1929-1945) Szikra Kiadó, Bp., 1953.

¹⁰ Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919-1921. Szikra Kiadó, Bp., 1953.,
Iratok az ellenforradalom történetéhez. (szerk.: Karsai Elek, közread. a Magyar Országos Levéltár) 1956-59.

¹¹ Nemes Dezső: A Bethlen-kormány külpolitikája 1927-1931-ben. Kossuth, Bp., 1964.

¹² Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1945. 1962-1982.

1.[köt.], A Berlin-Róma tengely kialakulása és Ausztria annexiója 1936-1938. (Összeállította és sajtó alá rendezte Kerekes Lajos) Akadémiai Kiadó, Bp., 1962.

2.[köt.], A müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936-1938. (Összeállította és sajtó alá rendezte Ádám Magda.) Akadémiai Kiadó, Bp., 1965.

3.[köt.], Magyarország külpolitikája 1938-1939. (Összeállította és sajtó alá rend. Ádám Magda.) - Akadémiai Kiadó, Bp., 1970.

4.[köt.], Magyarország külpolitikája a 2. világháború kitörésének időszakában 1939-1940 (Összeállította és sajtó alá rendezte Juhász Gyula) Akadémiai Kiadó, Bp., 1962.

5.[köt.], Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940-1941 (Összeállította Juhász Gyula, Sajtó alá rendezte Juhász Gyula és Fejes Judit) Akadémiai Kiadó, Bp., 1982.

vonatkozó dokumentumgyűjtemény¹³ is napvilágot látott, amelyben egy több mint ezer oldalas kiadványt szerkesztettek egybe a hitleri Németország és a Magyar Királyság kapcsolatainak bemutatása révén.

A hatvanas évek közepétől kezdve jelennek meg sorra azok az elemző írások, melyek tárgyalt korszakunk külpolitikai tevékenységét analizálják, külön bemutatva az egyes kormányfők kötetű kurzusok jellemzőit, tevékenységét. Juhász Gyulának a második Teleki-kormány külpolitikájáról szóló munkája,¹⁴ illetve Nemes Dezső írása¹⁵ már 1964-ben megjelenik. Azon túl, hogy Nemes alaposan végigelemzi a Bethleni külpolitika utolsó éveit, - részletesen kitérve az olasz szerződésre és annak körülményeire, az osztrák Heimwehr kapcsolatra, a Rothermere akcióra és következményeire, illetve a szentgotthárdi fiaskóra, - végkicsengésében a szovjetellenesség kap domináns hangvételt. Teszi ezt annak ellenére, hogy összegzésében újra elismételi, hogy: „A Bethlen-kormány elsőrendű külpolitikai célja a *kisantant fellazítása és felbomlasztása.*” Nem sokkal ezután feldolgozásra kerül a Károlyi Gyula kormány külügyi tevékenysége is.¹⁶

Az évtized végén meginduló politikai enyhülés tette lehetővé, hogy napvilágot lásson a több kiadást is megért, sokáig „alapszövegnek” számító kötet: Juhász Gyula tollából.¹⁷ Juhász írásában, mint azóta oly sokan értenek kiemelte a magyar külpolitika alapvetően belpolitikai meghatározottságát. A Tíz kötetes Magyarország története¹⁸ idevonatkozó kötetének 5. fejezete két nagy tematikai egységben tárgyalja a '20-as évek külpolitikai törekvéseit, jellemzőit. Az 1923-26 közötti szakasz lényegét a gazdasági stabilizáció külpolitikai megtámogatottságában látja, míg az ezt követő évek egyértelműen a revíziós törekvések jegyében telnek. Természetesen ennek alapvonalát én is elfogadom, hangsúlyozva azonban az árnyalt megközelítést.

Hasonlóan Juhász Gyula írásához fontos összegzés a kicsit több mint egy évtizeddel megjelent Ormos Mária könyv¹⁹ is, mely a világháborút követő zavaros időszak útvesztésében nyújt biztonságos eligazodást. Ennek a munkának köszönhetően

¹³ A Wilhelmstrasse és Magyarország: német diplomáciai iratok Magyarországról: 1933-1944. (szerk.: Ránki György, Pamlényi Ervin, Juhász Gyula és Kerekes Lajos, összeállította, sajtó alá rendezte és bevezetőt írta Ránki György), Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Bp., Kossuth Kiadó, 1968.

¹⁴ Juhász Gyula: A Teleki-kormány külpolitikája, 1939-1941. Akadémiai Kiadó, Bp., 1964.

¹⁵ Nemes Dezső: A Bethlen-kormány külpolitikája 1927-1931-ben. Kossuth Kiadó, Bp., 1964.

¹⁶ Márkus László: A Károlyi Gyula-kormány bel-és külpolitikája. Akadémiai Kiadó, Bp., 1968.

¹⁷ Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1919-1945. Kossuth Kiadó, Bp., 1969.

¹⁸ Magyarország története 1918-1919, 1919-1945. (szerk. biz. elnöke: Pach Zsigmond Pál) Akadémiai Kiadó, Bp., 1976.

¹⁹ Ormos Mária: Padovától Trianonig. Kossuth Kiadó Bp., 1983.

már évekkel a rendszerváltás előtt formálhatott tárgyilagosabb képet a huszadik századi magyar történelem iránt érdeklődő olvasó a háborús összeomlás és az azt követő majdnem két év eseményeiről, s a számunkra meglehetősen elnyitelenül alakult körülményekről. Igen fontosnak tekinthető Ránki György két idevonatkozó munkája²⁰ is, melyek a '80-as évek elején jelentek meg, a gazdasági meghatározottság és a kisállamiság problémáját hozza be új elemként a történeti diskurzusba. 1981-es munkája az európai nagyhatalmak két háború közötti gazdaságpolitikai befolyásoló törekvéseit veszi górcső alá. Részletesen elemezve a francia, angol és német politikai lépéseket, melyeket a közép-és délkelet-európai országok gazdaságának ellenzése és irányítása érdekében ez időben tettek. Vizsgált korszakunk elejéhez kapcsolódik Arday Lajos írása,²¹ mely bár jóval korábban (1978) elkészült, csak a rendszerváltás idején jelenhetett meg: A szerző, aki 2009-ben újra kiadta munkáját, az első világháború végétől a második Clerk-misszióig követi nyomon a brit külpolitikai törekvésekben a magyar vonalat. Pritz Pál, akinek diplomáciatörténeti írásai²² az utóbbi néhány évtizedben a kérdés iránt érdeklődők számára meghatározóvá váltak, 1982-es munkájában még a gömbösi éra külpolitikai törekvéseit dolgozta fel.

A rendszerváltást követő elmúlt két évtized alatt viszont nagyon komoly publikációs tevékenység figyelhető meg a témában, mind a már kutató szerzők, mind a fiatalabb történész generáció vonatkozásában. Ide sorolhatók Galántai József írásai,²³ melyek Trianon és következményeinek egyik legelső összegzését adták: mindkét írás szinte hiánypótló funkciót töltött be a rendszerváltás idején, hiszen a pártállami időszakot követően először összegezte az első világháborút követő békekötés, illetve az ehhez kapcsolódó kisebbségvédelmi kérdések hozzáférhető tudásanyagát. Gergely és Pritz,²⁴ valamint L. Nagy Zsuzsa²⁵ a korszakot bemutató jegyzete, melyek külpolitikával foglalkozó fejezetei ma is népszerű szakirodalmak a felső oktatásban. Ugyancsak jól használhatóak a téma szempontjából azok a politikai pályaképek is, melyek szintén az elmúlt évek történetírói termései közé tartoznak. Külön kiemelve Ablonczy Balázs

²⁰ Ránki György: *Mozgásterek és kényszerpályák*. Magvet, Bp., 1983. és *Gazdaság és külpolitika* Magvet Kiadó, Bp., 1981.

²¹ Arday Lajos: *Térkép, csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918-1919*. Magvet Kiadó, Bp., 1990.

²² Pritz Pál: *Magyar diplomácia a két háború között*. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1995. illetve *Pritz Pál: Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932-1936*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1982

²³ Galántai József: *A trianoni békekötés*. Akadémiai kiadó, Bp., 1990., illetve *Galántai József: Trianon és a kisebbségvédelem*. Maecenas Kiadó, Bp., 1989.

²⁴ Gergely Jenő és Pritz Pál: *A trianoni Magyarország 1918-1945*. Vince kiadó, Bp., 1998

²⁵ L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története 1918-1945*. Multiplex Média, Debrecen, 1995.

Teleki könyve,²⁶ Gergely Jen Gömbös életrajza,²⁷ vagy Ormos Mária Kozma biográfiája.²⁸ A professzorasszony f ként kilencvenes évekbeli munkái jellemzően olyan kérdésekkel foglalkoztak, melyek összegző feldolgozása már hosszú ideje váratott magára.²⁹ Romsics Ignác tollából egy sor olyan meghatározó kötet látott napvilágot, melyek a Horthy-korszak alapproblémáit tárgyalják, s ezen belül a külpolitikai kérdéseket is érintenek.³⁰ Az ifj. Bertényi Ivánnal szerkesztett könyvük,³¹ a múlt század politikai gondolkodásának azon elemeit mutatja be, melyek tartalmi vonatkozásait tekintve mind a világháború utáni magyar bel- és külpolitikai állapotok kialakulásának vizsgálatával és a lehetséges jövő felvázolásával kapcsolódnak Trianonhoz.

A témához szorosabban kapcsolódik Szalayné Sándor Erzsébet összegző munkája a múlt század kisebbségvédelmi rendszerét tekintve.³² A szerző részletesen értekezik az I. világháborút lezáró Párizs környéki békerendszer elttel kisebbségvédelmi problémákról, azokról a kisebbségvédelmi elzményekről, melyek az európai politikában a XVI. századtól kezdve jelen vannak akár a vallásháborúk idején, akár a napoleoni háborúk lezárását követően. Alaposan tárgyalja a békeelkészítő tárgyalások során felmerült lehetőségeket, illetve a gyzteseken belüli közti véleménykülönbségeket. Elemzi a háború lezárását követően aláírt és becikkelyezett kisebbségi jogforrásokat (kisebbségi szerződéseket, a békeszerződések vonatkozó rendelkezései, ill. speciális szerződések, valamint kisebbségi deklarációk). Kitér a számunkra rendkívül fontos opció kérdésére, illetve a két világháború közötti kisebbségvédelmi rendszer működésének alapját tekintő petíciós eljárást ismertet részletesen. Rendkívül jól használható, értékes könyvében objektív összegző értékelést is nyújt a szerző a kor kisebbségvédelmi gyakorlatát illetően.

²⁶ *Ablonczy Balázs*: Teleki Pál: egy politikai életrajz vázlata Elektra kiadóház, Bp., 2000.

²⁷ *Gergely Jen* : Gömbös Gyula – politikai pályakép Vince kiadó, Bp., 2001.

²⁸ *Ormos Mária*: Kozma Miklós – egy magyar médiavezér PolgArt Kiadó, Bp., 2000.

²⁹ *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921.* Gordiusz, Győr 1990., vagy „Soha amíg élek” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pannónia Könyvek, Pécs, 1990.

³⁰ *Romsics Ignác*: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében.* Osiris Kiadó, Bp., 1996.”

Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-, Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20.*

században. Napvilág, Bp., 1998., mely térképmellékleteivel, statisztikai anyagával jelentős segítséget jelent a kérdés iránt elmélyültebben érdeklődő számára. Hasonlóan fontos történeti munkának számít:

Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés.* Osiris Kiadó, Bp., 2001., illetve

Romsics Ignác: *„Múltról a mának.* Osiris Kiadó, Bp., 2004.

³¹ *Trianon és a magyar politikai gondolkodás 1920-1953.* (szerk.: *Romsics Ignác – Ifj. Bertényi Iván*) Osiris Kiadó, Bp., 1998.

³² *Szalayné Sándor Erzsébet*: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században.* MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Bp. 2003.

Kutatásomhoz kapcsolható Eiler Ferenc 2007-ben megjelent tanulmánya³³ is, mely sajátos nemzetközi szervezetben, az Európai Nemzetiségi Kongresszuson való magyar részvételt veszi vizsgálat alá. Hasonlóan az előzőekben ismertetett szerzőhöz, Eiler is bemutatja és értékeli a békerendszerhez kapcsolódó kisebbségvédelmi eljárások rendjét, menetét, azonban ezentúl ebben kitér a magyar revíziós politikai törekvésekre is. Szót ejt a kisebbségvédelemmel kapcsolatos népszövetségi petíciók kérdéséről. Valamint azokról a nemzetközi szervezetekről, melyekben a magyar külpolitikai törekvések a hivatalos diplomácián túl legálisan megjelenhettek. Végül az Európai Nemzetiségi Kongresszuson szerepét, és az abban folytatott magyar tevékenységet elemzi mélyrehatóan. Végül újra kiemelném Zeidler Miklós témához kapcsolható írásait,³⁴ melyek a legerősebb inspirációt jelentették jelen értekezés megírásához.

Fonatosak azok a forrásjegyzékek is, melyek a korszakra vonatkozó dokumentumokat jelentették meg az elmúlt két évtized során. Ezek közül a Pritz Pál által szerkesztett „Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918-1945.”³⁵ nemcsak a szakemberek vett kutatói társadalom, hanem a felsőoktatásban tanuló történelem szakos hallgatók, de még a laikus érdeklődők számára is jól használható, hiánypótló kiadványként jelent meg. A háborút követően rövid, de eseményekben annál gazdagabb időszak francia vonatkozású dokumentumait gyűjtötte össze és fordította le Ádám Magda és Ormos Mária.³⁶ De jelen van a történeti forráskiadvány piacon már az osztrák,³⁷ az olasz,³⁸ és az amerikai külügyi iratok³⁹ hazánkra vonatkozó dokumentumainak is válogatott kiadása is.

Elmondható tehát, hogy bár a II. világháborút követően kisebb-nagyobb szünetekkel ugyan, de a témával foglalkozó történészi munkák folyamatosan jelentek meg, azonban

³³ Eiler Ferenc: Kisebbségvédelem és revízió. Magyar törekvések az Európai Nemzetiségi Kongresszuson (1925-1939). MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Bp. 2007.

³⁴ Zeidler Miklós: A „Revíziós gondolat”. Osiris Kiadó, Bp., 2001.,

Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Bp., 2002, illetve Zeidler Miklós: A trianoni békeszerződés és Magyarország. In.: Fejezetek az új- és jelenkori magyar történelemből. Tanulmányok. szerk.: Gergely Jenő. szerzők: Csapó Csaba, Dobszay Tamás, Varga Zsuzsanna, Zeidler Miklós. L'Harmattan ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Bp. 2006. 219-256.

³⁵ Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918-1945.” (szerk.: Pritz Pál) MTT, Bp., 1994.

³⁶ Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918-1919. (szerk.: Ádám Magda – Ormos Mária) Akadémiai Kiadó, Bp., 1999.

³⁷ Tilkovszky Lóránt: Ausztria és Magyarország a vészterhes korszakban. Paulus-Publishing Bt., Bp., 2002.

³⁸ A Palazzo Chigi és Magyarország. Olasz diplomáciai iratok Magyarországról 1932-1936. (szerk.: Réti György) Fischer Kiadó, Bp., 2003.

³⁹ Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról. Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának titkos iratai 1942-1944. (szerk.: Romsics Ignác) Typovent Kiadó, 1992. Gödöllő.

az elmúlt másfél-két évtizedben a két világháború közötti magyar külpolitikára vonatkozó szakirodalmi anyag igen jelentős mértékben kibővült. Sorra láttak napvilágot a korszak külpolitikai eseményeit tárgyaló munkák, a diplomáciatörténeti tanulmányok, illetve a korról vonatkozó dokumentumgyűjtemények, forráskiadványok.

3. A 'MAGYAR KÜLPOLITIKA' CÍM FOLYÓIRAT JELLEMZ I, ILLETVE KAPCSOLATA A MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁGGAL

3.1. A KÜLPOLITIKA HELYE ÉS LEHET SÉGEI AZ I. VILÁGHÁBORÚ UTÁN

„Nem szólok a propagandáról. Nagyon természetes, hogy szerveznünk kell ezt a propagandát legelső sorban a kormánnyal egyetértéssel.”⁴⁰

„Külpolitikát nem lehet nyilvánosan csinálni. Azt még soha senki sem csinálta.”⁴¹

Az, hogy egy ország társadalma, annak tagjai, különféle állami és társadalmi szervezetei milyen kapcsolatban vannak a „hivatalos” külpolitikával, jól jelzi az adott ország (nemzet) státuszát és jövőbeni lehetőségeit. Ezt a kapcsolatot természetesen csak rendkívül differenciáltan szabad megvizsgálni, tekintettel arra, hogy a külpolitika „csinálása”, az azzal való foglalkozás nemcsak vizsgált korszakunkban, hanem manapság is csak kevesek kiváltsága. Köszönhetően ez első sorban a diplomáciai élet saját politikai törvényszerűségei mentén működik, a kívülálló számára sok esetben idealizáltan romantikusnak tűnő világának, ahol az abban nem eléggé jártas szemlélő értetlenül áll a nemzetközi események előtt, vagy ami még rosszabb: félreértheti a felszíni jelenségek mögött megbúvó hátteret.

A sikeres diplomáciai munka alapos szakmai felkészülést igényel. Nem elég önmagában a politikusi ambíció, egy sor olyan kompetenciával kell rendelkeznie a külpolitikusként-diplomatának, melyek megszerzéséhez egyrészt nem csekély időre, másrészt jelentékeny mennyiségű és sokrétű tanulmányokra van szükség. Ezek a követelmények ugyanúgy meghatározták a múlt század elejének külügyi szolgálatában dolgozóinak kompetencia-listáját, mint a rendszerváltást követő kollégáikét. Előnyt jelent(ett) a felsőfokú (első sorban jogi vagy gazdasági) végzettség, a modern európai- és világnyelvek és az azokhoz kapcsolódó kultúrák alapos ismerete, sokoldalú nyelvtudás, elzárható szakmai gyakorlat, és azok a személyiségbeli jellemzők, melyek nélkül a diplomata könnyen hátrányba kerülhet saját vagy más nemzetbeli kollégáival szemben. A diplomácia magyarországi professzionalizálásának egy fontos szakaszát jelzik a

⁴⁰ *Apponyi Albert* nyitó beszéde a Külügyi Társaság alakuló ülésén. Külügyi Szemle (továbbiakban KSZ) 1921. júl-okt. 12.

⁴¹ *Teleki Pál* beszéde Szegeden (1920. október 10.) Idézi Magyar Külpolitika (továbbiakban MK) 1920. október 11. 8.

fenti követelmények némelyikét már magában foglaló elvek melyeket Teleki Pál fogalmazott meg a külügyi tisztségviselő számára első miniszterelnöki megbízatása alatt. Hangsúlyozta a felelősségérzetet, a folyamatos tanulás követelményét, a közgazdasági ismeretek nélkülözhetetlenségét és a külügyi szolgálat mindenekfelett álló érdekét.⁴²

Az elmúlt évszázad gyakori történelmi megállapításává vált az a kijelentés, miszerint a magyar társadalom viszonya a külpolitikai kérdésekhez meglehetősen passzív. Igaz ez a passzivitás és távolságtartás (vagy, ahogy az I. világháborút követően megalakult Külügyi Társaság szervezői fogalmaztak: tájékozatlanság)⁴³ az önálló magyar külpolitika létrejöttétől kezdve mind a mai napig. Jól alátámasztja ezt a kijelentést a vizsgált korszakunk elején (1921. október-december) kiadott nyilatkozat,⁴⁴ melyben a kormányzó Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja fejtja a közeljövőre vonatkozó terveit. A programként is értelmezhető dokumentumban semmilyen formában nem szerepelnek külpolitikával kapcsolatos kérdések. Ennek hátterében természetesen nemcsak a közvélemény külpolitikai „érdektelensége” áll, hanem a Bethlen-kormány külpolitikai mozgásterének csak igen lassú (bár folyamatos) intenzitású tágulása is. Hiszen alig több mint egy évvel vagyunk túl a békeszerződés sokkján, s ami még fontosabb: néhány héttel IV. Károly második visszatérési kísérletén. Ez utóbbi még a háborús vereség és Trianon által lekorlátozott külkapcsolatokat is visszavetette, köszönhetően elsősorban a kisantant kormányzatok erőteljes fellépésének. Ám mindezen objektív körülmény mellett is feltűnik a külpolitikai téma említésének teljes hiánya. Ehhez kapcsolódva kell megjegyezni, hogy az első Bethlen-kormány bemutatkozó programbeszédében is csak nagyon általános szinten nyilatkozik a követni kívánt külpolitikai irányvonalról: „Egy orientációja lehet csak külügyi politikánknak, amelyet rendíthetetlenül követni akarunk: orientációnk egyedül magyar lehet.”⁴⁵ Viszont egészen határozottan utal az újonnan hivatalba lépő miniszterelnök azokra a tényezőkre, melyek az összeomláshoz hozzájárulhattak. Három ilyen okot nevez meg. 1. a négyszáz éven át tartó defenzív politikai gyakorlatot: „A magyar nemzet begubózva élt – hogy úgy fejezzem ki magamat – a magyar glóbuszban, önámítással vezetettve magát

⁴² Az elvekre hivatkozik: *Gergely Jenő – Pritz Pál: A trianoni Magyarország 1918-1945.* Vince kiadó, Bp., 1998. 65.

⁴³ A tájékozatlanság kérdéséről ld. *Zeidler Miklós: A magyar külpolitika és a civil társadalom a Horthy-korszakban.* In.: *Magyarország helye a 20. századi Európában.* (szerk.: MTE), Bp., 2002. 51.

⁴⁴ Ld. *Magyarországi pártprogramok 1919-1944.* (szerk.: *Gergely Jenő – Glatz Ferenc – Pölöskei Ferenc*) Kossuth Kiadó, Bp., 1991. 52-59.

⁴⁵ *Bethlen István: Válogatott politikai írások és beszédek.* Osiris Kiadó, Bp., 2000. 127.

saját ereje és feladatai tekintetében.”⁴⁶ 2. Az egyoldalú, szinte kizárólagos jogász szemlélet kialakulása: „Ezen jogász észjárás alapján az egész világot úgy tekintettük, mintha a törvénykönyvvel és szerződésekkkel kezünkben képesek volnánk arra, hogy minden nehézséggel megküzdjünk.”⁴⁷ 3. Az állam túlsúlya a társadalmi tényezőkkel szemben: „Pedig egy nemzet akkor erős és akkor hatalmas, ha a társadalmi alkotója az igazi állami életet...”⁴⁸ Tehát a társadalom nagy része számára a külpolitika továbbra is lényegében elzárt terület maradt, annak ellenére, hogy ennek negatív következményeit Bethlen is jól látta. Viszont a konkrét külügyi elképzelések még a Nemzetgyűlés plénuma előtt sem jelenítődtek meg ebben az esetben. Mindez igaz, még ha tudjuk is, hogy a már ekkor javában működő társadalmi szervezetek jelentős számban tudtak mozgósítani érdeklődőket rendezvényeiken. Azonban ezek az egyesületek elsősorban a revíziós és irredenta jelszavak és törekvések klímájában éltek, és a reálpolitika mezejére kevéssé merészkedtek. Ehhez járult hozzá az az egyoldalú oktatáspolitikai gyakorlat is, miszerint a külpolitikai kérdésekről az oktatás alap- és középfokán egyáltalán nem, és a felsőfokon is csak alig esett szó. Viszont a területi revízió kérdése átszűrte az oktatás tartalmát szinte minden szinten.

A külpolitikai- és diplomáciai kérdések iránti affinitás hiányának gyökereit az önálló nemzeti külpolitika nélküli évszázadokban kell keresnünk. A Habsburg-éra utolsó, a dualizmusra eső évtizedeinek sajátos kormányzati szerkezete sem segítette el a magyar társadalom számára a valós európai perspektívák kibontakozását. A közös külügyi irányítás Bécsben összefogott szálai mentén elsősorban azok a (főként arisztokrata) diplomata helyezkedtek el, akik számára a Monarchia nagyhatalmi státusának megőrzése volt a követendő politikai imperatívusz, nem pedig a magyar vagy osztrák nemzeti érdek. Ebből következően jórészt még a hazai politikai elit számára is ismeretlen terület maradt a külkapcsolatok világa. A társadalom politikailag passzív tömegei számára pedig teljes mértékben kielégítő volt a kettős monarchia biztonságosnak tűnő nagyhatalmi védőszárnyai alatti életbelső kérdéseinek, pártvitáinak, napi gazdasági problémáinak megismerése. Tehát sem a közjogi berendezkedés, sem a magyar társadalom belső motivációs erői nem ösztönözték az alaposabb külpolitikai tájékozódást.

⁴⁶ Uo. 118.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

Ez a „terra incognita” azonban a háború elvesztése és a Párizs környéki békék megkötése következtében hirtelen olyan élesen szólt bele az ország lakóinak mindennapjaiba, hogy ezt követően már nem lehetett többé figyelmen kívül hagyni. Az új országhatárok kialakulásával az utódállamokban maradt több milliós magyarság helyzetének kérdése automatikusan a külpolitika hatáskörébe került. Magyar szempontból tehát önmagában a határon túli magyar kisebbség létrejötte is külügyé vált. Mindezt nem jelentéktelen mértékben erősítette a megszállt területekről elmenekült hontalan tömegek,⁴⁹ az utódállamokban maradt ingóságok és ingatlanok jövőjének kérdése, valamint a nemzetközileg gyakorlatilag elzárt ország gazdasági helyzete. Ha a hazai közvélemény nem is érthette pontosan Magyarország háború utáni külpolitikai helyzetét, de azt, hogy az első nagy, világméretűben lefolyt nemzetközi fegyveres konfliktust elvesztettük, a gazdasági helyzet katasztrofálissá vált, a határon túl rekedt rokonok kétségbeesett helyzetbe kerültek és az állami szuverenitás a győztes ellenség kezébe került, azt mindenki a saját bőrén érezhette. Sokak számára világossá vált, hogy saját és környezete (s végső soron a nemzete) életére legalább akkora hatással vannak a nemzetközi szinten bekövetkezett változások, mint a helyi és országos belpolitika eseményei.

Mindezzel párhuzamosan a világháborús összeomlás utáni magyar külpolitikának a következő feladatokkal kellett megbirkóznia (Zeidler Miklós nyomán):⁵⁰

1. a külügyi szervezet kiépítése
2. a külpolitikai doktrína meghatározása
3. az ország biztonságának szavatolása
4. részvétel a nemzetközi együttműködésben
5. a kétoldalú kapcsolatok kiépítése
6. a különleges nemzeti célok érvényesítése (revízió előkészítése)

Ezek, az immár közjogilag független Magyarországra váró feladatok csak nagyon lassan, több lépésben voltak megvalósíthatóak. Néhány közülük csak az évtized végére teljesült (kétoldalú kapcsolatok rendszere, Magyarország nemzetközi

⁴⁹ Ahogy Kádár Gyula egykori vezérkari ezredes visszaemlékezésében olvashatjuk: „Az átjöttek sem lakáshoz, sem jövedelemhez nem jutottak, vasútállomáson laktak.” In: *Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronk hídjáig*. Magvet Kiadó, Bp., 1978. 144.

⁵⁰ *Zeidler Miklós: Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között*. In.: *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemből* 1. (szerk.: *Romsics Ignác*) Osiris Kiadó, Bp., 2002. 167.

presztízsének feltámasztása). S volt olyan cél is, mely lényegében egy apró sikert tekintve majd csak a második világháborút megelőző megváltozott világpolitikai helyzetben valósul meg.

A több területen tapasztalható külpolitikai sikertelenségen azonban egyáltalán nem csodálkozhatunk, hiszen számos olyan feltétel hiányzott ehhez, amelynek a megteremtése, kiépítése huzamosabb időt és nem kevés energiát vett igénybe. Kritikus volt egyebek közt a belső feltételek tekintetében a szakember- és forráshiány, a külső környezet vonatkozásában pedig az utódállamok ellenséges magatartása. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a magyar külpolitika feladta volna az egyenjogúságért folytatott küzdelmét. Épp ellenkezőleg: a háborút követő 2-3 évben igencsak intenzív magyar diplomáciai tevékenységnek lehetünk szemtanúi. Ezeknek, és az azt követő egy évtized jelentősebb külpolitikai kérdéseinek a téma szempontjából fontos összegzését adja az értekezés a következő fejezetekben, hangsúlyozva, hogy az alábbiakban ismertetett történeti eseményeket csak fő témám, a '„Magyar Külpolitika” külpolitikai gondolkodásának jellemző vonásai az 1920-as években' feldolgozhatóságának erejéig szándékoztam elemezni.

3.2. A MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG LÉTREJÖTTE

A Társaság nevével leginkább csak a téma iránt mélyebben érdeklődő szakember vagy olvasó találkozhat. Az iskolai történelemkönyvek korszakunkra vonatkozó fejezeteiben nincs megemlítve, a korábban íródott iskolai vagy egyetemi jegyzetek anyagában sem láthatjuk viszont ezt a két világháború között kiemelten jelentős tevékenységet végző társadalmi szervezetet. Véleményem szerint azonban nagyobb figyelmet érdemel maga a Társaság és annak közel negyedszázados működése is. Tekintve, hogy egyrészt az általa közzétett folyóiratok artikulálták a kormányhoz közel álló politikai körök külügyi elképzeléseit, véleményalkotását, másrészt tekintélyes publikációs tevékenységet végzett ezen időszak alatt, illetve harmadrészt ellátott egyfajta „diplomataképzés” – pótló funkciót is. A háború utáni évtizedek emlékezete és történetírása számára az 1927-ben létrejött Revíziós Liga azonban - véleményem szerint - teljesen háttérbe szorította a Társasággal kapcsolatos élményeket, emlékeket, információkat.

Szakirodalmi említése is rendkívül korlátozott. Alapot jelent Juhász Gyula tanulmánya (A Magyar Külügyi Társaság története a két világháború között), mely 1993-ban a Kosáry Domokos 80. születésnapjára készült emlékkönyvben látott napvilágot az Akadémia Történettudományi Intézetének kiadásában. A már sajnos elhunyt történészen kívül Pritz Pál, és Zeidler Miklós értekeztek az elmúlt másfél évtizedben rövidebb-hosszabb terjedelemben a kérdéssről.⁵¹ Itt kell megjegyezni, hogy utóbbi szerző a témáról egy külön tanulmányban értekezett, melyet azonban nem publikált. Ezen kéziratot, mely a Külügyi Társaság történetéről értekezik, a szerző rendelkezésemre bocsájtotta.⁵²

Érdeemes megemlíteni, hogy a Társaság a korabeli sajtóban sem foglal el kitüntetett helyet, annak ellenére, hogy az MTI tudósításaiban viszonylag gyakran szerepelt. Ennek számszerű megjelenítését közöljük az alábbi saját szerkesztés diagramon:

⁵¹ *Juhász Gyula*: A Magyar Külügyi Társaság története a két világháború között. In.: Európa vonzásában – emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára (szerk.: Glatz Ferenc) MTA TTI, Bp., 1993. 261-267.

Pritz Pál: Magyar diplomácia a két háború között. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1995. 253. és *Zeidler Miklós*: A revíziós gondolat. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 92.

⁵² A továbbiakban a következő módon hivatkozom rá: *Zeidler Miklós*: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat)

Mint látható az évtized közepén a Távirati Iroda által hírek között jelentősen mértékben ritkul a Külügyi Társaságról szólók száma, sőt az 1926-os évben mindössze 7 jelentést olvashatunk. A következő években jelentősen emelkedik a tudósítások száma, de 1923-24-es aktivitást már nem éri el. Vajon mi lehet ennek a változó tendenciának az oka? Mivel az elemzett sajtótermék, a 'Magyar Külpolitika' megjelenési gyakorisága nincs szinkronban a fenti adatokkal, ezért csak arra tudunk következtetni – feltételezve az MTI felfogásának és működési rendjének állandóságát –, hogy maga a Társaság a kezdeti felfutás után némileg korlátozta működési intenzitását, ami a hírérték MTI tudósítások csökkenő gyakoriságát is maga után vonta. Ezt támaszthatja alá a '20-as évek közepének külpolitikai „szélcsendje” is, amelyet majd ténylegesen csak 1927-ben váltja fel az „aktív” periódus. A Távirati Iroda jelentései a Társasággal kapcsolatban elsősorban beszámolókról, előadásokról és felolvasó ülésekről szólnak, vagyis egyfajta tag értelemben vett politikai fórum képét tárják elénk az említett tudósítások. Jellemző példája ennek a következő szöveg:

„A Magyar Távirati Iroda Jelenti: A Magyar Külügyi Társaság ma délután 5 órakor a parlament delegációs termében Apponyi Albert gróf elnöklésével ülést tartott. Az ülés elején a társaság külpolitikai osztálya foglalkozott a nemzetek szövetségének támogatására alakult francia, spanyol és olasz csoportoknak a génuai konferenciára vonatkozó határozataival. A Külügyi Társaság külpolitikai osztálya úgy határozott, hogy szemben a francia és spanyol csoport határozatával, amely a génuai konferencia jelentőségét akarja leszállítani, az olasz csoport álláspontját teszi magáévá, mely tudvaleg legüdvözli a génuai konferenciát és kívánatosnak tartotta, hogy a nemzetek szövetsége is olyan irányban fejlődjön, mint a génuai konferencia, ahol valóban minden nemzet képviselve van”⁵³

⁵³ 1922. március 23. 21 óra 50 perc www.arcanum.mti.hu – a kényomatott tudósítások ezen a tárhelyen érhetőek el.

A Magyar Külügyi Társaság megalakulását követően rendkívül egyértelműen megfogalmazta követendő céljait: „Mi a célunk? Társaságunk, mint társadalmi szerv, Magyarország külügyi érdekeinek minden téren való erélyes és eredményes érvényesítésében közreműködni kíván. Törekvése a magyar közönség külpolitikai érzését felkelteni és öntudatos magyar külpolitikai eszmék kialakulását elősegíteni. A külföldet magyar szempontból, a magyar közönséget pedig a külföldi viszonyokról állandóan és megbízhatóan felvilágosítani. Úgyszintén a külföldi magyarság jogos érdekeinek megvédésében közreműködni. Vagyis a külügyminisztérium hivatalosan, a külügyi társaság pedig társadalmi úton törekszik külügyi érdekeinek érvényt szerezni.”⁵⁴ Paikert Alajos nyitóbeszéde, amely a Külügyi Társaság megalakulásakor hangzott el világos üzenetet hordoz: a hivatalos külpolitikától külön, de nem függetlenül kívánja külügyi tevékenységét végezni.

Ezzel kapcsolatban érdemes kitérni Paikert Alajos szerepére ebben is a Társaság megszervezésével kapcsolatban, hiszen több olyan tanulságot magában hordoz, mely a világháború utáni nehéz és nem mindig tiszta viszonyokat jellemzi. Az alábbiakban épp ezért megpróbálom Paikert életének talán legintenzívebb évéről, illetve a Külügyi Társasággal kapcsolatos szerepéről naplói alapján számot adni.

⁵⁴ KSz 1921. júl-okt. 4.

3.3. A MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG MEGSZERVEZÉSE

Forrás: <http://teroses.uw.hu/Paikert-Alajos-Naploi.html>

A két világháború közötti történelmet csak kevéssé ismerő olvasó számára nagy valószínűséggel Paikert Alajos dr. neve semmit sem mond. Az sem segít sokat, ha megemlítjük, hogy egyebek között szervezője, alapítója volt a Turáni Társaságnak és a Magyar Külügyi Társaságnak is. Tipikus alakja annak a külpolitika iránt rendkívül intenzíven érdeklődő, de laikus közéleti személyiségnek, aki az I. világháborús összeomlás küszöbén kerül be a külügy (annak is inkább propagandisztikus részének) területére. Bár laikus, vagyis semmilyen diplomáciai elhivatással nem rendelkezik, mégis lesz egy új típusú szervezet kialakulásának gyújtópontja.⁵⁵

Paikert Alajos⁵⁶ (1866. május 11. Nagyszombat – 1948. július 30.) alapvetően kétszintűs kvalifikációval rendelkezett: mind az agrár-, mind a jogtudomány területén szerzett képesítést. A magyaróvári felsőbb gazdasági tanintézetben gazdálkodás oklevelet kap, a budapesti egyetemen jogi diplomát szerez. Jogi tanulmányai közben antropológiát is tanul, így lehetőséget kap Török Aurél mellett tanársegédként dolgozni az antropológiai intézetben. A mezőgazdaság terén sokszínű tevékenységet fejt ki: részt vesz 1895-ben a budapesti mezőgazdasági kongresszus előkészítésében, ugyanettől az évtől kezdve a nemzetközi gazdakongresszus titkára, megszervezi a Mezőgazdasági Múzeumot,

⁵⁵ Megjegyzendő, hogy Paikert 1922 folyamán egy könyvet is megjelentet a MKT gondozásában, melynek címe: *Paikert Alajos: Világbéke egyezmény*. Magyar Külügyi Társaság, Bp., 1922. Demonstrálva, hogy világmegváltó és megmentő törekvései folyamatosan írásra ösztönözték.

⁵⁶ Forrás: Új Magyar Életrajzi Lexikon. Bp., 2001. Magyar Könyvklub V. kötet. 24-25.

melynek 1923-tól vezet je. 1916-tól a Földm velésügyi Minisztérium tisztvisel je. Emellett intenzív érdekl dést tanúsít a külpolitikai és világpolitikai kérdések iránt is. Létrehozója a Turáni Társaságnak, majd ötletadója és megszervez je a Magyar Külügyi Társaságnak.

Paikert naplóírási tevékenysége a XIX. utolsó évtizedét l nyomon követhet egészen az 1940-es évek els feléig. A OSZK Kézirattárában rzött naplók bejegyzései nem mindig folyamatosak. Vannak kisebb néhány hetes, hónapos pauzák is, de akad hosszabb (2-3, vagy akár több éves) kihagyás is, els sorban a '20-as évek közepét l. Ennek ellenére bizonyos id szakok bejegyzései jól használhatók, viszonylagos rendszerességük miatt.

Ilyen többek között az 1919 márciusától 1920 májusáig terjed szakasz is. Ez az alig több mint egy év volt Magyarország múlt századi történetének egyik legsúlyosabb krízis helyzete. Hiszen a március 20-án Károlyi Mihálynak átnyújtott Vix-jegyzékt l, mely lényegében közvetett módon a polgári demokratikus átalakulás menetét akasztja meg,⁵⁷ a nyár végéig tartó bolsevik uralmon keresztül, egészen a hosszan elhúzódó „szalonképes” kormányzat megalakulásáig számtalan válságon keresztül kellett mennie a magyar társadalomnak, addig a pontig, míg a békeszerz dés aláírása befejezett ténnyé vált. S, amely aktus persze a bels és küls feszültségszintet természetesen nem igazán csökkentette, s t a kényszerb l aláírt dokumentum a helyzet minél hamarabbi megváltoztatására sarkallta a meghatározó befolyással bíró társadalmi rétegeket.

Paikert az említett intervallumra vonatkozó els bejegyzése 1919. március 15-i keltezés .⁵⁸ Elkeseít , apokaliptikus helyzetképpel jellemzi a magyar közállapotokat:” Teljesen megváltozott a világ. Elveszítettük a háborút.⁵⁹ Nem fegyverrel, hanem árulással, korrupcióval gy zték le a központi hatalmakat...A csehek, oláhok, szerbek Wilson elveinek⁶⁰ kigúnyolásával visszaéltek tehetetlenségünkkel és elfoglalták az ország legtöbb részeit. Mi nyíltan és szintén letettük a fegyvert, befejeztük a reánk er szakolt háborút, az entente most is bojkott alatt tart bennünket és engedi ellenségeinknek, hogy szétmarcangoljanak bennünket. Kormányunkkal szóba sem áll... Ma nincs szabad sajtó, nincs véleményszabadság, nem utazhatunk, éhezünk, nincs

⁵⁷ *Romsics Ignác: A Trianoni békeszerz dés.* Osiris Kiadó, Bp., 2001. 131.

⁵⁸ *Paikert Alajos* naplói OSZK Kézirattár Quart. Hung. 3264 (VI.kötet) 1919. március 15.

⁵⁹ A szövegben lév aláhúzások napló írójának kiemelései, amelyek a fejezeten végighúzódba jelzik a Paikert számára lényeges közlend ket.

⁶⁰ Valójában Wilson már 1918 október közepén id szer tlennek ítélte a föderalizálás kizárólagosságát a Monarchián belül, az önrendelkezés lehet ségét kitágította. Azonban a hónap végén megalakult Károlyi kormányzat még úgy értékelte, hogy az önrendelkezés elve nem mond ellent a magyar állam területi integritásának. (*Romsics Ignác: A Trianoni Békeszerz dés.* Osiris Kiadó, Bp., 2001. 78.)

szenünk, állanak a gyárak, a vasutak, a hajók, a posta teljesen megbénult, ruhának, élelmiszernek horribilis az ára.”

Leírásában azokra a hetekre, hónapokra jellemző helyzetértékelés jelenik meg, amely kizárólag a külső okokra (az antant és kis szövetségesei, árulás, wilsoni elvek sárba tiprása) vezeti vissza az ország reménytelen állapotát. Nem érzékelhet sem a mélyen rejlő okok feltárásának igénye, sem a már végét járó Károlyi rendszer hibáztatása.

Ezután rátér a magyar külügy aktuális helyzetére: „Végre nagy nehezen megszületett a magyar Külügyminisztérium, eleinte óriási nehézségekkel, botlásokkal, most kezd az apparátus rendbe jönni és működni. Én is segítettem benne.”⁶¹ Ez utóbbi rövid mondat jól kifejezi Paikert törekvését arra vonatkozóan, hogy az újonnan létrejövő független magyar külpolitikában jelentős szerepet játsszon. Ez a vágy az évek múlásával sem csökken. Erről tanúskodik egy 1924-es bejegyzése is⁶²: „Nem tagadom, szeretnék külügyminiszter lenni, ez évben már közel is voltam hozzá,⁶³ de nem egyéni hiúságból, hanem azért, hogy nemzetemnek és az emberiségnek használjak. Azonnal kitűnő gazdasági, kulturális és politikai szerződéseket kötnek a reánk nézve fontos államokkal, azonnal fejleszteném, erősíteném és a legalkalmasabb erővel látnám el diplomatikai és konzuli képviselőteinket.”⁶⁴ A húszas évek közepére már szinte missziós elhivatottság, és tegyük hozzá sértettség munkál benne a magyar külpolitikát tekintve: „Diktator leszek! – Elég volt a szerény hallgatásból, ...visszavonulásokból. Mindig nekem volt igazam, nem pedig azoknak, kik a hatalmat kezükben tartották. Szándékaim tiszták, csak jót akarok, fairplayt akarok minden téren. Képzett vagyok, világlátott, objektív és jóindulatú...Teljesen önzetlen vagyok, nem a magam érdekeit, hanem nemzetem és az

⁶¹ A nehézségeket jól jelzi, hogy mivel még a békeszerződés nincs megkötve, hivatalos követség felállítására csak Bécsben volt lehetőség, diplomáciai képviselőteket pedig csak a semleges országokban tudott megkötetni a kormány. In: *Pritz Pál: Magyar diplomácia a két háború között. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1995. 38.*

⁶² *Paikert Alajos* naplói. OSZK Kézirattár Quart. Hung. 3264 (VI.kötet) 1924. december 7.

⁶³ Két héttel korábbi (november 23.) bejegyzése már említi a híresztelést: „Közel voltam most ahhoz, hogy külügyminiszter legyek. Kerestek egy nem mágnás, nem pártember, képzett, világlátott, nyelveket tudó, arra való férfit.”

⁶⁴ Külpolitikai és vezetési ambíciói Eöttevényi Olivérrel kapcsolatos sértettségében is megjelennek: „Kár, hogy Eöttevényi, kit igen nagyra tartok és kit én hoztam a Külügyi Társaságba, ...az emberi gyöngeségnek engedve saját személyének javára engem folyton és nem loyálisan kisebbit...Én a legloyálisabban átadtam neki az ügyvezetést... Azóta mindig vigyázok, hogy ne lépjem túl egyszer alelnöki hatásköreimet... Mondom nagyra tartom Eöttevényit most is, csak fáj a meg nem érdemelt mellzés.” (1924. december 22.) Az itt említett váltás a Külügyi Szemle 1923-24-es évfolyamában a következő kommentárral jelent meg: „Ügyvezető -alelnök lett Paikert Alajos, ügyvezető igazgató pedig dr. Eöttevényi Olivér. Az előbbi, egyéb irányú nagy elfoglaltsága miatt, kényszerítve érezte magát arra, hogy az ügyvezetésről röviddel a közgyűlési megbízás után, lemondjon, amit úgy az igazgatóság, mint az elnöki tanács mély és szinte sajnálattal vett tudomásul.” KSz 1923-24. 295.

egész emberiség érdekét tartom szemem előtt.”⁶⁵ S folytatva gondolatmenetét, hozzáteszi: „...elérkezett az id pont, hogy ennek a lelketlen pusztításnak véget vessek. Tudva azt, hogy jót akarok, hogy igazságos és méltányos vagyok, hogy békében és testvéri együttműködésben előre akarom vinni az egész emberiséget egy jobb és boldogabb kor felé, e szerint fogok cselekedni.”⁶⁶

Az 1919 március közepi bejegyzés tartalmazza a széls baloldali törekvések végét értékelő elemeket is: „A rend kezd helyreállni, amiben a szociáldemokrata pártnak, azaz a szervezett munkásságnak nagy érdeme van. A széls elemek eleinte fosztogattak és terrorizáltak, míg végre a szociáldemokraták nyíltan állást foglaltak ellenük és vezérüket lecsukták.” A szociáldemokraták méltatása jelzi a háborús összeomlás utáni demokratikus útkeresés egy látszólag lehetséges kimenetelét: demokratikus képviselői alapon létrejövő parlamentáris rendszer a szociáldemokrácia egyenjogú részvétele mellett, a széls ségek kirekesztésével.

A tényleges folyamatok azonban egészen más irányban voltak kitapinthatóak. Erről tanúskodik a bejegyzés utolsó néhány mondata is: ” Ma van március idusa, nemzeti ünnep! Hol van a szabadság, hol van a magyarság? Most van féltíz óra este, egy fél óra múlva fegyveres erőre indulok, hogy szomszédaimat és a magaméit megvédjem az esetleges támadásoktól.”

Naplójába Paikert még két alkalommal írt március folyamán, 23-án és 27-én. Ha nem tudnánk, hogy ugyanaz a személy a lejegyzője azoknak az írásoknak is, amelyek majd 1920-tól következnek, azt hihetnénk, hogy a napló szerzője cserélt. Ezúttal is az antant bírálóival kezd (1919. március 23.): ”Magyarország újabb forradalmi átalakuláson ment keresztül. Az entente addig nyirbálta, fojtogatta és éhezette az országot, míg Károlyi kénytelen volt egész kormányával lemondani és a szocialisták a kommunistákkal egyesülve átvették a hatalmat.” A viszonylag visszafogott helyzetértékelés azonban hirtelen magasztalássá alakul át: „Kellemesen csalódtunk, attól tartottunk, hogy a kommunisták uralma egyet jelent a rablással, gyilkolással és teljes anarchiával, ... a legnagyobb rend, kölcsönös megbecsülés uralkodik, mindenki nyugodt, boldog, teljes rendben végzi dolgát. Éljen! Sőt az új kormány a hazáért védelmére kész háborút viselni az ententtel. Első törvénye a rablókat és fosztogatókat sújtja igen kemény büntetéssel, ...hasonlóan sújtja a szesztilalom áthágóit. Éljen, csak így tovább!” Ezek természetesen csak az első benyomások, amelyek nem is lehetnek

⁶⁵ Paikert Alajos naplói. OSZK Kézirattár Quart. Hung. 3264 (VI.kötet) 1926. február 7.

⁶⁶ Uo.

igazán reálisak. Inkább a reményt fejezik ki, s a kiúttalanságból kivezető lehetőség esélyét. Mindehhez persze hozzájárul a bolsevikokról való közvetlen ismeret, tapasztalat hiánya is. A szovjet kommunisták rettenetes világáról hallottakhoz képest az első néhány nap és hét magyar proletárdiktatúrája egészen élhetőnek t nhetett.

A folyamatok felgyorsulását jelzi, hogy öt nappal⁶⁷ később már jóval árnyaltabban fogalmaz szerzőnk: „...napról napra várom, hogy elrekvirálják lakásom nagy részét, bútoraim, fehérneműim, értéktárgyaim, értékpapírjaim, stb. nagy részét. Holnap kitehetnek a hivatalomból és így pénz nélkül, munka nélkül, ház nélkül, redukált lakásban, szegényes ruhában tenghetem míg el nem pusztulok. Vajjon ez az ígéret földje?” Ahogy halad gondolatai kifejtésében aggályai, kételyei is fokozódnak: „Örömmel adom át mindenemet a köznek, ha tudom, hogy az tényleg a köznek és nem egynéhány kiváltságosnak jut, ha tényleg mindenki egyformán részesül abban. Kívánom, hogy ennek a kormánynak és ennek az iránynak nagy reformjai valóban jól, valóban igazságosan és valóban méltányosan sikerüljenek minden téren..., nagyon tartok azonban attól, hogy a földek kommunizálása,⁶⁸ ami a mostani irány programja, a parasztság elszánt ellenállását váltja ki⁶⁹...Az entente megérdemelte ezt a leckét, sajnos nekünk csak ez a kétségbeesett lépés maradt meg.” A még csak lehelet finoman megfogalmazott aggodalmak már jól érzékeltetik a kommunista hatalom néhány napos ténykedésének hatását Paikert véleményére, még bízik, de már kételkedik a sikerben. A bejegyzés végén naiv önismerést keres mindehhez: „Istenem, ha 1917-ben az illetékes magyar és osztrák körök elfogadják világbéke tervezetemet, a többi államok is elfogadták volna és már 1917-ben örök béke virulna a földön! Én megtettem a magamét.”

Különös dinamikát mutat Paikert személyes életével és a világ helyzetével kapcsolatos értékelése. A Tanácsköztársaság bukása utáni második bejegyzése még a kimúlt diktatúra romjain új lendületet hirdet szervező lelkesedését tükrözi: „Az emberiségnek új életet kell kezdenie. Most minden jobb érzés embernek össze kell fognia... Ebben az újjáépítésben én a magam részéről tevékenyen részt akarok venni. Most nem lehet pihenni, nem szabad félre állni és páholyból nézni a fejleményeket, különben ismét anarchiává fejlődik minden... Nincs pihenés! Elre! Magasabbra! Dolgozzunk! Alkossunk! Aki erre, tehetséget, tapasztalatot érez ahhoz, hogy ebben a

⁶⁷ Paikert Alajos naplói. OSZK Kézirattár Quart. Hung. 3264 (VI.kötet) 1919. március 28.

⁶⁸ A Kormányzótanács április 4-én adja ki a közép- és nagybirtokok szocializációjáról szóló rendeletet, amely a 100 hold feletti birtokokra vonatkozott.

⁶⁹ Következményeit tekintve jól látta az eseményeket, hiszen a földosztás elmaradt.

nagy munkában hacsak mint egyszer munkás is, részt vegyen, az nyomban álljon közibénk és dolgozzon velünk együtt.”⁷⁰ Ez a messianisztikus lelkesedés másfél hónap múlva már a múlté: „Nagyon megöregedtem, lesoványodtam és elgyengültem a kommunizmus alatt a folytonos lelki gyötrelmek, a folytonos bizonytalanság nagyon megviselte testemet és lelkemet.”⁷¹ A látszólagos ellentmondás feloldását a soron következő dátummal jelölt sorok adják: „Elmúlt ez a borzasztó zsidó maffia uralom, de nem lélegezhettünk fel, mert nyomban következett a román megszállás, amely teljesen megbénítja nemzeti kifejlődésünket, elszedi tőlünk utolsó javainkat és kiszolgáltat bennünket külső és belső ellenségeinknek kénye kedvére.”⁷² A kommunizmus váratlan összeomlása utáni örömeiben – még szeptember elején – nem tartja fontosnak a román megszállás értékelését, azonban néhány hét elteltével már szinte semmi sem marad korábbi bizakodásából. Csupán egy józan ítélet képességgel meg nem magyarázható optimista megjegyzést tesz ez ügyben: „...mindazonáltal teljes bizalmam a magyar nemzet újra való feltámadásában.”⁷³ Ehhez a feltámadáshoz azonban a naplójában korábban nem alkalmazott antiszemita érvelést hívja segítségül: „Helyre fog zökkenni, mert telítve vagyunk az idegen, élcsököd, bomlasztó zsidósággal, amelyet vagy eltávolítanunk vagy beolvasztanunk kell, különben lehetetlen jövőnk életünk.”⁷⁴ Plasztikus evolúciós hasonlattal ábrázolja viszont a zsidóság publicisztikai térhódítását: „Tegnap⁷⁵ megindultak ismét a napilapok, körülbelül húsz zsidó lap és körülbelül tíz keresztény, magyar lap. Ebben is látszik a zsidó faj határozott fölénye a keresztény, nem zsidó fajok felett. Mi keresztények vagyunk a lusta pontyok, a lusta tehetetlen pontyok, a zsidók a fürge, ragadozó csukák... Ez most történt velünk. Túl sok csuka jött be a mi halas tavunkba. Csukák kerekedtek felül, megették a pontyok nagy részét...”⁷⁶

1919. november végén a román kivonulás után és Horthy megjelenésével visszatér Paikert mérsékelt optimizmusa: „Bevonult a Nemzeti Hadsereg Horthy Miklósf vezérrel! Kivonultak a románok Budapestről és a Duna-Tisza közébe. Hála az égnek!”⁷⁷ Majd újra megcsillan az irreális vágyakozás: „Teljes bizalmam és

⁷⁰ Uo. 1919. augusztus 12. Paikert naplójában sehol sem említi az ország 1919. augusztusától jelenlévő hármas hatalmi megosztottságát. A főváros központú „hivatalos” kormányok mellett, de náluk erősebb hatalmi potenciállal működő Nemzeti Hadsereg, illetve a román megszálló haderegyidejleg próbálta igazgatni a megmaradt országot.

⁷¹ Uo. 1919. szeptember 21.

⁷² Uo. 1919. szeptember 29.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ 1919. szeptember 28-án

⁷⁶ Uo. 1919. szeptember 29.

⁷⁷ Uo. 1919. november 25.

meggy z désem, hogy Magyarország rövidesen visszkapja régi területét.”⁷⁸ A szerz mentségére legyen mondva: ekkor (1919 november) még a békefeltételek nem ismertek, s a magyar társadalom többsége sem hitte még el a megváltozhatatlant, a történeti Magyarország feldarabolását.

Paikert bizodalma a szebb jöv ben innt l töretlennek látszik. Jól jelzi ezt az 1920 év eleji bejegyzése: „Teljesen bízom Magyarország teljes talpra állásában. Magyarország nem volt, hanem lesz!”⁷⁹ Ezekben a napokban szembesült az ország közvéleménye a Magyarország számára szabott békefeltételekkel. A szerz a nemzetközi helyzetre hivatkozva próbálja súlytalanná tenni a párizsi fenyegetést: „Most vannak békedelegátusaink Párizsban, ma hozzák a lapok a gyilkos feltételeket. Egyáltalán nem veszem ket komolyan. Legjobb volna udvarias és fölényes módon megtagadni az aláírást. Az entente egyetértése már megsz nt, Amerika kivált, Anglia súlyosan küzd az egyiptomi... indiai felkelésekkel, Szovjet-Oroszország elérte Odesszát, fenyegeti Romániát, bomlasztja Csehországot.”⁸⁰ A január 25-i bejegyzésében a békekötés kérdését már globális méret morális dimenziók mentén értelmezi: „Vajjon ha megkötjük végérvényesen a békét, megjavul e evvel a helyzetünk? Bajosan. A világ elromlott, az erkölcsök elzüllöttek, a tekintély megingott, az emberek nem akarnak dolgozni, megtanították ket a határtalan követelésekre, az rült igényekre, a lehetetlen önzésre, feneketlen gy löletre, ezerféle csalásra és hazudozásra, - a zsidó ghattó minden aljassága megfert zte az egész emberiséget.”⁸¹

A már 1918 óta formálódó, szervez d társadalmi szervezet, mely a kormányzati körök támogatását születését l kezdve nagymértékben élvezte, 1920. április 18-i dátummal végre hivatalosan is megalakult. A Magyar Külügyi Társaság létrejöttének mozgatórugója, Paikert Alajos naplójában azonban más dátumok is szerepelnek. 1920. április 9-i bejegyzésében ezt írja: „Megalakítottam a „Magyar Külügyi Társaságot”.” „Ez az információ azonban még csak a hivatalos alakulás el készítésének végs fázisát jelzi: „Ma voltam Apponyi Albertnél, ...örömmel elfogadta az elnökséget, s t hajlandó az ápr. 18. iki alakuló ülésen program beszéd félét, orientációt mondani. – Andrassy Gyula grófnál is voltam már, ki szintén készségesen elfogadja a társelnökséget. Ma Simonyi-Semadam Sándornál voltam Eöttevényi Olivérrel együtt, ki rögtön átlátva ennek nagy fontosságát, teljesen mellénk állt és biztosított teljes anyagi és erkölcsi

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo. 1920. január 17.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Uo. 1920. január 25.

támogatásáról.” Sokat megmutat az el készít munka háttérében a bejegyzés második része, amely a még működő Turáni Társaság szervezetének szerepét jelzi. „Tegnap, 8-án tartottuk a Turáni Társaságban a Külügyi Társaság el készít bizottságának ülését, ahol vázoltam a társaság egész szervezetét, beosztását stb. Elfogadtak engem megválasztott ügyvezetőnek, az én ajánlatomra pedig igazgatónak Eötvényi Olivér v. f. ispánt.”

Pekár Gyula, Apponyi Albert, Paikert Alajos és Horváth Jen az országházban. Forrás: <http://teroses.uw.hu/Paikert-Alajos-Naploi.html>

A Magyar Külügyi Társaság megalakulásától egészen az összeomlás küszöbéig (1944) végzi külpolitikai felvilágosító, népszerűsítő és kapcsolatteremtő munkáját. Paikert naplóbejegyzései azonban a '20-as elején hosszabb időn keresztül hiányoznak, s a továbbiakban is erős rendszertelenséget mutat naplóvezetése. Így a Külügyi Társaság munkájáról és az abban végzett tevékenységéről is csak szórványos adatokat kapunk. A Társaság működéséről szóló információk leginkább kiadványaik (itt is elsősorban a Külügyi Szemle és a Magyar Külpolitika) révén szerezhetők be, ami azonban nem pótolja a résztvevő személyes beszámolóját.

Paikert szubjektív bel- és külpolitikai értékelései jól tükrözik az 1910-1920-as évek zaklatott, bizonytalan, válságról válságra vergődő társadalmának (azon belül is a gazdag középrétegek) szemléletét. Mindezt a szélsőségekbe hajló bizonytalanságot erősíti még Paikert Alajos olykor a végletekig naiv, máskor nárcisztikus, de mindenképpen hatalomvágyó személyisége.

3.4. A TÁRSASÁG SZEREPE, FELÉPÍTÉSE

A Társaság több mint két évtizedes tevékenységével kapcsolatos információkat alapvetően három forrásból ismerhetjük meg. Egyrészt a Társaság szakfolyóiratai (Külügyi Szemle, Magyar Külpolitika) számoltak be időről időre a társadalmi szervezet különböző eseményeiről, másrészt Eöttevényi Olivér 1940-ben megjelentetett összegző tanulmánya (A Magyar Külügyi Társaság húsz esztendeje – 1920. áprilistól – 1940. áprilisig) szolgáltat jelentős mennyiségű anyagot, illetve Juhász Gyula és Zeidler Miklós már említett tanulmányaiból.⁸²

A Magyar Külügyi Társaság hivatalosan 1920. április 18-án az Akadémia épületében⁸³ alakult meg, - lényegében a magyar politikai felső vezetés részvételével. Ezt megelőzően azonban (1918 szeptember-telén) a formálisan még nem létező Társaság már több vitautalást is tartott, ahol politikusok, újságírók és különböző értelmiségiek vettek részt. Valószínű azonban, hogy a tanácsidőszak alatt a társaság⁸⁴ visszavonult, nem ülésezett, és a formális megalakulás előkészítése csak 1919 szeptemberében indult meg. Az alakuló ülésen részt vett többek között a megválasztott elnök gróf Apponyi Albert; gróf Andrássy Gyula, Berzeviczy Albert, gróf Teleki Pál, Csernoch János⁸⁵ és báró Wlassics Gyula, mint társelnökök; illetve neves alapító tagok, mint Klebersberg Kuno, Kánya Kálmán, és a már fentebb bemutatott Paikert Alajos, akinek fejében még 1917 folyamán a szervezet létrehozásának ötlete kipattant. A MKT igazgatósága 1928-ban a következő tagokból állt: Albrecht Ferenc, Berzeviczy Albert, Eöttevényi Olivér, Klimos Károly, Lutter János, Nagy Emil, Okolicsányi László, Paikert Alajos, Póka-Pivny Béla, Radisics Elemér, Teleki Pál. Megjegyzendő, hogy bár ezen igazgatósági tagok közül 1928-ban senki sem volt a képviselőház külügyi bizottságának tagja, viszont több MKT tag – és 'Magyar Külpolitika' szerző is – azonban igen. Pl.: Apponyi Albert, Ernst Sándor, Gratz Gusztáv, Lukács György, Meskó Zoltán, Moser Ernő, Paikert Alajos.

A Társaság feladatainak 1924-es megfogalmazása világosan jellemzi az alapítók eszmeiségét:

a) Magyarország külföldi érdekeinek érvényesítése,

⁸² Amely írás azonban javarészt csakúgy, ahogy jelen dolgozat is, a Társaság saját orgánumára, a Külügyi Szemlére támaszkodott.

⁸³ A működéshez azonban egyelőre csak a Turáni Társasággal közösen használt az Országgyűlés épületében lévő helyiséget kapta meg.

⁸⁴ Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 8.

⁸⁵ Érdekes sajtótörténeti adalék, hogy „Csernoch János esztergomi érsek alkalmanként rövid telefoninterjúkat is adott az újság „kérelemmel” felkereső lapnak.” Sipos Balázs idézi Varannai Aurélt „A politikai újságírás az 1920-as években” című írásában ELTE, Bp., 2002. 58.

- b) A népszövetségi eszme propagálása és realizálása,
- c) Kapcsolat a társszervezetekkel itthon és külföldön,
- d) A közvélemény külpolitikai tájékozottságának növelése,
- e) A külföld felvilágosítása a magyar viszonyokról,
- f) A külföldre szakadt magyar kisebbségek érdekeinek megvédése.

„A Társaság felépítését a Külügyi Szemle I. évfolyamának lapjait olvasva ismerhetjük meg:

„A Társaság tagjai: A Társaság tagjait a Társaság hívja meg. A Társaságnak háromféle tagja van: 1. Tiszteleti tag⁸⁶, kit a Társaság, az ország, vagy a Társaság érdekében kifejtett érdemeiért megválaszt, tagdíjat nem fizet. 2. Alapító tag az, ki a Társaság céljaira legalább 1000 (egyezer) koronát adományoz. 3. Rendes tag az, kit szakképzettsége és ismeretei alapján a Társaság meghív.”⁸⁷

A MKT 1920 áprilisában hat osztályba szervez dve kezdte meg m ködését:

1. Népszövetségi osztály
2. Nemzetközi jogi osztály
3. Közgazdasági osztály
4. Társadalmi osztály
5. Történelmi osztály
6. Tudományos és m vészeti osztály

Fontos megjegyezni, hogy a hat osztály közül csupán a Népszövetségi volt teljes mértékben kész, a többi rovatban a „szervezés alatt” megjegyzés díszelgett. Viszont 1924-re már kiforrott rendben m ködtek a MKT szakosztályai:

<i>Szakosztály</i>	<i>Elnök</i>	<i>Tagok, el adók</i>
Külpolitikai és népszövetségi	Apponyi Albert	Pekár Gyula, Horváth Jen , Lutter János
Nemzetközi jogi	Gratz Gusztáv	Magyary Géza, Staud

⁸⁶ Példaként említhetjük, hogy az 1924. évi közgy lés tiszteleti taggá választotta a következ személyeket: Adelswaerd Tivadar: volt svéd miniszter, az Interparlamentáris Unio elnöke, Ador Gusztáv: volt svájci köztársasági elnök, Sir Willoughby Dickinson: a Népszövetségi Ligák nemzeti kisebbségi bizottságának elnöke, Grant-Smith Ulysses: USA magyar nagykövete, Jósika-Herczegh Imre: magánzó (NewYork), Mensdorff.Pouilly-Dietrichtein Albert: volt osztrák nagykövet, Newton lord: brit fels házi tag, Reynald György: a francia szenátus tagja, Ruffini Ferenc: volt olasz miniszter, Treub M.A.W.: volt holland miniszter. KSZ 1923-24. 304.

⁸⁷ KSZ 1920-21. 58. Azonban ezentúl léteztek ún. pártoló tagok is, aki évi 5 aranykorona tagdíjat fizettek, amiért cserébe megkapták a Magyar Külpolitika folyóiratot. Ezen tagok száma a '30-as évek elejére elérte a 300-at. *Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 13.*

		Miklós
Közgazdasági	Popovics Sándor	Földes Béla, Gratz Gusztáv, Szerényi József
Tudományos és művészeti	Berzeviczy Albert	Lukács György, Grósz Emil, Kertész K. Róbert, Pauler Ákos
Történelmi	Klebersberg Kuno	Hekler Antal, Horváth Jenő
Nemzeti kisebbségi	Lukács György	Ludwig Ernő, Paikert Alajos, Póka-Pivny Béla
Lefegyverzési	Tánczos Gábor	Lévay Ferenc

Forrás: KSZ 1923-24. 298.

A Nemzetközi Jogi osztály élén kezdetben Lers Vilmos báró állt, t követ Gratz. A húszas évek közepét l gyarapszik a szakosztályok száma. az Idegenforgalmi Szakosztályt Nagy Emil, majd Eöttevényi Olivér, illetve Tasnády-Szűts András és Drasche-Lázár Alfréd vezeti. A Nemzetközi Munkaügyi Szakosztályt pedig Földes Béla. A társaság m ködési rendjének legfontosabb pontja a közgy lés, melyet évente legalább egy alkalommal kell az elnöknek összehívnia. A Társaság deklaráltn független a társadalmi osztályoktól, illetve politikai pártoktól. Ez utóbbi szándék maradéktalan megvalósíthatósága fel l természetesen er s kétségeink lehetnek. A Társaság év közbeni vezetését az Elnöki Tanács látja el, melynek halálíg, csakúgy mint magának a Társaságnak a vezet je Apponyi Albert. Az elnöki székből Apponyi 1933 februárjáig, Genfben bekövetkezett haláláig ülhetett. Ezt követ en a már szintén nyolcvan éves elmúlt Berzeviczy Albertet, a Tudományos Akadémia elnökét választották meg, akit nem sokkal kés bb Pekár Gyula követett (1936 március). Pekár súlyos betegségének köszönhet en 1937 decemberében az id közben elhalálozott író helyére újra elnököt kellett a közgy lésnek választani: Kenéz Béla közgazdászprofesszor személyében a volt kereskedelemügyi miniszter lett a MKT utolsó vezet je.⁸⁸

A Társaság 1924. április 6-i közgy lés által jóváhagyott felépítését illusztrálja a következő ábra:

⁸⁸ Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 28-29.

1. Döntéshozó szervei:

A Közgyűlés és az

Elnöki Tanács, ahol a tagok egyharmadát évenként kisorsolják.⁸⁹

2. Végrehajtó szervei (1924):

Formális vezetőség:

Elnök: Apponyi Albert

Társelnökök: Andrássy Gyula, ny. min., nemz. gy. képviselő

Berzeviczy Albert, MTA elnöke

Csernoch János, esztergomi érsek

Popovics Sándor, Nemzeti Bank elnöke

Teleki Pál, ny. m. e., egyetemi tanár

Wlassics Gyula, Közigazgatás eln.

Alelnökök: Ludwig Ernő, m. kir. f. konzul

Lukács György, ny. min.

Paikert Alajos, Mezőgazdasági Múzeum igazgatója

Pekár Gyula, ny. min.

Operatív vezetőség:

Igazgatók: Eöttevényi Olivér, ny. f. ispán

Horváth Jenő, egy. tanár

Klimes Károly, m. kir. Posta-távírda f. igazgatója

Lutter János, egy. m. tanár

Pázmány Zoltán, egy. ny. r. tanár

⁸⁹ A tanács tagjai 1924 április 6-án a vezetőségen ültek:

Ajtay József, Ambrózy Gyula, Ambrózy Lajos, Angyal Pál, Ángyán Béla, Balás Béla, Balás Károly, Bárczy István, Bartha Richárd, Belatiny Arthur, Bernát István, Bethlen István, Boér Elek, Charmant Oszkár, Csiszárík János, Daruváry Géza, Domony Móric, Földes Béla, Gajzágó László, Gerevich Zoltán, Gerlóczy Béla, Gömör-Laiml László, Gratz Gusztáv, György Endre, Havass Rezső, Herczegh Ferenc, Juhász Andor, Jankó Kocsárd, Kány Kálmán, Khuen-Héderváry Sándor, Klebersberg Kuno, Korányi Frigyes, Magyary Géza, Majovszky Pál, Malatinszky Lajos, Milotay István, Nemes Antal, Nuber Sándor, Papp Antal, Pataky Tibor, Pechány Adolf, Perényi Zsigmond, Petri Pál, Praznovszky Iván, Prohászka Ottokár, Raffay Sándor, Rakovszky Iván, Ravasz László, Rottenbiller Fülöp, Sebess Dénes, Scitovszky Béla, Siegescu József, Steuer György, Szécsen Miklós, Szerényi József, Tánczos Gábor, Tóth Lajos, Tóth Jenő, Török Gusztáv, Végh Gyula, Vermes Béla, Vészi József, Walder Gyula, Walkó Lajos, Zoltán Béla.

Póka-Pivny Béla, ny. kir. m. szaki tan.

Ellenőr: Heilmann Otmár, pénzm.
számvevési tanácsos

F titkár: Honti Ferenc

Titkárok: Albrecht Ferenc, ügyvédjelölt
Schreiber Edvin, egyetemi hallg.
Techert Margit, középisk. tanár

Végrehajtó bizottság: Eöttevényi Olivér, Horváth
Jenő, Klimes Károly, Paikert
Alajos, Póka-Pivny Béla

Számvizsgáló Bizottság

Elnök: Rüblein Richárd, min. tanácsos

Tagok: Szemere Gusztáv, külügym.
számvevési igazgató

Szabó Béla, Bp-i Tud.Egy. gazd.
Hív. főnöke

Forrás: KSZ 1923-24. 296.

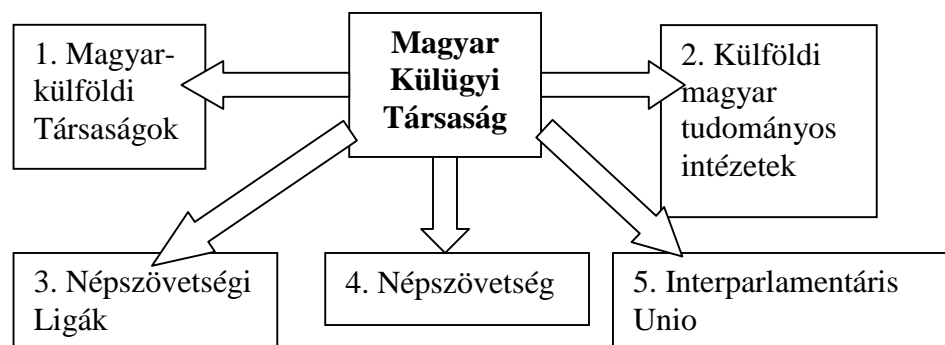
A MKT működéséről, konkrét tevékenységeiről az MTI tudósításokon kívül a Társaság sajtójából szerezhettünk értesüléseket. A Külügyi Szemle első kiadványa (1920-21) ismerteti a fentebb vázolt formai és tartalmi jellemzőket, illetve a megalakulás célkitűzéseit, valamint a szakosztályok tagságát.

Amint a fentiekben is kivehető, az MKT vezetői szervei hármas tagozódást mutatnak: elnöki tanács, közgyűlés, igazgatóság. A közgyűlés évente egyszer ülésezett.

Az elnöki tanács a mindenkori szükségnek megfelelően, míg az igazgatóság, az operatív munkát végezve általában minden héten tartott üléseket.

A Társaság keretén belül dolgozók egy része állami alkalmazott volt, ami lényegében az állami támogatás természetbeni részét képezte. Zeidler Miklós így ír erről a kéziratában: "Ahogy a Társaság szervezete és működése konszolidálódott, volt szüksége egyre több állandó munkára és ezek egy részét valóban a kormány – a belügyi, a pénzügyi és a kultusztárca – állományából kapta. Az alkalmazottak átirányítását minden költségvetési évben minisztertanácsi határozattal erősítették meg. 1925/26-os évben az MKT már nyolc – Eöttevényi Olivér ügyvezető igazgató, valamint Horváth Jenő és Lutter János igazgató mellett három titkár, két irodatiszt-, az év végén pedig már tizenegy tisztviselő vezényletésének meghosszabbítását kérte."⁹⁰

A két évvel későbbi számban már egy összefoglalást is kínál számunkra Eöttevényi Olivér ügyvezető igazgató beszámolója. A Társaság finansziális helyzetéről is érzékletes képet festenek Eöttevényi cikkindító szavai.: "Hosszú hallgatás után – melynek nem az eseménytelenség,⁹¹ vagy a kitöltött program iránt való lelkesedés hiánya, hanem a súlyos gazdasági helyzet volt az oka, amely Csonka-Magyarországnak majdnem minden szellemi vállalkozását kemény próbára tette – ismét módunkban áll az, hogy a külpolitikai kérdések iránt érdeklődő nemzetközönség elé lépjünk a Külügyi Szemle új számával."⁹² A beszámoló alapján felvázolható a Társaság nemzetközi kapcsolatrendszerének szerkezete is:

A Külügyi szemle adatai alapján készült saját szerkesztésű ábra.

⁹⁰ Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 11.

⁹¹ Ezt igazolják az MTI jelentések is.

⁹² KSz 1923-24. 285.

1. *Magyar-külföldi Társaságok:* Magyar - Amerikai Társaság, Magyar - Angol Társaság, Magyar - Francia Irodalmi Társaság, Magyar – Holland Társaság, Korvin Mátyás Magyar – Olasz Társaság, Magyar – Svéd Társaság, Magyar – Lengyel Társaság.

2. *Külföldi magyar tudományos intézetek:* Berlin, Dorpat (Észtország), Szófia, New York, Bécs, Róma, Stockholm, Varsó.

Gerevich Tibor egyetemi tanár, a római magyar akadémia igazgatója. A MK leközölt fotói között a külföldön működő magyar tudományos intézetek vonatkozásában csak az olaszországi intézet vezet jér l található anyag. Forrás: MK 1929. május 11.

3. *Népszövetségi Ligák:* League of Nations Union (Nagy Britannia), Association Française pour la Société des Nations (Franciaország), Lega Universale per la Società delle Libere Nazioni (Olaszország), Deutsche Liga für Völkerbund (Németország), Österreichische Völkerbund-Liga (Ausztria), Union Belge pour la S.d.N. (Belgium), American League of Nations Union (Egyesült Államok), Sociétés unies Bulgares pour la Fédération des Peuples (Bulgária), Association Estonienne pour le S.d.N. (Észtország), Société Finlandaise pro jure Nationum (Finnország), Association Nationale Ottomane pour la S.d.N. (Törökország), League of Nations Association of Japan (Japán)...A Társaság a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójához már igen korán, 1920 októberében csatlakozik olasz javaslatra. Az NLNU munkájában többször részt vett Apponyin túl Eöttevényi Olivér, Ludwig Ernő, Lukács György, Magyary

Géza, Paikert Alajos, Pekár Gyula illetve Póka-Pivny Béla is.⁹³ A csatlakozásról a MK is beszámolt:

Forrás: MK.1920.november 2. 8.

4. *Népszövetség*: Belépésünk től kezdődően Apponyi Albert vezette a küldöttséget. A küldöttség rendszeres tagjai még: Berzeviczy Albert, Lukács György, Ludwig Ernő, Charmant Oszkár, Eöttevényi Olivér, Horváth Jenő, Póka-Pivny Béla, Paikert Alajos...

5. *Interparlamentáris Unio*: a magyar csoport elnöke Berzeviczy Albert. Aktív szerepet játszik még: Póka-Pivny Béla és Honti Ferenc.

A Magyar Külügyi Társaság jubiláris közgyűlése. A kormányzó és a külföldi meghívottak mellett látható Wlassics Gyula, Wekerle Sándor és Darányi Kálmán is a képen. Forrás: MK 1930. április.

A MKT negyedszázados működése alatt széles tevékenységkörrel ölelt fel. Rendszeresen tartott előadásokat a fővárosban és a vidéki városokban külpolitikai témájú előadásokat, amelyeknek száma összességében elérte a 400-at. Eöttevényi a teljesség igénye nélkül megemlíti a legfontosabb vendégelőadókat, akik mondanivalójukat a Társaság által szervezett előadásokon az érdeklődőkkel ezen két évtized alatt megosztották.⁹⁴

⁹³ Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 13.

⁹⁴ „Erich és Kivimäki volt finn miniszterelnökök, Seipel volt osztrák szövetségi kancellár, Sven Hedin, a svéd világutazó, Butler, a new-yorki Columbia-Egyetem elnöke, Siebert bajor miniszterelnök, Kühlmann és Bohle német birodalmi államtitkárok, Bottai, Rossoni, Giannini és Anselmi olasz miniszterek, Onni Talas finn, Ekstrand svéd, Riedl és báró Versbach osztrák követek, Haushofer, Wolgast, Hoffmann, Dalchow és Rauchberg német, Madariaga spanyol, Ferri, Mosca, Bassani, Sylva, Fossati és Sanseverino

A Magyar Külügyi Társaság működésének azonban felvilágosító, orientáló jellegén túl létezett egy csak halkán kimondott, de véleményünk szerint annál jellegzetesebb nemzetnevelési funkciója is. Vészi József egy 1929-es írásában ezt így kommentálja: „azt mondanám, hogy a magyar érdeknevelés hatást követel a Külügyi Társaságtól. ... Itt tehát évtizedes mulasztások pótlásáról van szó, Arról, hogy meg kell tanítani a közvéleményt a nemzetközi politika eseményeinek helyes szemlélésére, a világpolitikai jelenségek helyes értékelésére, és tervszerűen kell arra igyekezni, hogy a magyar mentalitásnak eddig elmulasztott beidegződése a nemzetközi politika gondolatvilágába a változott viszonyok között mennél alaposabban és mennél gyorsabban következzen be.”⁹⁵ A nemzetnevelési attitűd egyébiránt nemcsak a MKT tevékenységét jellemezte, hanem a két világháború közötti gondolkodás egyik fő ideológiai attribútuma volt. Nem csupán a pedagógiai szakembereket, egyetemi tanárokat foglalkoztatta a téma (pl Imre Sándor), hanem olyan írókat, egyházi embereket, politikusokat is megihletett, akiket egyébként más vonatkozásban szoktunk említeni. Jó példa minderre Makkai Sándor, akinek 1937-ben (*Magyar nevelés, magyar nemzetvétség*) és két évvel később, 1939-ben is (*Tudománnyal és fegyverrel*) megjelenik nemzetnevelési munkája, vagy Márai Sándor már a háború alatt keletkezett műve: *Röpirat a nemzetnevelés ügyében*.

olasz, Araki japán, Overbeke és Verleyen belga, Hildebrand osztrák, Sleswijk és Grondijs holland egyetemi tanárok, Quidde Nobeldíjas író, Loucheur, de Monzie, le Trocquére francia miniszterek, Martin, Duchaine, Lémery, Bergey abbé, Cot, Valot, Vallat, Portman, Suarez, Briquet francia képviselők és szenátorok, Osborne angol tengernagy, gróf Corti osztrák történész, gróf Romer lengyel publicista, Berzinj volt lett miniszter, Rhys-Davis, Puccio, Lamoure, Desbons, Drummond, Wrench, Schmidt-Pauli, Llewellyn-Jones, Snowden, Moore, Boyle, Cuchetti, Wheeler-Bennet, Aldo Dami, Kruger, Dengler, Roux, Henriot, Schricker, Falke, Filippucci, Klakovier, Lualdi, Dhas, Ludig, Grünwald, Macartney angol, francia, olasz, lengyel, osztrák és orosz publicisták stb.” In: *Ötvenévi Olivér: A Magyar Külügyi Társaság húsz esztendeje – 1920. áprilistól – 1940. áprilisig*. Bp., 1940. 7.

⁹⁵Vészi József: *Gondolatok a Külügyi Társaságról*. MK. 1929. február 1-16. 12-13.

3.5. A DIPLOMATAKÉPZÉS ÚJJÁSZERVEZÉSE, ÉS AZ MKT KÜLÜGYI KÉPZÉSE

A külügyminisztérium alapstruktúrájának kialakítása már jóval a Teleki- és Bethlen-kormányzatok előtt, 1919 decemberére lényegében befejezettek.⁹⁶ Természetesen az osztályok konkrét elnevezése és tevékenységi köre sokszor változik⁹⁷ majd a Horthy-éra végéig, azonban a szerkezet alapjai mindvégig megmaradnak. A legfontosabb elemei az elnöki-, a politikai-, és sajtóosztály illetve a miniszter kabinetje voltak.⁹⁸

Eltérően: a monarchia külügyi személyi állományából sokan részt vállaltak az új külügyi szolgálat kiépítésében, és csak a proletárdiktatúra idején hagyták el hivatalukat. Az önálló magyar külügy igazgatásáról az 1918. december 13-án kibocsátott V. néptörvény intézkedett. Azonban a trianoni békeszerződés aláírásáig követségek felállítására nem volt lehetősége a minisztériumnak (kivéve Ausztria), csupán személyes megbízottak⁹⁹ révén tudta diplomáciai tevékenységét elvégezni.¹⁰⁰ Az 1920. évi XI. törvény 3. paragrafusa tiszta helyzetet akart azzal teremteni, hogy azon diplomatákat, akik a 1918. október 31. után léptek be az állományba, de ezt megelőzően nem voltak alkalmazásban, el kell bocsátani. A jogszabályt azonban - tekintettel a nem éppen kedvező személyi feltételrendszerre - nem minden esetben alkalmazták ilyen egyértelmű szigorúsággal. Ennek hátterét Barcza György világítja meg visszaemlékezéseiben: „Az új magyar külügyi szolgálat magvát a régi cs. és kir. diplomaták, konzulok és külügyi tisztviselők alkották. Ezeket kevés kivétellel a magyar külügyi szolgálat is átvette, de szám szerint nem voltak elegendőek, és így ki kellett választani a szolgálatot olyanokkal is, akiknek előbbi működésükben külföldi gyakorlatuk és nyelveket is beszéltek.¹⁰¹ Ilyenek voltak a magyar szakminisztériumok, a földművelésügyi, kereskedelmi minisztériumok szaktudósítói, akik azelőtt a közös

⁹⁶ Gergely Jenő - Pritz Pál: A trianoni Magyarország 1918-1945. Vince kiadó, Bp., 1998. 65-66.

⁹⁷ Pl. az elnöki osztály 1921-1924 között 3 részlegre tagolódott, aztán újra egyesült. A gazdaságpolitikai osztály pedig csak 1928-tól szerepel ezen a néven, előtte gazdaságpolitikai és közlekedési, illetve gazdaságpolitikai és közgazdasági osztály elnevezése alatt működött.

⁹⁸ A témához kapcsolódó fontosabb dokumentumok gyűjteményét ld.

Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez: 1918-1945. (szerk.: Pritz Pál) Akadémiai kiadó, Bp., 1994.

⁹⁹ Ilyen személyes megbízott volt pl. Bánffy Miklós, Sigray Antal, Ignótyus Pál is.

¹⁰⁰ Lásd továbbá: Pritz Pál: A Magyar diplomáciai a két háború között MTT, Bp., 1995.

¹⁰¹ Megjegyzendő, hogy a dualista külügyi apparátushoz képest az arisztokrata származásúak aránya a korszakon belül folyamatosan csökkent (7 %-ról 5,2 %-ra) In: Pritz Pál: Magyar diplomáciai a két háború között MTT, Bp., 1995. 25.

követségek mellett beosztva dolgoztak.”¹⁰² A szolgálat nehéz helyzetét még népszerűtlensége¹⁰³ is tetézte, aminek a speciális magyar sajátságokon túl a világháború miatt diplomáciából kiábrándult társadalom adta táptalaját. A közös külügyben „átigazolt” diplomaták közül a legtekintélyesebbek (Kánya Kálmán, Khuen-Héderváry Sándor...) még sok éven keresztül aktív tagjai voltak a magyar külügynek.

A külpolitika irányításának szálai elemzett korszakunkban gyakorlatilag a miniszterelnök kezeiben futottak össze. Bethlen István véleménye teljes mértékben meghatározta a kormányzat külpolitikai gondolkodását, illetve a külügyi szolgálat működését Pritz Pál szavaival: „...Bethlen István szerepe olyannyira túlhangsúlyos volt, hogy mellette csak szürke külügyminiszterek voltak, akiknek feladata nem volt több mint Bethlen akaratának végrehajtása.”¹⁰⁴ Maga a kormányzó, akinek jogi lehetősége lett volna a külpolitikai döntésekbe beleszólni, a '20-as évek folyamán csak egy alkalommal élt ezzel: a Szovjetunióval történő kapcsolatfelvétel vétójakor. A jugoszlávok felé történő közeledési gesztus, mely a híres mohácsi beszéd néven vált ismertté, a fentiekben már ismertetett folyamatok tükrében nem feltétlenül tükrözi Horthy döntési önállóságát.

A hiányzó széleskörű diplomáciai ismeretek átadása, illetve az erre fogékony társadalmi rétegek külpolitikai képzése érdekében a Külügyi Társaság megszervezte és hosszú éveken keresztül működtette a Külügyi Szemináriumot, amely az eddig hiányzó rendszeres külügyi képzést szolgálta, olyan alapozó tárgyakat oktatva, mint pl. a nemzetközi jog.

A képzési folyamat története azonban nem volt mentes problémáktól és hullámvölgyektől sem. A kezdet: nem sokkal a Társaság hivatalos megalakulását követően meghirdeti szaktanfolyamát Külügyi Szabad Lyceum címmel, amelyről a MK hasábjain olvashattak az érdeklődők. A tanfolyam 1920. november 15-én megnyitja kapuit az Országos Széchenyi Szövetség Károly körút 1. alatti helyiségében. A sikeresre való tekintettel következő év februárjában újra indul „egyetemközi állandó jellegű tanfolyamként”. A '20-as évek közepére jellemző nehéz pénzügyi állapotok azonban a tanfolyam pénzügyi alapjait is megrendítik: az 1924-es befejezést követően csak 1927-

¹⁰² *Barcza György*: *Diplomata emlékeim*. Európa-História Kiadó, Bp., 1994. 176.

¹⁰³ Erre Barcza is kitér: „A magyar külügyi szolgálat az első években, a szűkre szabott költségvetés miatt, csak szerény keretek között mozoghatott. Hozzájárult még ehhez az is, hogy a magyar diplomácia odahaza, érthetetlen módon, nem volt népszerű.” Uo.177.

¹⁰⁴ *Pritz Pál*: *Magyar diplomáciai a két háború között* MTT, Bp., 1995. 229.

ban indul újra a képzés Külügyi Szeminárium néven. Innent l kezdve azonban – köszönhet en a megváltozott pénzügyi helyzetnek és az állami támogatásnak – 1943-ig folyamatos a képzés.¹⁰⁵

Az alábbiakban látható a diplomáciai jelleg képzés tantárgyi rendszere (1922/23):

<i>Tantárgy neve</i>	<i>El adó</i>
Diplomáciaitörténet	Dr. Horváth Jen egyetemi m. tanár
Diplomáciai földrajz	Dr. Paikert Alajos
Nemzetközi jog	Dr. Ambrózy Gyula kormányzósági tanácsos
Külkereskedelmi politika	Dr. Lukács Simon külügym. titkár
Külügyi sajtószolgálat	Hoffmann Sándor külügym. titkár

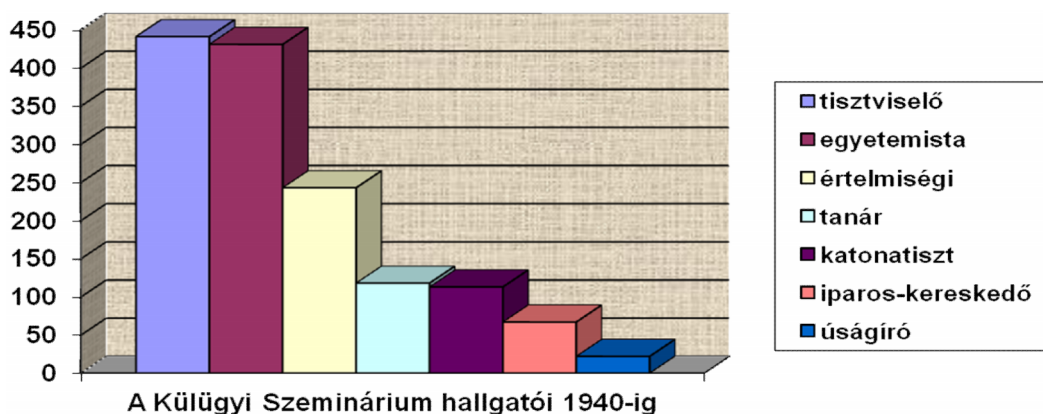
Forrás: Eöttevényi Olivér: A Magyar Külügyi Társaság munkássága 1923-24-ben. KSZ 1923-24. 291.

A szeminárium hallgatói számára évente négy-öt hely erejéig a Népszövetségi Egyesületek Unióján keresztül külföldi ösztöndíj lehet ségét is biztosította. A Szeminárium hallgatóságának száma az évek során szépen alakult: 1940-ig összesen több mint 1400 hallgató iratkozott be. Fontos megemlíteni, hogy ezen hallgatók 12 százaléka a zsidó felekezethez tartozott, 19 százaléka pedig hölgy volt, tükrözve ezzel is a Társaság valóban demokratikus szellemiségét. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg kéziratában Zeidler: „Nincsen támpontunk arra nézve, hogy mi motiválta a Külügyi Szemináriumot látogató n hallgatókat. Diplomáciai szolgálatba ezután is csak adminisztrátorként kerülhettek és szabad állású értelmiségiként – tanárként, újságíróként – sem számíthattak karrierre. A nemzetközi ismeretek nem segítették el a tipikusnak tekinthet titkárn i, gépírón i állások megszerzését sem. Minden jel arra vall tehát, hogy az évek során a tanfolyamon megfordult közel négyszáz hallgatón lényegében kedvtelésb l, a társadalmi életben való részvétel céljából látogatta az el adásokat.”¹⁰⁶

A hallgatók társadalmi-foglalkozásbeli státuszát az alábbi diagram szemlélteti:

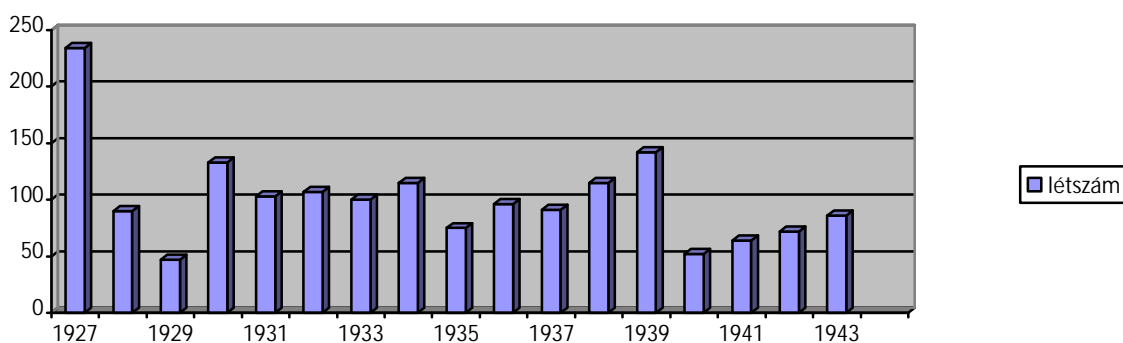
¹⁰⁵ Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 53..

¹⁰⁶ u.o. 54.

(Az Eötvényi Olivér összegzése segítségével elkészített saját szerkesztés diagram)

A Külügyi Szemináriumban résztvevők teljes számarányát Zeidler Miklós kutatását felhasználva illusztrálhatjuk:

Forrás: Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 3. melléklet

A Társaság finanszírozása a '20-as évek közepén komoly problémákkal küzdött. „A pénzihiánynak voltaképpen egyetlen oka volt: elégtelen központi támogatás. Legalábbis így látta ezt az MKT vezetése. Mivel a Társaság tagjainak csak töredéke fizetett tagdíjat, kiadványait pedig a válságos években aligha vásárolták tömegesen, bevételei szinte kizárólag a kormánytól érkező anyagi és természetbeni szubvenciókra korlátozódtak.”¹⁰⁷ Ezen a forráshiányon több módon próbált a Társaság felülkerekedni. Egyrészt szívesen fogadták a pártoló adományokat. Az alábbiakban az 1924-es év legjelentősebb a MKT működését segítő adományokat láthatjuk:

¹⁰⁷ Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 17.

Adományozó	Összeg (korona)
Szalay József, rendkerületi főkapitány (Szeged)	1 000 000
Csernoch János, esztergomi érsek	700 000
Janky Kocsárd nyug. lovassági tábornok	500 000
pécsi Zsolnay gyár	500 000
Sárvári Első Takarékpénztár	250 000
Mikes János, megyéspüspök	200 000
Nyulászi János, m.kir. főtanácsos	200 000
Dunántúli Erdőgazdasági és Faipari Rt.	200 000
Kapi Béla, evangélikus püspök	100 000
Hanuy Ferenc, apátkanonok	100 000
Kemenesljai Közgazdasági Hitelbank Rt.	100 000
Szegedi Kisdedóvó Jótékony Nőegylet	100 000
Kubinyi Pál, egy. tanár	100 000

Forrás: KSZ 1923-24.

Ezek a felajánlások azonban önmagukban sajnos nem jelentettek hathatós segítséget a pénzügyi problémák rendbetételéhez. Ezért –s ez a másik következmény - Eötvényi javaslatára 1924 tavaszától kezdve vidékre szerveztek egyre gyakrabban eladói utakat. „A jelszó tehát a vidéki lakosság külügyek iránti érdeklődésének felébresztése volt, ám ez –főként eleinte – nem vált el élesen az alapító és pártoló tagság nagyarányú toborzásától.”¹⁰⁸ Vizsgált korszakunkban (1929-ig) összesen 27 ilyen vidéki eladói utat zajlott le szinte az egész országot felölelve.

Harmadrészt: a Társaság 1925 végére már képtelen volt megkövetni legfontosabb orgánumát, a Külügyi Szemlét, így tárgyalások révén megvásárolta¹⁰⁹ a Radisics Elemér által szerkesztett Magyar Külpolitikát, s 1925 decemberétől 1928 év végéig e periodika töltötte be a magyar olvasók külpolitikai informálásának feladatát.

A Társaság pénzügyi helyzete majd csak 1927-től válik stabilná, köszönhetően egyrészt a valutaváltással egybekötött pénzügyi stabilizációnak, illetve külpolitikai

¹⁰⁸ Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 18.

¹⁰⁹ Bár az MKT és a MK kapcsolata 1925-ig nem mondható folyamatosan szorosnak, mégis: az indulás közös gyökere nagyban meghatározta a tulajdonváltás mikéntjét.

helyzetünk meger södésének. Ezt követ en még arra is lehet ség nyílt, hogy a Külügyi Szeminárium el adói óránként 16 peng s keresetre tegyenek szert.¹¹⁰

¹¹⁰ *Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 23.*

3.6. A MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG PUBLIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉGE

Nem elhanyagolható jelentőség a Társaság publikációs tevékenysége sem. Egyrészt megjelentetett több könyvsorozatot is a nagyobb érdeklődésre számot tartó külpolitikai problémákról: „**Idő szer Kérdések**”, „**Külügyi Könyvtár**”, „**South Eastern Library**”, **Népszövetségi Osztály kiadványai**”, **Nemzetközi Jogi Osztály kiadványai**”, **Közgazdasági Osztály kiadványai**”, „**Tudományos és Művészeti Osztály kiadványai**”, „**Nemzeti kisebbségi szakosztály kiadványai**”, „**Balkán-könyvtár**”, „**Balkán-füzetek**”, illetve az **Ifjúsági Csoport kiadványai**. Mindezen kiadványsorozatokban összesen 79 munka látott napvilágot.¹¹¹

Másrészt megjelentetett néhány periodikát is (**Külügyi Értesítő** : 1920-1921, **Külügyi Szemle**: 1920-1925, 1929-1944, **Magyar Külpolitika**: 1920/1925-1931, **Háborús Felelősség**: 1928, **South Eastern Affairs**: 1931-1940),¹¹² amelyek bár részben azonos eszmei háttér és szerzői gárda állt mögöttük, mégis egészen különböző jelleggel igyekeztek a közvélemény külpolitikai felvilágosítását szolgálni.

A Magyar Külpolitika rövidebb lélegzetű, a laikusok számára is könnyebben érthető írásokkal, a húszas évek közepétől illusztrációkkal megjelenő magazin jellegű heti, kétheti illetve havi lap volt, amelynek fő célja, hogy minél szélesebb közönséghez eljutva közöljön külpolitikai jellegű információkat (sokszor csak véleményeket) a kérdésben járatlanabb olvasóival. A MK 1930-ra a Magyar Revíziós Liga irányítása alá került, amely szervezet a kiadvány tulajdonjogát is megszerezte.

Ehhez kapcsolódva kell azonban megjegyezni, hogy a folyóirat kutatása során egy csak részben feloldható ellentmondásra bukkantunk. Annak ellenére, hogy mind a Külügyi Társaság, mind a jelzett külpolitikai folyóirat tagsága és szerzőgárdája jórészt a kormányzat szűkebb és tágabb köréhez tartozó politikusokból és közéleti személyiségekből állt, az orgánum említésére még a kormány félhivatalos lapjának tartott 'Budapesti Hírlap'-ban sem találunk példát.¹¹³ Ebben a napilapban egyébként maga a Magyar Külügyi társaság is csak néhány alkalommal jelenik meg.¹¹⁴ Azonban a

¹¹¹ *Zeidler Miklós*: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 2. melléklet

¹¹² u.o.

¹¹³ Annak ellenére, hogy több MK szerző a Budapesti Hírlapban is publikált (pl. Nagy Emil, Pekár Gyula, Okolicsányi László).

¹¹⁴ A MKT első említése a megalakulás után datálódik: Budapesti Hírlap 1920. április 20.1. Ám ez a két kolumnás cikk is csak apropónak tekinti a hírt, az írás második fele a név nélküli szerző külpolitikai állásfoglalását ismerteti.

Azonban még ugyanezen szám 3. oldalán a lap leközli Apponyi teljes beszédét is.

'Magyar Külpolitika' úgy t nik vizsgált korszakunkban nem igazán volt „szem el tt”. A Társaság publikációs tevékenységét a nagyközönség valószínűleg inkább könyvkiadványai alapján tudta beazonosítani (ld. Igazságot Magyarországnak).

Az 1928-as kiadvány fed lapja.

A Külügyi Szemle a „keskenyebb utat” utat járta: komoly tudományos elemzéseket közölt a nemzetközi jog és külpolitika kérdésköréb l. Eleinte rendszertelenül, majd 1929-es újraindításától kezdve negyedévenként jelent meg írásaival, melyeknek színvonala id nként a kor vezet orgánumának, a Magyar Szemlének szintjét is elérte.¹¹⁵

A tárgyalt külpolitikai folyóirat megjelenését tekintve szinte teljes hosszában átöleli a két világháború közötti történeti korszakot. Az induló szám 1920. május 3-án lát napvilágot, s egy hosszabb leállástól (1925) eltekintve 1944 tavaszáig változó periodicitással, de folyamatosan nyomdába kerülnek példányai. Ez id szak alatt viszont mind a szerkeszt i gárda, mind a lap tulajdonosa, mind a támogatói szervezetek köre, mind a lap jellege és min sége (ez egyaránt érvényes a formai és a tartalmi szempontokra), mind pedig a megjelenés gyakorisága több alkalommal is változik. Ezen változásokról még részletesen szólok az alábbiakban.

A Magyar Külpolitika bár kezdett l fogva alapvet céljának tartotta a minél szélesebb társadalmi körben való külpolitikai felvilágosítást, mégis azzal kellett

A kés biekben sem jelenik meg a Társaság gyakran a napilap hasábjain. Pl. az 1927. július 3-i számban is csupán Rothermere kapcsán említ dik meg.

¹¹⁵ Érdekességként megemlíthetjük, hogy még a 'Magyar Külpolitikában' is találunk reflexiót a Magyar Szemle írásaira (*Radisics Elemér: Revízió és társadalmi propaganda* – MK. 1929. július 6. 2.) A cikkben Radisics Jancsó Benedek írására reagál.

szembesülnöm a kutatás során, hogy a folyóirat még a legnagyobb fővárosi és vidéki könyvtárainkban sem található meg hiánytalanul. Ebből egyebek közt arra kellett következtetnem, hogy példányszámát¹¹⁶ tekintve nem tartozott azon jelentősebb orgánumok közé, melyekből elegendő példány élte volna túl a múlt század különböző politikai viharait. Olvasóközönsége minden valószínűség szerint hasonlóan szűk körre korlátozódott, mint a Társaság színvonalasabb kiadványának, a Külügyi Szemlének. Ez a fent megfogalmazott sajnálatos hiány az összes jelentősebb gyűjteménnyel rendelkező könyvtárunk összesített állományára is igaznak bizonyult.

¹¹⁶ Bár ehhez hozzá kell tenni, hogy 1926-ban a folyóirat már közel 1000 példányban fogyott el, s 1928-ban a Magyar Revíziós Liga „beépülése” idején a 3000-t is elérte a nyomdai példányszám. (Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 50-51.

3.7. A FOLYÓIRAT TULAJDONOSI, TÁMOGATÓI HÁTTÉRE

Az induló szám (1920.május.3.) fejlécében még semmilyen utalás nem található a tulajdonosi vagy támogatói körre, csupán a szerkesztő név címe (József körút 5.) illetve a főszerkesztő neve (Szombathy Kálmán) ad iránymutatást az olvasó számára. Az utolsó oldal alján szerepel a kulcsmondat, mely némileg feloldja a támogató és tulajdonos személye körüli nehézséget: „Laptulajdonos és felelős kiadó: Szombathy Kálmán”.¹¹⁷ Még több információt nyújt számunkra az 1923 év eleji szerkesztői negyed hasábjában, mely szerint a 'Magyar Külpolitika' külön lapkiadó vállalatán keresztül állítja el orgánumát. Bár már ekkor is (1920) nyilvánvaló, hogy a folyóirat létrehozásának háttérében a Magyar Külügyi Társaság áll, ennek hivatalos deklarációja csak a VII. hó 11-én megjelent példány címlapján olvasható közleményben történik meg: „Gróf Apponyi Albert, a Magyar Külügyi Társaság elnöke szívélyes és megleghangú átiratban értesítette a Magyar Külpolitika szerkesztőjét az egyesület azon határozatáról, melynek értelmében a Magyar Külügyi Társaság a Magyar Külpolitika című lapot hivatalos lapjává avatta, és mint ilyenek a lap számára az egyesület részéről minden irányban a legmesszebbmenő támogatást biztosított.”¹¹⁸ Mindettől függetlenül azonban a lap címlapján még sokáig nem jelenik meg a Külügyi Társaság neve,¹¹⁹ viszont néhány évvel később, az 1924. XI. hó 25-i szám már, mint az „Interparlamentáris Unió Magyar Csoportjának hivatalos lapja”-ként aposztrofálja magát. A közel egy éves pauza végén (1925 december) azonban már egy új tulajdonosi meghatározással lép színre a külpolitikai folyóirat: „A Magyar Külügyi Társaság és az Interparlamentáris Unió Magyar Csoportjának hivatalos lapja.” Ez a támogatói konstelláció állt fenn a következő néhány évben egészen 1928-ig. A Magyar Revíziós Liga 1927-es megalakulása után fokozatosan szerezte meg befolyását a lap szerkesztésében. Ennek fontos lenyomata, hogy már az év végére a Revíziós Liga ügyvezető elnöke, Sebess Dénes bekerül a folyóirat szerkesztőbizottságába.¹²⁰ 1930 októberétől a kiadvány címlapján már csupán a Revíziós Liga szerepel.

¹¹⁷ MK.1920.május.3. 4.

¹¹⁸ MK 1920.július 11.1.

¹¹⁹ Ennek feloldása valószínűleg a MK és az MKT sajátos viszonyában rejlik: a kezdeti szorosabb kapcsolat 1920-tól kezdve lazábbá válik, és csak a KSZ finanszírozási problémáinak megjelenése után (1924-25) erősödik meg újra, hogy végül 1929 után az MKT helyébe a MRL léphessen.

¹²⁰ (Zeidler Miklós: A Magyar Külügyi Társaság Története. (kézirat) 51.

M FAJI IDENTITÁSKERESÉS, ROVATOK ÉS SZERZŐK

Bár indulásától kezdve elsődleges céljának a külpolitikai tájékoztatást, orientálást tartotta a folyóirat, s erre determinálta maga a Külügyi Társaság is, mégis több alkalommal módosult a fejlécben megfogalmazott nemzeti faji sajátosság. A legelső szám nemes egyszerűséggel 'Politikai Hetilap'-ként adja meg önazonosságát, nem jelezve milyen jellegű politikai témák mentén kívánja olvasóit információkkal ellátni.

(Itt érdemes kitérni egy apró változtatásra is, mely csupán az 1920. októberi számokban jelentkezik, s a későbbiek során eltűnik. A történeti Magyarország köré nyomtatott Papp-Váry Elemérné által írt vers refrén latin fordítása bekerül a folyóirat fejlécének középső részébe.)

Az első változás 1920 októberében észlelhető: a meghatározás nem módosul, viszont már német és francia nyelven is olvasható a folyóirat címe (Ungarische Aussenpolitik, Écho Diplomatique Hongrois).¹²¹ Ám néhány héttel később a francia cím helyére az angol kerül (Hungarian Foreign Review).¹²²

Ennek konkrét okát nem sikerült feltárni, de mivel a hetilap hasábjain direkt külpolitikai indítékot nem tudtunk felfedezni, ezért a néhány évvel később megfogalmazott érvelést gondolhatjuk talán e váltás mögé is: „...gondoskodnunk kell minél több a Külügyi Szemle időszerű szünetelésével egyidejűleg kimondott a határozatunk realizálásáról is, mely szerint minél előbb meg fogunk indítani egy nyugateurópai nyelven szerkesztett – mindnyájunk meggyőződése szerint leginkább angol nyelven kiadni szándékolt – folyóiratot.”¹²³ Ennek az érvelésnek azonban némileg ellentmond, hogy az 1922. június 4-i szám már az idegen nyelvű feliratok nélkül kerül kiadásra, s vizsgált korszakunkban már nem is tér vissza a korábbi gyakorlat.

¹²¹ MK. 1920. október 4. 1.

¹²² MK. 1920. november 15. 1.

¹²³ Eötvényi Olivér: Egy év eredménye – új tervek - MK.1926. június 16. 4.

Az önazonosság keresés jelentős lépéseként értékelhet az 1921 áprilisától olvasható 'Politikai, közgazdasági és szociálpolitikai hetilap' meghatározás, mely 1923 januárjától a címben is tükröződik: 'Magyar Külpolitika és világgazdaság'. A gazdasági, főként az európai- és a világgazdasággal foglalkozó írások már az indulástól kezdve erőteljesen jelen vannak a folyóiratban, és ez a jellemző vonás az évek során egyre jelentősebbé válik. A szociálpolitika szintén végigkíséri a Magyar Külpolitika '20-as évekbeli tevékenységét, olyan szakemberek munkáival fémjelvezve azt, mint pl. Hilscher Rezső. Az önmeghatározásban 1929 májusában történik változás, a politikai, közgazdasági jel mellett a szociálpolitikai helyére az 'idegenforgalmi és utazási képes hetilap' kerül. Valóban, ettől kezdve az újság sokkal több - és jobb minőség - képpel, és idegenforgalmi, valamint propaganda témájú írással jelenik meg.

Mint már jeleztem a folyóirat a vizsgált korszak folyamán több alkalommal is strukturális átalakuláson ment keresztül, ami természetesen a lap tartalmi jegyeit is érintette. A külpolitikai orgánus szerkezetében, felépítésében megragadható változások alapján lényegében három nagy szakaszra tagolható a Bethlen-korszak 'Magyar Külpolitiká'-ja.

1. A kezdeti időszakot természetesen legelőször az útkeresés, a sajátos hangvétel és szerkezet kialakításának próbálkozásai jellemzik. Az első öt hónapban még csak négy oldalas terjedelemben, de már hetilapként jelentkezik a lap formájában újdonságnak számító folyóirat. Ebben az októberig tartó időszakban különféle rovatok születnek, melyek közül kettő túléli a húszas évek változásainak többségét (*Figyelünk, Közgazdaság*), viszont a többi életképtelenné bizonyul. E rovat típusnak a legszélsebésebb példája a 'Sport', mely csupán egyetlen megjelenést ér meg.

2. Az első nagy belső átalakulás a lap életében 1920 októberéhez köthető. Ekkor jön létre az a strukturális alap, mely az elkövetkezendő hat évtizedben megadja majd a 'Magyar Külpolitika' jellemző karakterét. Stabilizálódik a terjedelemben hat oldalban, illetve létrejönnek és megszilárdulnak azok a rovatok, melyek az 1928-as nagy átalakulásig változatlanok maradnak. Megmarad a hátsó sornál származó fent említett két rovat, és kialakulnak az újak: *Szomszédaink, Heti Krónika, Szociális mozgalmak, Mit írunk rólunk?, Szent István birodalmából*. A lap szerkesztéséről az első években Szombathy Kálmán gondoskodik, ám az 1921-es év májusától a címlap fejlécében már megjelenik a későbbi váltás: a fő szerkesztő és a lap tulajdonos továbbra is Szombathy, viszont a felelős szerkesztő Radisics Elemér lett. 1922 elejétől már csak

Radisics nevét olvashatjuk a címoldalon, aki egészen 1930-ig tölti be ezt a tiszteket.¹²⁴ Érdekes kísérlet kezdik el 1922 folyamán: több alkalommal is megjelentetnek külföldi karikatúrákat, de néhány szám után már hiába keressük ezt a sajátos színt. A karikatúra mint faj majd csak 1927 végétől tér vissza a lapba, de már nemcsak külföldi átvételekként, hanem hazai szerzők (elsősorban Gáspár Antal) rajzaiban is.¹²⁵ A folyóirat első közölt karikatúrája a brit külpolitikáról: (1922. október 15. 1.)

A kép aláírása: „John Bull a Dardanelláknál: ahogy az angolok a Dardanellák szabaddátételét elképzelik.”
(átvétel az Amerikai Magyar Népszavától)

A folyóirat szerkezeti felépítése ekkor még annak ellenére sem változik, hogy 1925-ben hosszú időre szünetel a megjelenése.

1926-tól két alapvető attribútumában is újdonság tapasztalható. Egyrészt hetilapból kéthetente megjelenő folyóirattá válik, másrészt olyan új rovatok indulnak, melyek érzékelhetően tágítják a tartalmi lehetőségeket. Az ekkor újtárra induló állandó rovatok: *'Interparlamentáris Unió'*, *'Diplomáciai Élet'*, *'Idegenforgalom'*, *'Külgügyi Társaság'*, *'Könyvesház'*.

3. A kardinális átalakulás azonban 1927 novemberében¹²⁶ következik be: a régi szerkezet és rovatok teljesen eltűnnek a *'Közgazdaság'* kivételével. Ettől kezdve már vizsgált folyóiratunkban is a revíziós témájú írások dominálnak elsősorban. A bethleni aktív külpolitika, és az ezzel együtt jelentkező külpolitikai események újságírói-elemzői következtetései (olasz-magyar szerződés, Rothermere lord akciója) innentől kezdve szinte minden számban valamilyen módon helyet kapnak a lap oldalain.

¹²⁴ Ezt követően az a Pekár Gyula lesz a főszerkesztő, aki korábban egyebek közt a Fehér Ház nevű ellenforradalmi szervezet elnöke is volt.

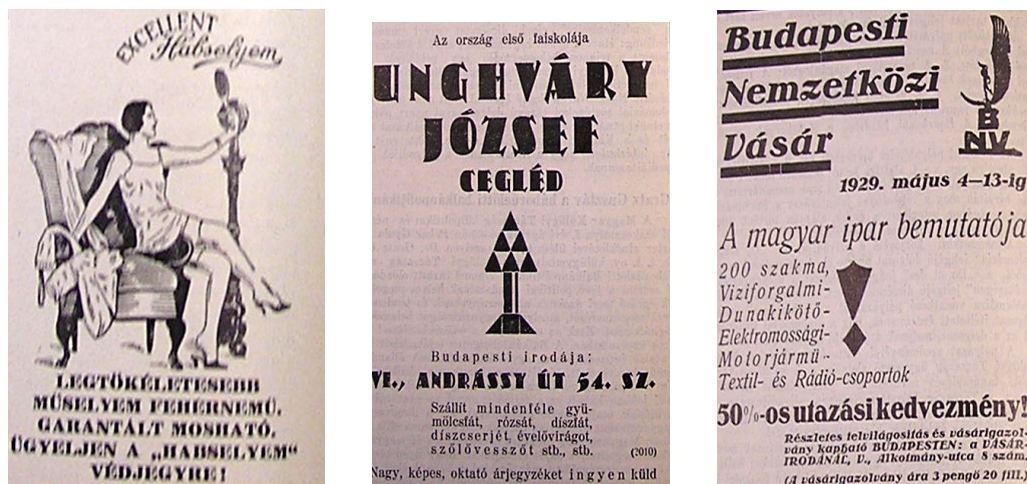
¹²⁵ Néhány jellemző karikatúrát közlünk a 3. mellékletben.

¹²⁶ A Revíziós Liga befolyása és szellemisége is ekkortájt kezdi átalakítani a lap jellegét (Sebess Dénes szerkesztői bizottsági pozíciója).

Ez a fentiekben leírt szakaszolás párhuzamba hozható természetszer leg a magyar hivatalos külpolitika kiütkeresési folyamatával, melynek szintén az 1927-es esztendő volt a határköve: innent kezdve egy már tényleges külpolitikai játéktéren szerepl ország benyomását kelthettük szomszédaink és leendő szövetségeseink számára. Mindezen változások jól tükrözödnének a lap strukturális folyamataiban is.

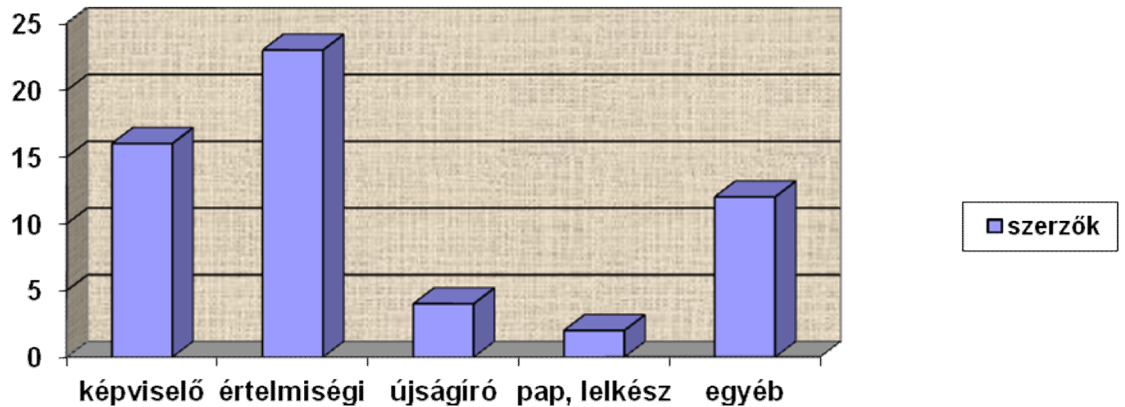
A kommerciális jellemzők viszonylag később, 1928-tól jelennek meg a folyóiratban. A reklámok negyed vagy annál kisebb oldalnyi terjedelemben képviseltetik magukat a lapban. Az évek múlásával egyre gyakrabban tartalmaz a 'Magyar Külpolitika' hirdetéseket. Viszont a hirdetések köre nem túl széleskörű. A reklámok azonban vizsgált korszakunk folyamán sohasem válnak igazán meghatározóvá.

Néhány példa a folyóiratban megjelentetett reklámokra:

A szerzői gárda nagy részben a korszakban mandátumot szerzett nemzetgyűlési képviselőkből, illetve olyan jelentős értelmiségiekből verbuválódott, akiknek szava és tevékenysége minden tekintetben mérvadó volt. Az első évekre jellemző névtelen írások az évtized utolsó harmadára szinte eltűnnek.

A folyóiratban publikált szerzők foglalkozás szerinti összetétele (1920-1929):

(A MK adatai alapján saját szerkesztés diagram)

Mint látható, a szerzők harmada a vizsgált korszak folyamán a nemzetgyűlés tagjainak sorában is helyet foglalt (pl. Bogya János, Huszár Elemér, Lukács György, Nagy Emil, Rupert Rezső, Ugron Gábor). A legnagyobb kategóriát alkotó 'értelmiségi' csoport elsősorban jogászokat, társadalomtudósokat, egyetemi tanárokat és gazdasági szakembereket tartalmazott (pl. Ambrózy Gyula, Fodor Ferenc, Földes Béla, Ottlik László, Paikert Alajos). A hivatásszerű publicisták csak néhány tagot számoltak a lapban (Eöttevényi Olivér, Póka-Pivny Béla, Radisics Elemér, Szombathy Kálmán). Két egyházi ember is képviseltette magát a szerzői gárdában: Giesswein Sándor, Turi Béla. S végül viszonylag jelentősebbnek tekinthető az egyéb értelmiségi foglalkozást gyakorlók száma is, akik közt legnagyobb számban a szépírók voltak, néhány orvossal kiegészülve (pl. Gaál Endre, Herczeg Ferenc, Rákosi Jenő, Somogyi István).

A 'Magyar Külpolitikában' megjelent cikkek, tanulmányok gazdái között sok olyan szerző is fellelhető, akik a két világháború közötti történelemmel csak érintéssel foglalkozók számára is ismerősök lehetnek. Ilyenek többek között: Apponyi Albert gróf, maga a miniszterelnök – Bethlen István, továbbá Gratz Gusztáv, Fenyő Miksa vagy éppen Berzeviczy Albert. De a már említett nemzetgyűlési képviselők is jelentősen szerepeltek a lap állandó publicistáinak. Pl. Huszár Károly, Nagy Emil, Szabóky Jenő, Rupert Rezső, vagy akár Szerényi József báró. S végül néhány olyan szerzőt is meg kell említeni, akik ma már egyáltalán nincsenek benne a köztudatban: Giesswein Sándor, Gaál Endre, Póka-Pivny Béla illetve a kezdeti évek

kiadó – szerkesztje, Szombathy Kálmán.¹²⁷ Konzekvenciaként levonható, hogy a folyóirat szakmai-minőségi problémáinak egyik oka a szerzők jó részének „munk kedvelő” volta. Vagyis a politikával, ezen belül a külpolitikával hivatásszerűen foglalkozó szerzők mellett sokan pusztán a múlt, tájékozott, és világot látott értelmiségi pozíciójából fogalmazták meg ezirányú gondolataikat. Néhányan azonban, véleményem szerint ez okozta az igazi problémát, akik szinte semmilyen kapcsolatban nem voltak korábban a külpolitikával és diplomáciával,¹²⁸ de erős indíttatást érezve nagy hévvel vetették bele magukat a lap munkálataiba, olyan írásokat is elhelyeztek, melyek színvonalukban nem ütötték meg a ’Külpolitika’ átlagos értékét.

A szerkesztőbizottság az évtized közepére stabilizálódik: Eöttevényi Olivér, Horváth Jenő, Lutter János, majd 1928 áprilisától Fall Endre és Vermes Béla, 1929 májusától pedig Albrecht Ferenc és gróf Zichy Ernő is részt vesz a szerkesztőbizottság munkálataiban.

A FOLYÓIRAT TEMATIKUS ÉS FORMAI JELLEMZŐI

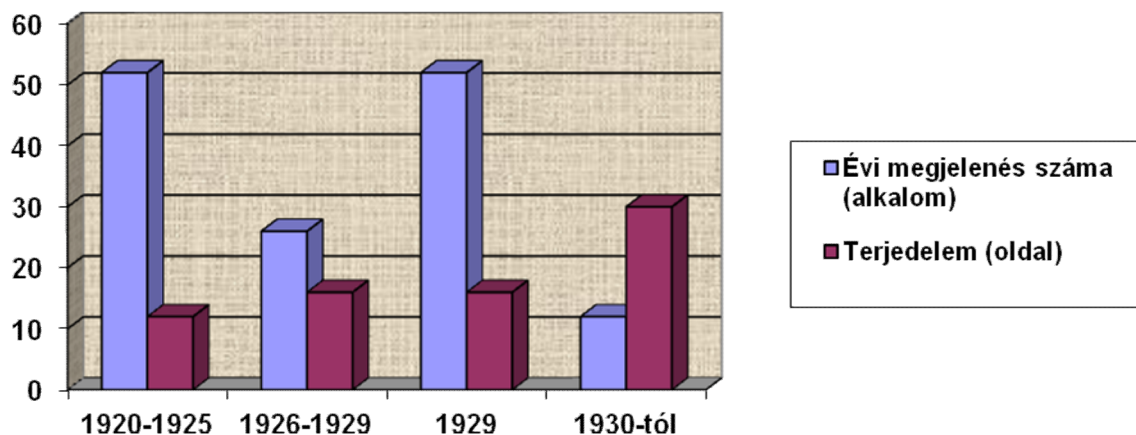
Az alábbiakban néhány olyan számszerűsíthető adat található a folyóirat jellemzőivel kapcsolatban, melyek szándékaim szerint plusz információval szolgálnak a dolgozat célját tekintve.

PERIODICITÁS ÉS TERJEDELEM

A ’Magyar Külpolitika’ megjelenése a már említett pauzától eltekintve lényegében 1920-tól 1944-ig folyamatos volt, azonban a megjelenés gyakorisága illetve a lap terjedelme vizsgált korszakunkban a következőképp változott:

¹²⁷ A Magyar Külpolitika jelentősebb, gyakrabban publikáló szerzőinek életrajzi adatait ld az 1. mellékletben.

¹²⁸ Ld. Paikert Alajos,

(A MK adatai alapján saját szerkesztés diagram)

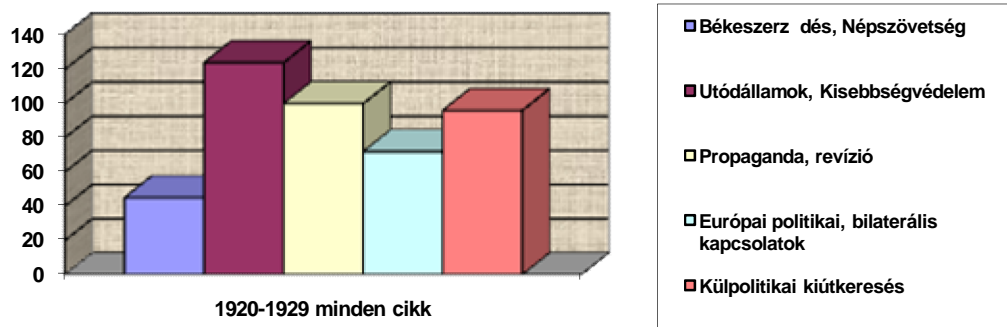
A közölt adatok alapján nyilvánvaló, hogy a periodicitás mértéke és a folyóirat terjedelme lényegében fordított arányban állt egymással. Vagyis a húszas évek folyamán a cél a gyakoribb megjelenés volt, ehhez viszont egy szerényebb külső és kisebb terjedelem járt. Viszont az évtized végétől a kivételben mindegyik ugrás következik be, az oldalszám átlagosan a duplájára nő, viszont havi megjelenésre szolgál a gyakoriság. Számunkra ez ismét azt bizonyítja, hogy a folyóirat finansziális háttere - végig vizsgált korszakunkon - nem nevezhető kifejezetten elnyesnek.

TEMATIKAI ARÁNYOK

A folyóirat a vizsgált korszakban (1920-1929) természetesen legtöbb ezer cikket (tanulmányt, levelet, interjút, vitát, közleményt, ismertetést és egyéb műfajba tartozó írást) közölt lehasábjain. Példaként említhetem azokat a beszámolókat, melyek a Társaság által szervezett eseményekről, rendezvényekről tudósítottak, vagy az évenként több alkalommal megtartott rendezés és kihelyezett közgyűléseket kommentálták. Illetve nem elhanyagolható mértékben közölt a folyóirat reklámokat, különféle hirdetéseket is.

A kutatás során azonban csak az írásokat vontam be az elemzés-értékelés körébe, melyek a vizsgálat elején feltett kérdéseimre választ adhatnak. Az így feldolgozott és elemzett cikkek tematikai besorolásának az alábbiakban adom meg a korszakra vonatkozó diagramban ábrázolt arányait.

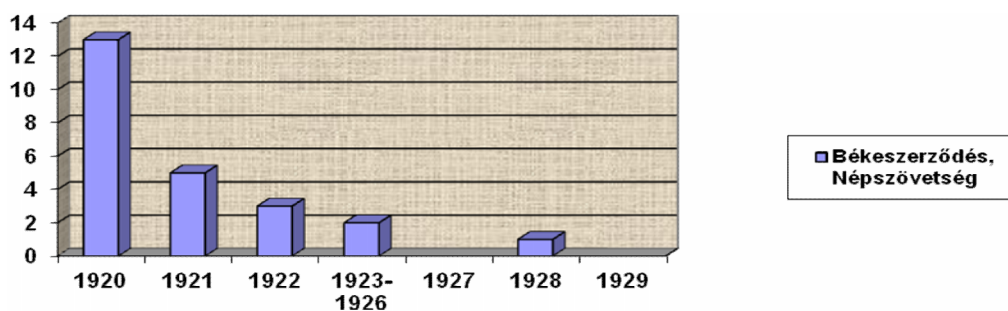
1. Az összes elemzett külpolitikai cikk tematikai arányai:

(A MK adatai alapján saját szerkesztés diagram)

A diagram jól szemlélteti, hogy a megjelent írások közül azok, melyek a kutatás során elemzés alá kerültek lényegében 5 nagy tematikai egységbe sorolhatók. A vizsgálat közben azonban még ezt az 5 kategóriát tagolni igyekeztem a könnyebb átláthatóság kedvéért. Természetesen elméletileg elképzelhet lett volna más elvi alapokon szervezett kategorizálása a cikkeknek (pl. időrendi), de az előzetes tanulmányozás alapján az alábbi felosztást láttam optimálisnak és leginkább indokolhatónak, hiszen ezek voltak azok a külpolitikai kérdések, melyek a kor olvasóját, gondolkodó emberét ebben a tekintetben leginkább foglalkoztathatták. A diagramon szembevetve, hogy a békeszerződéssel és a Népszövetséggel foglalkozó cikkek száma jelentősen elmarad a többi téma felhozatalától. S ezen írások döntő többsége az 1920-22 közötti intervallumban került publikálásra, a későbbiekben már alig jelenik meg a témához kapcsolódó munka a lapban.

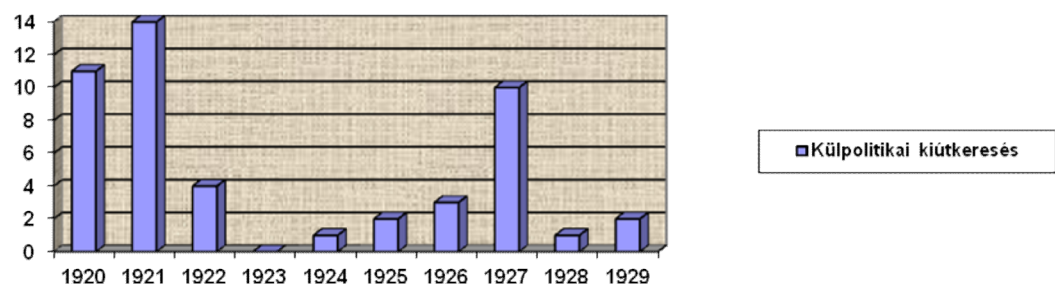
1. A békeszerződéssel és a Népszövetséggel kapcsolatos írások arányának változásai (1920-1929):

(A MK adatai alapján saját szerkesztés diagram)

Természetszerűleg a békeszerződésrel kapcsolatos cikkek a megkötést követő időszak számait tematizálták erőteljesebben, míg az évtized közepére már alig kap említést. Viszont a Népszövetségre vonatkozó írások – függetlenül belépésünktől, – értékelhető módon¹²⁹ csak néhány esetben bukkannak fel a lapban. Ez azért is különös, mert a belépés előtti időszakban a közélet olyan prominens tagjai is a nemzetközi szervezet mellett kardoskodtak, mint pl. Apponyi Albert. S éppen a gróf révén hosszú éveken keresztül viszonylag intenzív tevékenységet is kifejtettünk a Nemzetek szövetségének munkájában. Ez a gyéribb tematikai megjelenés inkább arra utalhat, hogy bár a Népszövetség az európai- és világpolitikában betöltött szerepe nem csökkent, a lap szerkesztői és főszerkesztői nem tartották fontosnak ekkortájt megjeleníteni.

2. A Külpolitikai kiütkereséssel foglalkozó írások számának alakulása (1920-1929):

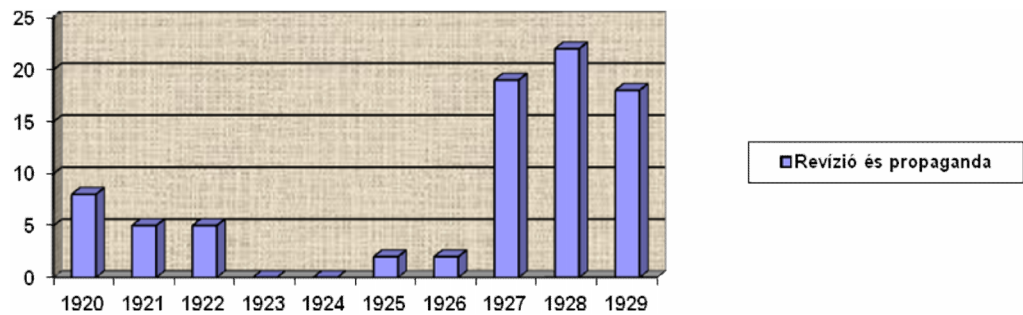

(A MK adatai alapján saját szerkesztésű diagram)

Az orientációs téma „változásának” egyértelműbbnek tényleg a mozgatórugói. A háborút követő évek útkeresései, kapcsolatépítő törekvései jól kitapinthatóak a folyóirat oldalain. Ez a fajta aktivitás majd az évtized második felét lefedel újra, s a revíziós mozgalom megindulásának, az olasz szerződés megkötésének évében csúcsosodik ki. A folyóiratban leközölt külpolitikai orientációval kapcsolatos írások szorosan követik azt a mozgást, mely a hivatalos külpolitikát is jellemzi. Így mindazok a cikkek, melyek a megnövekedett külpolitikai mozgástér kapcsán születtek meg, jórészt az 1927-es év termései, az ezt követő vizsgálat alá vont két esztendő már inkább a revízió túlhangsúlyáról szól.

¹²⁹ Itt az elemzés, értékelő írások hiányára gondolunk, hiszen a tárgyilagos módon az eseményekről beszámoló közéleti írások természetesen megjelentek ekkor is.

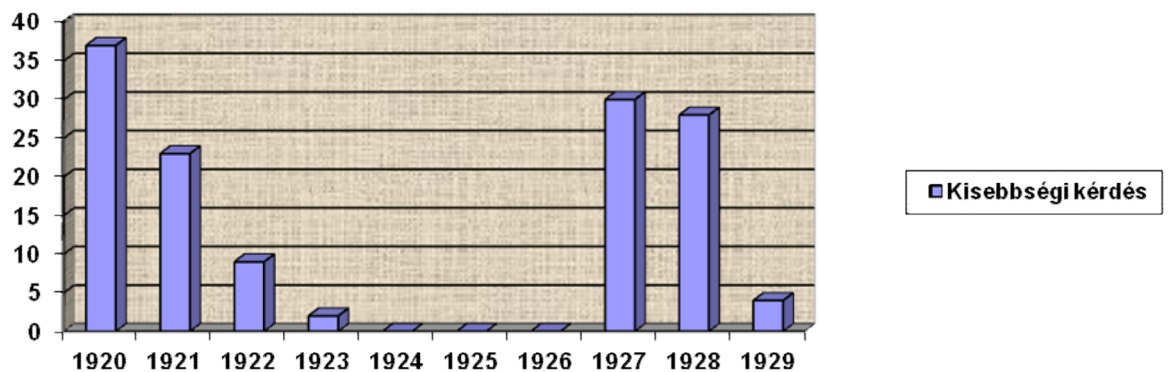
3. A revíziós lehet ségekkel foglalkozó és a propaganda feladatairól szóló írások arányainak változása (1920-1929):

(A MK adatai alapján saját szerkesztés diagram)

Ennek a témakörnek a változásai teljes mértékben leképezik a magyar kormányzat és külpolitika helyzetét, mozgásterének változásait. Az évtized közepén a revízió és propaganda kérdése szinte jegelve van a folyóirat hasábjain. 1927-t l kezdve viszont – érthet módon – robbanásszer en megszaporodnak az ilyen témájú írások. Ebben a tekintetben, s már ebben az id ben teljesen egy vágányon látszik haladni a társadalmi szervezetként nyilvántartott MKT publicistáinak véleménye, illetve a hivatalos magyar külpolitika irányítóinak törekvései.

4. Utódállamok és kisebbségi kérdés (1920-1929):

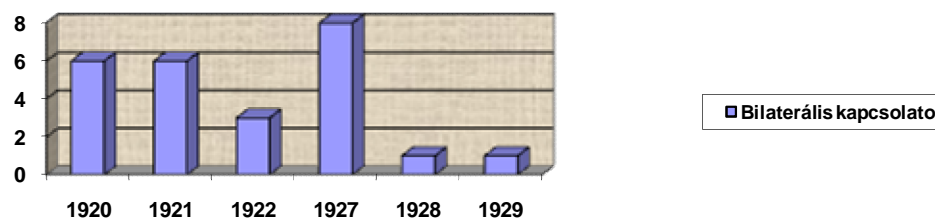

(A MK adatai alapján saját szerkesztés diagram)

Mint látható, ebben a kérdéskörben is az a fajta dinamika figyelhet meg, mint a külpolitikai orientáció tekintetében. A korai évek jellemz hangulata a felháborodottság,

keserűség és a kényszer megegyezési szándék sajátos elegyként érzékelhet. Már 1922-től kezdve jelentősen ritkulnak a témával foglalkozó írások, ami azt jelzi, hogy magyar külpolitika mozgásterének beszűkülése még ebben a tekintetben (az utódállamok kisebbségi politikájának bírálata) is jól tetten érhető. Az évtized közepének „csendje” után, a revíziós mozgalom újraindulásával párhuzamosan egyre gyakoribbá válnak hazánk és az utódállamok viszonyáról szóló írások.

5. Európa és Magyarország (1920-1929):

(A MK adatai alapján saját szerkesztésű diagram)

A kétoldalú kapcsolatokkal foglalkozó cikkek száma viszonylag csekély elemzett időszakunkban. Pontosabban fogalmazva: a hazánk és elsősorban az európai országok kapcsolatainak elemzése tiszta formájában egy jóval szűkebb bázist jelent a folyóirat publikációi között, hiszen az ilyen témát is felölelő cikkek jó része egyrészt a ’külpolitikai orientáció’, másrészt az ’utódállamok, kisebbségi kérdés’ kategóriába is besorolható volt. De jelentheti ez a csekély mennyiség azt is, hogy a magyar politika számára végig vizsgált korszakunkon a külpolitika elsősorban (szinte kizárólag) a revíziós törekvések megvalósításában volt értelmezhető.

Ezen túlmenően jól látható, hogy a korai időszak és a „váltás” 1927-es éve termelt ki inkább az angol, a francia, a német és jórészt az olasz kétoldalú kapcsolatokkal foglalkozó írásokat. Ennek oka szintén könnyen érthető, hiszen mindezt a háború utáni évek lázas kapcsolatkeresése, valamint az „aktívabb” külpolitika olasz orientációja motiválhatta.

MEGJELENÉS ÉS FORMA

Az induló szám külalakja lényegét tekintve sokáig nem változik. A második számtól kezdve rendszeressé válik egy orientáló cikk, mely mindig a baloldali hasámban nyer helyet.

Változó a vezércikk szerzői gárdája, m faji meghatározottsága és színvonala is.

A kezdeti években klasszikus 4 oszlopra tagolt szerkezetet alkalmazták, majd fokozatosan térnek át 3 hasábosra. Fotók ekkor még nincsenek a lapban, s maga a nyomtatott papír minősége is kifogásolható. Ennek hátterében persze alapvetően a szűkös anyagi lehetőségek állnak.

A folyóirat tartalmi és strukturális változásai sok esetben formai változást is eredményeztek. Ennek illusztrálására alább ízelít t igyekszem adni az évek során átalakuló címloldali fejlécek 1:

-1923. november-

-1924. december -

-1925. december-

-1929. szeptember-

4. A FOLYÓIRAT KÜLPOLITIKAI SZEMLELETÉNEK MEGHATÁROZÓ VONÁSAI

4.1. A 'MAGYAR KÜLPOLITIKA' BEMUTATKOZÓ ÉVE (1920)

Az új magyar külpolitikai hetilap bemutatkozó cikkének megírására Rákosi Jen , a kor ismert és kedvelt írója, publicistája vállalkozott. Az 1920. május 3-án, hétfőn debütáló kormányzat közeli orgánuma egy addig kevésbé gyakorolt, újszerű feladatot vállalt fel: az olvasóközönség külpolitikai kérdésekről való tájékoztatását, illetve külpolitikai nézeteinek, szemléletének formálását. Mindennek az indokát Rákosi így fogalmazza meg: „A modern fejlődésben természetesen a régi világ fogalmai is revízióra kerülnek. A régi külügyi politika királyok és becsvágyó politikusok versengése, hatalmi és családi érdeke volt, eszköze: a népek és nemzetek. Ma megfordítva van a dolog: ma népek és nemzetek versengése és érdeke a politika célja, eszközei a királyok, elnökök és államférfiak.”¹³⁰

Az általánosságban megfogalmazott, és demokratikus eszmékkel felvértezett kijelentés azonban összekapcsolódik a szerző érvelésében a Habsburg (közös) külpolitika dinasztikus alapokon felépített rendszerének bírálataival: „Végzetes tudatlanságból eredt tévedése volt a magyar Habsburgoknak, hogy ezt az utat csak egymódon lehet nyitva tartani és minden időkre biztosítani: ha vezérkoronájuknak a Szent István koronáját ismerik fel, áttelepszene Magyarországra, mindent megtesznek a magyar nemzetért, ami megtehető, Budapestrel kormányozzák Bécsset, és nem Bécsből Budapestet¹³¹...Mi lett volna itt, ha az osztrák császárok azt az erőt, amelyet háromszáz éven át a mi elpusztításunkra és az osztrák tartományok felhizlálására fordítottak, a magyar nemzet történeti nagyságának helyreállítására fordítottak volna: arra nem is jó tartóssabban, mert az embert megszállja a dühös vágy, hogy császári csontokat szórjon ki koporsóbeli nyugalmaiból.”¹³²

Azon túl, hogy természetesnek tekinthető a cikkíró elszántsága: bizonyítani és alátámasztani igyekszik a független magyar külpolitika létjogosultságát, érvelésében a Habsburgok múltbéli ténykedésének szenvedélyes bírálata a jelen szociáldemokrata-

¹³⁰ Rákosi Jen : Magyar Külügy - MK 1920. május 3. 1.

¹³¹ Itt Rákosi valószínűleg maga írta el – szándékai ellenére – mondandóját, melynek lényege a Monarchia központjának a magyar fővárosba való áthelyezése.

¹³² Uo.

keresztényszocialista osztrák kormányzattal szembeni ellenérzésből is táplálkozhat. Rákosi utólagos értékelésében a Deák-féle duális kompromisszum sem t nik fel igazán jó színben. S szerinte ez a „félmegoldás” eredményezte részben a monarchia összeomlását is: „Világos, ez nem megoldás volt, ez csak expediens. A harc a nyílt színr l ezzel áttétezt a kulisszák mögé. Hatvan évig kitartott ez a formula. Akkor ránkjött a világháború, a magyar katona önfeláldozó h ségével, és az osztrák tartományok némelyikének jól el készített h tlenységével ez a monarchia szétmállott.”¹³³

Az induló számban természetesen nem lehetett azoknak a heteknek, hónapoknak legfájóbb problémáját szó nélkül hagyni, a békeszerz és aláírásának kérdését. A lap siet közölni Teleki Pál nemzetgy lési beszéde fontosnak tartott kijelentéseit: „...a módosított szerz ést sem akarja véglegesnek tudni, nemhogy annak jelen alakjában való aláírását szükségesnek tartani...Teleki gróf kijelentette, hogy a békefeltételek olyan súlyosak, hogy ezt a nemzet nem viselheti el s hogy a külföld is tudja, hogy ez a nemzet nem mehet bele egy öngyilkosságba.”¹³⁴A két héttel kés bbi valószínűleg szerkeszt i állásfoglalás¹³⁵is hasonló szellemben nyilatkozik a békeszerz és aláírásának kérdésér l: „Ezid szerint megfelel er nk nem lévén, ellenségeinknek teljesen ki vagyunk szolgáltatva. – Ebb l a szempontból tekintve a helyzetet, teljesen mellékes, hogy a nekünk szánt békét aláírjuk-e vagy sem. Ha aláírjuk s er inket megfelel en gyarapítani nem tudjuk, azontul is azt tehetnek velünk kibékült ellenségeinek amit akarnak, s ha nem írjuk alá, akkor sem történhetik semmi bajunk, ha védelmünkre kell er t tudunk szembeállítani.”

Ugyanezt a szekpticizmust vallja a Magyar Külügyi Társaság életre hívója, Paikert Alajos is egy néhány héttel korábbi naplóbejegyzésében:” Legjobb volna udvarias és fölényes módon megtagadni az aláírást. Az entente egyetértése már megsz nt, Amerika kivált, Anglia súlyosan küzd az egyiptomi...indiai felkelésekkel, Szovjet-Oroszország elérte Odesszát, fenyegeti Romániát, bomlasztja Csehországot.”¹³⁶

Mindkét említett vélemény azonban csak gondolati szinten veti fel a nemzetközi békeszerz és hazánkra vonatkozó rendelkezéseivel szembeni ellenállást. Az aláírás tényleges megtagadása illetve a fegyveres ellenállás természetesen nem képviselt realitást.

¹³³ Uo.

¹³⁴ A külügyminiszter a békeszerz és aláírásáról - MK 1920. május 3.3.

¹³⁵ x-szel jelölt szignó

¹³⁶ Paikert Alajos napló. OSZK Kézirattár Quart. Hung. 3264 (VI.kötet) 1920. január 17.

Hasonlóan szkeptikus a Magyar Külpolitika a Népszövetség intézményével szemben is. A feltehetően Radisics Elemér¹³⁷ által írt cikk a Nemzetek Szövetsége leendő működését tekintve ránc nézve nem sok jót prognosztizál:” A legújabb frázisként kitalált Népszövetségtől sem kell tartanunk. Az ellenségeink által hirdetett célból való sikeres népszövetség utópia, a rejtett célból való népszövetség pedig: egy újabb papírrongyra írt nemzetközi szerződés, mely csak addig lesz érvényben, amíg valamelyik szerződő félnek érdeke és ereje magára nézve kényelmetlenné nem teszi.”¹³⁸

Az induló folyóirat első hónapjai egy természetszerűleg saját hangját, profilját még keresik, a múlttól egyrészt hangsúlyosan elszakadni vágyó (közös osztrák-magyar politika), másrészt a történeti Magyarország valóságáról még lemondani képtelen kollektív értelmiségi tudat tükröződésének lenyomatai. Viszont már megfogalmazódnak azok a korszakunkon végig érvényes törekvések, melyeket már a Külügyi Társaság alapításakor is lefektettek, és amelyek véleményem szerint a Társaság szakmailag jelentősebb periodikája (Külügyi Szemle) mellett meghatározó szerepet töltek be a két világháború közötti magyar külpolitikai gondolkodásban.

¹³⁷ Az R szignó alatt valószínűleg Radisics Elemér szerkesztett kell értenünk

¹³⁸ R: A nemzetközi jog és a szerződések értéke - MK. 1920. május 23. 2.

4.2. AZ 1920. ÉVI TRIANONI BÉKESZERZÉS DÉS ÉS KÖVETKEZMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

„...de mit tehet a legjobb tanár olyan kétségbeesett rossz tanulókkal amilyenek az emberiségnek és népeknek vezet i?”¹³⁹
„A két háború közötti Magyarországnak nem volt reális külpolitikai alternatívája.”¹⁴⁰

A trianoni békeszerződés értékelésének alaptónusát tekintve látatlanul sem lehetnek kétségeink: pozitívumot nem fogunk kiolvasni egyetlen cikkben sem. Viszont mindazok az írások, melyek e tárgykörben – elsősorban az aláírás évében keletkeztek – árnyaltan tükrözik a háborút és az összeomlást átélt magyar politikai elit pillanatnyi véleményét.

„A magyar közvélemény nem volt Magyarország gyengeségének tudatában. Széles rétegei a külpolitika terén meglehetősen egyformán éreztek. Belátták ugyan, hogy a békeszerződés aláírása elkerülhetetlen volt, de ez még alá sem volt írva és Magyarországon már egyértelműen hangoztatták megváltoztatásának szükségességét....Hogy a nemzet ebben a tekintetben nem egy illúziót táplált, és hogy a viszonyokat hamis színben látta, az nem könnyítette meg a helyes külpolitikai irány megtalálását, mert hiszen minden helyes külpolitikának a való helyzetet kell felismernie és kiindulópontul vennie.” –írja Gratz Gusztáv a két világháborúról szóló elemző jellegű visszaemlékezésében.¹⁴¹ A szerző visszatekintésű értékelésében helyesen bírálja a háború utáni magyar közvéleményben élő illúziókat. Viszont a hivatalos külpolitika irányítói számára (ez elsősorban Teleki Pált és Bethlen Istvánt jelenti) a helyes irány megtalálását nem annyira a társadalom mértékadó rétegeinek véleménye, mint inkább a korabeli nemzetközi konstelláció és ezek viszonyok határozták meg. Ezt alább Gratz is megerősíti Csáky Imre szavait idézve: „barátokat keresünk mindenütt, ahol barátokat találhatunk.”¹⁴²

A megdöbbenés és kétségbeesés generálta felháborodás természetesen több cikkben is erőteljesen megjelenik. A felütést a legelső szám (1920. május 3.) a már

¹³⁹ Gróf Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (Bp., 1920. július 12.) MTA Kézirattár, MS 5041/101. Apponyi ebben a levelében egyebek közt afeletti bánatát írja le Marczalinak, hogy az emberiség sosem tanul a hibáiból.

¹⁴⁰ Ezt az alaptételt Pritz Pál fogalmazta meg a két világháború közötti magyar külpolitikát összegző tanulmányában: Magyarország helye a 20. századi Európában. In: azonos című tanulmánykötetében MTE, Bp., 2002. 36.

¹⁴¹ Gratz Gusztáv: Magyarország a két háború között. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 24.

¹⁴² Uo. 25.

említett elemz írása adja meg, amely Teleki nemzetgy lésbeli beszédét idézve megállapítja: „...a békefeltételek olyan súlyosak, hogy ezt a nemzet nem viselheti el s hogy a külföld is tudja, hogy ez a nemzet nem mehet bele egy öngyilkosságba.”¹⁴³ Ez utóbbi érv, miszerint a külföld bármilyen módon is figyelembe venné a hazai veszteségek mértékét, s ebb l kiindulva változtatna álláspontján, ismét a helyzet félreértésén alapszik (rossz diagnózis) Hacsak itt nem a titkos magyar-francia tárgyalások állnak a kijelentés háttérében.. Ehhez kapcsolódik szorosan az antant hatalmak józan ítéel képességének a kétségbevonása is, mely szintén egy máig ható tévképzet. „Szinte lehetetlenség feltételezni, hogy e nagy m velt népek diplomáciája ne látná végzetes következményeit Magyarország feldarabolásának.”¹⁴⁴ Ám ez a megállapítás a szövegben egy olyan következtetést eredményez, mely szintén nélkülozi a józan ítéel képességet: „a ránk er szakolt béke fogja megteremteni az új-régi Nagy-Magyarországot.”¹⁴⁵

A kétségbeesés egy olyan írást is produkál az els hónapokban, mely a már elszakadt magyarsághoz és a nemzetiségekhez intézett patetikus szózatnak értelmezhet . Az egykori kisebbségek lelkiismeretére is apellál, felemlítve minden olyan pozitívnek tartott történeti érvet, mely a közös múlt, az összetartozás tudatát képes feleleveníteni. „Ne feledjétek, hogy a ti hazátok, Szent István si birodalma, mindenkor a szabadság, a jog, a rend és a m veltség hazája volt, hol minden népfaj szabadon fejl dhetett és minden ember érdeme szerint boldogulhatott.”¹⁴⁶ A kiáltvány néhány sorban magába s ríti a fentiekben már említett revíziós érvrendszer több elemét is: alkotmányosság, tolerancia, keleti véd bástya, világhír h sök, m vészek és tudósok, mindenfelüli becsületesség.

Azonban a reálpolitika parancsa hamarosan mindent felülír: bár minden alkalommal kijelentik a cikkek szerz i, hogy a béke aláírása természetesen er s kényszer hatása alatt történt meg, de hozzátesszik: a jelen helyzetben nincs más választás! Bánffy Miklós ezt egy évvel kés bb tömören így fogalmazza meg: ”És maga e béke a kényszer és könyörtelen parancs békéje volt, nem a megnyugvásé, nem a szabad megegyezésé.”¹⁴⁷ Van, aki ezzel kapcsolatban talán még keményebben fogalmaz: „És azt hiszik antanték, hogy mi felülünk bárgyú hitegetéseiknek?...Látjuk a

¹⁴³ A külügyminiszter a békeszerz és aláírásáról - MK. 1920. május 3.3.

¹⁴⁴ Antant-barátok - MK. 1920. június 6.1.

¹⁴⁵ U.o.

¹⁴⁶ Szent István birodalmának minden polgárához - MK.1920. június 6.1.

¹⁴⁷ *Bánffy Miklós* gróf a külpolitikai helyzetr l - MK.1921. május 15.6.

megtettesült rosszakaratot és gyöleletet, nem hiszünk affektált jóindulatuknak, de egyelőre engedelmessékedniük kell, amíg selyemkendőbe burkolt öklük ellen erőinket össze nem szedték.”¹⁴⁸ Legtisztabban Apponyi Albert fogalmaz: ”Aki pedig ezt a kérdést komolyan mérlegeli, az nem tagadhatja önmaga előtt, hogy olyan katasztrófális veszedelemnek mennék neki, amelyekből emberi életrelátás szerint csakugyan nem volna többé feltámadás...Viszont mostani kényszerhelyzetünkben, bármily kegyetlen érzés legyen is, a szívnek és az indulatnak el kell hallgatnia a hidegen fontoló józan ész szava előtt. A nemzet legjobbjainak a véleménye, hogy a jelen külpolitikai helyzetben és gyengeségünk tudatában engedniük kell az erőszaknak.”¹⁴⁹

Mindezek ellenére a békeszerződés „lehetetlenségének” hangsúlyozása 1920-21-ben folyamatos. Lényegében két érv jelenik meg az indoklások között. A gazdasági élet működésképtelensége része annak a revíziós érvnek, mely a Kárpát-medence gazdaságföldrajzi egységét hangsúlyozza.¹⁵⁰ Vagy ahogy a ’Cs’ szignójú szerző fogalmaz: ”Tudja-e Briand, hogy szomszédaink még ott is, ahol a gazdasági és egyéb érdekek ket utalják reánk, alig-alig akarnak szóbaállani velünk?”¹⁵¹ A másik érv, mely a béke elhibázottságát indokolja a béke utáni szükségszerű háború kitörését vetíti előre. ”A békeszerződés számos paragrafusát teljesen megvalósíthatatlan, ezt már a szerzők is tudják és mégis ragaszkodnak hozzá. Teszik pedig ezt az európai béke biztosítása érdekében, holott éppen ezekkel a lehetetlen követelésekkel vetik el az elkövetkező konfliktusok csíráit.”¹⁵² A ’Figyelünk’ rovat szerzője viszont egy újabb járványként aposztrofálja az új háború kitörésének látomását.¹⁵³ Berzeviczy Albert mindezzel kapcsolatban még egy érvet felvet. „Okuljunk a török példán. Ki beszélhet ma még a békeszerződés sérthetlenségéről, mikor azok egyike, a sévresi, immár az entente saját beismerése szerint túlhaladott és semmis...a bölcs mérséklet és méltányosság útmutatása szerint vegye kezébe a nemzetek szövetsége a békeszerződés barátságos, egyetértő revíziójának ügyét, mert csak ez fogja a valódi békét valahára meghozni.”¹⁵⁴ Értékelésem szerint ezen fenti érvek egyrészt érzelmileg elfogadhatóak, több elemük racionálisan indokolható (sőt a versailles-i békerendszer igazságtalanságai és túlzó

¹⁴⁸ Figyelünk - MK. 1920 november 8.7.

¹⁴⁹ *Radics Elemér*: Apponyi Albert gróf a ratifikálásról - MK. 1920. november 8.1.

¹⁵⁰ *Dr. Fodor Ferenc* egy. m. tanár: Magyarország gazdaságföldrajzi feldarabolása I. - MK. 1920. november 22. 2.

¹⁵¹ (Cs.): A Trianoni béke - MK. 1921. június 12.1.

¹⁵² *Huszár Károly* volt miniszterelnök, nemzetgyűlési képviselő a francia kamara trianoni tárgyalásairól - MK. 1921. június 12.6.

¹⁵³ Figyelünk - MK. 1921. június 26.5.

¹⁵⁴ *Berzeviczy Albert*: A lefegyverezés és a népszövetségi Unió - MK. 1922. október 22.1.

el írásai, mint a második világháború kirobbanásához vezető első lépcsőfok igazolható is), mégis a szerzők helyzetértékelése általában abban hibás, hogy az említett problémák okozta helyzet tarthatatlanságát oly közelinek gondolják. A szerzők és betartásának kétoldalúságát kéri számon Radisics Elemér kemény fogalmazással írt cikkében: „...mikor az egyik fél papírrongynak minősíti a szerzők dőceket, mi sem fogunk lelkiismereti furdalást érezni, ha jövőnk érdekében minden igazságot megcsúfoló megállapodásokra való tekintet nélkül rendezzük be.”¹⁵⁵

A reménysugár a békeszerződés kísérő levele (Millerand) volt, amely természetesen legkomolyabb elvárásokkal és illúziókkal töltötte el a magyar társadalmat. „S az antantnak a békeszerződés körül való viselkedésének egyedüli bölcsessége a mi békénket szállító kísérő levél, amely megengedi, hogy ha mégis lesz nekünk talpra állani, azt mondhassa, hogy ez az akarata és helyeslése mellett történik.”¹⁵⁶

A világháború utáni európai- és világpolitika nagy reményekkel induló, de gyakorlati munkájában komoly eredményeket nem produkáló nemzetközi szervezetéhez, rövid nevén a Népszövetséghez való csatlakozás volt az egyik kardinális kérdése a '20-as eleje magyar külpolitikájának.

Mégis, mindezek ellenére a mértékadó hazai kormányzati körök számára egyértelmű volt: bármilyen mértékben lehet is majd a magyar érdekeket a nemzetközi porondon érvényesíteni, más reálpolitikai megoldás jelen pillanatban nem létezik.¹⁵⁷ Ennek a politikai józanságnak a legjellemzőbb megnyilvánulása Apponyi Albert beszéde a Magyar Külügyi Társaság alakuló ülésén,¹⁵⁸ ahol már egyértelműen beemelte a közeljövő külpolitikai látóterébe a Népszövetséggel való kapcsolatfelvételt. Indoklását így fogalmazza meg: „A népszövetségnek abban a sok részben aggályos kodifikálásában, amelyet a békeszerződés foglalnak magukban, van egy igen fontos szakasz, a 19-ik szakasz, amely azt mondja, hogy a nemzetek szövetsége, annak igazgatósága, vagy közgyűlése idénként, ha erre figyelme felhívatik, újabb konszideráció tárgyává teheti a már megkötött szerződéseket és egyáltalában a nemzetközi tényleges és jogi állapotokat. Ha úgy találja, hogy azok a szerződés

¹⁵⁵ Radisics Elemér: Danielou - MK. 1920. december 6.1.

¹⁵⁶ Figyelünk - MK. 1920. július 18.1.

¹⁵⁷ A Népszövetség és Magyarország kapcsolatához ld. Zeidler Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban. In.: Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században (szerk.:Pritz Pál) Magyar Történelmi Társulat, Bp., 2006.

¹⁵⁸ 1920. április 18. Erről beszámol: KSZ 1920-21. 13-14.

keresztülvihetetlenek, vagy az azok alapján létrejött jogállapot veszélyezteti Európa békéjét, megindíthatja az azok revíziójára, megváltoztatására irányuló mozgalmat.”¹⁵⁹

A békeszerződések értékelése mellett a korai években a Népszövetség létrejötte és működése jelentette a folyóirat véleményalkotó, kommentáló írásainak egyik központi témáját. Érthető, hogy a pozitív kijelentések aránya igen csekély. Elmondható, hogy a bírálatok két nagy csoportjával találkozhatunk a lap oldalain.

Egyrészt a Népszövetség úgy tekint fel, mint a volt győztes antant államok háború utáni hatalomgyakorló nemzetközi szerve. A már az előfejezetben idézett Radisics cikk rendkívül lesújtó véleményét még a trianoni aláírás előtt papírra veti. Félévvel későbbi írásában sem kéri: "...a népszövetség nem egyéb a győztesek egyoldalú, önző szövetségénél, mely a békés együttműködés helyett engesztelhetetlen győlovséggel mélyíti a háború szította ellentéteket..."¹⁶⁰ Van, aki kevésbé kemény, de maró gúnnyal lejegyzett publicisztikában bírálja az új nemzetközi intézményt. „Ma már kétségtelen az is, hogy a síppal-dobbal hirdetett népszövetség is csak az antantnak akart erössége lenni, hogy hóbortos békéjének állandó érvényt szerezzen.”¹⁶¹ Az É.Sz. monogrammal jegyzett szerző enyhébben, és némileg optimistább helyzetjelentést ad: "...a népszövetség...erkölcsi súlya – ezt el kell ismerni – növekvőben van, de mint tényleges hatalmi tényező, nem tud kifejteni, főképp azok miatt a viszonyok miatt, amelyeket a különböző békeszerződések teremtettek.”¹⁶² Erre a gondolatmenetre fordíthatjuk fel Berzeviczy néhány évvel későbbi értékelése is, melyben világosan megfogalmazza, hogy a nemzetközi intézmény ahelyett, hogy azokat a sérelmeket orvosolná, melyek elsősorban az európai kapcsolatokban jelen vannak, sokkal inkább az egykori győztesek érdekeinek minél teljesebb biztosításán ügyködik.¹⁶³ Ambrózy Gyula 1926-os beszéde is ugyanezen kérdést járja körbe, mikor az első világháborút lezáró békeszerződések értékelésénél az alábbi jellemzők mentén látja a versailles-i békét alapvetően újnak: nem békekongresszus eredménye, hanem egyoldalú ítélszéke, az antant által elért mesterséges hatalmi pozíció állandósítása, „jóvátételi rabszolgaság”, a

¹⁵⁹ U.o. Hasonló szellemben fejezte ki gondolatait 1922 decemberében Bánffy Miklós is memorandumában Horthynak címezve. Iratok az ellenforradalom történetéhez, 1919-1945. II.köt. Bp.,1956. (idézi Zeidler: Apponyi Albert és a Nemzetek Szövetsége) 642.

¹⁶⁰ *Radisics Elemér*: Magyarország és a népszövetség - MK. 1920. december 13.1.

¹⁶¹ Figyelünk - MK. 1920. november 22.5.

¹⁶² *É.Sz.*: A „kis-ántant” - MK. 1920. szeptember 26.1.

¹⁶³ *Berzeviczy Albert* a genfi tárgyalásokról - MK. 1923. december 6.12.

vesztesek megalázó lefegyverzése és a Nemzetek Szövetségének hasonlóan egyoldalú megszervezése.¹⁶⁴

A Népszövetséggel szembeni kritikák másik csoportja a m ködésbeli problémákat veszi célba. Egy 1921-es írás név nélküli szerz je sommás ítéletet mond a még „gyermekkorát” él szervezetr l: „A népszövetség végrehajtóhatalom nélküli gépezete a nemzetközi jogrend fejl désében csak igen bátortalan kísérlet.”¹⁶⁵ Azonban nemcsak a puszta végrehajtás kérdésének problémája merült fel a kortársak részér l, hanem annak egy speciális esete, az ún. nemzetközi hadsereg felállításának kérdése, amely tartósabban garantálhatná a békét kontinensünkön: „...az óhajtott békét, csak oly nemzetközi hadsereg létesítése biztosíthatja, amelynek elegend ereje van arra, hogy bármely nemzettel szembeszálhasson.”¹⁶⁶(Ez az igény természetesen a nemzetközi békefenntartók m ködését tekintve jelenleg is fennáll.)

Sokkal elkeseredettebb ebben a kérdésben az évtized végén megjelen cikk szerz je, Turi Béla, aki írásában a háború óta eltelt egy évtized európai külpolitikai törekvéseit veszi górcs alá. Kérdését egyértelm en teszi fel: „Állott-e be tehát lényeges változás magában a politikai rendszerben és a külpolitika intézésének módjában a Nemzetek szövetségének fennállása és m ködése folytán...?” Ahogy a kérdés, a válasz is világos: „De nagy egészében és lényegében semmi sem változott. *Sem a titkos diplomáciát, sem a szövetségi rendszert, sem azt, hogy a népek sorsát egyesek intézik,*¹⁶⁷ nem szüntette meg, nem tüntette el a Nemzetek Szövetsége.”¹⁶⁸

Jelentkeztek azonban id nként az Apponyi Albert szellemiségét követ gondolatmenetek is. Giesswein Nándor egészen optimista hangvételben értékeli saját tapasztalatait. „A nemzetek szövetségének jöv jét én azonban nem tartom reménytelennek. A jelen év folyamán hatféle nemzetközi kongresszuson volt alkalmam tapasztalni azt, hogy a világ minden m velt nemzetében találkoznak igazságosan és elfogulatlanul gondolkozó emberek, akik a nemzetek szövetségéb l egy, a háború és a békekötések okozta igazságtalanságokat megszüntet szervezet kívánnak alkotni.”¹⁶⁹ Albecht Ferenc, aki a folyóiratban jegyzi talán a legtöbb kisebbségi kérdéssel kapcsolatos írást, a Népszövetség m ködésének stabilitását épp a kisebbségek jogainak

¹⁶⁴ A Külügyi Társaság Egerben – Berzeviczy Albert nagy beszéde külügyi helyzetünkr l (*Ambrózy Gyula* hozzászólása) - MK. 1926. május 1.4.

¹⁶⁵ A felvidéki kisebbségek védelme - MK. 1921. július 24.2.

¹⁶⁶ Nemzetközi hadsereg - MK. 1920. november 29.6.

¹⁶⁷ Kiemelés a szerz t l.

¹⁶⁸ *Turi Béla*: Tíz év után – Van-e külpolitikai rendszer Európában? - MK. 1928. november 16.1.

¹⁶⁹ *Giesswein Sándor dr.*: Magyarország és a Nemzetek Szövetsége - MK. 1922. október 22.2.

érvényesítése miatt látja támogatandónak.¹⁷⁰ Megjelenik a folyóiratban az a fajta túlföltött várakozás is, mely a Népszövetség befolyását, s t igazságtev szerepét nagyítja fel irreálisan: „Ha tehát Magyarországot felveszik a nemzetek szövetségének kötelékébe, meg van adva a mód arra, hogy minden ilyenem ¹⁷¹ vitás kérdés kérelmünkre ez állandó nemzetközi törvényszék döntése alá kerüljön, amely megfellebbezhetetlen.”¹⁷²

A Nemzetek Szövetsége létrejöttének és m ködésekének mindkét alapproblémájára rávilágítanak az idézett gondolatok. Ezek – a problémafelvetés lényegét tekintve – természetesen valós tényez kre épülnek, s a magyar álláspontból kiindulva teljes mértékben méltányolható kritikák. S a Párizs környéki békék rendszerének tartósságát és a népszövetség konfliktusrendez potenciálját tekintve azok a meglátások, amelyek a „Magyar Külpolitika” hasábjain megfogalmazódtak (a tagállamok egyenl tlen érdekérvényesít ereje, a volt antant államok érdekeinek túlsúlya, a végrehajtó hatalom és a kényszerít eszközök hiánya) nem bizonyultak rossz helyzetértékelésnek. Viszont ezek a „kudarok” összességében mégis valamiképpen a befelé fordulás irányába tolták el a magyar társadalmat.

A békeszerz dést elemz , értékel írások tehát alapvet en az elutasítás és a kényszer elfogadás attit djét tükrözték. A kezdeti (1920) döbbenet és felháborodás természetesen leg termelte ki azokat a véleményeket, melyek a békeszerz dé alírásának esetleges megtagadását is kilátásba helyezték. Azonban hamar kiderült, hogy a teljes megsemmisülés veszélye nélkül nem hagyható figyelmen kívül a nagyhatalmak békét megteremt akarata. A kényszerít körülmények el tt meghajló magyar kormányzat érveinek kommunikációja kiválóan megfigyelhet a lap oldalain. A szomorú reálpolitikai helyzet azonban nem jelentette egyben a hosszú távú elfogadás attit djét is. A szerz k folyamatosan hangsúlyozzák a Trianon által megteremtett helyzet tarthatatlanságát, s a 19. §-ra, és a Millerand-féle kísér levélre hivatkozva próbálják olvasóikban ébren tartani a reményt. A Népszövetséggel szembeni kezdeti szkepticizmus, s t ellenségesség az évek során oldódik. Viszont az évtized második felére – látva a nemzetközi szervezet erélytelen m ködését - újra megjelennek az er sen kritikus írások, természetesen els sorban a magyar szempontból legproblémásabb területre, a kisebbségvédelemre koncentrálva.

¹⁷⁰ *Albrecht Ferenc*: Nemzeti Kisebbségi Szerz dések - MK. 1922. május 14.1-2.

¹⁷¹ A szerz a kisebbségi problémákra utal.

¹⁷² *Illés József dr.* : A kisebbségi védelem és az állandó nemzetközi törvényszék - MK. 1921. május 1.5.

4.3. KÜLPOLITIKAI KIÚTKERESÉS

AZ ORSZÁG NEMZETKÖZI HELYZETE ÉS KÜLPOLITIKAI LEHET SÉGEI

A folyóirat témánkhoz kapcsolódó elemz , értékel illetve véleményalkotó írásainak legnagyobb része a külpolitikai orientáció kérdését boncolgatja, vagyis arra igyekszik mindig aktuális választ keresni, hogy merre, milyen irányban érdemes a magyar külkapcsolatokat a következő években, évtizedben kib víteni. Az orientáció kérdésfelvetésének gyakorisága természetesen leg a háború utáni években mutat nagyobb intenzitást. 1920-22 között a 'Magyar Külpolitika' tele van a külpolitika el tt álló lehetséges orientációs irányok elemzésével. A kés bbi évek írásai között már csak elvétve fordulnak el a témához kapcsolódó cikkek; viszont újra kurrenssé válik a húszas évek végét l, a revíziós mozgalom feléledését l kezdve.

Az induló szám beköszönt jében már megfogalmazódik egy alaptétel, mely a két világháború közti magyar politizálás egyik legfontosabb el feltevésévé válik: a sikeres külpolitika lehet az alapja a hazai állapotok rendezésének. „A meglév szerencsétlen állapotunkat ma egyedül a fáradhatatlan becsületes munka által szilárd bels alapokra felépített helyes külpolitika orvosolhatja.”¹⁷³ Ez a mondat jól jelzi a külpolitika szerepének felértékel dését, de egyben el revetíti a korszak revízió-központúságát is. Az ország „rehabilitációja” ugyanebben a számban megfogalmazott metaforikus diagnózis által is indokoltságot nyer: „Egész Kelet- és Közép-Európa kórházhoz hasonlít, mely tele van az élet sebesültjeivel, de az orvos, meg a gyógyszer hiányzik.”¹⁷⁴

A kisantant¹⁷⁵ megszilárdulása, a királypuccsok meghiúsulása, a nyugat-magyarországi kérdés megoldódása és a Népszövetségi tagság megszerzését követ en valóban nyugodtabb, csendesebb évek következtek a magyar külpolitika számára. Ez az 1926/27-ig tartó passzívnek¹⁷⁶ nevezett id szak jórészt a küls kényszerít körülmények nyomása alatt vált defenzívvé. Mindezt frappánsan kifejezi Fülöp Mihály értékelése a 20-as évek elejének miniszterelnöki szemléletével kapcsolatban: „A végcél, a történelmi

¹⁷³ Beköszönt - MK. 1920. május 3.3.

¹⁷⁴ uo. Népek Szövetsége – világbékét propagálnak, Háborúra fegyverkeznek (nn)

¹⁷⁵ A kisantról szóló írások között máig alapm nek számít *Ádám Magda* összegzése: *A Kisantant (1920-1938)* Kossuth Kiadó, Bp., 1981.

¹⁷⁶ Bár ez a jelz az utóbbi egy-két évtizedben már megkopni látszik.

Magyarország helyreállítása olyan távolinak t nt, hogy Bethlen úgy látta: a taktika minden, a stratégia semmi.”¹⁷⁷ Az utódállamokból szervez dött kisantant ekkor még – köszönhetően gazdasági elzárkózásának és a nyomasztó katonai túlsúlynak – képes volt a magyar külpolitika szinte teljes megbénítására. Nem is beszélve a több milliós határon túl rekedt magyarságról, akiknek helyzetére mindenkor figyelemmel kellett lenni. A másik meghatározó ok, amiért a külügyi kormányzat visszafogottan politizált – a népszövetségi ellen rzésen túl – a potenciális szövetségesek gyengesége és „elérhetetlensége” volt. Németország a húszas években a teljesítési politika mentén igazgatja külpolitikai szálait, Olaszország irányában történ intenzív kapcsolatfelvételhez pedig az 1926-os magyar-jugoszláv közeledés adott komoly lökést. A német politikai kapcsolat esélytelenségét emel ki Romsics is 1996-os írásában, ahol Stresemann memoárját idézi. A volt német államfő a Bethlen kérésére nála érdekl d Windischgrätz Lajosnak kifejtette: „Nem kedves herceg, mivel egy vak és egy béna, ha összefognak nem sokat tudnak elérni, a külpolitikai együttthaladásnak kevés értelme lenne.”¹⁷⁸ Az egyetlen nagyhatalmi szál, mely ténylegesen él volt ez id alatt is: a brit kapcsolat.

Bethlen István beszéde Derecskén, 1922. május. Forrás:Magyarok a 20. században. Magyar Kódex 6. Magyarország m vel déstörténete 1918-2000. F szerkeszt : Szentpéteri József. Enciklopédia Humana Egyesület-Kossuth Kiadó, Budapest, 2001, 21. oldal. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár

Erre a segítségre számítva indult el Bethlen István és kormánya a már nagyon éget pénzügyi-gazdasági probléma nemzetközi kölcsönrel való megoldása irányában.

¹⁷⁷ *Fülöp Mihály – Sipos Péter* : Magyarország külpolitikája a XX. században. Aula Kiadó, Bp., 1998. 114.

¹⁷⁸ *Romsics Ignác*: Helyünk és sorsunk a Duna-medencében. Osiris Kiadó, Bp., 1996. 188.

A nemzeti valuta inflálódásának megállításához jelentékeny mértékű külföldi hitelre volt szükség. A másfél évig tartó (1922-24) pénzszerzési akció végül meghozta eredményét, még ha valamelyest csekélyebb összeg is került be a magyar gazdaság vérkeringésébe. A kölcsön viszont lehetett a gazdasági-pénzügyi stabilizációt, s az új fizetési eszköz bevezetését.¹⁷⁹ Az angol pénzügyi körök támogatásának és a népszövetségi kölcsön folyósításának természetesen megvolt a magyar kormányzat által fizetendő politikai ára. Azon túl, hogy a kölcsönt pénzügyi ellenőrzéshez kötötték, lényegében le kellett mondani egy időre a nyíltan revíziós politika gyakorlásáról, legalábbis a kifelé irányuló akciók terén. Ezek a korlátozások egyéb belpolitikai következménnyel is jártak: a fajvédő csoport 1923 augusztusában elhagyta a kormányzó Egységes Pártot.¹⁸⁰

Mint látható, az ún. „passzív” külpolitikai időszak sem teljesen eseménytelen. Kifejezhető talán a defenzív jelleg használata, mivel nem a tétlenség és a bezárkózás, hanem az ország politikai, gazdasági és katonai meggyengülése okozta e néhány évnyi háttérbe húzódást. Az 1926 nyarától, s értelemszerűen 1927 tavaszától beinduló aktívabb külpolitikai kurzus¹⁸¹ elkövetkező években lényegében a népszövetségi felvételen és kölcsönön túl még három olyan kérdés foglalkoztatta a hazai politikai közvéleményt, melynek nemzetközi vonatkozásai nem voltak elhanyagolhatóak.

Időrendben az első egy kísérleti lépésként értelmezhető, mely a külpolitikai elszigeteltséget oldotta volna némileg. A szovjet-orosz hatalommal való diplomáciai kapcsolatfelvétel és kereskedelmi megállapodás megkötése a konkrét hasznon kívül még egy indirekt motiváló tényező is tartalmazott. Szovjet-Oroszország ugyanis nem írta alá a trianoni békeszerződést. Végül a diplomáciai akció meghiúsult¹⁸² a megállapodást nyíltan ellenzők és nem utolsósorban Horthy elutasító álláspontja miatt.¹⁸³ Mégis: jelentősége egyebek közt abban állt, hogy a külügy irányítói, legfeljebb maga a miniszterelnök és külügyminisztere, Bánffy Miklós felismerték az európai konstellációk megváltozását a szovjetekkel kapcsolatban.¹⁸⁴

¹⁷⁹ A kölcsönt 1924 júliusában bocsátották ki, s a pengő 1927. január 1-től került bevezetésre.

¹⁸⁰ Erről bővebben: *Ormos Mária*: Magyarország a két világháború korában 1914-1945. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998. 109.

¹⁸¹ Bár valójában nem a magyar külügyi tevékenység aktivitásának többlet megjelentése mértékben, hanem a magyar külpolitika mozgásterének bővülése miatt. (*Fülöp Mihály – Sipos Péter* 1998. 114.)

¹⁸² A magyar kormányzat többszöri haladékkérés után 1925 tavaszán elállt az egyezménytől.

¹⁸³ Bár Bethlen még 1926 nyarán is megpróbálta Horthyt a megegyezés irányába befolyásolni. Lásd bővebben: *Romsics Ignác*: Bethlen István. Osiris Kiadó, Bp., 1999. 258.

¹⁸⁴ Bővebben: *Gergely Jenő – Pritz Pál*: A trianoni Magyarország 1918-1945. Vince kiadó, Bp., 1998. 67.

Míg a szovjetekkel való kapcsolatfelvétel kudarca nem érintette különösebben érzékenyen a kormányt, addig az 1925. december 14-én Hágában kirobbant frankhamisítási botrány majdnem elsodorta Bethlen kabinetjét. Az igazi problémát az okozta, hogy nagyon hamar világossá vált: a kormányhoz közel álló körök szervezték és hajtották végre az akciót, Teleki Pál aktív és Bethlen István passzív segítségével.¹⁸⁵ Az ügy kapcsán felsejlik két olyan külpolitikai szál is, mely már a korábbiakban esett szó, s melyek jól jelzik a kormányzat és a hozzá közel álló körök sokoldalú próbálkozásait és orientációs törekvéseit. A frankhamisítás technikai hátterét német forrásból szerezték be bajor nacionalisták segítségével, míg a kormányzat megbuktatását a brit politika eredményes ellenállása akadályozta meg. Mind a német, mind az angol orientáció – bár nagyon különböző módon és okból – ébren tartása fontos volt a magyar külpolitika számára a két világháború közötti időszakban.

A trianoni békeszerződés – traumatikus hatásain túl – sok több olyan nehézséget is maga mögött hagyott, melyek megoldása a háború után még sokáig elhúzódott. Az egyik ilyen hosszan elhúzódó súlyos probléma az ún. optáns-kérdés¹⁸⁶ volt. Az ehhez kapcsolódó kérdés, magyar állampolgárságot választó egykori erdélyi birtokosok kártalanításának ügye hosszú éveken keresztül elhúzódott – köszönhetően a román kormányzat ellenállásának, és a különböző jogi értelmezéseknek. Végül az 1930. januárjában összeült hágai konferencia rendezte a kérdést egy pénzügyi alap létrehozásával.¹⁸⁷ Az optáns-ügy¹⁸⁸ (1923-1930) végeredményben –függetlenül megoldási lehetőségeitől – hasonlóan hangsúlyos külpolitikai kérdést jelentett, mint akár a népszövetségi kölcsön, vagy a frankhamisítás, a hazai közvéleménysorban az optáltak – részéről pedig mindvégig élénk érdeklődést váltott ki az ügy minden részlete.

A nemzetközi kapcsolatépítés terén a kormányzatot az évtized második felében is, hasonlóan a kezdeti időszakhoz, a sokirányú próbálkozások jellemzik. Ezek az

¹⁸⁵ A témáról részletesen szól: *Romsics Ignác*: Franciaország, Bethlen és a frankhamisítás. In.: *Történelmi Szemle* 1983/1 67-86. illetve *Ablonczy Balázs*: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. In.: *Múltunk* 2008/1.

¹⁸⁶ Ld. erről továbbá *Romsics Ignác*: Bethlen István. Osiris Kiadó, Bp., 1999. 269-271.

¹⁸⁷ Amelynek egy részét hazánk befizetései jelentették a megállapodás szerint. Bár a tényleges kárpótlás elmaradt.

¹⁸⁸ Az opció rövid értelmezéseként: „Az opció intézménye lehetőséget ad arra, hogy bizonyos, pontosan körülhatárolható személyi kör tagjai egy adott állampolgárság mellett döntsenek... Zömmel területátcsatolásokról rendelkező nemzetközi szerződésekben fordul elő, olyanokban amelyek a területváltozással érintet – tehát az adott területet átadó és az azt megszerző – államok kötöttek egymással, vagy bizonyos többoldalú szerződésekben, egy adott kisebbséghez tartozó személyi kör érdekeinek védelmében.” *Szalayné Sándor Erzsébet*: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Bp. 2003. 104.

orientációk azokat a történetileg hagyományosan közeli szálakat igyekeznek feleleveníteni,¹⁸⁹ melyek az elmúlt évszázadok során már több alkalommal is baráti viszonyt eredményeztek. 1927-től a magyar kormány kezdi szorgalmazni a lengyelekhez való közeledést, amelynek eredményeképp 1928 novemberében Varsóban sikerül külügyminiszteri szinten megbeszéléseket folytatni és dönt bírósági szerződés kötni. A lengyelekkel való kapcsolat szorosabbá tételének a korszakon végighúzóódó elsődleges akadálya a Németországhoz fennálló viszony volt. Hasonló szintig jutott el a török kormányzattal való kapcsolatépítés folyamata. A törökök kezdeményezésére – több mint egy évi egyeztetés után – került sor 1929 januárjában a semlegességi, békéltető eljárási és választott bírósági szerződés megkötésére.¹⁹⁰ Az Ausztriával való kapcsolat természetesen sokkal árnyaltabb történeti múltra tekint vissza, mint az előbb említett két másik állammal, viszont a volt társországgal való szerződés kötés ideje is az évtized végére jött el. Az olasz-magyar kooperációban tervezgetett, 1928 áprilisában kialakított koncepció gyakorlati megvalósítása – vagyis egy jobboldali belpolitikai fordulat kiterjesztése a Heimwehr felhasználásával – 1929 szeptemberére, a Schober-kormány hivatalba lépésekor aktualitását veszítette. Így elhárult az akadály a barátsági szerződés megkötése előtt (1931. január 25.)

A legproblémásabb a németekhez való politikai közeledés kérdése volt. Bethlen felbátorodva az 1927-es külpolitikai sikereken az év decemberében Genfben folytat megbeszéléseket Stresemann-nal, – eredménytelenül. Néhány évvel később új helyszínen, Berlinben, az új partnerrel, Brüning kancellárral tárgyal a magyar miniszterelnök, de sincs számottevő eredménye. A német politika ekkor még nincs kész az „irányváltásra”.

„MOZGÁSTÉR ÉS KÉNYSZERPÁLYA” – A MAGYAR KÜLPOLITIKA LEHETŐSÉGEI A '20-AS ÉVEKBEN

Megjelennek a korai évek 'Magyar Külpolitiká'-jában a kétségbeesés és a lázas szövetséges keresés mellett a józan számvetés gondolatai is. Egy névtelen szerző 1920. novemberi cikkében felhívja a figyelmünket a megváltozott nemzetközi viszonyokhoz

¹⁸⁹ Függetlenül attól, hogy a világháború győztesének, vagy vesztesének oldalán álltak-e.

¹⁹⁰ Ezt követően 1930-ban Walko Lajos külügyminiszter és Bethlen is tesz hivatalos látogatást Törökországban.

való alkalmazkodás szükségességére, hiszen: „Hiábavaló és lehetetlen küzdelem, hogy mi az egész világot saját képünkre és hasonlatosságunkra változtassuk meg.”¹⁹¹ Ez a gondolat – úgy véljük természetes attribútumává vált – a húszas évek hivatalos magyar külpolitikai gondolkodásának, ám a revíziós szervezetek és mozgalmak kevésbé váltak ilyen irányban érzékenyék.

Az orientáció kérdésével kapcsolatban Szendrői Tibor megdöbbenően fogalmaz egy szintén korai írásában: „Feladatunk között, választanunk kell a nagyhatalmi érdekcsoportok között és barátokat kell keresnünk szomszédaink és Közép-Európa kisebb népei között.”¹⁹² Ebben a tömör programban benne rejlik a későbbi évtized hivatalos külpolitikai útkereséseinek lényege, bár ekkor még a későbbi partnerek és szövetségesek természetesen nem ismertek. Szerzünk azonban sejtetni engedő irányultságát: „Mégvannak régi barátaink, viszont régi ellenségeink már nem mind ellenségeink.”¹⁹³ Ahhoz azonban, hogy pozíciónkat az új európai hatalmi konstellációban megtaláljuk, folyamatosan figyelniük és érteniük kell a nemzetközi folyamatokat, vagyis a helyes külpolitikai helyzetértékelés az alapja tetteinknek.¹⁹⁴ Csáky Imre a többi, a folyóiratban megjelenő külpolitikai íráshoz képest – természetesen pozíciójából fakadó jelleggel – igen józan értékelést és irányelveket ad orientációs politikánkat tekintve. Egyrészt vereségünk és összeomlásunk egyik fő okozójaként a valóságtól elrugaszkodott politizálásunkat nevezi meg: nálunk „a politikát nem a helyzet követelményeinek szempontjából csináljuk, hanem saját követeléseinkhez és vágyainkhoz szabjuk.”¹⁹⁵ Másrészt kijelöli azokat a feladatokat, melyek rövid távon a magyar politika és külpolitika előtt állnak. Az egyik teendő egy hatékony magyar propaganda kiépítése, mely a külföld irányában megfelelő képpen és hitelesen közvetíti a magyar viszonyokat.¹⁹⁶ A másik feladat pedig az európai államokkal – szomszédainkkal¹⁹⁷ is – való minél harmonikusabb kapcsolat kialakítása. Méghozzá úgy, hogy „nem azokat a pontokat keressük ki, amelyek elválasztanak vagy

¹⁹¹ Tanulmányok - MK.1920. november 29.1.

¹⁹² Dr. Szendrői Tibor: Új korszak - MK. 1920. május 30.1.

¹⁹³ U.o.

¹⁹⁴ Heti krónika - MK. 1920 november 15.1.

¹⁹⁵ Gr. Csáky Imre: A külpolitika és a sajtó - MK. 1920. október 4.1.

¹⁹⁶ Ma inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy egy versenyképes ország-image kialakítása.

¹⁹⁷ Itt mindig különbséget kell tennünk Ausztria és a többi utódállam szomszédai jellege között. Bár a külpolitikai törekvéseket tekintve itt is markáns különbség mutatkozott a két ország között. Ahogy Barcza fogalmaz: „Az önálló Ausztria egyetlen politikai célja létének biztosítása volt...Magyarország nemcsak létét védte, de ezen túlmenően dinamikus politikát is kénytelen volt követni. A trianoni oktalanságba mi sose nyugodhattunk bele.” Barcza György: Diplomata emlékeim. Európa-História Kiadó, Bp., 1994. 162.

szembeállítanak, hanem azokat, melyek összehoznak, azokat a momentumokat, amelyeken az érdekközösséget fel lehet építeni.”¹⁹⁸

Bánffy Miklós a hivatalos külpolitika Magyarországtól ez id ben „elvárt” irányelveit hangsúlyozza: a szomszédokkal való kapcsolat lehet ségek szerinti javítása. Ennek teljesen szinte indoklását is megadja, hiszen ez egyrészt l az ország elementáris gazdasági érdeke, másrészt a nyugat elvárása. A szigorú realitások is egyértelm en megfogalmazódnak: „Keser tapasztalatokon okulva és a tényleges er viszonyokat számolva a magyar külpolitikai vezetés az egyedül lehetséges reálpolitikai alapon áll. Erre kell hogy helyezkedjék még akkor is ha annak részletei fájdalmasak és népszerűtlenek.”¹⁹⁹ Tasnády Kovács József szintén a reálpolitizálás elkerülhetetlenségét hangsúlyozza, élesen bírálva az ún. „érzelmi politizálás” eddigi gyakorlatát. Indoklása örökérvény tanulsága kellene, hogy legyen a külpolitika, de általában a politika m vel i és kommunikátorai számára: a gyümölcsöz politikai kapcsolatok nem az érzelmek, hanem a közös érdekek mentén szervez dnek és válnak m köd képessé hosszabb távon. (Példaként azt a Lengyelországot hozza fel, mely a magyar közbeszédben mindig „barátként” jelenik meg, ugyanakkor ezekben az években sokkal inkább a kisantant érdekkörébe tartozó módon politizált, hiszen érdekei ezt kívánták meg.) S t hangsúlyozottan kiemeli a politikai „ravaszág” és realitásérzék szükségességét, amely véleménye szerint Martinuzzi György török kori politikájában jól tetten érhet .²⁰⁰

Alig több mint egy évvel a béke aláírása után már napvilágot lát a folyóiratban egy olyan cikk is, mely a határok megváltoztatását (Millerand-kísér levél ide vagy oda) gyakorlatilag addig reménytelennek látja, míg ezt Franciaország érdeke nem diktálja, illetve – ami a kés bbiekben valóban be is következik-, amíg teljesen más nemzetközi politikai konstelláció nem jön létre Európában. Ebb l kiindulva bírálja az el z évi orientálódási kísérletünket Franciaország irányába.²⁰¹

Ebbe a vonulatba illeszkedik Feny Miksa ugyancsak 1921-es írása, mely ismételten a nemzetközi hatalmi-politikai realitás elfogadását sürgeti: „...tudomásul venni azt, hogy a csonka Magyarország: Magyarország és ezzel a csonka testtel jólrosszul elhelyezkedni a világ új rendjében...”²⁰² Rendkívül érdekes, de jellemz példája

¹⁹⁸ Gr. Csáky Imre: A külpolitika és a sajtó - MK. 1920. október 4.1.

¹⁹⁹ Bánffy Miklós gróf a külpolitikai helyzetr l - MK. 1921. május 15.6.

²⁰⁰ Tasnády Kovács József dr.: Magyar Külpolitika - MK. 1921. december 18.1.

²⁰¹ Gerencsér István: Külpolitikai orientálódásunk - MK. 1921. július 17.3.

²⁰² Feny Miksa: A portorosei konferencia - MK. 1921. június 5.1.

a Gaál Endre által jegyzett írás, mely egyrészt I kíméletlenül kijelenti, hogy egyszer és mindenkorra le kell számolnunk az elvesztett területek er szakos visszaszerzésének lehet ségével, s „meg kell értenünk a bekövetkezett változásokat.”²⁰³ Másrészt viszont leszögezi: „köztudottá kell tenni, hogy minden szónak, gondolatnak és minden tettnek csak egy a célja és egy a rugója: az ország integritása, az ezeréves Magyarország feltámasztása.”²⁰⁴

A már fentebb idézett Tasnády Kovács az 1920-21-es intenzív külpolitikai kiútkeresés idejét nem éppen pozitívan értékelve összegez 1922. év eleji tanulmányában. A sokirányú külügyi munkát „szédületes iramú” körforgásnak aposztrofálja, mely szerinte minden pozitív eredményt nélkülöz. S hangsúlyozza: „ne alkossunk minduntalan minden eltévedt újsághírb I mindjárt egész külpolitikai tudományt, mert így folyton a bolondját járatják velünk.”²⁰⁵ Hermann Miksa véleménye és beállítódása „fényévekre” van mind a háborút követ 1-2 év, mind az 1927-t I meginduló „új mozgalom” revíziós és irredenta alapállásától, hiszen a csodák eljövételének bizodalma helyett a szívós, kitartó és kemény munkát látja leend felemelkedésünk egyedüli útjaként.²⁰⁶ Egy név nélküli címoldali írás még néhány évvel kés bb is bírálja az ún. „jobbra-balra portyázó szabadcsapatokat”, melyek inkább gátolják, mint segítik a magyar külügyi munkát, jelent sen megnehezítve a magyar érdekek sikeres érvényesítését.²⁰⁷ Ez utóbbi probléma a revíziós mozgalom újraindulásától (1927) kezdve fokozottan jelentkezik majd a külpolitika hivatalos m ködtet i számára.

A szerkeszt Radisics Elemér is közöl egy meg nem er sített forrásból származó híresztelést, mely szerint a párizsi japán követ azért nem volt hajlandó befolyását latba vetni a határmegállapító bizottságok ténykedésénél, mert „Magyarország ezid szerint oly jelentéktelen pont a nagyvilágban, hogy miértünk minden jóindulata ellenére sem exponálhatja magát”.²⁰⁸ Bár ez a közlés a szerz szándéka szerint nem lehangolni, épp ellenkez leg felrázni igyekszik az olvasót, mégis közelebb áll a valósághoz, mint a turáni világközponttól szóló fantazmagóriák.

A pénzügyi stabilizáció megteremtéséhez szükséges kölcsön felvétele kapcsán is terítékre kerültek külpolitikánk mozgásterének lehet ségei. Éber Antal szinte ingerült

²⁰³ Gaál Endre dr.: Külpolitikánk - MK. 1921. szeptember 4. 1.

²⁰⁴ U.o.

²⁰⁵ Tasnády Kovács József dr.: Orientáció - MK. 1922. január 22.1.

²⁰⁶ Hermann Miksa: A gyógyulás útja - MK. 1922. február 5.1.

²⁰⁷ Orientáció - MK. 1925. december 1.1.

²⁰⁸ Radisics Elemér: Canepa a magyar-olasz viszonyról - MK. 1922. július 9.1.

hangnemben „reagált” a lap hasábjain a kritikusok ellenvetéseire: „Csak annak van joga kifogásolni a kormányelnök és a pénzügyminiszter által kieszközölt kölcsönfeltételeket, aki egyidej leg mást és jobbat tud ajánlani, még pedig olyan mást és olyan jobbat, amelyet azonnal lehet megvalósítani, mert a legkisebb időnk sincs rendelkezésre újabb próbálgatásokra és kísérletezésekre.”²⁰⁹ Úgy véljük: ennél nem lehetett világosabban fogalmazni!

Ennek a racionalitásokat és nemzetközi korlátokat figyelembe vevő, lavírozó politikának az indoklását több helyen is megtaláljuk az évtized második felének számaiban is. *Apponyi Albert* szerint Magyarországnak óvakodnia kell minden komolyabb lekötöttségtől és állásfoglalástól, amíg nem alakulnak ki világosan az új európai erővonalak. Bár a „versaillesi-trianoni tákolmány” már hasadozik, de a helyzet még nem érett meg arra, hogy új lekötöttséget vállaljunk.²¹⁰ Bethlen római útjáról hazatérve is úgy nyilatkozik a lapnak, hogy az ország az elért külpolitikai sikerek ellenére sem kötheti le magát semmilyen nagyhatalmi csoportosuláshoz.²¹¹ *Lukács György*²¹² nyíltan felteszi a kérdést: Merre orientálódjunk? S ugyanilyen nyíltan válaszol is: „...megélhetési alapot kell először találnunk, akármilyen modus vivendit a szomszédokkal és egyformán barátságos viszonyt kell fenntartanunk a nagyhatalmakkal, mert mindegyik jóakarátára rá vagyunk utalva.”²¹³ Lényegében ugyanezt fogalmazza meg újra Apponyi. Nagyon óvatosnak kell lennünk a külpolitika terén - mondja, hiszen mi csak beilleszkedhetünk a nagypolitikai áramlatokba, de nem idézhetjük el ezeket. A következmények terén még tovább megy: nagyon vigyáznunk kell a nagyhatalmakkal való kapcsolatainkra, mert a „nagyok” - mint a történelem példái mutatják - a végén mindig kibékülnek, az árát pedig a kis szövetségesek fizetik meg.²¹⁴

Ugyanígy visszafogottak és némileg többet elárulnak a helyzet állásáról Bethlen szavai, akinek beszédei és írásai egyébként rendszeresen megjelentek a lapban. A magyar miniszterelnök már híres római útja előtt hangsúlyozta, hogy bármilyen hatalmi

²⁰⁹ *Éber Antal*: A külföldi kölcsön - MK. 1924. január 10.1.

²¹⁰ *Apponyi Albert* a külpolitikáról - MK. 1927. január 1.1.

²¹¹ Bethlen római útja - MK. 1927. április 16.1-2.

²¹² Itt természetesen nem a marxista filozófusról, hanem a dualista kor miniszteréről van szó.

²¹³ Merre orientálódjunk? - MK. 1928. december 1.1-2.

²¹⁴ Apponyi itt nagyon elegánsan „csúsztat”, hiszen ami egyértelmű Magyarország I. Világháborús szereplése kapcsán, az nem igaz Csehszlovákia vagy Románia tekintetében, nem is beszélve Szerbiáról. (*Apponyi Albert* : Külpolitikánk útjai - MK. 1929 február -1-16.4-5.)

átrendezés következik is majd be a közeljövben, semmiképp sem szabad elfelednünk, stabilitásunkat a hivatalos angol politikának köszönhetjük.²¹⁵

Mint látható a 'Külpolitika' hasábjain fellelhető helyzetelemző írások jelentős része a józan, higgadt, a nemzetközi helyzetet figyelembevev reálpolitikai koncepció alapján fogalmazza meg értékelését. Ez a hozzáállás tekinthető a hivatalos magyar külpolitika a békeszerződést és a kialakult helyzetet elfogadó, „teljesít” oldalának, mely lépéseit mindenkor a nemzetközi erőviszonyokhoz mérten, a körülményeket figyelembe véve hozza meg. Ez a fajta attitűd természetesen egyrészt a külpolitikailag izolált, magára maradt, a nemzetközi porondon helyét kereső ország kormányzatának „egészséges” hozzáállása. Másrészt pedig a bethleni éra taktikus politizálásának egyik fő attribútuma, mely elemzett korszakunkat végig jellemzi. (A visszafogottság és az „európai” gondolkodás dominanciáját az angol politikai körökkel való kapcsolat is erőteljesen ösztönözte.)

ÉRZELMI ALAPÚ POLITIZÁLÁS

A „Figyelünk” rovat, mely sok éven keresztül igyekezett címoldali cikkeivel orientálni olvasóit, már egyik legelső, 1920. májusi megjelenésében az integrális revíziót tűzi ki külpolitikánk „egyedüli” céljaként. A szövegben elforduló „papírrongy” kifejezés, illetve a cikk stílusa arra enged következtetni minket, hogy a szerző, s egyben a rovat gazdája a már a fentiekben is említett Radisics Elemér. „Egyetlen álmunk, minden törekvésünk az ezeréves történelmi keresztény Magyarország megcsonkítatlan területi épsége!... Ez a „Magyar Külpolitika” egyetlen programpontja.”²¹⁶ Az idézjelbe tett tulajdonnév érzésünk szerint egyszerre jelenti a hivatalos magyar külpolitika imperatívuszát, és egyben a folyóirat a szerző szerinti – ezúttal világosan kimondott – hivatását. Ezt erősíti egy néhány hónappal későbbi, szintén címoldali írás, amelynek szerzője nem szignózta meg nevét. A cikk írója is kijelöli a magyar külpolitika elítelt felvázolható egyetlen célt: „az ország területi épségének mielőbbi visszanyerése és örökké való megtartása.”²¹⁷ Vélekedését árnyalva hozzáteszi, hogy Magyarországnak nem barátja és nem ellensége senkinek, a magyar külpolitika az összeomlás és Trianon után lényegében tabula rasa. A magyar politikának senkivel sem szükséges a

²¹⁵ Bethlen István külpolitikai helyzetünkről /a külügyi bizottság március 30-i üléséről l). - MK. 1927. április 1.4.

²¹⁶ Figyelünk - MK. 1920. május 10.1.

²¹⁷ Francia nemzeti ünnep - MK. 1920. július 1.1.

kapcsolatfelvételt erltetnie, legfképpen nem az utódállamokkal, akiknek a magyar kisebbséggel szembeni törekvései eleve lehetlenné teszik a közeledést. Feltételezésünk szerint – mivel bizonyító erej tény nem áll rendelkezésre - azon els sorban címoldali írások, melyeket az elbbiekben ismertettünk, szerz je nagy valószínűséggel Radisics Elemér. Feltevésünk egyrészt a szerz szóhasználatából, másrészt írásainak felfokozottságából, vehemenciájából táplálkozik. Ilyen jelleg munka az egyik 1920. októberi írás is, amely szinten az immár megszerzett büszke függetlenség tényéb l indul ki. S szinte egyetlen reménysugárként emeli ki, hogy végre önálló és független külpolitikát folytathatunk.²¹⁸

A szövetséges keresésének kényszerít indokát olvashatjuk Szentirmai Imre cikkében is: „Soha még világosabban nem állt elénk elszigeteltségünk képe, mint ma.” Robinsonokként aposztrofálja a magyarságot, kiknek most kell igazán példát adniuk emberségb l.²¹⁹

Az eddig felsorakoztatott példaktól némileg eltér módon, de a háború utáni még mindig felfokozott nemzetközi körülmények között érthet en, a f szerkeszt Szombathy Kálmán egy választás kényszere el tt látja a külpolitikát. Egy új háború konkrét lehet ségét vizionálja, melyet a szovjet-orosz hatalom lengyelek elleni támadása generál.²²⁰ A kérdés – részvételünk lehet sége a szovjet-lengyel konfliktusban - csöppet sem elméleti szinten jelentkezett, hiszen a Horthy-éra korai id szakának egy jellemz próbálkozásáról van szó.²²¹

Abban a történelmi helyzetben, mely a vesztes világháború és az ország szétdarabolása révén keletkezett szinte természetesnek t nhet, hogy az elszigeteltségb l való kitörés egyik lehetséges irányának jelölték meg sokan az ázsiai „fajrokonság”-gal való kapcsolatok er sítését. Közkelet névén a turanizmus a két háború közti magyar társadalom számára id r l id re áttételesen az elvesztett és vágyott nagyhatalmi státusz, birodalmi tudat képét közvetítette.²²² A folyóiratban megjelent írások közül talán ezen témájúakra mondható ki bátran: színvonalatlan és dilettáns munkák. A már több alkalommal is említett „Figyelünk” rovat egyáltalán nem egy elemz és értékel

²¹⁸ Magyar Külügyi Szolgálat - MK. 1920. október 25.1.

²¹⁹ Dr. Szentirmai Imre: Magyarok útja - MK. 1920. október 11.3.

²²⁰ Szombathy Kálmán: Sorsdönt óra - MK. 1920. augusztus 8.1.

²²¹ A témáról b vebben: Somogyi Erika: Magyarország részvételi kísérlete az 1920-as lengyel-szovjet háborúban. In.: Történelmi Szemle 1986/2. 313-324.

²²² A kérdésr l b vebben: Ablonczy Balázs: „Lándzsahegy”, néprokonság, small talk. In.: Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században MTT, Bp.,2006. (szerk.: Pritz Pál)

külpolitikai újság színvonalához méltóan kezeli a kérdést: „Ennek az eszmének a fejlődésével lanyhul a balsorsunkban egyébként is mindig gyengülő turáni átoknak ereje, mire az eszme hatalmasan kifejldve bejárja az érdekelt világot, a turáni átok elmúlik, s diadalmaskodik az ellenségeink által elveszített hitt és más erők által is támogatott magyar ügy.”²²³ A távoli rokonság erőt tudata a japánokkal kapcsolatban is megjelenik. A japánok a cikk szerzője szerint jól tudják, hogy a messzi nyugati rokon újbóli felemelkedése a turáni világhoz van kötve.²²⁴ Sassi Nagy Lajos egyenesen küldetéses magaslathoz emeli a turáni magyarságot. „Mivel a magyar nemzet a germán, szláv, latin fajok elszigeteltje, veszélyessé válható népfölösleg az állandó felszívója, ezzel a germán, szláv, latin fajok természetes kibékítje. Európa katonai erei, legújabbán pedig a romboló nemzetköziség felfogója; mivel történelmi hivatásának betöltésére a gyilkos párizsi béke miatt képtelen: a rokon turáni világhoz folyomodik, hogy a fajrokon turáni segítségével teljesítse súlyos világtörténelmi hivatását, melyre Isten és a Természet kirendelte.”²²⁵ Ebben a cikkben már jól látszik az eklektikus, vagy inkább zavaros történelem- és világmagyarázat, melyben egymás mellett kap szerepet a kereszténység és pogány turáni világhoz, Isten és a Természet. Mindennek háttérben: a leromboltnak vélt kollektív identitás és birodalmi tudat megmentésének kínzó vágya állhatott.

Szabóky Jen egyenesen azt javasolja, hogy Budapest váljon a turáni eszme európai központjává. Bár bevezető indoklásában elég zavarosan érvel: „Az a megértés, mellyel Japán sorsunk iránt viseltetik, az a szimpátia, mellyel az északi finn-ugor népeknél találkozunk, a közös balsors, mely a bolgárok- és törökökhöz még közelebb hozott, - új külpolitikai perspektívát nyit meg előttünk: a turáni népek érdekközösségében való megfelelő elhelyezkedést.”²²⁶

Itt érdemes kitérni egy a lap hasábjain néhány évvel később kibontakozott polémiára, mely – látszólag - a bolgárok etnikai hovatartozásának kérdésében folyt. Dr. Bonkáló Sándor egyetemi tanár cikksorozatának második írásában felveti a bolgárok származásának kérdését, s egyértelműen érvelve bizonyítja, hogy „A bolgárok szlávok, s az idegen elemek közül vérében és nyelvében éppen az ó-bolgár van leggyengébben

²²³ Figyelünk - MK. 1921. április 17.5.

²²⁴ Hadifoglyok hazatérése - MK. 1920. július 4.3.

²²⁵ Sassi Nagy Lajos: A turánizmusért - MK. 1920. május 30.4.

²²⁶ Szabóky Jen : Külpolitikai orientáció - MK. 1921. augusztus 28.1.

képviselve, és sokkal erősebb a török és görög elem...”²²⁷ Ahogy már fentebb megjegyeztük, az ebben a témakörben jegyzett írások és reagálások nem minden esetben ütnek meg az amúgy az újság által képviselt nívót. Ez különösen igaz erre a vitára, amely egy szlavista tudós és egy nem kedvelő olvasó levélváltásában érhet tetten. Móricz Péter²²⁸ olvasói levelében határozottan kiáll a bolgárok turáni mivolta mellett, bár érvként csupán a magyarok iránti vendégszeretetet illetve a bolgár küldöttség részvételét említi meg a Turáni Társaság vendégségében.²²⁹ Bonkáló – válaszában – tiszta vizet önt a pohárba: „A magyar-bolgár barátság ápolását reális alapokon nálunk mindenki szükségesnek és nagyon is értékesnek tekinti, de a rokonságot, ami alkalmas a megtévesztésre, és ami ellen a legkiválóbb bolgár tudósok tiltakoztak, szerény véleményem szerint ki kell kapcsolni a politikai tényezők sorából.”²³⁰ A viszontválasz ezek után megdöbben: „A mai bolgár nép bátor, kemény, kitartóan szorgalmas, vas egészségű, zömök, szélesvállú és igen határozott jellemű nép, amely messze kiemelkedik a balkán hórihorgas, puha, szertelen, ingadozó jellemű, a kitartó kemény munkát inkább kerülő szlávok közül... Ezek alapján a bolgár népet nekünk magyaroknak határozottan velünk rokon turáni eredetű népeknek kell tekintenünk...”²³¹ Az igencsak primitív nemzet-karakterológiai érvelésben a legmegdöbbenőbb talán az együgyű ragaszkodás egy látványosan megcáfolt tételhez, melynek esetleges igazolása sem eredményezne szorosabb politikai kapcsolatokat a bolgár állammal. Mindenesetre a folyóirat szerkesztésére is érzékelték a polémia kínos jellegét, és ezen februári számában lezárták is tekintette a vitát. Bölcsen hozzátéve, hogy kevésbé a magyar, mint inkább a bolgár tudományos világ állásfoglalása a mérvadó a kérdés megnyugtató eldöntésében.

Az „érzelmi politizálás” vonulata az első sorban, melynek cikkeit olvasva az utókor a folyóirat színvonalának megítélését tekintve inkább hajlik negatívabb értékelésre. (Ld. Pl. Zeidler Miklós, 2001.) Mi azonban a háborús vereség és összeomlás, illetve a békediktátum okozta sokk természetes, és érthető következményének tartjuk az ilyenfajta publicisztikák megjelenését is. Hiszen egy olyan mértékű trauma, ami a magyar társadalmat 1918-1920 között megrázta teljesen érthető módon termelte ki magából az akár egymásnak ellentmondó helyzetértékeléseket,

²²⁷ *Bonkáló Sándor*: A szláv kérdés II. -MK. 1925. december 16.8.

²²⁸ A folyóirat szerint ebben az időben f. konzul, míg az „Íratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918-1945” kötetben (Akadémiai kiadó, Bp., 1994.) viszont a következő megjegyzés található erről az időszokról: Legkésőbb 1921-től 1925(?)-ig a Külügyminisztérium közigazgatási jogsegély osztály vezetője.

²²⁹ Magyar-bolgár barátság (*Móricz Péter* olvasói levele) - MK. 1926. január 1.7.

²³⁰ *Bonkáló Sándor*: Magyar-bolgár barátság - MK. 1926. január 16.11.

²³¹ Magyar-bolgár barátság (*Móricz Péter* olvasói levele) - MK. 1926. február 1.9.

illetve cselekvési programokat. Beleértve akár a turáni szövetségről szóló fantazmagóriákat is. Mindez nem jelenti azt, hogy minden vélemény, mely a lapban megjelent ugyanolyan minőséggel bírt volna, illetve reális külpolitikai alternatívaként értékelhetnénk. Azonban a létjogosultsága az adott történeti helyzetben ezeknek a véleményeknek is megvolt, kifejezve azt a bizonytalanságot, zavarodottságot és csodavárást, ami a magyar értelmiség háború utáni állapotát jellemezte.

Viszont a reálpolitika felismerésének momentumai is jelentős szeletét szakítja ki a fentiekben elemzett publicisztikáknak, ami számunkra újfent igazolja feltevésünket, miszerint a folyóirat hasábjain egy valóban sokszínű, véleményükben igen eltérő konklúziókat mutató írásrepertoár fogalmazódik meg. Mindez úgy, hogy a periodikán belüli viták viszonylag ritkán bontakoznak ki, a különböző vélemények többnyire visszhangtalanok maradnak.

A MAGYAR KÜLPOLITIKA BÍRÁLATA

Az 1921-es esztendő témánkhoz kapcsolódó írásai közt túlnyomó többségben vannak az orientációt boncolgató cikkek. A témérdek külügyi írásból elsőként Szombathy Kálmán főszerkesztő elemző-értékelő tanulmányát kell itt kiemelnünk, mely egyáltalán nem bántó kesztyűs kézzel a magyar külügy intézetét illeti. Megfogalmazza, és programpontokba sorítja azokat a teendőket, melyek szerinte a sikeresebb magyar külpolitika gyakorlásához elengedhetetlenek.

1. A magyar külpolitikát demokratikusabb alapokra kell felépíteni, első sorban úgy, hogy az utánpótlás kiválasztásánál a tehetséges magyar egyetemisták külföldi ösztöndíjhoz juttatása révén adunk lehetőséget a külügyi tapasztalatszerzésre.
2. Ennek érdekében magán és állami ösztöndíjrendszert kell létrehozni.
3. Az így kijutottak kötelesek legyenek munkájukról, tapasztalataikról beszámolni.
4. Az ösztöndíjasok egyik feladata legyen a befogadó ország közvéleményének lehetőség szerinti befolyásolása.
5. A külföldi diákok hazai tanulmányainak lehetőségét meg kell könnyíteni.
6. Végül: Külügyi szemináriumok szervezése és megkövetése.²³²

A fenti pontok lényegében csupán két kérdés körül mozognak: a hallgatók külföldi tanulmányainak és cseréjének ügye, illetve a Külügyi Szeminárium létrehozásának

²³² Szombathy Kálmán: A gyakorlati magyar külpolitika - MK. 1921. június 12.3.

fontossága. Mint tudjuk mindkét javasolt programot megvalósult a húszas évek folyamán, s m ködött is a két háború között.

Mindazon túl, hogy írásában erős kritikával illeti a gyakori személycserék gyakorlatát a Külügyi apparátuson belül, magát az MKT-t sem kíméli: „...a Magyar Külügyi Társaság jelenlegi összetételében óriási fontosságú feladatainak megfelelni ezután is aligha lesz képes.”²³³ Hogy pontosan mire gondol, azt nem taglalja a f szerkesztő, de a Társaság indulásakor felvázolt „programcsomagot” tekintve persze sejthetjük: társadalmi szervezetként megteremteni a külügyi gondolkodásnak azt a szükséges hátterét, mely a közös kormányzás alatti évtizedekben teljesen hiányzott, igen csak nehéz feladat.

A magyar külpolitika személyi és attitűdösi megújítását tartja szükségesnek Rupert Rezső, szintén keményen fogalmazva. Olyan új emberek kellenek szerinte, akik „letudnak szállni a mai idők mélységeibe is.”²³⁴ A külpolitikai „életrevalóság” (vagy gátlástalanság) követelménye tehát igen korán megfogalmazódik.

A kormányzati politika kritikáját tükrözi Ereky Károly is gazdaságpolitikai írásában. Agrár és agrár-ipari termékeink értékesítése miatt elengedhetetlennek tartja a szomszédainkkal való gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok megindulását. Viszont az említett folyamat késlekedéséért a közvéleménnyel ellentétben nem csupán az utódállamok ellenállását okolja, hanem a kormányzat „lassúságát” is.²³⁵

Teljes szkepszisről ad bizonyosságot Szabóky Jenő még 1921 nyarán, aki szerint sem a francia, sem a brit, sem az olasz, sem a lengyel orientáció nem kecsegtet sikerrel, hiszen egyrészt az említett államoknak nincs jelen pillanatban hazánkkal érdekközössége, másrészt – a szerző szerint – politikai szintességük is számos esetben kétségbevonható.²³⁶

A hivatalos kormánypolitika „segít” bírálatának gyakorlata még évekkel később is megfigyelhető. Jó példa erre Rákosi Jenő cikke, aki írásában előljáróban leszögezi: „Más szóval, magyar külpolitikuskaink vannak, de magyar külpolitikánk egyelőre nincsen a szónak reális értelmében.”²³⁷ A teendőket, amely a tényleges magyar külpolitikát létrehozza két irányban határozza meg: egyrészt a politikai törekvések, orientáció kérdésében „állandó” cél és irány kijelölése, másrészt pedig egy olyan

²³³ U.o.

²³⁴ *Rupert Rezső* : A magyar külpolitika - MK. 1921. július 3.1.

²³⁵ *Ereky Károly* Külpolitikánk gazdasági irányelvei - MK. 1921. július 7.1.

²³⁶ *Szabóky Jenő* : Külpolitikai orientáció - MK. 1921. augusztus 28.1.

²³⁷ *Rákosi Jenő* : Magyar Külpolitika - MK. 1927. november 1.2.

Magyarország megteremtése (vagy legalábbis egy olyan image kialakítása),²³⁸ mely erejével meghódítva szerez barátokat, szövetségeket.

Rendkívül pozitívnak értékelhet, hogy egy olyan politikai folyóiratban, mely köztudottan ezer szállal kötődik a kormányzathoz, megjelennek egyrészt közvetlenül a kormány külügyi tevékenységét közvetlenül bíráló vélemények, másrészt magát a Külügyi Társaság munkájának hiányosságait érintő értékelések is. Ezeket a bírálatokat egyértelműen a segítő szándék vezérli, s felmerülhet bennünk a gondolat, hogy a lapban megjelenő eltérő, kritikus álláspontok mögött vajon milyen szándék húzódhat meg. Véleményem szerint az eltérő vélemények, értékelések egyrészt tükrözik a Külügyi Társaság kvázi-demokratikus jellegét, másrészt a külügyi kormányzat és a hozzá közelálló körök tényleges bizonytalanságát és útkeresését.

AZ OLASZ-MAGYAR KAPCSOLATFELVÉTELI ESÉLYEK, ILLETVE A BARÁTSÁGI SZERZŐDÉS MEGTÁRTOZÁSA

1926-ra a külügyek irányítói számára világossá vált: az utódállamokból verbuvált kisantant megbontásának csak déli szomszédunk irányában lehet bármifajta realitása. A csehszlovák politika egyértelműen elutasította a szorosabb kapcsolatok kialakítását, Romániával pedig az erdélyi magyar kisebbség problémáin túl nagyon feszültté tette a helyzetet a fentiekben vázolt optáns ügy is. Jugoszlávia tekintetében történt a közeledés a legkézenfekvőbbnek, egyrészt a relatív kisebb létszámú magyar kisebbség miatt, másrészt a délszláv ország konstans problémái Olaszországgal is arra ösztönözhatték a szerb és horvát vezeteket, hogy Magyarország irányában keressenek potenciális szövetségest. Ennek a közeledésnek sajátos, 1926 márciusában meginduló története klasszikus példája a diplomácia a társadalmi tömegek számára érthetetlen működésének. Bethlen és a jugoszláv külügyminiszter, Ninković 1926 kora tavaszi genfi tárgyalásai nyomán meginduló közeledést a magyar kormányzó augusztus 29-i Mohácson elmondott ünnepi beszéde²³⁹ tette egyfelől magasabb fokozatba. Egyes történészek véleménye szerint ez a nagyon meleg hangvételű beszéd nemhogy a kétoldalú kapcsolatok kialakítását segítette volna, épp ellenkezőleg: Jugoszlávia

²³⁸ Szerz. megjegyzése

²³⁹ Itt érdemes kitérni a hivatalos magyar politika eltérő viszonyára a Kisantant államait tekintve. Míg a leginkább elmérgesedett kapcsolatot Csehszlovákiával ápoltunk (ld.: *Ablonczy Balázs* tanulmánya: *A csehszlovák minta – Valóság* 2008/7. 66.), addig Romániával az I. világháború után már felmerült a perszonálunio gondolata, s jellemzően déli szomszédunk számított a közeledés kiindulópontjának.

kénytelen volt a kisantant egységesnek látszó külpolitikai koncepciója mögé behátrálni.²⁴⁰ A meginduló tárgyalások (1926. szeptember) azonban (vagy éppen ezért) mégsem vezettek eredményre. Az olasz követ október 13-i látogatása Bethlennél világossá tette: Mussolini a jugoszlávokhoz való közeledés helyett az olasz-magyar szövetség kialakításában érdekelt. Ennek megfelel en a déli szomszédal folytatott tárgyalások hamar zsákutcába jutottak. Viszont megkezd dik az „olasz szerz dés” intenzív el készítése, aminek legfontosabb mozzanata Klebersberg Kuno 1927. márciusi római útja volt.²⁴¹ Az olasz-magyar szerz dés (1927 .április 5.) jelent sége kevésbé konkrét, mint inkább szimbolikus jelleg volt: az els komoly kitörési pont egy európai – egykor antant – nagyhatalommal való megállapodás révén.

Ugyanennek az évnek a másik –váratlan – jelent s külpolitikai eseménye a híres Daily Mail cikk megjelenése (június 21.) a milliomos tulajdonos, lord Rothermere tollából. A revíziós gondolat ilyen jelleg bedobása a nemzetközi politikai- és újságolvasó közvéleménybe legalább annyi kárt és bosszúságot is okozott a Bethlen-kormányzatnak, mint amennyire a kampány oldalvizein evezve igyekezett a békeszerz désék minél hamarabbi felülvizsgálatát folyamatosan felszínen tartani.²⁴²

A Mussolinivel való megállapodás eredményeként Magyarországra érkezett Monarchia-kori fegyverek is több feszültséget okoztak (diplomáciai vonatkozásban), mint amennyire annak hadi jelent sége indokolta volna. A szállítmány 1928. január 1-én érkezett a magyar határra (Szentgotthárd), ahol az osztrák vámosok rögtön felfedezték, hogy nem mez gazdasági gépalkatrészekr l, hanem hadianyagról van szó. Az ügyb l - hasonlóan a frankhamisításhoz - nemzetközi botrány lett, bár jelentéktelensége miatt a Népszövetség Tanácsa júniusban lezárta a vizsgálatot.

A mal r ellenére a nemzetközi érdekl dést kihasználva, és az olasz baráti gesztusokkal a háta mögött Bethlen elérkezettnek látja az id t a revíziós célok megvalósításának elkezdéséhez. Ennek szimbolikus határköve az 1928. márciusi debreceni beszéd, ahol a miniszterelnök f külpolitikai célként a trianoni határok revízióját jelöli meg. Ett l kezdve – mintegy kieresztve a szellemet a palackból - egyfajta a „revíziós rület”-b l táplálkozó légvárépítés indul meg a hazai társadalom szinte minden szintjén. Az apró, sokszor jelentéktelen külföldi támogatások

²⁴⁰ *Gergely Jen - Pritz Pál* A trianoni Magyarország 1918-1945. Vince kiadó, Bp., 1998. 69.

²⁴¹ A miniszteri útról Kozma Miklós is mint kísér beszámol (közli: *Ormos Mária*: Kozma Miklós – egy magyar médiavezér. PolgArt Kiadó, Bp., 2000. 144.

²⁴² Elég ha csak azt említjük meg, hogy a cikk által közölt etnikai térkép a délvidéki magyarság elhelyezkedését jóval nyugatabbra tette.

jelent ségének felnagyítása, a nemzetközi er viszonyok félreismerése, és az ország külpolitikai helyzetének irreális diagnózisa²⁴³ mind rendszeres szereplői lesznek a kor sajtója tartalmi jellemzőinek.

A két világháború közötti magyar külkapcsolatok egyik legjelentősebb fejezete a mediterrán állammal való szorosabb viszony megteremtése volt. A Bethlen-korszak második felének külpolitikai eredménye még akkor is jelentős sikerként számíthatunk, ha tudjuk, hogy egyrészt nem jelentett a későbbiekben komoly reálpolitikai támogatást Mussolini „birodalma”, másrészt a következő évtizedben felemelkedő Németország teljes mértékben átveszi ezt a szerepet.

Gerencsér István korai cikkében egy sajátos hármas külügyi orientációt tart a közeljövő szempontjából követendőnek. Egyrészt nagy türelmet és megértést javasol a nyugat-magyarországi kérdéssel kapcsolatban, hiszen bármi történt is az elmúlt évtizedek és évszázadok közös történelmében, mégis hazánkat Ausztriával természetes érdekközösségünk és gazdag múltunk kapcsolja szervesen össze. Másrészt nem szabad lemondanunk a lengyelekről sem, annak ellenére, hogy ezekben az években Lengyelország a francia érdekszféra részévé vált. Végül pedig Olaszország irányában kell kapcsolatainkat kiépíteni, itt is hangsúlyozva közös érdekeinket.²⁴⁴ A velencei konferenciát követően természetesen még hangsúlyosabbá válik az olasz szimpátia megnyilvánulása. Somogyi István 1921. októberi írásában már kifejezetten olasz-magyar barátságról beszél. Miután elemzi, miért is nem lehet a kapcsolatok komolyabb fejlesztéséről az utódállamok vonatkozásában reményeket táplálni, világossá teszi: leendő szövetségünket a mediterrán államban találhatjuk meg. „Olaszországgal magának Magyarországnak a háború alatt is legkevesebb baja volt, tehát a megértés is legkönnyebben megtörténhetik.”²⁴⁵ Egy néhány héttel korábbi tanulmány ennél konkrétabb okot is ad az olaszokkal való szövetség kialakításának közeli lehetőségéhez. Magyarország lehet az olaszok legkézenfekvőbb partnere a Jugoszlávia elleni küzdelemben. Ezen érvelését a szerző összekapcsolja a határok megváltoztatásának történelmi szükségszerűségével, hiszen: „Európa térképe így nem maradhat az bizonyos. Épp úgy Magyarországé sem. A kérdés csak az, hogy mikor oldódnak meg igazságosan ezek a problémák, mert ha a fegyverre lesz a döntés bízva, ilyen véres

²⁴³ A reális és irreális külpolitikai diagnózisról: *Zeidler Miklós*: A magyar külpolitika és a civil társadalom a Horthy-korszakban. In.: Magyarország helye a 20. századi Európában MTE, Bp., 2002. 53.

²⁴⁴ *Gerencsér István*: Külpolitikai orientálódásunk - MK. 1921. július 17.3.

²⁴⁵ *Dr.: Somogyi István*: Olasz-magyar barátság - MK. 1921. október 16.3.

küzdelem a világtörténelemben még sohasem volt, mint lesz.”²⁴⁶ Ez a szörny , s kés bb beteljesed jóslat – érdemes belegondolni – alig több mint egy évvel a békerendszer létrehozása után látott napvilágot. Vagyis: azon túl, hogy természetesen a magyar álláspont kialakításában a leendő revízió volt a dönt , mégis megdöbbsent pontossággal lehetett egy második világháború kitörésének lehet ségére is következtetni. Egy név nélküli cikk szerz je is beáll abba a sorba, mely az olasz-magyar kapcsolatok si és jelent s voltát igyekeznek az aktuálpolitikai igényeknek megfelelően tálalni. Hangsúlyozza a magyar és az olasz történelem összeköt szálait, s t egyenesen kijelenti: „Tényleg a kereszténység felvétele óta nem volt fontosabb akár bel- akár külpolitikai kérdés, amelybe közvetve vagy közvetlenül az olaszok be nem folytak volna.”²⁴⁷ Viszont nagyon érdekes, – s ez újra igazolja a relatíve plurális véleménynyilvánítás lehet ségét a lapban – hogy van, aki rendkívül józanul kommentálja az olasz „segítséget” a nyugat-magyarországi kérdésben. „Most meg tele van az ország hangulattal Olaszország iránt, holott a soproni korridorról az olasz a saját ellenségét vágja el a másiktól a saját érdekében.”²⁴⁸ S megfogalmazza azt az alapvetést, mely a következ két évtized politikai kommunikációiban oly gyakran feledésbe merül majd: „Ez kétségtelenül nekünk is érdekünk, azonban az olaszoknak nem a mi érdekünk a fontos.”²⁴⁹

Már ezekben az években megjelenik a folyóiratban a „másik oldal” szájából elhangzó érvelés is. Egy olasz egyetemi tanár (Emilio Bodrero) patetikusan fogalmazza meg a leendő szövetség indokát. „Európa megszabadítója, szabadulásának két f tényez je immár ezer év óta Olaszország és Magyarország...A történelmi feladatnak ez az azonossága olyan kötelék, amely a két népet, a magyart és az olaszt elválaszthatatlanul egymáshoz f zi.”²⁵⁰ Ennek háttérében feltételezhetjük – bár erre vonatkozólag közvetlen bizonyítékok nincsenek, - hogy az 1922. november végén Rómában folyó informális tárgyalások hatottak ösztönz leg.²⁵¹ Err l a tárgyalásról Romsics idevonatkozó tanulmányában nem tesz említést, s t azt írja: „Olaszország elfordulása Magyarországtól az 1920-as évek els felében számos konkrét ügyben megmutatkozott...Olaszország új dunai politikája Mussolini 1922-es hatalomra kerülése

²⁴⁶ *Huszár Elemér*: Magyarország helyzete, jöv je és külpolitikája - MK. 1921. augusztus 28.1.

²⁴⁷ MK. 1921. december 4.2.

²⁴⁸ *Tasnády Kovács József* dr.: Magyar külpolitika - MK. 1921. december 18.1.

²⁴⁹ Uo.

²⁵⁰ *Emilio Bodrero*: A Nyugat örök küzdelme a Kelettel - MK. 1922. december 10.1.

²⁵¹ Ld. *Ormos Mária*: Feljegyzés egy magyar delegáció római tárgyalásairól 1922. november végén. http://www.publikon.hu/application/essay/113_1.pdf. Letöltés dátuma: 2009. március 1.

után is érvényben maradt.” Ez Olaszországnak a kisantant irányítása iránti törekvéseit fejezi ki.²⁵²

Még az „el készít ” szakaszhoz tartozik Berzeviczy Albert beszéde a Külügyi Társaság egri ülésén, ahol bár elismeri, hogy természetes szövetségünk Németország lenne, azonban jelenleg ez nem járható út, viszont Anglia és Olaszország már a közeljöv ben betöltheti potenciális partnerünk és szövetségünk szerepét. Jelzésérték az is, hogy az 1927 év eleji, Drucker György által jegyzett beszámoló már az olasz fasizmus „eredményeit” tolmácsolja Türr Stefánia pesti látogatásának apropóján.²⁵³ Ugyanebben a lapban néhány oldallal kés bb fejt ki véleményét az „olasz rendszerr l”²⁵⁴ Apponyi is. Az id s politikus a kés bbiekben is követend politikának megfelel en kifejt, hogy bár mi magyarok maximálisan elismerjük és csodáljuk az olasz nép, és személyesen Mussolini teljesítményét, de „... nem vagyunk illetékesek, hogy állást foglaljunk a fasizmus kérdésében, mert magyarok vagyunk és egy idegen állam belügyeibe nincs jogunk beavatkozni.”²⁵⁵

Mint már volt szó róla, 1927. április elején két jelent s külpolitikai sikert is elkönnyvelhetett a magyar kormányzat. Egyrészt megsz nt az ország állandó katonai ellen rzése, másrészt létrejött az olasz-magyar szövetség. Ez utóbbit természetesen rendkívül fontos lépésnek tartja a lap, de jelent ségét nem értékeli nagyon túl. S ahogy látszik, már az év (1927) elejét l történik némi el készítés az olasz kapcsolat befogadására.

Görgey István (országgy lési képvisel) még 1927. február eleji nyilatkozatában arra a szerkeszt i kérdésre, hogy melyik orientációs irány a fontosabb (az olasz vagy a délszláv), nem ad világos választ. Ebben az esetben persze az is elképzelhet , hogy a nyilvánosság számára ekkor még nem kommunikálható egyértelm en az olasz preferencia, de lehet, hogy a nyilatkozó képvisel volt tájékozatlan a külpolitika aktuális eseményeit tekintve.²⁵⁶

Jelzésérték lehet az a hír is, amely Rákosi Jen születésnapjára ünneplésér l tudósít bennünket.²⁵⁷ A jelentékeny számú meghívott között (Apponyi, Lukács, Berzeviczy...) ugyanis egyetlen külföldi diplomataként foglal helyet az olasz követ,

²⁵² *Romsics Ignác: Helyünk és sorsunk a Duna-medencében.* Osiris Kiadó, Bp., 1996. 168.

²⁵³ *Drucker György dr.: Mussolini és a diktatúra (Türr Stefánia el adása a fasizmusról) - MK. 1927. január 1.5.*

²⁵⁴ *Apponyi Albert: Mussolini és a diktatúra / Türr Stefánia el adása a fasizmusról - MK. 1927. január 1.5-6.*

²⁵⁵ U.o.

²⁵⁶ *Gazdasági kapcsolatunk Jugoszláviával és Olaszországgal - MK. 1927. február 1.5.*

²⁵⁷ *Rákosi Jen ünneplése - MK. 1927 február 16.6.*

Durini di Monza gróf. Ugyanebben a számban egy név nélküli szerző valóságos dicsőhimnuszt zeng a fasiszta államról: „...a fasizmus megteremtette és soha eddig még nem bírt hatalomra emelte Olaszországot.”²⁵⁸

Dino Grandi és Walko Lajos találkozója Budapesten forrás:

MK. 1929. május 11. 7.

A lap Bethlen római útja előtt nagyfokú óvatosságot tanúsít. *Klebersberg Kuno* kultuszminiszter indulása előtti nyilatkozatához nem tesz hozzá semmit,²⁵⁹ miszerint pusztán kulturális ügyeket kíván megtárgyalni, és *Walko Lajos* külügyminiszter szavait²⁶⁰ követően sem bocsátkozik találgatásokba, pedig a miniszter tálcán kínálja ezt mikor azt mondja: nem nyilatkozhat arról, hogy lesz-e szó a megbeszéléseken politikai ügyekről. Szintén kommentár nélkül hagyja, tehát saját véleményének is tekinti a lap a miniszterelnök római útja utáni nyilatkozatát,²⁶¹ amelyben Bethlen hangsúlyozza, hogy a szerződés megkötése nem jelentheti a revízió gyakorlati megvalósulásának lehetőségét, és a dokumentum igazi lényege abban áll, hogy ez által Magyarország ki tudott lépni a külpolitikai elszigeteltségből. Mindezek után talán nem annyira meglepő, hogy a hivatalos olasz-magyar kapcsolatokról, és magáról, erről a szerződésről szóló írások száma az újságban nem különösebben nagy, bár időnként nem hagy kétséget vágyai felől: Herczeg egy helyen úgy nyilatkozik, hogy Olaszország

²⁵⁸ Olaszország keleti politikája - MK. 1927. február 16.1.

²⁵⁹ *Klebersberg Kuno* kultuszminiszter római útjáról - MK. 1927 március 16.1-2.

²⁶⁰ *Walko Lajos* külügyminiszter a miniszterelnök római útjáról - MK. 1927 április 1.1.

²⁶¹ Bethlen római útja - MK. 1927 április 16.1-2.

feladata talpra állítani az omladozó európai civilizációt.²⁶² Ide sorolható Almássy László 1928-as írása is, aki az Egységes Párt olaszországi látogatását kommentálva megjegyzi, hogy „Európa egyik legelső kultúrnépe és hatalmas vezére”²⁶³ méltányolja és elismeri a bethleni Magyarország eddigi teljesítményét és törekvéseit.

Összegzésként megállapítható, hogy a gyakorlati magyar külpolitikai gondolkodásban, melynek jelentős szeletét tükrözi a 'Magyar Külpolitika', végig az elemzett évtizedben az olasz orientáció alapvető jelentőségként van jelen, persze változó jelentőséggel és érvrendszerrel a háttérben. Ennek okaiként nem szükséges eddigi ismeretlen tényezők megemlítenem, hiszen a világháborút a nyertesek oldalán lezáró Olaszország nagyhatalmi helyzete már a békék aláírásakor is csak papíron létezett Angliával és Franciaországgal való európai politikai súlyával szemben. Az olasz politika fő törekvése tehát – kiemelten Mussolini hatalomra jutását követően – az európai ügyekben való tényleges szerepvállalás feltételeinek megteremtése. Melyet elemzett korszakunkon végig preferenciaként kezel, és külpolitikai manőverekben ugyanúgy szerepet kapnak a kisantant államai, mint az évtized végén Magyarország. Épp ezért a történelmi múlt közös elemeinek kiemelése természetes eszköze a jelen politikai szövetségének többoldalú alátámasztásához, emiatt a közös múlt és egymásra utaltság hangsúlyozásának jelentőségét nem érdemes a folyóirat hasábjain közzétett írásokat elemezve eltúlozni. A magyar külpolitika sem determináns jelleggel olasz barát, mint majd látni fogjuk törekvéseiben ugyanúgy szerepel a szomszédos államok felé történő óvatos közeledés, mint a permanens brit kapcsolat, illetve a csekélyebb mértékben, de több alkalommal is felmerülő francia-orientáció.

Egy a külpolitikát a fókuszba állító folyóirat esetében, mely olyan korban kezd meg működését, mikor a régi, addig érvényes (vagy annak látszó) működési mechanizmusok, viszonyrendszerek, elvek és értékek hirtelen eltűnnek és mindezek helyébe újak megalkotása válik szükségessé, teljesen természetes, hogy írásainak jelentős részét a jövő kereső-kutató, a kiutat feltérképező cikkek teszik ki. Ezek persze legalább olyan változatosak, mint amilyen konfúziós volt az ekkor körülvélt világ. A teljesen irreális elképzelések (turánizmus) mellett végig jelen voltak azok a hangok is, melyek egyrészt a szomszédokkal való megegyezés vágyán túl a jövőbeni nagyhatalmi partner (Olaszország) keresésének irányába hatottak.

²⁶² Balla Ignác : Herczeg Ferenc a revízióról - MK. 1929 január 1.2-4.

²⁶³ Almássy László az olasz látogatásról - MK. 1928. május 16.7.

A békeszerz és aláírásának idején és az azt követ rövid id szakban a magyar kormányzat számára még nem látszottak világosan azok a Közép-Európát meghatározó er vonalak és kapcsolatrendszerek, melyek mentén az elkövetkezend két évtized politikája majd felépül. Azt, hogy a külügyi irányítás²⁶⁴ elképzelései számára még nem voltak eleve elutasított megoldások, jól jelzik az 1919-1921-es évek nemzetközi kapcsolatépítési próbálkozásai. Mindkét nagy külpolitikai „orientációs út” irányában megindult ebben az id ben a tapogatózás.²⁶⁵

A kezdetekr l Ablonczy Balázs így ír: „A Teleki-kormány kilenc hónapja alatt, amikor hosszú ideig maga a miniszterelnök állt a tárca élén, a külügyi vezetés els rend feladata az ország egyre növekv nemzetközi elszigeteltségének megakadályozása volt.”²⁶⁶ Az elszigeteltség valóban szó szerint fenyegette az országot, hiszen 1920 nyarától nemzetközi áruszállítási bojkott is sújtotta Magyarországot. Az elszigeteltségb l való kitörés egyik alternatívájának kínálkozott természetesen leg a szomszédos országokkal való megegyezés, együttm ködés, esetleg szövetség gondolata. Ennek kapcsán els sorban Románia (és Lengyelország), valamint Csehszlovákia²⁶⁷ jöhetett szóba. Ezen kapcsolatok terveiben szerepet kaptak a gy ztes nagyhatalmak is: az elképzelések olasz vagy francia támogatásra építettek.²⁶⁸ A szomszédos országok azonban egyben a monarchia utódállamai is voltak, amelyekkel szemben viszont a magyar kormányzat soha nem mondott le a revízió lehet ségér l, illetve akiknél folyamatosan számon kérte az ott él magyar kisebbség nem épp kielégít helyzetét. A sikertelenséghez a nyilvánvalóan áthidalhatatlan ellentéteken túl a szomszédos kormányzatok merev, elutasító hozzáállása is hozzájárult.²⁶⁹ Ahogy Bethlen fogalmaz

²⁶⁴ A dolgozatban sok esetben használom a tárgyalta korszakra vonatkoztatva a többes számot, jóllehet tudjuk, hogy „Bethlen István évtizedes, 1921-1931 közötti miniszterelnöksége idején a külpolitikában „István gazda” meghatározó szava érvényesült, mellette a tárca visel jének csak a jószágigazgató szerepköre jutott.” (Fülöp Mihály - Sipos Péter: Magyarország külpolitikája a XX. században. Aula Kiadó, Bp., 1998. 103.

1998. 103.) Mindezekén túl a korszak külügyminisztereinek tájékoztató jelleg névsora a 2. sz. mellékletben megtalálható.

²⁶⁵ Erre a két orientációs lehet ségre természetesen Gratz is utal.

²⁶⁶ Ablonczy Balázs: Teleki Pál. Elektra Kiadó, Bp., 2000. 64.

²⁶⁷ Ld. Csehszlovák-magyar tárgyalások Bruckban (1921 tavasz)

²⁶⁸ A nagyhatalmak irányában folytatott orientációs tájékoztatóról b vebben: Sipos Péter: Teleki Pál párizsi és londoni útja 1921-ben és a magyar külpolitikai orientáció. In.: A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére. ELTE BTK Új- és legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, Bp., 2000.

²⁶⁹ Ennek legpregnansabb példája éppen Eduard Beneš személye. Bár ezt a képet némiképp árnyalja Tilkovszky Lóránt megállapítása: „Az osztrák követjelentésekb l egy differenciáltabb Beneš-kép rajzolódik ki, mint amely a magyar közvéleményben rögzült. Annyi bizonyos azonban, hogy Beneš egyetlen alkalmat nem hagyott kihasználtnak, hogy a magyar kormányra rá ne ijesszen...” Tilkovszky Lóránt: Ausztria és Magyarország a vészterhes korszakban. Bp., 2002. 12.

1928-ban keletkezett híres debreceni beszédében: „Magyarországnak érdeke tehát, hogy jó viszonyt, normális viszonyt és atmoszférát teremtsen maga és szomszédai között, de ahhoz, hogy erre az útra ráléphessünk, szükséges az, hogy a túlsó oldalon rombolják le azokat a barikádokat, amelyeket mesterségesen emeltek, s amelyek gyakran inkompatibilitást teremtenek reánk nézve.”²⁷⁰ Bethlen vélekedését igazolja Pritz Pál megállapítása is a csehszlovák külpolitika „komolyságáról”:...a húszas és a harmincas években Prágában számos ízben láttak napvilágot részleges területi engedményekre vonatkozó látszólagos ajánlatok. S az is hozzáfűzhetjük, hogy e gesztusok nem csupán a nemzetközi és ezen belül a magyar közvélemény megtévesztését eredményezték, de a későbbi történetírásban is azzal a beállítással jelentek meg, mintha itt komoly ajánlatokról lett volna szó.”²⁷¹

A másik talán járhatónak tűnő út a háborúban vesztes erők újbóli, német vezetés alatti összefogása lett volna. „A kialakult szerepmegosztás szerint ezt a külpolitikai vonalat magyar és német részről egyaránt kormányzati felelősség nélküli, főleg katonai tényezők vitték, de – legalábbis magyar részről – minden esetben a hivatalos külpolitika tudtával.”²⁷² Pritz Pál értelmezésében viszont a két alapvető külpolitikai koncepció a háborút követően a pártoktól függetlenül az olasz-német illetve a francia orientáció volt. De Pritz ez utóbbihoz hangsúlyosan hozzáteszi: „...e progresszív erők ezen elgondolása nem jelentett reális külpolitikai koncepciót, mert az egyrészt nem a külpolitikai terület valós összetevőinek mérlegeléséből táplálkozott, másrészt inkább ideológiai megfontolások motiválták.”²⁷³ A magyar külpolitika csekély lehetőségeihez képest igen intenzív tevékenységet végzett, aminek okát azonban – Zeidler Miklós megfogalmazása szerint – „...nem a magyar külpolitika rugalmasságában és nyíltságában kell keresnünk. Éppen ellenkezőleg: anyagi és erkölcsi erők híján a magyar külpolitikát az elhagyatottság és a kétségbeesés hozta lépéskényszerbe, ezért próbálkozott – kénytelenségből – a legellentétebb megoldásokkal.”²⁷⁴

1921 tavaszától azonban az eddig is levegő után kapkodó külpolitika mozgásterét tovább szűkült elsősorban két számunkra meghatározó esemény következtében. Egyrészt a 1920-tól formálódó kisanatant létrejötté és megszilárdulása stabilizálta a Magyarországot közrefogó kordont, jó néhány évre teljes passzivitásra kényszerítve a

²⁷⁰ Beszéd Debrecenben Magyarország külpolitikai helyzetéről és a határrevízió szükségességéről. In.: Bethlen István: Válogatott politikai írások. (szerk.: Romsics Ignác) Osiris Kiadó, Bp., 1999. 243.

²⁷¹ Pritz Pál: A Magyar diplomáciai a két háború között MTT, Bp., 1995. 217.

²⁷² Romsics Ignác: Bethlen István. Osiris Kiadó, Bp., 1999. 181.

²⁷³ Pritz Pál: Magyar diplomáciai a két háború között MTT, Bp., 1995. 227.

²⁷⁴ Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 62.

Dísz teret. Másrészt IV. Károly visszatérési kísérleteinek²⁷⁵ az antant és az utódállamok részéről történő reakciója a külügyek irányítói számára világossá tette: az ország saját szuverenitásának csak töredékével rendelkeznek. S nemhogy a revízióra nem lehet egyáltalán gondolni, de rövid távon még a békeszerződésből következő jogok érvényesítésével is csak nagyon óvatosan lehet kalkulálni. Mindez a politikai evidencia persze a hazai újságolvasó közvélemény számára nem volt ennyire egyértelmű. Az uralkodó politikai elit hatalmának megtartásához - s ne feledjük, az újjáépítés iszonyú méretű munkájához - nem kommunikálhatta minden elemében a külpolitikai helyzet ijesztő realitását. Ébren hagyta, de igyekezett mederbe terelni azokat a revíziós és irredenta törekvéseket, melyek a belső integritást és a politikai hatalom stabilizálását szolgálták, és nem kevésbé fontos módon tartalék munícióként is szolgáltak későbbi külpolitikai játszmái számára.²⁷⁶

²⁷⁵ Ld. Erről a kötetben: *Ádám Magda*: A két királypuccs és a Kisantant. In.: *Történelmi Szemle* 1982/4. 665-711., illetve *Ormos Mária*: „Soha amíg élek” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pannónia Könyvek, Pécs, 1990.

²⁷⁶ 1921. Augusztusában hozták létre ezen szervezetek Teleki Pál által felügyelt csúciszervét: Társadalmi Egyesületek Szervezetének Központja

4.4. A REVÍZIÓS LEHET SÉGEK MEGÍTÉLÉSE ÉS A PROPAGANDA SZEREPE

„A két háború közötti egész korszakban a magyar külpolitikai gondolkodás posztulátuma a revízió, a Szent István-i Magyarországának visszaállításának, a közép-európai vezető szerephez való ragaszkodás igénye. Ez az igény ugyan illúzióból épült, de itthon széles társadalmi bázisa volt, és a hatalom teljes intézményrendszere, kultuszteremtő akarata erősítette.”²⁷⁷ Ez a megállapítás a korszakról szóló történetírás alaptézise. Olyan kijelentés, melynek igazságtartalmát minden a kérdéssel foglalkozó érdemi történeti munka igazolja. Elemzésem és ebből következő értékelésem tehát mindenekelőtt azt tartja szem előtt, hogy a fenti megállapítás fényében milyen hangsúlyok és eltérések alakultak ki a két világháború közötti, szorosabban véve a Bethlen-korszak külpolitikai gondolkodásában.

Rendkívül fontos identifikációs kérdés a magyar külpolitikai gondolkodás 20. századi történetében a Pritz által megfogalmazott „birodalmi versus csatlós” tudat.²⁷⁸ Vagyis annak a gyakorlatilag máig feldolgozatlan dilemmának a problémája, ami Magyarország tényleges helyének kijelöléséről szól a nemzetközi, első sorban európai hatalmi szinten. A háttérben természetesen a magyar történelem korábbi századainak hatalmi-strukturális viszonyai állnak. A duális monarchia megszületésével a magyar politikai elit befolyása a külpolitikai folyamatokra és döntésekre ugyan csak kis mértékben nőtt, ám a magyar társadalom egy európai nagyhatalom részesévé vált, tudatába beépítve ennek attribútumait. A „birodalmi tudat” kialakulása és a XX. századi továbbélése azonban egy komplex politikai-társadalmi folyamat. Pritz szavaival élve: „E tudat azonban nem nélkülöz lényeges pozitív vonásokat sem, amennyiben tartást ad a továbbéléshez, méltóságot kölcsönöz a korszak nagyhatalmaival szembeni gerinces viselkedéshez. E tudat adott erőt Bethlen Istvánnak, hogy a ronsországból működő államot generáljon”.²⁷⁹ Persze ennek a feladatnak a végrehajtása korántsem volt egyértelmű és könnyű, hiszen a Tisza Istvánról szóló emlékbeszédében Bethlen így fogalmaz: „Mi lett velünk? Más nagy és hatalmas nemzetektől függő kérésrelelet folytató rab nemzet? Belekényszerítettünk a körülöttünk élők és minket győző kis nemzetekkel együtt valamely föderaliztikus államalakulatba mint házafelek, kik

²⁷⁷ Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században (szerk.: Pritz Pál) Magyar Történelmi Társulat, Bp., 2006. 26.

²⁷⁸ A magyar birodalmi tudat historiográfiai összefoglalásához ld. Romsics Ignác: A múltról mának. Osiris Kiadó, Bp., 2004. 121-158.

²⁷⁹ U.o. 8.

barátságban együtt élni képtelenek, de egymástól elválni sem tudnak? Vagy képesek leszünk-e végső sorunkat látva vetve, mindnyájunk összefogásával saját lábunkon megállani és Magyarországot újból tekintélyes, másoktól tisztelt és barátul keresett állammá tenni?”²⁸⁰ Végül ez az öngyógyítás hosszú távon alkalmazott kúra lett.

A birodalmi tudat elengedhetetlen feltétele volt egyebek közt a húszas évek újjáépítő tevékenységének, kiemelten pedig a klebersbergi kultúrpolitikának. Mint azt Zeidler Miklós megfogalmazza, a birodalmi vagy nagyhatalmi tudat megtartása – dacára a valóságnak – gyakorlatilag öngyógyításként funkcionált. A magyar politika és társadalom egyfajta (kulturális)misszió jegyében rendezte be új élethelyzetét, lényegében ignorálva azokat a megváltozott körülményeket, melyek a békeszerződést követően véglegessé váltak. „A múlt és a jelen, illetve a vágyak és a realitás közötti távolságot ilyen módon a magyar külpolitikai gondolkodás – az alsó és felső szinteken egyaránt – olyan szellemi-politikai-morális konstrukcióval hidalta át, amely a „kis ország – nagy nemzet” eszme jegyében fönntartotta a magyarság Duna-medencei hivatásának mítoszát.”²⁸¹ Viszont ma már ennek a tudatnak szinte csak erősen eltorzított, a mai viszonyokra értelmezhetetlen nyomaival találkozhatunk.

Annál szembevetésben viszont a Pritz által említett másik identifikációs gondolati elem, a „csatlós tudat” jelenléte közbeszédünkben és mindennapjainkban. Ez utóbbi gyökerei Trianontól eredeztethetők, s a múlt század magyar történelmét áttekintve több alkalommal is rányomta bélyegét a politikai helyzetmegítélésekre és döntésekre, illetve kihatással volt és van a társadalom önazonosságának állapotára. „Az egészséges nemzettudatra...a csatlós tudat már régóta nagyobb veszedelmet jelent, mint a birodalmi tudat.”²⁸² A Bethlen István által fémjelzett egy évtized tehát épp azért érdekes időszak, mert egyszerre tapintható ki a politikai megnyilatkozásokban és közbeszédben a még intenzíven a társadalomban élő birodalmi tudat lenyomata, illetve a már megjelenő csatlós tudat jó néhány eleme. Ennek eklektikus keveredése rendkívül plasztikusan megfigyelhető az általunk elemzett folyóirat, a Magyar Külpolitika hasábjain is.

A magyar nacionalizmus természetét vizsgáló már idézett munkájában Gyurgyák is hasonló gondolatmenetet követ: „De ezen túl a magyar nacionalizmus emocionális többletét az okozta ...hogyan paradox módon egyszerre volt jelen benne egyrészt a herderi jóslattól (ti. hogy a magyar nyelv egy-két nemzedéken belül kihalt) való rettegés,

²⁸⁰ Bethlen István: Válogatott politikai írások. (szerk.: Romsics Ignác) Osiris Kiadó, Bp., 1999. 238-239.

²⁸¹ Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 59.

²⁸² U.o. 9.

a nemzetelállítól való – ha nem is teljességgel légből kapott, de alapvetően indokolatlan – páni félelem, másrészt a mértéktelen magabiztosság, önteltség és fölényesség; az ezeréves dicsőséges múlt örökös felidézéséből fakadó túlzott önbizalom; az államalkotó képesség állandó és bántó túlhangsúlyozása; a hazai nemzetiségek előtt a kultúra és civilizáció tanítómesteri szerepében való tetszelgés.”²⁸³ Ez az értékelés még a dualista évek magyar nacionalizmusáról szól, és úgy árnyalható az I. világháború utáni időkre a kijelentés érvényessége, ha hozzátesszük: a háborús vereség és a trianoni döntés igen jelentős mértékben megváltoztatta (eltorzította) a két világháború közötti magyar társadalom kollektív önképét.

A fentiekben megfogalmazott két jelenség a múlt századi magyar történelemben több alkalommal is szorosan összefüggött egymással. Még hozzá ok-okozati viszonylatban értelmezve. Hiszen a nemzetközi – itt elsősorban európai – folyamatok és erőviszonyok jelentőségének alábecsülése, és tegyük hozzá nem kell ismerete jelentősen hozzájárultak azokhoz az elhibázott diagnózisokhoz a megfogalmazásához, melyek az amúgy sem könnyű helyzetben lévő magyar külpolitikát szigorú kényszerpályákra vezényelték.

Itt kell kitérni a magyar külpolitika többek között Ránki György által 1983-ban fölvetett kérdéséhez: „A vonakodó csatlós – vagy az utolsó csatlós?” Hiszen a harmincas évek kényszerpályás motívumokat hordozó külpolitikai cselekvéseinek gyökere Trianonban és a húszas években fakad. A kényszerpálya Zeidler értelmezésében nem a választás ab ovo elvi és gyakorlati lehetetlenségét, tehát az automatikus kényszerpályára sodródást jelenti, hanem: „...a magyar külpolitika általában nem érzékelte, hogy válaszüthöz vagy fordulóponthoz érkezett, és csak az esetek kisebb részében gondolkod(hat)ott alternatívákban.”²⁸⁴ Jellemző a belpolitikai okok túlhangsúlyozása,²⁸⁵ illetve a nemzetközi események és viszonyok közül önkényes módon azok kiválogatása, melyek beilleszthetők a belpolitikai célok adott rendszerébe.²⁸⁶ Nem mentes ezen egyoldalú szemlélettől egyik politikai oldal képviselője sem. A történeti Magyarország felbomlásának okaiként általában csak egy-egy elemet ragadtak ki. Vagy a hazai nemzetiségek elnyomását (ez a ritkábban használt érvelés) nevezték meg, vagy éppen ezen népcsoportok „árulását” hangsúlyozták. Az

²⁸³ Gyurgyák János: Ezzé lett magyar hazátok. Osiris Kiadó, Bp., 2007. 25.

²⁸⁴ Zeidler Miklós: Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között. In.: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemlről (szerk.: Romsics Ignác) Osiris Kiadó, Bp., 2002. 165.

²⁸⁵ Pl. a békeszerződések rendelkezései és az 1918-19-es forradalmak szoros összefüggésbe hozása.

²⁸⁶ Ld. Rothermere sajtókampánya

antant ostobaságát és félrevezettségét emelték, vagy - s erre is van példa - a francia elnök személyes ellenszenvét domborították ki. Mindegyik érv csupán egydimenziós volt, nem vette komplex elemző módon figyelembe az ország nemzetközi beágyazottságának jellemzőit, a háború sajátos dinamikáját, a nemzetiségi mozgalmak öntörvényűségét, vagy éppen az orosz forradalmak befolyásoló erejét.

A helyzetértékelés problémája már a dualizmus végének homo politicusát is érzékenyen érintette. Az ezeréves, Szent István-i Magyarország a változatlan és az öröklét érzését sugallta. Szerkezetét, berendezkedését, a XIX. század végére kialakult politikai-társadalmi viszonyait megváltozhatatlanként élte át. A korban jelentkező problémák (társadalmi feszültségek, agrárszegénység, nemzetiségi ellentétek...) a Monarchia nagyhatalmi pajzsa mögött nem látszottak katasztrofálisnak. A századvégi ünnepek és a gazdasági fejlődés optimista légkörében az említett nehézségek kezelhetőnek látszottak majdnem mindenki számára. Annak a lehetősége, hogy ez a kompromisszumok árán megszületett államszerkezet felbomolhat, sőt a történeti Magyarország egész egyszerűen megszűnhet, komolyan szinte senkiben nem merült fel. Ez a „képtelenség” még hosszú évekkel az összeomlás után is kísért, ami alól Székely Gyula sem tudja kivonni magát. „Nemzeti-nemzetiségi szempontból ez a székelyi életmód egyik legnagyobb ellentmondása, bár Székely mint történész *tudta*, hogy a dualizmus kori magyar politikai nemzet koncepciója tarthatatlan, mégis *érzelmileg* nem volt képes elszakadni a történeti Magyarország államhatáraitól.”²⁸⁷ Sőt: egészen a háború végéig élt benne a hit, ahogy másokban is, hogy a megtörténtet meg nem történtté lehet tenni, vagyis utólag kijavítani azokat a „hibákat”, melyeket a magyar állam és társadalom a nemzetiségekkel szemben 1918 előtt elkövetett.²⁸⁸

Mint már erre több ízben is utaltunk: kimondva vagy kimondatlanul, de a két világháború közötti magyar külpolitika evidenciája a revíziós célok megvalósítására való törekvés volt. Az új magyar államhatalom megszületését látva, sőt már a háború utolsó hónapjaiban megkérdőjelezhetetlen imperatívusszá vált az elvesztett területek valamilyen módon való visszaszerzése – vagyis az irredentizmus. A revízió, magyarul a békeszerződés felülvizsgálatának eljárása és az előbb említett

²⁸⁷ Gyurgyák János: Ezzé lett magyar hazátok. Osiris Kiadó, Bp., 2007. 307.

²⁸⁸ Ami azért is különösen figyelemreméltó, mert a visszacsatolt részekben már megfigyelhető volt, hogy az újonnan felépített magyar hatalom nem igazán törekedett a „hibák” kijavítására.

irredentizmus fogalmának kapcsolatát alaposan elemzi Zeidler a korszak irredenta kultuszáról szóló munkájában.²⁸⁹

A Párizs környéki szerződéssekkel a világháború vesztes államainak minden addiginál „súlyosabb” békét kellett elfogadniuk a győztes nagyhatalmaktól. A területi elcsatolások és a jóvátételi kötelezettségek mindenhol mélyen érintették a társadalmakat. A vezető rétegek, és ezáltal a kormányzati erők gondolkodása, a történetekhez való hozzáállása mégsem azonos megnyilvánulási formákat mutatott.

Alapvetően három tipikus magatartásformát tudunk megkülönböztetni ebben a tekintetben.²⁹⁰ Törökország példájában fedezhetjük fel az első viselkedéstípust: a kisázsiai állam először megpróbálta korrigálni a háború eredményeit - sikerrel, - ám a békeszerződés után sem az elvesztett balkáni tartományokat, sem arab provinciáit nem követelte vissza. Az átmeneti tudomásulvétel példája Németország viselkedésében jelentkezik. A weimari kormányzat ezzel a politikai hozzáállásával külpolitikai pozícióit igyekezett megszilárdítani, aminek eredményei hamar meg is látszottak (Rapallo, Locarno...). A harmadik lehetséges magatartásformát Magyarország képviselte, amely a *teljes elutasítás* álláspontjára helyezkedett. Ennek az elutasítás-politikának a gyökereit részben 1., a XIX.sz-i magyar nemzetállam felfogásban, részben 2., a trianoni békeszerződés meghozatalának és aláírásának körülményeiben kereshetjük.

1. A mindenkori magyar politikai vezetés már 1848-tól kezdve az országot egységes állami területnek, ill. *egységes nemzet-államnak* deklarálta, soknemzetiség lakosságát pedig a magyar politikai nemzet tagjaiként értelmezte. A nemzetiségi lakosok így az egyéni állampolgári jogok tekintetében a magyarokkal egyenlő helyzetűek voltak. A kollektív jogok elismerését azonban mereven elutasították, és „ilyen irányú igényeiket „hazaellenesnek”, majd „hazaárulónak” bélyegezve következetesen üldözték”.²⁹¹ Az „egységes nemzeti állam”²⁹² fikciója a dualizmus korának végéig élő elképzelés maradt, és hatással volt a magyar nacionalizmus megerősödésére a századforduló tájékán.

Ez a nemzetiségi elnyomás, amelynek a múlt század végétől egyre rosszabb híre kezdett terjedni Nyugat-Európában, természetesen csak relatíve nevezhet

²⁸⁹ Zeidler Miklós : A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Bp., 2002.

²⁹⁰ Diószegi István: A magyar külpolitika útjai. Gondolat Kiadó, Bp, 1984. 358.

²⁹¹ U.o.337.

²⁹² U.o.337.

nagymérték nek és teljesen elítélend nek. (Abban az esetben, ha az utódállamok nemzetiségi politikájával vetjük össze az ilyen irányú magyar törvénykezést és gyakorlatot, akkor nem igazán beszélhetünk elnyomásról. Viszont egy angol, francia vagy esetleg amerikai nyugati típusú demokráciában nevelkedett politikusnak mégis annak t nhetett, f leg ha ezt a nemzetiségek képvisel i alá is támasztották különféle, a témában megjelen írásaikkal.) Másik a magyarsággal szemben ellenszenvet kialakító tényez volt a magyar nacionalizmus megrekedtsége, nem európai színvonalúsága. A századfordulós Magyarország politikája az er söd demokratizálódás helyett egyre inkább konzervativizmussal telít dött. Mindezek alapján a XIX. sz. végi Magyarország nyugat-európai megítélése alapvet en tehát negatív volt.

Magyarországgal rokonszenvez államalakulat azonban nem csak a nyugat-európai országok között nem volt a háború el tti években, hanem a kés bbi szövetségesek hozzánk való viszonyulása sem nevezhet pozitívnek. Németország és Ausztria is hangot adott bírálatának a korabeli magyar politikával szemben. Tehát már a kiinduló külpolitikai helyzet sem volt kedvez , amihez a békekötéskor számos számunkra hátrányos tényez is társul majd.

Visszatérve a békeszerz dést elutasító bethleni külpolitikához: a nemzetállami felfogáshoz mereven ragaszkodó magyar vezet réteg és társadalom nem volt eléggé fogékony a vészjósló bel- és külpolitikai viszonyulásokra, a világháború utáni trauma gyakorlatilag felkészületlenül érte.

2. 1918 végére Magyarország külpolitikailag a légüres térbe került”. Ahhoz, hogy ennek a helyzetnek a kialakulását megértsük els sorban a gy ztes hatalmak elképzeléseit kell figyelembe vennünk.

1918 elején a nagyhatalmak még arra számítottak, hogy - bár a nemzetiségek kéréseit valamilyen mértékben kielégítik - megmarad egy még bizonytalan konstellációjú állammag, amely Európában továbbra is meghatározó tényez lesz. Arról azonban, hogy ez milyen módon valósulhat meg az er sen átalakuló nemzetközi színtéren, nem volt határozott elképzelésük.

A Monarchia feldarabolódása után létrejött önálló Ausztria és Magyarország tekintetében sem rendelkeztek a szövetségesek egységes koncepcióval. A franciák 1918 szén Magyarországot már az általuk irányított közép-európai zónához szerették volna hozzákapcsolni. Ennek a törekvésnek a megnyilvánulása volt az 1918. november 13-án aláírt belgrádi katonai konvenció. A francia akciónak rövidesen er teljes visszhangja lett. Az angolokon kívül - akik a túlságosan nagymérték francia

befolyástól tartottak Közép-Európában - az olaszok is felemelték szavukat. Mint már utaltunk erre, Róma szintén egy saját befolyási övezetet szeretett volna létrehozni ebben a térségben Magyarországon keresztül Romániáig. De elleneztek a francia elképzelést a Magyarországot körülfogó utódállamok is, amelyek érdekeiket látták sérülni egy szorosabb francia-magyar kapcsolat létrejöttében. Így a francia kormány november végére, december elejére kénytelen volt lemondani Magyarországgal kapcsolatos elképzeléseiről, aminek a következménye a fentebb említett reménytelen helyzetbe való kerülés lett. Ahogy Ormos Mária fogalmazott 1990-ben: „...Magyarország e folyamat alatt nem jutott szóhoz. Mozgásteret megszent, külpolitikája vakstötétben tapogatózott. A hatalmak játékterén leginkább a labda szerepét töltötte be. Senkinek sem volt fontos. Raktárként szolgált, amelynek kincseit szét lehetett osztani a nagy- és kishatalmak vélt és valós érdekeinek szolgálatában.”²⁹³ Ezt a több elemében is igazságtalan, magyar szempontból katasztrofális és meglehetősen rövidlátó békediktátumot a magyar társadalom egyszer sem fogadhatta el.²⁹⁴

A revízióról mélyen elemző történeti írások egészen a 80-as évek végéig, a 90-es évek elejéig nem nagyon jelentek, jelenhettek meg. Ez a terület rendkívül érzékeny kutatási témának számított, hiszen olyan problémát boncolgatott, mely sok elemében máig megválaszolatlan és feldolgozatlan társadalmi és politikai kérdéseket vetett fel. Első sorban a világháborús vereség, a trianoni békeszerződés, a szomszéd államokkal való kapcsolat vonatkozásában.

A magyar külpolitikával foglalkozó tanulmányok már a rendszerváltás előtti évtizedben túlléphetek sok vonatkozásban a diktatúra által meghatározott kereteken: nyíltan felvethették az olaszokhoz és németekhez való viszony kérdését, a korszak külpolitikájának determináltságát, a Horthy-rendszer politikai és társadalmi berendezkedésének jellegzetességét.²⁹⁵ Ám – mint már fentebb említettük - a békeszerződés okozta trauma és az azt követő két évtized revíziós törekvéseinek vizsgálata, és még inkább az eredmények publikálása ekkor még kényes témának számított.

²⁹³ História 1990/3. 20. Bár az idézett folyóirat nem a tudományos igényeket kívánja kielégíteni, hanem elsősorban a történelem iránt érdeklődő nagyközönség számára nyújt közérthető és érdekes információkat, mégis: a professzorasszony plasztikus megfogalmazását idevalónak találtam.

²⁹⁴ Kérdés persze, hogy egy „igazságosabb”, az etnikai határokat figyelembevevő békére hogyan reagált volna a magyar társadalom. A tény viszont az, hogy Trianont valószínűleg egy nemzetközössége sem tudta volna elfogadni, torzulás nélkül feldolgozni.

²⁹⁵ Ld. a már említett Ádám Magda, Juhász Gyula, L. Nagy Zsuzsa, Ormos Mária, Romsics Ignác és mások munkásságát.

Azon revíziós érvrendszernek a megalapozása, mely vizsgált korszakunkat, lényegében a Horthy-korszak egészét végigkíséri, s nyomaiban a közbeszéd egyes rétegeiben ma is megtalálható, látványos formájában a híres 1920. januári Apponyi beszéddel kezdődött.²⁹⁶ A békeszerzős rendelkezéseire - mint tudjuk - a gróf által bemutatott érvek nem gyakoroltak hatást, viszont megteremtették és tovább ködtették azokat az elhárító mechanizmusokat, melyek a valós és igazolható történeti, társadalmi és földrajzi jelenségeket az emocionális néplélek argumentumaival elegyítette.

A földrajzi-gazdasági²⁹⁷ érvek a Kárpát-medence természetes egységére apelláltak. Ennek részeként értelmezték a terület kedvező vízrajzi jellemzőit, mely az öntözést teszi könnyen megoldhatóvá, a viszonylag egységes éghajlatot, a mezőgazdasági és ipari termelés, a bányászat, valamint a közlekedés szoros egymásrautaltságát. Ha nem is minden elemében (a gazdaság komplexitása inkább a Monarchia szintjén volt értelmezhető), de mégis ezek az érvek rendelkeztek a legkevésbé támadható felülettel. Különösen igaz ez például a vasúti hálózat kérdésére, amelynek dualizmus kori kiépítése a történeti Magyarország viszonyait alapul véve történt meg, s amelynek még jelenlegi formája is jórészt az akkori nyomvonalakat követi. De érvényesek a fenti érvek a háború utáni megnehezedett, vámhatárokkal és protekcionizmussal teletelített nemzetközi kereskedelem problémáinak gyökerét tekintve is.

A stratégiai-biztonságpolitikai indokok az átalakult nemzetközi politika teljes félreértésén alapultak. A XIX. századi európai doktrínát vették alapul, amikor ellensúlyként pozícionálták Magyarországot keletre az orosz-szovjet hatalom, nyugaton pedig Németország felé. Nem vették, vagy nem akarták figyelembe venni, hogy megszűnt a háború előtt még érvényes hatalmi egyensúly politikája Európában, s helyette a nagyhatalmi dominancia, s az azt kiszolgáló államok uralma lépett helyébe. Ez volt az elsődleges oka a Monarchia kiiktatásának, és ebből következően a történeti Magyarország „beáldozásának”. Itt válik világossá a már korábbiakban elemzett, a külpolitikai gondolkodást érintő két alapvető probléma: a nemzetközi kitekintés hiánya és a rossz diagnózisok megalkotása. Azonban a kor politikacsinálói és véleményformálói sem ítélnék meg egyértelműen negatívan ezen tévedésükért,

²⁹⁶ Hiszen az érvek egyes elemei már korábban megjelentek, pl. a Teleki-féle vörös térkép is a történeti Magyarország melletti érvelést segítette volna.

²⁹⁷ Az érvek kategorizálásának forrása: *Zeidler Miklós: A revíziós gondolat.* Osiris Kiadó, Bp., 2001. 53-54.

hiszen egyrészt a Monarchia felszámolásának szándéka a háború viszonylag késői szakaszában vált véglegessé, a francia-angol nagyhatalmi dominancia pedig egészen új jelenség volt az európai politikai színtéren.

A történelmi-civilizációs érvek viszont egyértelműen sikertelenek, és sok esetben károsak voltak a külpolitikai propaganda világában. A honfoglaláskor szerzett jog nem nyomott nagy súllyal a latban egy olyan nemzetközi környezetben, ahol a népek, nemzetek önrendelkezésének elve dominált, legalábbis a deklarációk szintjén. Erre az egyoldalú „jogászi” gondolkodásra Bethlen István kapcsán már dolgozatomban elejtettem hivatkozást. A civilizációs elnyomás és az államalkotó képesség hangsúlyozása inkább az ellenkező hatást érte el, hiszen ez kiemelt a többi nemzetiség elnyomását támasztja alá. Ez különösen igaznak tűnhetett akkor, ha a népek közül többen a szomszédban anyaországgal is rendelkeznek, így az államalkotó képességük is bizonyított történelmi szempontból. Szintén ingatag alapon állt a „kereszténység és a nyugati védőbástyájának” szerepe. Egyrészt a nyugati politikai közvélemény számára nem volt egyértelmű a magyarság erőssége, a kereszténységet védő pozíciója, és inkább a honfoglalást megelőző és követő barbár magyarság emlékképe derengett fel. Másrészt ez a mítosz az országon belül épült fel, és határokon túli megerősítéssel, elfogadottsággal nem rendelkezett.²⁹⁸ Jól illusztrálja ezt az unalomig ismételt érvelést Eötvös Olivér Külügyi Szemléjében közölt cikkének megállapítása az első világháború előtti külföld Magyarországra nézve: „...mikor a monarchia összeomlott és keserves megcsönkítésünk révén elértük állami függetlenségünket, akkor megdöbbenve tapasztaltuk, hogy mily kevés a jó barátunk ezen a nagyvilágon és pedig azért, mert alig volt a külföld hatalmasai közt olyan, akinek a mi ezeréves múltunkról és küzdelmeinkről is a mi európai hivatásunkról helyes fogalma lett volna.”²⁹⁹

A fentiekben felsorolt revíziós érvek végigkísérték a két világháború közötti magyar politikai életet, lépten-nyomon megjelentek a sajtótermékekben,³⁰⁰ és természetesen kultusszá válva még a használati tárgyakon is feltűntek.³⁰¹ Olyan szerves részeivé váltak a magyar kollektív önazonosságnak a múlt megkérdőjelezhetetlen attribútumaiként, melyek a korszak végéig alapvetően meghatározták a revíziós propaganda világát. Ez az identifikációs merevség azonban továbbra is akadályozta a

²⁹⁸ Ellentétben pl. a dáko-román hagyománnyal, amely Európában általánosan elfogadottá vált.

²⁹⁹ Eötvös Olivér: A mi programunk. KSz 1929-30. 2..

³⁰⁰ Jó példa erre a Pesti Hírlap tevékenysége, vagy akár a színvonalasabb és dolgozatunkban is elemzett Magyar Külpolitika.

³⁰¹ Erről részletesen ld. Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Bp., 2002.

valós reálpolitikai folyamatok teljes körű figyelembevételét, illetve az amúgy is ellenséges kisantant-utódállamokkal való kiegyezés lehetőségét.

A hivatalos magyar külpolitika gyakorlatilag az első bécsi döntésig még csak közelébe sem került annak, hogy az elvesztett területekből bármit is visszaszerezzen. (Itt természetesen a Nyugat-magyarországi ügyről eltekintünk.) Törekvéseit csupán a Népszövetségi eljárási rendszeren keresztül próbálta érvényesíteni. Tehát mindazok az érvek melyek a '20-as és '30-as évek magyar revíziós propagandáját tartalmilag megtöltötték lényegében végig súlytalanok maradtak. Nem gyakoroltak lényegi hatást a nemzetközi közvéleményre és politikai elitre sem, dacára a Rothermere cikk megjelenése után kibontakozó sajtókampánynak, mely inkább a kisantant vehemens támadását³⁰² váltotta ki, mintsem a nyugati rokonszenvét fokozta volna. Bár érdemes megemlíteni, hogy pl. a csehszlovák vezetés – élén Beneš-sel – eleinte megpróbálta lényegi kommentár nélkül hagyni a lord cikkét, s annak magyarországi hullámverését. Azonban a csehszlovákiai magyar kisebbség érthetően rendkívül pozitív hangvételű reakcióinak következményeként a hazai sajtó is támadásba lendült.³⁰³

Külön kell azonban választani a revíziós propaganda tevékenység szempontjából a kormányzat hivatalos szereplését a különféle társadalmi (bár több esetben konkrétan is támogatott) szervezetek működésétől. A Bethlen-kormányzat, élén a miniszterelnökkel mindvégig rendkívül lényeges szempontnak tartotta, hogy külpolitikai támogatottságunk a Nyugat irányából minél szélesebb alapokon nyugodjék. Ennek első rendeltetése 1927-ig szinte kizárólagosan, azt követően pedig dominánsan a brit külpolitikai támogatás volt.³⁰⁴ Ez a kapcsolat nyújtott segítséget a rendszer születésénél,³⁰⁵ könnyítette meg a népszövetségi kölcsön felvételét, segítette elsimítani a frankhamisítási botrányt. Vagyis a magyar kormányzati rendszer stabilitása szempontjából nélkülözhetetlen volt a '20-as és némileg a '30-as évekbeli angol támogatás. De nem üt meg (legalábbis a '20-as évek végéig) kirívóan erős hangot a hivatalos magyar külpolitika a többi volt antant országgal, vagy akár az utódállamokkal

³⁰² *Ádám Magda*: A kisantant (1920-1938). Kossuth Kiadó, Bp., 1981. 127.

³⁰³ *Michela, Miroslav*: a Rothermere-akció visszhangja Csehszlovákiában 1927-1928-ban. In.: Századok 2005/6. 1501.

³⁰⁴ Természetesen nem elfelejtkezve a korszak eleji francia orientációs próbálkozásokról sem.

³⁰⁵ A Horthy Miklós nevével fémjelmezhet - ellenforradalmi rendszer létrejötte is a brit kormányzó körök közreműködéséhez köthető. A tevékenységét 1919 októberében Magyarországon elkezdte *Sir George R. Clerk* tárgyalásainak eredménye volt nemcsak az 1919 november 24-én megalakuló Huszár Károly vezette koalíciós - immár a nagyhatalmak által is elismert - kormány, hanem a román csapatok kivonulása is. Ez utóbbi nélkül igazi hatalommal semmilyen korabeli magyar politikai erő nem rendelkezhetett volna.

kapcsolatban sem. Ennek okait korábban, a korszak külpolitikai eseményeit tárgyalva lényegében értekezésem már megadta: a háború utáni évtized még képlékeny európai kapcsolatrendszerében a magyar külpolitika nem volt abban a helyzetben, hogy bármilyen potenciális szövetségi, vagy akár gazdasági kapcsolatot ne mérlegeljen elég komolyan. Azonban nem volt elhanyagolható szempont az sem, hogy a különféle támogatásokért cserébe a nyílt revíziós és irredenta propagandáról való lemondás volt a fizetség. Ez a kötelezettség már a békeszerzésekben is szerepelt, viszont az irredenta szervezetek felszámolásának, illetve kontroll alá vonásának folyamata több évig eltartott.³⁰⁶ Mindezt jól illusztrálja egy még 1920-ból származó jelentés, mely a Politikai Hírszolgálati osztály mekkedésér l szól. A dokumentum egyrészt beszámol az aktuálisan folyó propagandatevékenységr l, megemlítve azokat a szervezeteket, melyek ebben a tekintetben együttm ködnek egymással (itt szerepel már a Külügyi Társaság neve is.) Másrészt viszont a jelentés végén található megjegyzés az irányban is eligazít, hogyan kell a kommunikálni „kényes körülmények” között: „A propaganda szót soha nem szabadna használnunk.”³⁰⁷

Vagyis egy jellegzetes kett s kormányzati kommunikáció alakult ki már a '20-as évek elejét l: a hivatalos csatornákon keresztül a nemzetközi nagypolitika színterén a Dísz tér a békeszerzések szellemének és rendelkezéseinek betartását szem el tt tartva próbálta meg pozícióját er síteni. A háttérben viszont - végighúzóva elemzett korszakunkon - burkolt formában, ugyan különböz mértékben, de az említett szervezetek revíziós propagandatevékenysége sem maradt támogatás nélkül. Jó példa erre a frankhamisítási ügy, ahol épp elegendő támogatást jelentett az, hogy a kormányf tudtával készültek el a hamis bankók. Pritz szerint: „Mivel azonban a hivatalos kormánypolitika exponensei tisztában voltak azzal, hogy a távoli jövő be vesző célt – az adott körülmények között – akkor lehet a leghatékonyabban szolgálni, ha a *konfliktuskeresés* helyett a *konfliktusmegoldás* útjára lépnek, ezért ezzel az er vel szemben 1919 sze óta *ellentmondásos* volt a kormánypolitika viszonya. Amolyan palackban tartandó szellem volt ez az er : használják, ha szükség van rá, ám, ha nem, akkor legyen csendes „eldugaszolt”.”³⁰⁸

³⁰⁶ A Társadalmi Egyesületek Szervezetének Központja 1921-ben került felállításra Teleki Pál irányításával.

³⁰⁷ MOL K58 1920-III/8-690.

³⁰⁸ Pritz Pál: Magyarország helye a 20. századi Európában In.: Magyarország helye a 20. századi Európában. MTE, Bp., 2002. 32.

Azt is mondhatni, hogy míg a revíziós propaganda célja külföldön a revízió tényleges megvalósításának előkészítése volt, addig itthon a korszak elején „megmentett” társadalmi-politikai berendezkedés konzerválása. Markáns különbséget tehetünk a revíziós propaganda funkcióját illetően is, hiszen a külföld felvilágosítása, a népszerűsítés, valamint a szimpátia és együttérzés felkeltése helyett Magyarországon a belpolitikai konszolidációt, a társadalmi integritás erősítését és a belpolitikai feszültségek kanalizálását szolgálta.

A KÜLPOLITIKAI PROPAGANDA ESZKÖZEI, FORMÁI, ELEMELI

A magyar sérelmek megjelenítése a folyóiratban különböző nemzetközi fórumokon az évtized közepére általánossá, megszokottá vált. Eöttevényi Olivér 1926-os egri beszédében a külföld felvilágosításának egyik járható útjának a nemzetközi konferenciákon való minél intenzívebb részvételt nevezi, ahol a magyar érdekek képviselhetők.³⁰⁹ Azonban ezen érdekérvényesítő tevékenység konkrét módjáról természetesen legeltértek a vélemények. Lukács György szerint értelmetlen a nemzetközi konferenciákon való részletes sérelem-feltárás, hiszen ezek a rendezvények nem alkalmasak erre. Legfőképpen azért, mert gyakran a céltalan személyeskedés ingoványos talajára viszi a magyar ügyet.³¹⁰

A Népszövetségbe való belépés legfontosabb indokaként is megjelenik érdekeink nemzetközi szinten való megjelenítésének igénye, hiszen: „Ha egyszer benne leszünk a Népszövetségben, közvetlenebbül érvelhetünk tényekkel az ellenséges koholmányokkal szemben és megnyerhetjük azok tiszteletét és rokonszenvét, kik nemcsak politikai érdekszövetségnek tekintik a Népszövetséget, hanem egy felsőbb jogfórumnak, melynek célja, hogy visszahelyezze az elzárott jogot és igazságot a pártoskodó érdekpolitika helyébe és jogtiszteletbentartása alapján elhelyezze a világbéke első alapköveit.”³¹¹ A népszövetségi unió bécsi konferenciája kapcsán jegyzi meg Póka-Pivny Béla, hogy mennyivel hatékonyabb lenne „a népszövetség útján való igazságra” törekvésünk.³¹²

³⁰⁹ A Külügyi Társaság Egerben – Berzeviczy Albert nagy beszéde külügyi helyzetünkről (Eöttevényi Olivér hozzászólása) MK. 1926. május 1. 4.

³¹⁰ Lukács György: A magyar ügy a nemzetközi konferenciákon MK. 1925. december 16. 1.

³¹¹ A legnagyobb hatalom (a folyóirat genfi tudósítója – fs.) MK. 1922. február 12. 1.

³¹² Póka-Pivny Béla: A népszövetségi unió bécsi konferenciája és Magyarország. MK. 1921. október 23. 6.

A tanácsköztársaság bukása utáni első két év sajtóirányításához képest, mint az élet minden területén, itt is egy jelentős liberalizálódás ment végbe 1921 tavaszától kezdve. A konszolidációs időszak jóval nagyobb mozgásteret engedett a sajtónak, mint a megelőző évek kormányzatai. Bethlen lényegében visszatért a sajtóirányítás dualizmuskori liberális hagyományához. A lapbetiltások rendkívül ritkává váltak - a két leghíresebb az *Az Ujság* 1925-ös,³¹³ és a *Világ* 1926. évi betiltása volt. Bethlen lapengedélyhez juttatta egyebek között a liberális demokrata ellenzék egyik jelentős képviselőjét, majd vezetőjét, Rassay Károlyt, és a finanszírozását élvező Miklós Andor konzernjének lapjait is. A szélső jobboldal részéről háromszor is megpróbálták törvényjavaslataikkal a liberális sajtótörvényt szigorítani (1921, 1924, 1929), de a Napilapok Szindikátusa mindannyiszor megakadályozta a javaslatok parlamenti tárgyalását. A Szindikátus első sorban gazdasági érdekeit tartotta szem előtt ezekben a küzdelmekben, mivel a javaslat nyíltan bevallott célja volt: „a tervezett törvény minden intézkedése első sorban a lapvállalatok mint üzleti vállalkozások ellen irányul”.³¹⁴

A bethleni sajtópolitikához a liberális alapelveken túl hozzátartozott a szubvenciórendszer bevezetése is. A szubvenciók alapvetően a vidéki sajtó számára voltak fontosak. A szubvenciót a főispánok, a kormány megbízottai állapították meg, természetesen miniszterelnökségi jóváhagyás után. Ezeket a tisztviselőket a függött a lapokat kiadó nyomdavállalatok állami munkával való ellátása is. Kimutatható, hogy rendszer keretében időnként támogatásban részesültek magukat ellenzékinek valló lapok is.³¹⁵ A törvénytervezetek elbukásában természetesen Bethlen szándékai is közrejátszottak, a miniszterelnök a belpolitikai élet minden területén a létrejött status quo fenntartására törekedett. A hatalmi kontrollt szolgálta az is, hogy egyrészt a belügyminisztert kellett engedélyt kérni egy újság országos terjesztésére, illetve ha politikai tartalommal is megszerették volna a sajtóterméket tölteni, akkor arra külön engedélyt kellett beszerezni, illetve letenni a 20 ezer korona kauciót.³¹⁶

A Magyar Távirati Iroda a bethleni sajtóstruktúra kialakításában jelentős szerepet játszott. 1921 tavaszán adták magánkézbe az irodát, amely így részvénytársasággá alakult. Tisztázták a rendszerben elfoglalt helyét is: az MTI a

³¹³ Betiltásának oka *Beniczky Ödön* Horthy ellenes tanúvallomásának közzlése volt. Ld : *Csurdi-Fenyő - Márkus-Mucsi* : A magyar sajtó története. Tankönyvkiadó, Bp., 1977. 130.

³¹⁴ U.o. 131.

³¹⁵ U.o. 130.

³¹⁶ *Sipos Balázs*: Politikai újságírás az 1920-as években. ELTE, Bp., 2002. 106-107.

kormány félhivatalos hírügynöksége lett, s mintegy összekötő kapocs a kormány és a bel-, valamint külföldi lapok között. A Távirati Iroda élén rövid megszakítással Kozma Miklós állt, aki ebben a korszak szinte „szellemi nagyhatalommá” vált a média terén.³¹⁷ Az MTI fontos szerepet játszott az utódállamok magyarságának szóló hírközlés és a kormánypropaganda megszervezése terén is, amelynek lényeges eleme volt az emigrációs sajtó elleni harc.³¹⁸

A kormánypártnak 1933-ig nem volt hivatalos sajtóorgánuma. A húszas években ezt némileg pótlandó, két ún. félhivatalos lapja is működött. A kormány már a húszas évek elejétől szerette volna megszerezni a Budapesti Hírlapot, amelynek tulajdonosa a Tisza István párti Rákosi Jenő volt, (így a lap rendelkezett azzal a tekintéllyel, amelyre a kormánynak szüksége volt), aki nem értve teljes mértékben egyet a Horthy-rendszerrel, a lap irányultságának meghatározásába nem engedett beleszólást, sőt ellenzéki hangot ütött meg a kormánnyal szemben. A lap végül úgy lett félhivatalos, hogy a tulajdonos a már kevésbé jó üzletnek számító, anyagilag tönkrement lapot eladta (1925), ami így stabil kormányzati háttérrel rendelkezett, de népszerűsége erősen visszaesett (a harmincas évekre már csak kb. háromezerre esett vissza kiadott példányszáma). A Budapesti Hírlap szerkesztését Rákosi Jenő től ugyanaz a Nadányi Emil vette át, aki a kormány másik félhivatalos orgánumát, a 8 órás Újságot is szerkesztette, amely lap részvényeinek többségével a miniszterelnök rendelkezett. Ez utóbbit Bethlen már kormányzása kezdetén megszerezte. Ebbe a körbe tartozott még a német nyelvű Pester Lloyd is, amelynek gazdasági rovata a leggazdagabb és legtájékozottabb volt a palettán, s fontos munkát végzett irodalmi rovata is a magyar irodalmi alkotások külföldi megismertetésével. Színvonalát jelzi, hogy munkatársa volt a lapnak pl. Boldizsár Iván és Keresztury Dezső is.³¹⁹

A sajtó szerepköre már a világháború idején jelentősen kibővült azzal, hogy a pusztán hírközlés mellé a propaganda is kardinális része lett a médium működésének. A propaganda háborús szerepéről Sipos így ír igen plasztikusan: „A világháborús propaganda azon a föltevésen nyugodott (más szóval az a föltevés volt az „el feltétele”), hogy a médiának (azaz a sajtónak, a fényképeknek és a mozgóképnek) jelentős hatása van a fogyasztókra, hatalma van a fogyasztók fölött. Ezt a föltevést megalapozta a „roppant hatalmú” (vagy annak gondolt) hírszolgálat, amely a világ

³¹⁷ *Csurdi-Fenyő-Márkus-Mucsi*: A magyar sajtó története. Tankönyvkiadó, Bp., 1977. 147.

³¹⁸ *Kókay-Buzinkay-Murányi*: A magyar sajtó története. Sajtóház Kiadó, 2001 Bp., 183.

³¹⁹ *Fülöp Géza*: Sajtótörténet, sajtóismeret. Tankönyvkiadó, Bp., 1988. 88.

legtávolabbi zugát is igen hamar az újságolvasók elé tudta varázsolni, amely tehát demisztifikálta a glóbuszt és belátható térré alakította. Megalapozta továbbá a tömegsajtó, amely százezreket és milliókat ért el és életét alakította át.”³²⁰ Ennek fontosságát minden hadviselő fél felismerte, és a békekötések után a propaganda újult erővel bontakozott ki, felhasználva a háború alatti tevékenység tapasztalatait. Magyar viszonylatban ez a sajtón keresztül végzett propagandatevékenység inkább az évtized második felétől, hangsúlyosan a Rothermere-akciótól számítva válik jelentékenyebbé, de nem eredményesebbé. Az említett akció apropóján megemlíthetjük, hogy a sajtó véleményalkotó szabadsága több esetben is megnyilvánult, hiszen a húszas évek második felében meginduló revíziós kampány idején a kormány álláspontjától eltérő értékelések nem egy esetben megfogalmazódtak.³²¹

A közvélemény fogalma vizsgált korszakunkban bizonyos elemeiben másként értelmezhető, mint manapság. A társadalom széles rétegei egyrészt igen nagy távolságban helyezkedtek el a külpolitika világától, másrészt a döntési folyamatokra lényegében nem gyakoroltak hatást. De mégis gyakran olvasható maga a fogalom „politikai közvélemény” értelemben, hiszen a politika – elsősorban külpolitika – iránt érdeklődő olvasók köre nem tekinthető igazán tágnak. Azonban az újságírók felfogásában erőteljesen érvényesült a Rákosi Jenő által kifejtett vélemény a sajtó és a közvélemény kapcsolatáról: „A sajtó azt tolmácsolja, ami a mondanivalója a nemzetnek, az összességnek és a népnek...”³²² Az újságolvasó, tehát direkt módon a sajtóból tájékozódók létszámának meghatározása vizsgált korszakunkban rendkívül nehézkes, mint arra Sipos Balázs is utal idevonatkozó tanulmányában: „...azt mondhatjuk, hogy 1930 körül a vidéki népesség minimum kb. 1/5-e rendszeresen olvasott „országos napilapot”,³²³ míg a fő városban ez az („átlagos”) arány sokkal

³²⁰ Sipos Balázs: Az első világháború médiáhatásai. Médiakutató 2010. tavasz

³²¹ Ennek háttérében egyebek közt a kor meghatározó, a közvéleményt befolyásoló személyiségének számító Rákosi Jenő állt.

³²² A Sajtó 1927/3. 28. idézi Sipos Balázs: Politikai újságírás az 1920-as években. ELTE, Bp., 2002. 164.

³²³ A '20-as években megjelenő budapesti napilapok (Nemzetgyűlési Almanach 1922-27.)

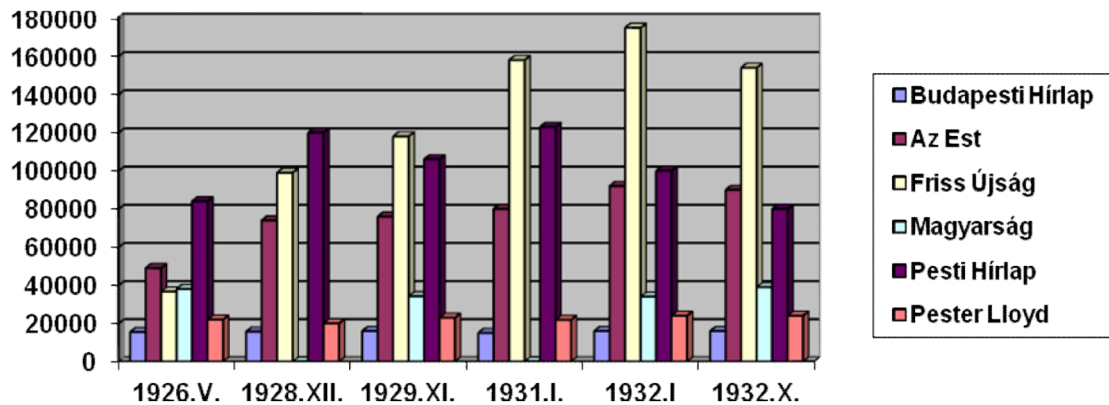
http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/a1922_27/ind2.htm Letöltés dátuma: 2009. március 2.

Reggeli lapok: Az Újság (VII. Rákóczi-út 54.), Budapesti Hírlap (VIII. Rökk Szilárd-u. 4.), Friss Újság (IV. Gerlóczy-u. 11.), Kis Újság (IV. Dalmady-Győző-u. 3.), Magyarság (VII. Miksa-u. 8.), Nemzeti Újság (V. Honvéd-u. 10.), Neues Politisches Volksblatt (VI. Nagymező-u. 3.), Népszava (VIII. Konti-u. 4.), Pesti Hírlap (V. Vilmos császár-út 78.), Pesti Napló (VII. Erzsébet-körút 18.), Szózat (VI. Rózsa-u. 11.), Új Barázda (IV. Múzeum-körút 1.), Világ (VII. Andrássy-út 47.),

Déli lapok: Magyar Hírlap (V. Vilmos császár-út 78.), Virradat (VIII. József-körút 5.)

Délutáni lapok: A Nép (VIII. Szentkirályi-u. 30.), Az Est (VII. Erzsébet-körút 18-20.), Magyarország (VIII. Erzsébet-körút 9.), 8 Órai Újság (VII. József-körút 5.), Pester Lloyd (V. Mária Valéria-u. 12.), Új Lap (V. Honvéd-u. 10.), Új Nemzedék (V. Honvéd-u. 10.)

magasabb lehetett.”³²⁴ Ennek alátámasztására álljon itt a legfontosabb fővárosi napilapok példányszámainak alakulása 1926-32 között:

(A szerző adatai alapján szerkesztett diagram)

Forrás: Sipos 2004. 105.

Mint a diagramból jól látszik, a kormányhoz közelebb álló orgánumok példányszámai meg sem közelítik a liberális beállítottságú lapok eladási adatait. Ez igaz a 'Magyar Külpolitika' folyóiratra is, amint erre már a fentiekben történt utalás. Ezt természetesen az a tény is megerősíti, hogy tudomásom szerint a folyóirat teljességében sem egyben, sem részenként az ország egyik könyvtárában sem maradt fenn.

A 'Magyar Külpolitika' nagy valószínűséggel csekély példányszámban való megjelenését, és fogyasztását több tényező egymást fokozó jelenléte is okozhatta. Egyrészt a kormánypárti sajtótermékek, mint láthattuk, eleve kisebb népszerűségnek örvendtek, másrészt bár a külpolitikai témák iránti érdeklődés növekedett a század elejétől kezdve, mégis: egy csak külpolitikai témákkal foglalkozó újság kevéssé tud nagyobb példányszámban eladhatónak. Ezen felül a vizsgált orgánum több alkalommal³²⁵ finanszírozási gondokkal küzdött, amit egyebek között az újságban közölt támogatói felhívások is igazolnak.

A háború utáni magyar politikai gondolkodás egyik új, de annál fontosabb területe a külföldi propaganda megszervezésének és megkövetésének kérdése. A kiindulópont természetesen következett a háborús vereség és összeomlás okainak számbavétele során: a magyar katasztrófát egyebek közt – némelyek szerint leginkább – az antant irányában végzett propagandisztikus tevékenység hiánya, illetve a

³²⁴ Sipos Balázs: Média, medialitás és a külpolitikai gondolkodás alakulása. In.: Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században. (szerk.: Pritz Pál) Magyar Történelmi Társulat, Bp., 2006. 94.

³²⁵ Id. 46.o.

nemzetiségek annál intenzívebb ilyen irányú aktivitása okozta.³²⁶ Ez hangolta a politikai elemzők szerint Magyarországot a nyugat ellen. Mint majdnem minden érv, ez is tartalmazott valóságalmot, hiszen a magyarság valóban nem élvezett osztatlan szimpátiát a világban, s Beneš és politikai társai is mindent megtettek sikereik érdekében, mégis: az egydimenziós világmagyarázat elkerülhetetlenül is tévútra vitte a magyar propaganda nagyon is szükséges munkáját.

A sajtó működésének irányelveit külpolitikai szempontból már vizsgált korszakunk elején Gróf Csáky Imre külügyminiszter megfogalmazza.³²⁷ Egyrészt abból a már sokszor ismertetett felfogásból indul ki, miszerint minél informáltabb, hitelesebben informáltabb a külföld a magyarságról, Magyarországról, annál nagyobb rokonszenvet tudunk kivívni részükre. Másrészt elvárható a hazai sajtótól, hogy minden külpolitikai vonatkozású kérdésben „pártállás és politikai felfogásra való tekintet nélkül” a magyar érdekek mentén kommunikáljon. Követelményként értelmezi Csáky a sajtó és a kormányzat kapcsolatának működését tekintve a kölcsönös bizalmat: „Amint a sajtó munkása mindig bizalommal fordulhat felvilágosításért az ország politikájának felelős intézményhez – a magasabb érdekek által megszabott kereteken belül, ha bizalomra érdemesnek mutatkozott, mindig meg fogja kapni azokat az információkat, amelyekre szüksége lesz, hogy a helyzetrel a megfelelő képet megkapja...”³²⁸ Ez a szemlélet az évtized végére sem változik, csupán jobban kiforr gondolatisága. Bárdossy László 1929-ben a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjeként az alapokat érintetlenül hagyva fogalmazza meg a külpolitika és a sajtó kapcsolatának elvárt elveit. Egyrészt hangsúlyozza a sajtó függetlenségét, másrészt azonban kiemeli, hogy „a nemzet olyan organikus egység, amely különösen kifelé, külpolitikai kérdésekben akkor lép fel a legnagyobb eredménnyel, ha egységesen lép fel. Ebből az következik, hogy külpolitikai kérdésekben párt- és világnézeti szempontoknak sohasem volna szabad megbontaniuk azt az egységet, amelyet a nemzetnek kifelé, elsősorban éppen sajtójában, mint a nemzeti közvélemény tolmácsolójában tanúsítania kell.”³²⁹ Mindez persze mai szemmel nézve gyökeresen ellentmond a sajtó szabad működéséről alkotott elvének. Ám egyrészt a háború alatti és utáni hasonló körülmények hatására több szomszédos országban is valószínűleg

³²⁶ Erre utal egyebek közt a MK. 1920. július 25-i számának egy névtelen szerzője is írásában (Külföldi Sajtó – Angol lapok) 2.

³²⁷ Gr. Csáky Imre: A külpolitika és a sajtó. MK. 1920. október 4. 2.

³²⁸ Uo.

³²⁹ Bárdossy László: Külpolitika és sajtó. MK. 1929. február 1-16. 19-20.

legalább ilyen mérték kormányzati kontroll igénye merült fel, másrészt önmagában a szándék még nem eredményezett tényleges sikert is. A sajtó fentiekben értelmezett támogató attitűdjét hangsúlyozza Erdélyi Géza is: „ha fölmerül egy bizonyos külpolitikai terv, ha kialakul bizonyos irányzat, akkor nyugaton a sajtó minden fönntartás nélkül ennek az eszmének a megvalósításán fáradozik.”³³⁰

A média befolyásoló, meggyőzés szerepét, de egyben torzító jellegét már egy korai cikk (1920. május) kiemeli, hangsúlyozva, hogy hiába közölnek le a külföldi újságok a korábbi magyar viszonyokra vonatkozóan ellentétes, pozitív tartalmú írásokat, a korábbi gyalázó cikkek hatását már teljesen nem ellensúlyozhatják.³³¹ Ennek ellenszeréül tanácsolja az s.g.r. szignójú szerző azt a gyakorlatot, mely külföldi sajtótermékekben rendszeresen elhelyezett jól pozícionált írásokkal operál.³³²

„KÜLPOLITIKAI FELVILÁGOSÍTÁS”³³³

A Figyelő rovat névtelen szerzője még az évtized elején kötelességének tekinti, hogy mintegy tisztára mossa a propaganda fogalmát. „Magyarországnak semmi szüksége nincsen a történelem és földrajz meghamisítására.”³³⁴ Hiszen – véli a szerző – épp elég, ha a velünk valóban megtörtént igazságtalanságokat a világ elé tárjuk. Már ez önmagában is propagandaként működhet. A fogalom implicit definícióját adja meg Giesswein Sándor, aki a propaganda célját abban látja, hogy minél több rokonszenvet ébresszük fel a külföldben irántunk, amit igen aktív munkával tudunk majd csak elérni.³³⁵

A megtévesztett nyugat mítoszát erősíti egy 1921-es keltezésű Huszár Károly cikk is, mely a franciákat még vaknak látja a magyar igazság felismerésére. S ennek a

³³⁰ Erdélyi Géza dr.: Külpolitika és sajtófejelem. MK. 1922. október 1. 3.

³³¹ (y): Közbiztonságunk krízise MK. 1920. május 23. 2.

³³² (s.g.r.): A magyar propagandáról MK. 1922. május 21. 3.

³³³ Az alcím a Külügyi Társaság tevékenységének egy fontos céljára, a külpolitikával kapcsolatos felvilágosító munkára utal.

A felvilágosító munka mint „kor jelenség” Hankiss János egyedülálló művében is megjelenik, mikor a kulturális külpolitika feladatairól értekezik: „a magyarságot minden vonatkozásában ismertté tenni; jóvátenni a múlt mulasztásait s különösen az osztrák spanyolfal okozta mérhetetlen károkat; b) a nemzetek versenyében minél előbbre vinni Magyarországot; c) a revízió ügyét előmozdítani.” Hankiss János: A kultúrdiplomácia alapvetése. Idő szer. Kérdések sorozat, 8. kötet. Magyar Külügyi Társaság, Bp., 1936.17.

³³⁴ Külföldi propaganda. MK. 1921. június 12. 2.

³³⁵ Giesswein Sándor: Külpolitikai feladatok. MK. 1921. május 8. 1. Itt érdemes arra az olvasói levélre, mely a magyar tengeri jelenlét megerősítését is egy eszköznél látja külpolitikánk javításában (*vitész Bornemissza Bódog*: Állami hajók a magyar külpolitika és külkereskedelem szolgálatában. MK. 1927. szeptember 16.)

vakságnak az okaként a kisantant propagandájának hibátlan működését nevezi meg.³³⁶ Évekkel később Lutter János sem fogalmaz finomabban: „A tudatlan, oktondi európai közvélemény, a cseh, szerb, oláh hazudozóknak hitt, mert hát a világon a tudatlanok birodalma mindig sokszorososan nagyobb terjedelmű, mint a tudósoké.”³³⁷ Ennek a „megtévesztés hagyományának”, mely a békeszerződés rendelkezéseinek létrejöttét volt hivatva megokolni, mai napig húzóerő hatása van történeti köztudatunkra. Mert bár az egykori Monarchiabeli nemzetiségek háború alatti, és az utódállamok háborút követő ellenséges propagandája valóság volt, mégis a trianoni béke végső kialakításában, illetve Magyarország szétdarabolásában nem ez, hanem sokkal inkább az antant (elsősorban francia) nagyhatalmi érdek játszott döntő szerepet.

Az elégtelen propagandát okolja részben az optáns-kérdés eddigi eredménytelenségéért Bogya János, aki konklúzióként levonja: a magyar diplomáciának meg kell újulnia, hogy versenyképes legyen a külföldi propagandájával.³³⁸

Az eredményes propagandatevékenységre utal az értekezés a folyóirat 1928. november 1-i számában Lipovitzky Pál, a Társaság idegenforgalmi szakosztályának ülésén elhangzott anyagot közölve. Ebben a terjedelmes előadásban nemcsak a propagandáról, hanem a hazai idegenforgalom előtt álló feladatokról is bőven esik szó. Felütése egy mai is ügynök ismert érveléssel indít: „Nem egy nálunk járt amerikai barátomtól hallottam, hogy nem értik miért nem áldozunk többet propagandára. Szerintük tízszer annyi angolnak, franciának és amerikainak kellene nálunk megfordulnia, mint amennyit statisztikánk mutat. Majdnem minden idegen ismerősöm szintén kijelentette, hogy nagyon sok olyan várost és országot ismer, ahol tizedrész annyi látóval sincs, mint Magyarországon és ahol, ügyes és helyes propaganda folytán, sokszorta több idegen fordul meg, mint nálunk.”³³⁹

A teendőket két irányban tartja minél sürgetőbbnek megvalósítandónak. Egyrészt fel kell állítani a világ számunkra releváns központjaiban (London, New-York, Párizs) saját információs irodáinkat, amelyek minden az érdeklődés számára szükséges információt közvetítenek hazánkról. Információkat a közlekedési lehetőségekről, a szálláshelyekről, egyéb gazdasági, kulturális és turisztikai adottságainkról. De

³³⁶ Huszár Károly volt miniszterelnök, nemzetgyűlési képviselő a francia kamara trianoni tárgyalásairól. MK. 1921. június 12. 6.p.

³³⁷ Lutter János: Háborús felelősség és békevízió. MK. 1929. február 1-16. 22.

³³⁸ Bogya János: Recht haben und Recht behalten. MK. 1927. július 1. 1.

³³⁹ Lipovitzky Pál: Idegenforgalom és külpolitika. MK. 1928. november 1. 17.

rendkívül fontosnak tartja, hogy „amit adunk, amit hirdetünk, igaz legyen a legutolsó szóig. Nincs szükség semmiféle túlzásra, s t az káros. Minden pontatlanság, ami kiderül – és el bb-utóbb minden kiderül, több ellenséget szerez, mint barátot és megingatja a belénk vetett bizalmat.”³⁴⁰ A másik irány, mely propagandánkat eredményesebbé teheti: az idegen nyelv kiadványok megjelentetése. Ám ezek színvonalának biztosítása létérdekünk, hiszen a pongyolán fogalmazott, rossz minőség , félreérthet kiadványok inkább ártnak, mint használnak a magyarság ügyének.

A Lipovnitzkyéhez hasonló javaslattal áll el ugyanebben az évben Kovalóczy Dezs is, aki olyan gazdasági sajtóiroda létrehozását tanácsolja, mely a külföld ilyen téren történ informálását végezné el. Indoklásában kiemeli, hogy „komoly gazdasági munkánk is kell publicitást” kell, hogy nyerjen a világban.³⁴¹

A külföld felvilágosítása mellett legalább ennyire fontosnak tartják a folyóirat szerzői a hazai közvélemény (els sorban a középosztály és értelmiség) külpolitikai m veltségének fejlesztését. Mindezen törekvések mint fentebb kifejtettük, már a Külügyi Társaság megalakulásakor preferenciát jelentettek, s ezen célok elemzett korszakunkban megtartották aktualitásukat. Eöttevényi Olivér egy már fentebb citált, 1926-os ékelésében alapvet nek tartaná, hogy propaganda-elemként minél több a politikai életben befolyásos, ismert külföldi személyiséget tudjunk meghívni egy-egy hazai el adásra. Ám mindehhez vészjóslóan hozzáteszi: „Már pedig propagandánkat és programunkat pénz nélkül megvalósítani lehetetlen. Nagyon kérem tehát err l a helyr l is mindazokat, akik a mi becsületes munkásságunknak a szemtanúi és akik Társaságunk hivatása iránt megértéssel vannak, hogy kövessenek el mindent annak az érdekében, hogy adjanak azok, akiknek adatott.”³⁴² Ugyancsak a külpolitikai tájékozottság fejlesztését tartja az egyik legfontosabb propagandisztikus feladatnak Ugron Gábor is, aki ehhez viszont elengedhetetlennek tartja az állam és társadalom hathatós támogatását. Érvelése politikai józanságot tükröz. „Egy egészséges közvélemény megakadályozhatja a kalandos vállalkozásokat, de viszont egészséges és meg nem dönthet alapját alkotja a nemzeti létet védelmez , vagy a nemzeti integritást megalkotni akaró minden megmozdulásnak.”³⁴³

³⁴⁰ U.o.

³⁴¹ dr. Kovalóczy Rezs : Külföldi gazdasági hírszolgálatunk hiányai MK. 1928. január 1. 6.

³⁴² Eöttevényi Olivér: Egy év eredménye – új tervek. MK.1926. június.16. 4.

³⁴³ Ugron Gábor: A külpolitikai m veltség szükségessége. MK. 1928. február 16. 1.

Jelentős helyet foglalnak el a lapban mind a külföldi újságokban megjelenő magyar revízió mellett kiálló (tehát magyar propagandaként is értelmezhető) cikkek és események, mind pedig a magyar revíziós propaganda megvalósítási formáit tárgyaló – már részben említett – írások is.

Az előbbi típusú cikkek, ahogy már volt szó róla, természetesen szelektált írásai voltak az adott külföldi sajtó termésének, amin egyáltalán nem kell csodálkoznunk, hiszen a magyar revízió érdeke nem kívánhatott mást. Az ilyen fajta tálatás negatív következményéről már volt szó: az olvasók nem kaphattak valós képet a külföldi revíziós kérdésekhez való hozzáállásáról, és így még inkább felfokozódhatott a revíziós hangulat, ami nyilván az újságnak, és a mögötte álló Ligának is érdeke volt. Itt újra utalnunk kell arra a jelenségre, mely a magyar közvélemény gondolkodásának egy rendkívül sajátos jegye: a rossz helyzetfelismerés problémájára. Természetesen leggyakrabban az alaposan kiválogatott külföldi sajtóhírek és megnyilvánulások mind a mai napig torzító hatást gyakorolnak nemcsak a magyar, hanem minden társadalom polgárai számára. Viszont a két világháború közötti két évtized olyan speciális időszak volt a magyar történelem lapjainak, melynek a háború elvesztése és a trianoni békeszerződés okozta trauma nem tette lehetővé a racionális gondolkodás elemének domináns jelenlétét a köz- és politikai gondolkodásban. (A Bethlen István kormányfő és körének attitűdje és szemlélete ez alól némileg – mint már említettük – kivételt jelent.)

A külföldi sajtóból való szemügyre vétés legfontosabb színtere az olasz újságírás volt. Az olaszok már csak „hivatalból” is a legtöbbet foglalkoztak a kérdéssel. Ezt jelzi *Pálóczi Horváth Lajos* kijelentése is, amely szerint az olasz sajtó többet ír a revízióról, mint a magyar, és ezt példákkal is demonstrálja.³⁴⁴ Az olasz cikkek alapállása felfokozta azt, hogy mivel Magyarország egyrészt ártatlan volt a háború kirobbantásában, másrészt Magyarországgal szemben komoly igazságtalanságokat követtek el, ezért Magyarországnak joga van a revízióhoz.³⁴⁵ Ennek megvalósítási módja nem nagyon jelenik meg a Külpolitikában közölt választékban, de kivételként megemlíthetjük azt az írást: (A revízió elkerülhetetlen - 1928. március 16.), amelyben első sorban az erdélyi kérdésre adnak megoldási javaslatot. Talán meglepő lehet, hogy a Magyar Külpolitika aránylag gyakran idézi, közli a svájci lapokat, a német és olasz nyelvűeket

³⁴⁴ *Pálóczi Horváth Lajos* : A magyar revíziós mozgalom visszhangja az olasz sajtóban. MK. 1929. november 1. 8-9.

³⁴⁵ Olasz könyv a mai Magyarországról. MK. 1928. december 1. 19. és. *Pálóczi Horváth Lajos* : Olaszok Magyarországról. MK. 1928. március 1. 10-11.

egyaránt. Ezek a cikkek fként arra helyezik a hangsúlyt, hogy kiemeljék: Magyarország erős és stabil kormányzattal rendelkezik, amely mind a jobb-, mind a baloldal kihívásainak meg tud felelni,³⁴⁶ s amelynek fő célja: Trianon bilincseinek lerázása. Ezt a törekvést teljes mértékben megértik, s t azon csodálkoznának, ha ez nem így lenne, de nem tartják valószínűk azt, hogy a revízió egyhamar bekövetkezhet.³⁴⁷ A lap szerkesztése azonban nem mindig elégszik meg ennyivel: kuriózumokat is felvonultat külföldi sajtószemléin. Az idézett görög és holland újságok³⁴⁸ egyként kiemelik, miszerint Magyarországon mindent áthat a revízió légköre, amit az országgal szemben elkövetett igazságtalanságok teljes mértékben érthetővé tesznek. Végül megemlíthetünk egy az Egyesült Államokból érkezett beszámolót, amelyik szintén elégszavú. A tudósítás *Boér Elek* közigazgatási bíró bostoni előadását³⁴⁹ méltatja, s megemlíti a beszéd után percekig tartó tapsvihart.

A propaganda (elsősorban a külföldön folytatott magyar propaganda tevékenység) szükségességének kérdése nem új keletű a lapban, azonban 1927-től kezdve minden eddiginél komolyabban kezdenek el vele foglalkozni. A szerzők különválasztják a belföldi és a külföldi propaganda tevékenységi körét. A belföldi propaganda eredményeinek számbavételénél már 1927 májusában sikert könyvelhetett el a Külügyi Társaság közgyűlése,³⁵⁰ amelyről a Külpolitika is beszámolt. A közgyűlés rendkívül fontosnak tartotta felvilágosító előadásait, a megindult Külügyi szeminárium működését (amelynek *Berzeviczy Albert* lett az elnöke) és azt, hogy a Magyar Külpolitikát nem csak hogy fenntartani, de kibővíteni, fejleszteni is sikerült az évek folyamán. Az elért eredmények mellett a kitűzött célokat és a követendő eszközöket is sok helyen megfogalmazzák. *Radisics* például³⁵¹ a revíziós mozgalom egyik alapvető fegyverének a társadalmi propagandát tartja, amelybe belefoglaltatik: minden magyar embernek a revízió céljait kell szolgálnia, s egységesen kell fellépnie ebben a küzdelemben, amelynek koncentrálását és reprezentálását leginkább egy tiszteletreméltó személynek kellene felvállalnia (pl. *Teleki Pál* vagy *Herczeg Ferenc*).

³⁴⁶ Svájci lap trianon ellen / a Berner Tagblatt cikke. MK. 1929. március 1. 3.

³⁴⁷ U.o.

³⁴⁸ Görög vendégeink a magyar revíziós mozgalom jelentőségéről. MK. 1929. január 1. 9. és: Neen, neen, nooit. MK. 1929. január 1. 12.

³⁴⁹ A trianoni revízió kérdése Amerikában. MK. 1929. március 1. 5.

³⁵⁰ A Magyar Külügyi Társaság évi rendes közgyűlése. MK. 1927. május 16. 4.

³⁵¹ *Radisics Elemér*: Revízió és társadalmi propaganda. MK. 1929. július 6. 1.

A propaganda hatásfokát javítaná az is, ha létrejönne egy valódi munkamegosztás is ebben a tekintetben a társadalom egyes csoportjai között.

Ennél talán még fontosabb szerepet tölt be azonban a külföldnek szánt propaganda. Ennek oka főleg az a hit volt, amely szerint a trianoni katasztrófa jórészt a külföld tájékozatlanságából fakadt. „A propaganda voltaképpen el készítés. El készítés addig a pillanatig, míg a kormány konkrét intézkedéseket nem tesz a trianoni határok megváltoztatására. Azonban ez az idő egyelőre még nem érkezett el, tehát a főfeladat a külföld „felvilágosítása”.³⁵² A külföld helyes tájékoztatásának egyik legfontosabb színtere viszont a külügyi képviselőlet.³⁵³ Ugyanezt fogalmazza meg lényegében *Hordósy Iván* is, aki magyar propaganda központfelállítását szorgalmazta Bécsben vagy Genfben.³⁵⁴ Hordósy egyébként a későbbiekben a londoni propagandairoda vezetőjeként fog visszahívásáig tevékenykedni. Állandóan felszínen tartott téma az újságban a már fentebb megemlített a hazánkban megjelenő idegennyelvű propagandaanyag csekély mennyisége és silány minősége, ami sokszor nagyobb kárt okoz, mintha meg sem jelenne.³⁵⁵ Ellenpéldaként gyakran felhozzák az utódállamok jóval nagyobb mértékű és színvonalasabb propagandatermékeit.³⁵⁶ A kritika mellett persze beszámolnak a már megjelent és általuk kielégítő minőségnek vélt anyagokról is.³⁵⁷ A lap publicistái ezenkívül nagyon lényegesnek tartják a személyes kapcsolatok kiépítését, olyan tiszteletreméltó külföldi személyiségek megnyerését, akiknek valamiféle befolyásuk lehet a nagypolitika alakítására, vagy tekintélyükkel bármiféle álláspont kialakításában szerepük lehet.

A revízióért való küzdelemben a nők is kivették a részüket. A lap 1929. március 16-i számában a Pro Hungaria Nők Világszövetségének céljairól és munkásságáról számol be.³⁵⁸ A revízió érdekében - vallja a szervezet - a világ asszonyait fel kell világosítani az igazságtalanságokról. Jelzés értékű, hogy a szövetség fővédnökében Lord Rothermere-re ismerhetünk rá.

A propaganda fogalma az első világháború utáni magyar közbeszédben szinte fétissé vált. Kitüntetett helyzetbe került, mert a háború utáni elemzések többsége ebben, illetve ennek hiányában vélte szinte kizárólagosan fölfedezni bukásunk okait. Mint már

³⁵² *Nagy Emil* : Helyes munkamegosztás. MK. 1929. február 1-16. 7-8.

³⁵³ *Földes Béla* : A külföld helyes tájékoztatásáról. MK. 1927. november 16. 1.

³⁵⁴ *Hordósy Iván* : Magyar propagandát külföldön. MK. 1929. február 1-16. 25-26.

³⁵⁵ *Lipovniczky Pál* : Idegenforgalom és külpolitika. MK 1928. november 1. 4.

³⁵⁶ U.o.

³⁵⁷ Pl. az 1928. április 20-i számban : A Magyar Revíziós Liga harca a magyar igazságért /a Liga 8.

Angol nyelvű kiadványa : Responsibility for the war and for the treaty of Trianon/

³⁵⁸ *dr. Réthey Ferencné* : Asszonyok munkája a revízióért. MK. 1929. március 16. 9-10.

említettük, a háború előtti és alatti nemzetiségi propagandatevékenységnek valóban jelentős szerepe volt a nyugati „felvilágosításában”. Ám minden propaganda hiábavaló lett volna, ha az antant hatalmak érdeke nem esett volna egybe a cseh, szlovák, román és délszláv nemzetiségek törekvéseivel. Azonban a magyar társadalom számára az antant érdekalapú, „hidegfej” döntései talán kevésbé voltak feldolgozhatóak, mint az amúgy is ellenségként kezelt nemzetiségek „ármánykodásai”. A propaganda eszközeit időnként úgy látták, mint valami gyógyszert, amelynek helyes alkalmazása révén tudunk közelebb jutni végső célunk, a revízió megvalósításához. Ezért került előtérbe a Külügyi Társaság programjában is a felvilágosítás és propaganda, mind külföldi, mind belföldi vonatkozásban. A rossz helyzetértékelések folyamatosan jelenlévő torzító hatása sok esetben nem engedte a nemzetközi politikai-hatalmi folyamatok és viszonyok mögött rejlő háttér helyes feltárását, és az optimális program kidolgozását. Az egyik legjellemzőbb ilyen torzító hatás éppen a propaganda jelentőségének felnagyítása volt. A revíziós és irredenta propaganda valós hatásairól több ízben véleményt nyilvánított maga Bethlen is, kritizálva a hangos felszínt, de bátorítva a kitartó, szívós küzdelmet.

A háborút veszített, feldarabolt, kifosztott és a kommunista diktatúrát megélt ország talpra állásához rendkívül fontos volt a társadalmi integritás megteremtése. Ez az integrációs törekvés persze egybeesett a Teleki- és Bethlen-kormányzat belpolitikai stabilizációt célzó tevékenységével.³⁵⁹ A trianoni sokk adta sorsszerű alapját annak a sajátos, negyedszázadon keresztül tartó, s nyomait máig hordozó folyamatnak, mely több volt egyszerre, a történelem során számtalanszor előforduló revans vágynál.³⁶⁰ A revizionizmus, mint legfőbb külpolitikai cél, és mint a belső politikai-társadalmi stabilitás kialakításának és fenntartásának eszköze rendkívül szerteágazóan és sokszínűen volt jelen a két világháború közötti korszak mindennapjaiban. Zeidler indoklását idézve: „A magyarságnak ugyanis sok és sokféle fájdalmat okozott a békeszerződés. A millió megnehezített életlehetőség és megkeserített sors, a menekülő k

³⁵⁹ Ám azt is érdemes megemlíteni, hogy az utódállamok magyarsága is sajátos kettősséggel viszonyult a megváltozott hatalmi konstellációhoz. Erre utal pl. Göncz László disszertációjában található megállapítás is a muravidéki magyarság magatartását tekintve. „...a muravidéki magyarság a két világháború közötti időszakban bízott az igazságtalan békeszerződés megváltoztatásában, tehát a Muramente magyar lakosságát érintő határszakasz revíziójában.” De ugyanakkor: „...a revíziós gondolatok (mert annál többről aligha lehet beszélni) a húszas évek első felében voltak erősebbek, majd azok intenzitása csökkent”. *Göncz László: A Muravidéki magyarság 1918-1941. Lendva 2000. 73.*

³⁶⁰ Jó példák erre a német külpolitika XIX. század végi, XX. század eleji törekvései.

és a maradók szenvedései, megaláztatásai egyéenként állították szembe a magyarokat Trianonnal.”³⁶¹

A revíziós propaganda legjellemzőbb sajátossága talán az volt, hogy formális célját tekintve a békeszerződés megváltoztatását hangoztatta úgy, hogy a már fentebb vázolt érvrendszerével és megjelenési, közlési formáival lényegében a magyar társadalom „állapotára” gyakorolt leginkább tartós hatást. A hazai közvélemény befolyásolása, Trianon-ellenessé hangolása azonban a fentiekben említett tényezők okán természetesen nem volt különösebben nehéz feladat. „A magyarországi közéletet tehát Trianon-ellenes érzelmek uralták, ez azonban inkább hangulat volt, mint tevékenység, inkább meggyőződés, mint mozgalom.”³⁶² Bár az elvesztett területek felett érzett fájdalom és düh természetesen a '20-as évek első felében is jól kitapintható a korabeli sajtótermékeket lapozgatva, mégis a revizionista szellemiség mindent előnt áradatának megindulása egy szinte váratlan³⁶³ eseményhez köthetik: a Daily Mail 1927. június 21-i cikkéhez.

Harold Sidney Harmsworth írása (Hungary's place in the Sun)³⁶⁴ alaposan felbolygatta mind a magyar, mind az utódállamok közvéleményét, ám a brit politikai életre inkább semleges vagy negatív hatást gyakorolt, semmint előrébb vitte volna a magyar revízió ügyét. Viszont a Rothermere-akció lett a kiindulópontja a revíziós propaganda hihetetlen mértékű megerősödésének, ami önjáróvá válásával illúziók százait termelte ki az évek során. Gratz másfél évtizeddel későbbi visszatekintő értékelése lényeglátó módon írja le a korabeli hangulatot: „A magyar társadalom beleesett régi hibájába, hogy az első napsugarat már nyárnak tekintette, amikor hozzá lehet fogni az aratáshoz, holott igazában véve még a vetés munkája is alig volt befejezve. A szélesebb rétegekben mindenki a revíziós gondolat közeli diadalát vélte remélni, és kritikátlanul rózsás illúziókban ringatta magát. Rothermere cikkét...úgy tekintették, mint Anglia állásfoglalását.”³⁶⁵

A cikk jelentősége abban állt, hogy a szerző bár nem tartozott a legtisztelendőbb brit közéleti személyiségek közé, mégis sajtóbirodalmából fakadó információs hatalmával befolyásos embernek számított. Illetve az sem elhanyagolható

³⁶¹ Zeidler Miklós : A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Bp., 2002. 6.

³⁶² U.o. 14.

³⁶³ Ugyanis a lord már 1927 június elején járt Magyarországon tájékozódó jelleggel.

³⁶⁴ A cikk megszületésének háttéréről ld. *Romsics Ignác*: Múltról a mának. Osiris Kiadó, Bp., 2004. 249-263.

³⁶⁵ Gratz Gusztáv értékelése a Rothermere-akcióról és következményeiről. *Gratz Gusztáv*: Magyarország a két világháború között. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 227.

tényez , hogy a Daily Mail egy több mint kétmillió példányban az utcára kerül napilap volt, így a magyar revízió ügye pillanatok alatt kikerült sz k mozgásteréb l a korabeli „világmédia” színpadára. A hazai közvélemény Gratz által is említett „félreértése” a média és a külpolitika „színterének” összemosásából eredt els sorban. Bár a nyomtatott média ezekben az években már komoly közvélemény formáló szerepet töltött be a nyugati államokban – így els sorban a szigetországban-, mégis: a hivatalos brit politikai álláspontja nem a sajtó, hanem a hatalmi érdekek mentén formálódott ki. A hazai benyomások és várakozások els sorban azért voltak elhibázottak ezen a területen, mert a külföld propagandisztikus befolyásolását, a médiafogyasztó közvélemény attit djeinek megváltoztatását elegend nek vélték. Nem véve észre, hogy az utódállamok háború el tti és alatti propagandamunkájának sikerét nem csupán a cseh, szlovák, horvát vagy román nemzetiségi politikusok kitartó munkájának, hanem sokkal inkább az európai hatalmi viszonyok számukra kedvez alakulásának köszönhették. Mindezt elemezve újra a rossz helyzetértékelés problémájához jutunk vissza, amely nem tudott vagy akart odafigyelni a politikai konstellációk kényszerít erejére. A hivatalos bethleni külpolitika azonban mindvégig árgus szemekkel figyelte az európai (els sorban angol) külügyminisztériumok megnyilatkozásait, s formálisan sohasem állt ki a külföld irányában teljes mellszélességgel a revíziós propaganda mellett. Rubido-Zichy Iván londoni követ levele Nagy Emilhez már az 1927. év végén a revíziós propaganda káros hatásairól szól: „Ha tehát az angol mérvadó körökkel jó lábon akarunk maradni, ami szerény véleményem szerint létfeltételeink közé tartozik, akkor minden gyanút el kell hárítani, hogy kormányunk az ilyen propagandához közel áll.”³⁶⁶ Jól illusztrálja még a kormányzathoz közel álló, s tényleges befolyással rendelkező Kozma Miklós hozzáállása is a helyzetet: „A nagy magyar felhajtást túlzottnak és hibásnak vélte, amiért a szervez ket, Rákosi Jen t és másokat tett felel ssé. Úgy látta, hogy az egész akció nem egyéb propagandánál, ami viszont nem azonos a politikával.”³⁶⁷

A Daily Mail cikke azonban nem maradt meg a figyelemfelhívás szintjén. Akaratlanul is útjára indította azt a revíziós és irredenta mozgalmi hullámot, mely a sok éve leszorított, féken tartott fájdalomkból és vágyakból táplálkozva kapott lánggra. Az események kultuszteremt szálai szertefutottak. Megalakult a Magyar Revíziós Liga,

³⁶⁶ Rubido-Zichy Iván londoni nagykövet levele Nagy Emil ny. miniszterhez a revíziós propaganda káros hatásairól (1927. december 22.) In.: Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918-1945 . (szerk.: Pritz Pál) Akadémiai kiadó, Bp., 1994.

³⁶⁷ Idézi: Ormos Mária: Egy magyar médiavevő: Kozma Miklós. PolgArt Kiadó, Bp., 2000. 154.

mely országos szinten fogta össze és szervezte meg a „mozgalmat”. Ettől kezdve a Liga lett majd minden jelentősebb revíziós és irredenta rendezvény szervezője, kiadvány megjelentetője, esemény házigazdája. A Liga megtalálta emblemikus figuráit Herczeg Ferenc és Rákosi Jen személyében, akik megtestesítették a revízióba vetett bizodalmat, a magyar feltámadásban való hitet. A kultikus személyek sorában természetesen maga a lord és fia foglalta el a fő helyet, akit sokan magyar királyként is szívesen láttak volna az ország élén. De jutott hely az olyan magyar „hősök” számára is mint az Atlanti-óceánt átrepülő Endresz - Magyar páros, akik ezzel a valóban komoly teljesítményükkel igyekeztek a világ közvéleményének figyelmét a Magyarországgal történt igazságtalanságra felhívni.

Mivel a revízió kérdéséhez való hazai viszony gyakorlatilag egyetemesen támogató volt, így annak kultuszának szervezése, alkalmazott szimbólumrendszerének kidolgozása sokkal inkább adottság volt, mint törekvés. Hozzáteve természetesen, hogy mindezen történelmi és társadalmi adottságot a hivatalos politika saját érdekei mentén erősítette, vagy éppen gyengítette egyértelműen vagy – jellemzően – indirekt módon. Már közvetlenül a háború utáni hónapokban megtörténik a revíziós és irredenta kultusz megalapozása. Kialakulnak azok a meghatározó jelképek és jelszavak, melyek a '20-as évek végéig uralják a propagandát, és végigkísérik a Horthy-korszak egészét, folyamatosan emlékeztetve mindenkit a háborús vereségre, a békeszerződésre és a történelmi Magyarország szétdarabolására, valamint arra, hogy mindez elfogadhatatlan és feldolgozhatatlan a magyar társadalom számára.

Megjelenési formáiban a kultusz véleményem szerint – egyértelműen Zeidler Miklós csoportosításával - négy alapvető kategóriában ragadható meg.

A „térben”: átneveződnek az utcák azokkal a nevekre, melyek az elcsatolt részekre, illetve a magyar történelem jelentősebb eseményeire, személyiségeire utalnak. (Pl. Apponyi Albert, Endresz György, Kolozsvár, Hargita... utca.) De 1927 után keletkeznek pl. Rothermere utcák is. A közterületeken nagy számban jelennek meg azok irredenta szobrok, melyek jelképrendszerükben a régi Magyarország idealizálását, illetve a magyarság fájdalmát jelenítik meg plasztikusan. (Pl. Szabadság tér: az elcsatolt területeket szimbolizáló szobor (1921), Ereklés országzászló (1928), Weinckheim-palota előtt: Magyar Igazság kútja (1929)).

A művészeti alkotások terén első sorban az irodalom túlsúlyos a revíziós és irredenta témájú alkotásoktól. Amellett, hogy Kosztolányi, Tóth Árpád vagy éppen Móricz Zsigmond is jelentkezik ilyen témájú írásokkal, mégis sokkal jellemzőbb az

irodalmilag kevésbé értékes (vagy éppen értéktelen),³⁶⁸ de rendkívül népszerű alkotások jelenléte a nyomtatott kultúra világában.

A kultusz jelenléte természetesen nem került el a mindennapok világát sem. Az irredenta jelképek és jelszavak megjelentek a legkülönbözőbb használati tárgyakon és eszközökön,³⁶⁹ illetve jelen voltak az öltözködésben is. Erre jó példa, hogy a kormányokról készült hivatalos bemutatkozó fényképeken a Gömbös-kormányzattól kezdve az addig szokásos polgári ruházat helyett a régi magyar hagyományokat idéző díszmagyarban pompáznak.

S nem utolsósorban a két világháború közötti revíziós és irredenta kultusz felmutatta a maga kulcsszemélyiségeit, esetenként hősseit is. Ilyenné váltak egyebek között a magyar történelem jelentős figurái (Szent István, Mátyás király, Kossuth Lajos...), a jelen meghatározó és véleményformáló személyiségei (Horthy Miklós, Apponyi Albert, Herczeg Ferenc...), és mindazok, akiknek tevékenységét, tetteit a revízió zászlajára lehetett tölteni (az óceán átrepülő magyarok, Rothermere lord, vagy éppen Mussolini).

Ha a revízió kifejezést hallják, a legtöbben még ma is a Szent István-i Magyarország visszaállítását értik alatta. Persze ez az elv volt a két háború közötti közfelfogás leggyakoribb ismérve. A második világháború utáni történeti munkák is sokáig úgy kommunikáltak a Horthy-korszak ilyen irányú törekvéseit, mintha azok kizárólag az integrális revíziót jelentették volna. Annak, hogy a teljes (persze általában Horvátország nélkül) történeti Magyarország visszaállításának, visszaszerzésének nyílt vagy burkolt említése volt a leggyakoribb, alapvetően talán három fő oka volt.

1. A háború utáni összeomlást követően az ország társadalma számára – mint már szóltunk róla – a területi veszteségek elfogadhatatlanok voltak, tarthatatlannak tűntek. A trauma oly mértékű volt, hogy – bár a soproni siker komoly fegyverténynek tűnt – egyik országrész (vagy annak egy része) végleges elvesztése sem tűnt elfogadhatónak. Egyetértek Pritz Pál véleményével, aki ebben a tekintetben bírálja Bibót: „Ám a téma már valóban igen alapos feltárása egyértelműen bizonyítja, hogy *nagyjából* és *egészében* ennek kellett bekövetkeznie...-ezen túlmenően utalni kell a létezett hatalom jellegére, természetére, az érdekviszonyok etnikai revízió esetén is elkerülhetetlen sérelmére, az etnikai határ megvonásának súlyos ellentmondásaira, a társadalomlélektani hatások szintén elkerülhetetlen következményeire. Magyarország a

³⁶⁸ Ennek legjellemzőbb példája talán Papp-Váry Eleménné Magyar Hiszekegye.

³⁶⁹ Pl. jelvény, váza, hamutál, falvédő, rajzszeg, asztali óra, szódásüveg, toll.

Monarchia részeként társnemzetként nagyhatalmi állást élvezett. „Kíméletes” felosztás esetén sem marad ebből meg semmi...”³⁷⁰

2. A XIX. századi nemzetfelfogás sem segítette az etnikai alapú revízió koncepciójának népszerűvé válását. A nemzetiségek autonómia törekvéseit is ellenzene dualizmus-végi politikai elit Trianont követően sem változtatott alapállásán. Sőt inkább úgy vélte: egyebek közt a túlzottan liberális kormányzati felfogás eredményezte a nemzetiségek elszakadási törekvéseit a magyar államtesttel. A már említett revíziós érvek kialakulásában is az integer Magyarország visszaállításának vágya fejeződött ki.

3. Sőt végül sok esetben hangzott el a revízió fogalma, úgy, hogy nem konkretizálták a megvalósítás mértékét és módját. Ez – a kérdés lebegtetése – bármikor elvi lehetőséget adott az integrális revízió alapjára való helyezkedésre, anélkül, hogy tételelesen cáfolni kellett volna az esetleges szűkített értelmű verziót. Sőt egy későbbiekben létrejövő tárgyalás alkalmával a teljes követelés jobb alkupozíciónak számíthat, mint egy már redukált, adott esetben etnikai alapú revíziós ajánlat.

A revíziós mozgalom talán legnagyobb ellentmondása a Daily Mail cikk problémafelvetése és a „Csonka Magyarország nem ország, Egész Magyarország mennyország” típusú jelmondat között feszült. Rothermere javaslata egyértelműen az etnikai alapú revíziót propagálta, még hozzá az európai (szorosabban véve Magyarország és szomszédai közötti) béke tartóssága érdekében. Vagyis az „igazság Magyarország számára” egészen világosan a magyar többség elcsatolt területek visszaadását jelentette a lord értelmezésében. Ez a koncepció nyilván megfelelt az angol sajtómágnás felfogásának, s kevésbé volt irritáló (bár így sem támogatandó) a brit külpolitikai számára. Ez a megoldás Erdély kivételével többé-kevésbé megvalósítható lett volna, amire jó példa az első bécsi döntés revíziós rendezése. A népek önrendelkezése szempontjából is „igazságosabb” elvárás lett volna az etnikai alapú követelés, viszont ezzel automatikusan lemondott volna a magyar politika az integrális revízió lehetőségéről. Erre viszont csak nagyon kevesen vállalkoztak.³⁷¹

Az etnikai revízió koncepciójának világméretű propagálása a Bethlen-kormányzat számára egyszerre volt üdvözítő és kényelmetlen. Ezért kommunikációjában a lord javaslatáról mindig elismerően nyilatkozott, de sohasem erősítette meg, hogy ez lenne egyben a magyar hivatalos külpolitikai véleménye is. „A

³⁷⁰ Pritz Pál: Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században. In.: Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században MTT, Bp., 2006. 13-14.

³⁷¹ Pl. Fenyő Miksa és Nagy Emil.

kormányának gondja volt rá, hogy ezek a különbségek elhalványuljanak, s egy olyan formulát tett általánossá, mely mintegy átmenetet képezett az integrális és az etnikai revízió eszméi között. A nemzetiségi elv és az önrendelkezési jog gyakorlati alkalmazásának jelszava a magyar diplomácia szótárában azt jelentette, hogy a zömében magyarlakta területeket haladéktalanul vissza kell adni az anyaországnak, a többi elcsatolt területen pedig népszavazásnak kell döntenie a hovatartozás kérdésér l.”³⁷²

Bár a Daily Mail akciója nyomán megalakult Revíziós Liga megnyilatkozásaiban mindenekel tt a történeti Magyarország helyreállításának ügyét propagálta, mégis még 1927 folyamán elkészítette az etnikai megoszláson alapuló revíziós térképét.³⁷³ Ám ebben rangsorolta az elvesztett területek visszaszerzésének fontosságát. Így a leginkább visszacsatolandó területeknek számítottak a határ mentén elhelyezked részek.

Azonban nem csak a hazai értelmiséget foglalkoztatta a határrevízió megvalósítási módjának kérdése. Az egyik legjelent sebb külföldi revíziós tervezet egy svájci francia újságíró, Aldo Dami dolgozta ki. Dami elképzelése mérsékelt volt és tételes korrekciós javaslatokkal állt el , illetve vegyesen használta az önrendelkezés elve alapján a népszavazás és az autonómia technikáját. Ide kapcsolható még példaként Franco Vettani Dionisi elképzelése is (Augustea, 1928. október 15.), aki Erdély megosztását egy kelet-nyugati vonal mentén tartja megoldhatónak, nagyjából úgy, ahogy az majd a második bécsi döntés meg is valósul.³⁷⁴

Természetesen a '20-as évek végével nem sz ntek meg újabb revíziós tervek születni: Bethlen maga is új koncepciót dolgozott ki és hirdetett angliai el adó körútján (1933), de Gömbös Gyula elképzelései is újat hoztak a békeszerz és révén kialakult status quo megváltoztatási szándékát tekintve. Gömbös elszakadt az integrális revízió sablonjaitól, és az etnikai koncepciót elegyítette stratégiai-gazdaságpolitikai elemekkel. A határkiigazítással kapcsolatos különböz álláspontok és tervezetek azonban mindaddig, míg az európai nagyhatalmi er viszonyok az angol és els sorban a francia dominanciát hordozták, a magyar revízió ügye csupán elmejáték volt. A tényleges változáshoz mindennek alapvet en meg kellett változnia, de az már a következ évtized második felének története.

³⁷² Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Osiris Kiadó, Bp., 2001. 138.

³⁷³ U.o. 136.

³⁷⁴ MK. 1928. november 16. A revízió elkerülhetetlen – Olasz javaslat a határkiigazításra (Franco Vettani Dionisi)

A ROTHERMERE-AKCIÓ KOMMENTÁLÁSA

”Mondja ki a képvisel ház, hogy a magyar országgy lés képvisel háza köszönetét fejezi ki lord Rothermerenek, amellyel a Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanságokra a világ közvéleményét felhívta és rendületlenül bízik abban, hogy a trianoni békeszerz és revíziója Magyarország és Európa békéje érdekében be fog következni.”³⁷⁵ A fenti javaslat, amelyet *Sigray Antal gróf* országgy lési képvisel 1928. március 29-én terjesztett el a parlamentben, jól érzékelteti az ország hangulatát, a húszas évek utolsó harmadának revíziós légkörét. A Magyar Külpolitika, bár mint említettük nem t nt ki széls séges megnyilvánulásaival a kor publicisztikái között, a Rothermere-akció keltette „tömeghisztériának”, a messiás eljövételébe vetett hitnek azonban ez a lap sem tudott ellenállni. Ezen különösebben nem csodálkozhatunk, hiszen még a polgári liberális Rassay is nagy lelkesedéssel fogadta a lord fellépését, aminek oka persze els dleges az volt, hogy ez az akció reményt adott az olasz külpolitikai vonaltól való eltérésre. Azonban az ország társadalmának jelent s részét szinte „vallásos” hit kerítette hatalmába.

Viszont a Daily Mail cikkekre adott korai reakciók még nem ezt a szemléletet tükrözték. A folyóiratban megjelent els reakció érthet en óvatosan fogalmaz: „Nem hisszük, hogy ez a terv máról-holnapra valóra válhatik. Reményseinknek azonban újabb tápot adott.”³⁷⁶ A javaslat érdeméül kiemeli, hogy a cikk úttör munkát végzett ezen a területen: „az els csáklyaütés, mely komolyan kikezdte a békeszerz dések létesítette torzépületeket.”³⁷⁷ Illetve fontosnak tartja, hogy a javasolt, viszonylag kismérték változtatások már orvosolnák a legkirívóbb igazságtalanságokat. Hasonlóan józan hangvételt üt meg tanulmányában Lutter János is, aki a lord akciójának jelent ségét elemzi: „nem szabad túlzottan vérmes reményeket f znünk a még oly kitartó és kiterjedt jóindulatú sajtópropagandához.”³⁷⁸ Egyértelm en megnevezi a revíziós változtatások jelenlegi legf bb akadályát is: a francia nagyhatalmi érdeket. A fentiekben ismertetett vélemények és értékelések mindezeket túl a lord cikkének legf bb jelent ségét mégiscsak abban látják, hogy a világ közvéleménye számára ismertté vált a magyar probléma, illetve, hogy a revízió kérdése visszavonhatatlanul bekerült az európai közbeszédbe.

³⁷⁵ Harmsworth Esmond. MK. 1928. május 16. 1.

³⁷⁶ Rothermere lord (nn) MK. 1927. július 1. 1.

³⁷⁷ U.o.

³⁷⁸ Lutter János: Rothermere lord akciójának jelent sége. MK 1927. augusztus 1. 2.

A higgadt reakciókon túl már júliusban is megjelenik egy olyan felhívás a lapban, mely patetikus hangvételével jól tükrözi a patriarchális attitűd jelenlétét a magyar társadalomban: „a Külügyi Társaság oly értelmű akciót indított, hogy jelentős politikai, vagy társadalmi pozícióban levő, mintegy hetven olyan rendes tagjához, akiknek közéleti súlya a mozgalom jelentőségét nagyban emeli, körlevelet intézett, kérve őket, hogy egyénileg is néhány meleg sorban üdvözöljék a lordot.”³⁷⁹

Természetesen ebben a témában is különválnak a Rothermere által írt, a lapban közölt cikkek, és a lordról, fiáról és akcióikról szóló írások. Számunkra érdekesebb, ha az utóbbi kategóriával foglalkozunk, hiszen a Daily Mail tulajdonosa legtöbbször önmagát ismételte, és ezeket a Magyar Külpolitikán kívül más magyar lapok is leközölték. A realitásokkal alig számoló felfokozottság talán legkifejezettebben az MK egy már idézett 1928. májusi cikkében³⁸⁰ jelenik meg. A névtelen cikkíró már szinte az ötvenes éveket idéző dicsőítéssel beszél a lordról és fiáról, akiket „közéntartozónak”, „küzdőtársaknak” nevez. A lord fiának Magyarországra érkezése apropóján megjelent írás így fogalmaz: „Lord Rothermere is called by all Hungarians „our father”, consequently, Esmond Harmsworth, permit us to consider you our brother” - és ugyanitt magyarul is: „Népünk a Lordot „Rothermere Apánknak” hívja már. Ha a lord „apánk”, úgy Harmsworth Esmond, az fia, - testvérünk.” Mint a témáról írók leggyakrabban, úgy a jelen cikk névtelen szerzője is megindokolja bizalmát Rothermere irányában. A modern világban három igazi hatalommal rendelkező erő létezik: a pénz, a parlament és a sajtó. A következtetés világos: Rothermere mindhárommal rendelkezik, így egyedüli igazi pártfogónk, harcostársunk, „apánk” lehet a revízióért folytatott küzdelemben.

Az 1927-ben induló mozgalom indulásának évében talán még kevésbé eksztatikus jellemzőkkel bír, mint egy évvel később, a lord fiának ittjártakor. A realisabb elemzések közül példaként kiemelhetjük Auffenberg-Komarov Móric báró véleményét³⁸¹, aki a lord akcióját még nem tekinti a megvalósulás realitásának, de mint mondja: „Mindenesetre soha el nem évül érdeme a Rothermere-akciónak, hogy erőt teljes lökést adott az igazság gondolatának elnyomulására és minden mérges kirohanás ellenére... az akció gyors léptekkel nyomul célja felé.” Az 1928-as év Harmsworth ittjártával adott igazán alkalmat a revízió hangulatának felfokozására. A

³⁷⁹ Drucker György dr.: Rothermere lord és a Külügyi Társaság. MK. 1927. július 16. 6.

³⁸⁰ Harmsworth Esmond MK. 1928. május 16. 1.

³⁸¹ Auffenberg-Komarov Móric báró ny. hadügyminiszter: Rothermere lord Trianon ellen. MK. 1927. november 1. 1-2.

Magyar Külpolitika meleg szavú cikkben beszámolt arról, hogy az ifjú arisztokrata kíséretében fotóriporterek és filmoperatőrök is érkeztek Magyarországra és írt a látogatás nyomán kiadott könyv megjelenéséről is. A tudósításban használt stílus szinte már megmosolyogtató: az újságírók „Egyforma hidegvérrel végezték munkájukat a szegedi Klauzál-tér háromemeletes házainak kiugró párkányain és a Hortobágyon a megvadult bikák karámjában.”³⁸² Techert Gyula ezt a csöppögős hangvételt talán még fokozza némileg: „Mintha most is látnám, amint szinte gyermeki örömmel és elfogult szívvel jött felénk és amint egyszerre könnybe lábadt a szeme, amikor megpillantotta a magyar határt.”³⁸³

Voltak elemzők, akik alig egy évvel a Daily Mail cikk megjelenése után már mérleget vontak a sikereket illetően.³⁸⁴ A cikk névtelen szerzője szerint három nagy jelentőségű esemény is köszönhető a lordnak. Egyrészt létrejött a Magyar Revíziós Liga, másrészt a cikk felhívta a külföldi figyelmét a Magyarországot, a magyarokat ért igazságtalanságokra, és amellyel híres személyiségeket, politikusokat állított Magyarországhoz, végül pedig az, hogy 1928 márciusában Mussolini is nyíltan kiállt a revízió ügye mellett. Az „eredményeket” aránylag tárgyilagosan számba vevő írás azonban a következmények tekintetében inkább a vágyak kifejezésének enged teret, amikor azt mondja: „Magyarország... a Duna-medencéjében bekövetkezendő új konstelláció kialakulásánál egyenesen vezető szerepre hivatott.” A Magyar Külpolitika tehát nemcsak nyíltan felvállalta, hanem egyik élharcosává is vált a lord által keltett, és a Liga által óriásira fújott mozgalomnak. Ezzel, a sok esetben józan elemzésekkel szolgáló lap, egy olyan irányba terelte olvasóit, amely egyre távolabb került a külpolitikai realitásoktól.³⁸⁵ *Rheinbaben báró* például, aki volt külügyi államtitkár és a stresemanni politika híve elismeri ugyan a Rothermere-akciót a magyar politika sikerének, de ezt azonnal ki is tágítja: szerinte ennek a kampánynak elsősorban egész Európára nézve van elvi jelentősége.³⁸⁶

³⁸² Angol fotóriporterek és filmoperatőrök munkája Magyarország érdekében. MK. 1928. június 1. 9.

³⁸³ *Techert Gyula*: Emlékezés. MK. 1928. június 16. 1-2.

³⁸⁴ A Rothermere-akció mérlege. MK. 1928. május 16. 4.

³⁸⁵ Mindez párhuzamosan zajlik azzal a folyamattal, mely során a folyóirat a Külügyi Társaság tulajdonából ezekben az években megy át a Revíziós Liga kezébe.

³⁸⁶ *Irinyi Jenő*: Rheinbaben báró volt német külügyi államtitkár nyilatkozata a német-magyar viszonyról. MK. 1928. január 16. 2.

A REVÍZIÓ LEHET SÉGEI, IRÁNYAI

Míg a fentiekben jelen dolgozat a folyóirat külpolitikai irányultságának fként általános elemeit vette szemügyre, addig most inkább a revízióra, mint célra koncentráls a külpolitikai vonatkozásokat is ennek veti alá.

A folyóirat első évében a revíziós és irredenta szellemiség megjelenése lényegében a békeszerződés rendelkezéseinek érzelmi elutasítása formájában jelenik meg. Patetikus, elszánt és „kétségbeesett” felhívások látnak napvilágot, mint pl. ez a május közepén publikált is. „Elvárjuk minden magyar újságírótól, - éppen úgy, mint minden magyar embert l – hogy soha, de soha meg ne sznjön, szóval, tollal, tettel közremunkálni azon, hogy ami ezer év óta a mienk, amit ezer éven át a nemes magyar nemzet, török, tatár, rác, oláh és német erszak ellen karddal megvédett és felsbbrend kultúrával megtartott, azt Szent István birodalmából el ne szakíthassák.”³⁸⁷ Több esetben csak egy elkeseredett tagadásra futja a publicista erejéb l: „alá kell írunk, bár tudjuk és érezzük, hogy azt nem fogjuk, mert nem lehet betartani.”³⁸⁸

Máskor semmire sem alapozható, de er s érzelmi töltettel bíró „buzdítások” tarkítják a lap hasábjait. „Nemsokára el fog jönni az igazság diadala, amikor Szent István koronája ismét régi fényében ragyogni fog s maga alatt fogja egyesíteni mindazokat, akik örökre és elválaszthatatlanul hozzátartoznak.”³⁸⁹ Vagy: „el bb-utóbb el kell érnünk ezeréves határaink háborútlan birtokát, és pedig újabb harcok, háború é vérontás nélkül.”³⁹⁰ Panajoth Gyula pedig kétségek nélkül teszi meg jövendölését: az utódállamok életképtelensége hamarosan bebizonyosodik, és a magyar életer és kultúra fogja a béke rendelkezéseit megváltoztatni.³⁹¹ A realitások felismerésének szinte teljes hiánya figyelhet meg a felel s szerkeszt által jegyzett 1920-as írásban is: „A tótok, a magyarországi románok és szerbek semmire sem vágynak jobban, mint az ezeréves Magyarország visszaállítására.”³⁹² A helyzet tarthatatlanságának érzése olyan er s volt a kortársakban, hogy egyebek közt az Európában kialakult gazdasági problémák lehetséges megoldásaként is csak a béke revízióját tudták elképzelni. Pontosabban fogalmazva, ahogy Sztéryni báró is teszi: a békének legalább pénzügyi

³⁸⁷ U.o.

³⁸⁸ *Dr. Sz. T. (Szendrői Tibor):* Elre nézzünk. MK. 1920. május 23. 1.

³⁸⁹ Szent István (nn) MK. 1920. augusztus 22. 1.

³⁹⁰ Figyelünk (nn) MK. 1920. augusztus 29. 2.

³⁹¹ *Dr. Panajoth Gyula:* A gyölöletgyzelme. MK. 1920. augusztus 1. 2.

³⁹² *Az új birodalom (szerk.)* MK. 1920. szeptember 12.

és gazdasági revízióját.³⁹³ Még a genovai konferencia előtt is voltak, akik ezt a pénzügyi-gazdasági találkozót megfelelő alkalomnak látták a békeszerződés megváltoztatásának elkezdésére. Illés József szerint Genovában, vagy ha nem, akkor majd a következő konferenciák valamelyikén elfog indulni a várva várt folyamat, s „a győztes államoknak végül is bele kell fogniok a revízióba.”³⁹⁴

Az első higgadt, a kialakult helyzettel számolt a revíziós esélyeket boncolgató elemzés Albrecht Ferenc tollából jelenik meg. Albrecht a realista-pesszimista álláspontra helyezkedve mondja a következőket: „biztos pusztulással fenyeget jövönket, az európai konstelláció mai állásában, a nemzet mai erőviszonyai mellett ezt a nagy európai helyzetet ma megváltoztatni nem lehetséges.”³⁹⁵

Még rendkívül erőteljes, de már egyértelmű jelzéssel szolgál számunkra Fenyő Miksa 1925-ös írása, mely Locarno egyik eredményének tartja, hogy többé már nem tabu Trianon és annak lehetséges felülvizsgálata.³⁹⁶ Apponyi 1927 tavaszán már lassan kezdi el készíteni az esetleges változások kommunikálását. Elutasítja a „kalandos politikát”, de hangsúlyozza: semmi olyat nem szabad tennünk, ami szomorú helyzetünkbe való belenyugvást segítené el.³⁹⁷

A bethleni „aktív” külpolitikai korszak kezdete jól megfigyelhető a Magyar Külpolitika lapjain is. Az 1927 áprilisa előtti írások érezhetően óvatosabbak valamelyest ezen a téren. Példaként említhető Nagy Lajos két év eleji cikke³⁹⁸ is, amelyekben a szerző a revíziót a beteg Európa orvosságának tekinti, ám amelynek alkalmazási idejét csak a meghatározhatatlan jövőbe tudja tenni, és figyelmeztet arra, hogy a békeszerződés 19. §-ról, mint egyetlen lehetőségünkre nem feledkezhetünk meg. Hasonló hangvétel jelenik meg még a miniszterelnök március eleji felszólalásában,³⁹⁹ melyet a lap közöl: a kormányfő úgy véli, még nincs itt az ideje annak, hogy a revíziót, mint külpolitikai célt, magunk elé tizzük, mivel ennek előfeltételei vannak (rendezett belpolitikai, gazdasági és pénzügyi helyzet valamint bizonyos külpolitikai pozíció).⁴⁰⁰ 1927. októberi írásában Albrecht Ferenc az akkor már erősen hangvételével szemben rendkívüli józansággal kijelenti: „De hol vagyunk

³⁹³ *Szterényi József báró*: Magyarország és Németország gazdasági helyzete. MK. 1921. november 20. 1.

³⁹⁴ *Illés József dr.*: A génuai konferencia és a revízió. MK. 1922. április 2. 1.

³⁹⁵ *Albrecht Ferenc*: Nemzeti Kisebbségi szerződés. MK. 1922. május 14. 1.

³⁹⁶ *Fenyő Miksa*: Magyar Locarno. MK. 1925. december 16. 4.

³⁹⁷ Apponyi beszéde (Képviselőház – Külügyi Bizottság március 23.) MK. 1927. április 1. 9.

³⁹⁸ *Nagy Lajos*: Az európai külpolitika útjai / a revízióról MK. 1927. január 1. 3.

és *Nagy Lajos*: Az európai külpolitika útjai / legyőztek közös követelése. MK. 1927. február 1. 8-9.

³⁹⁹ Bethlen felszólalása a képviselőház pénzügyi bizottságának március 3-i ülésén.

⁴⁰⁰ Két miniszteri beszéd külpolitikai helyzetünkről. MK. 1927. március 16. 2-3.

még attól, hogy a Nemzetek Szövetsége el t t a revízió konkrété szóba kerüljön s hol vagyunk attól, hogy ha a revízió békés keresztülvitele nem sikerül, a nemzet egy szerencsés külpolitikai konstellációban felvehesse a küzdelmet, az ultima ratio eszközével, de csakis egyedül lehetséges eszközével, a fegyverrel.”⁴⁰¹ Póka-Pivny Béla már egészen egyértelm en fogalmaz 1929 év eleji írásában, mikor kijelenti, hogy a végcél természetszer leg az integritás, a területi teljesség. Bár ennek megvalósításának módját még sem látja tisztán.⁴⁰²

Megszaporodnak a revíziós témájú cikkek a lapban az év második felét l kezdve, köszönhet en egyrészt az olasz-magyar szövetség létrejöttének, de még inkább a Rothermere-akciónak. A két történetet legkifejez bben Mussolini azon kijelentése kapcsolja össze, amelyet Rothermere-nek adott, s amely kés bb oly híressé vált: „Egy szerz és nem sírbolt. A világtörténelem sohasem ismert örökké tartó szerz déseket.”⁴⁰³ Ezt követ en egyre s r bben jelenik meg egy bizonyos szókapcsolat: békerevízió. Herczeg Ferenc⁴⁰⁴ a magyar békerevízió törekvéseket egyenesen pacifista mozgalomnak nevezte, amely kett s „politikai gerinc”-re támaszkodik, egyrészt a nemzetiségi elvre (ez azt jelenti, hogy a többségi magyarlakta területeknek automatikusan vissza kell kerülniük), és az önrendelkezési jogra (ez pedig elvileg szabad választás elé állítaná a többségében nem magyar lakta, de a régi Magyarországhoz tartozó területek lakosait abban a tekintetben, hogy hol kívánnak élni).⁴⁰⁵ Már ebb l is világosan látszik, hogy az MK a Rothermere-javaslatot (etnikai alapú revízió) csak kiindulópontként fogadta el, amelynek indoklását pl. Albrecht Ferenc is nagyon józanul adja meg. Az etnikai alapú revízióhoz egész egyszer en azért nem célszer ragaszkodni, mert egy sor Magyarország és a magyar nemzet számára nagyon fontos település így nem kerülhetne vissza (példának Arad városát említi).⁴⁰⁶ Eckhardt Tibor, a Revíziós Liga ügyvezet alelnöke még egyenesebben fogalmaz: a Rothermere-vonalnak kell a kiindulópontnak lenni a revízió ügyében, s ezt kell hangsúlyozni a külföld felé.⁴⁰⁷ A békés revízióhoz vezet út kiépítésére többféle

⁴⁰¹ *Albrecht Ferenc*: Erdély 1927-ben. MK. 1927. október 16. 1.

⁴⁰² *Póka-Pivny Béla*: A Magyar Külpolitika jubileuma. MK. 1929. február 1-16. 56.

⁴⁰³ Mussolini kijelentése Rothermere Lordnak. MK. 1928. április 1. 16.

⁴⁰⁴ Herczeg ezekben az években politikusi szerepét er sítí, amire jó példa az 1929 januári interjúja az olasz *Augustea* lapnak, melyben így fogalmaz: ”Irodalom? Engem most egyáltalán nem érdekel az irodalom, és nem érdekelnek az irodalmi kérdések sem. Ezek ma gyerekjátékok. Most sokkal nagyobb dolgokról van szó: egy nép jövő életér l!” MK. 1929. január 1. 2.p.

⁴⁰⁵ *Eöttevényi Olivér*: Herczeg Ferenc és a revízió. MK. 1929 május 4. 10.

⁴⁰⁶ *Albrecht Ferenc*: A békerevízió és a kisebbségi kérdés. MK. 1928. február 1. 2-3.

⁴⁰⁷ *Eckhardt Tibor* el adása a revízióról. MK. 1929. április 16. 21.

javaslat is megjelenik a lapban. Gratz Gusztáv miután megindokolja a magyar revíziós követelések jogosságát⁴⁰⁸ felsorolja a békerevízió eszközeit: keresnünk kell olyan külpolitikai szövetségeseket, akiknek szintén a párizsi békék megváltoztatása a céljuk, másrészt várunk kell türelemmel a kedvező alkalomra, de addig amennyire lehet, javítani a szomszédainkkal való viszonyt, végül pedig bízhatunk abban is, hogy a nagyhatalmi politizálás helyett lassanként a valódi népszövetségi szellem kezd érvényesülni.⁴⁰⁹ Van, aki a kérdést messzebbre is közelíti meg, s kijelenti: a békés revízió megvalósulásához államiságunkat és társadalmunkat teljes mértékben ki kell építenünk, ugyanakkor pedig változtatni kell eddigi nemzetiségi politikánkon, liberális és toleráns politikát kell alkalmaznunk velük, ellentétben az utódállamok viselkedésével.⁴¹⁰ (Ilyen szellemű véleményt tükröznek több esetben Wlassics Gyula írásai is.) Albrecht visszavág arra a támadásra, amely úgy érvel, hogy egy demokratikusabb Magyarországnak nagyobb esélye lenne a revízió terén, mint a jelenlegi kormányzatnak. Szerinte a demokratizálódás mértéke a revízió szempontjából lényegtelen, s ezt külföldi példákkal támasztja alá. A legfontosabb - véleménye szerint - a magyarság egysége ebben a kérdésben.⁴¹¹ Azt is többen felismerték, hogy a revíziót csak egy új nagyhatalmi csoportosulás hozhatja meg,⁴¹² mivel a jelenlegi európai hatalmi konstellációban ez nem képzelhető el. Apponyi nyíltan ki is mondja: szerinte a közeljövőben a revízióban reménykedni nem szabad.⁴¹³ Okolicsányi rámutat a „fő problémára” is: „A francia közönség nagy egészében ma még nem látja azt, hogy ma Európa békéjét nem a német birodalom, és a magyar béke revízió fenyegeti fölbomlással, hanem a kommunista szervezkedés...” Sőt tovább megy, szerinte a francia lapok valójában nem is a francia polgárok érzését fejezik ki, hanem a csehszlovák propaganda hatását tükrözik.⁴¹⁴

Nem haszontalan áttekinteni azonban a hazai elemzők munkái mellett a lapban leközölt külföldi - persze jól megválasztott - véleményeket is. Az ily módon kiválogatott francia sajtó legjellemzőbb frázisa az, hogy mindenképpen ki kell várni a megfelelő pillanatot,⁴¹⁵ addig értelmetlen a tervezgetés. Mint ahogy az előzőekben már

⁴⁰⁸ Arra hivatkozik, hogy minden nemzetnek joga helyzete javítására törekednie, épp ezért Magyarországnak joga van a revíziót kitűzni célul.

⁴⁰⁹ Gratz Gusztáv: Jogunk van kitűzni a trianoni békeszerződés revízióját. MK. 1929. december 14. 5.

⁴¹⁰ Horváth József: A békés revízió eszközei. MK. 1929. július 13. 3-4.

⁴¹¹ Albrecht Ferenc: Revízió és demokrácia. MK. 1929. július 13. 1-2.

⁴¹² Lutter János: Háborús felelősség és békerevízió. MK. 1929. február 1-16. 22-23.

⁴¹³ Apponyi Albert gróf Magyarország külpolitikai helyzetéről és a revízióról. MK. 1929. május 18. 1.

⁴¹⁴ Okolicsányi László: A francia sajtó és a békerevízió. MK. 1927. november 1. 10.

⁴¹⁵ Revízió és nyugati demokrácia /René Brunet francia képviselő/. MK. 1929. augusztus 3. 6.

említettük, a Magyar Külpolitika saját céljainak megfelelően természetesen szinte kivétel nélkül a magyar ügygel szimpatizáló külföldi írásokat közölt, míg a magyar revíziót elítélő cikkek jó részét csak kivonatban számolt be, sőt van olyan, amelyiket bevallottan maga is csak másodlagos közlésekből ismer.⁴¹⁶ Ezen írásoktól tehát nem várható el, hogy az adott ország társadalmának véleményét híven tükrözzék. Igaz ez mindkét esetben. A közölt francia, német és angolszász lapok cikkei esetében mindig magánvélemény állt a háttérben, sok esetben a szenzáció keresését is vezérelve, míg az olasz újságírók mögött a fasiszta államgépezet és a szövetséges állammal való szolidaritás érzése húzódik meg. Ezek után érdekes lehet a fentebb már idézett, de itt is megemlítendő olasz publicistának, Franco Vettani Dionisi-nek revíziós témájú cikke⁴¹⁷ az *Augustea*-ban, amely a rothermere-i etnikai koncepció és az integer Nagymagyarország visszaszerzésére irányuló elképzelések között áll félúton. Az etnikai alapú határrevíziót nem tartja megvalósíthatónak, elsősorban a magyar városok kiemelkedő fejlettsége miatt (amelyek nem mindegyike magyar többségű). Helyette szerinte - Romániára szűkítve a nehézségeket - Észak-Erdélyt kellene visszacapniuk a magyaroknak.⁴¹⁸

A Bethlen-rendszer hagyományosan jó angolszász kapcsolatai, tehát a hivatalos brit diplomácia hozzáállása a magyar kérdésekhez, és az angol sajtómágnás és körének véleményei azonban nem válnak el igazán élesen a lapban. Ez az észrevétel különösen azután állja meg a helyét, miután Lloyd George egy londoni beszédében kifejtette (s amelyet természetesen közölt a lap), hogy nem tartja a párizsi békét megváltoztathatatlanoknak, s lehetségesnek véli az igazságtalan rendelkezések „revízió alá vételét”.⁴¹⁹ A komoly tekintéllyel rendelkező brit politikus kijelentését sokan hivatalos angol külpolitikai véleménynek tekintették, amit az MK nem igyekezett megcáfolni. Ebbe a vonulatba illeszkedik bele azoknak az angol felsőházi tagoknak a megkérdéztetése a magyar revízióval kapcsolatban, akiknek a véleménye igaz számított a brit politikai életben, de korántsem voltak olyan helyzetben,⁴²⁰ hogy annak menetét egyértelműen meghatározhatták volna. A megkérdéztetett angol arisztokraták bár legtöbb esetben elismerték a párizsi békék tarthatatlanságát, és igazságtalanságát, mégis

⁴¹⁶ Ilyen pl. a Masarykkal készült interjú (*Sunday Times* november 19.)

⁴¹⁷ A revízió elkerülhetetlen /Olasz javaslat a határkiigazításra. MK. 1928. november 16. 5.

⁴¹⁸ Talán nem véletlen, hogy a már ekkor létező olasz elképzelés mintájára is alakultak a második bécsi döntés után a határok Erdélyben.

⁴¹⁹ A beszédről ld.: *Eöttevényi Olivér* : Lloyd George a magyar igazságért. MK. 1927 november 1. 14.

⁴²⁰ Ilyen volt maga Rothermere is

hangsúlyt helyeztek arra, hogy bár a revízió elméleti lehet sége adott,⁴²¹ a tényleges megvalósítás mindenképpen az európai hatalmi konstelláció függvénye, amely adott pillanatban még nem megfelel ennek a korántsem veszélytelen lépésnek a megtételére.⁴²² Apponyi gyakorlatilag ugyanezen a véleményen van, amikor azt mondja, a revízió megvalósulása csak akkor lehet id szer , ha az európai politika nemcsak a békeszerz dések igazságtalanságát fogja felismerni, hanem politikai instabilizáló hatását is.⁴²³ A 'Magyar Külpolitika' egyébként minden lehet séget kihasználta arra, hogy hírt adjon bármilyen kis esélyr l, esetleg sikerr l, amely a magyar revíziós kérdéssel kapcsolatos. Ilyen példának hozhatjuk fel, hogy a lap beszámolt a Katolikus F iskolai Diákszövetség megbízottjának, Techert Gyulának angliai útjáról, amely során a megbízott tizenegy el adást tartott Anglia-szerte Magyarországról és problémáiról. S amelynek záróbeszédét egy bizonyos Fr. Howard tartotta, aki támogatásáról biztosította a magyar revíziós törekvéseket.⁴²⁴

Jelent s revíziós sikereknek tüntette fel a lap minden esetben azokat a vezet nyugati lapokban megjelent írásokat, melyek a magyar revízió kérdését felvetve ránk nézve pozitív következtetéseket vontak le. A „Magyarország barátai” megnevezést érdemelték ki ezek az újságok, amelyek között megtalálhatjuk többek között a The Near East and India-t, a The New-York Times-t, az Independence Belge-t, a Popolo e Liberta cím svájci lapot és természetesen a Daily Mail-t. Rendkívül érdekes a német és francia sajtóból szemezget írások egy része, ugyanis - ellentétben az olasz lapokkal, vagy Rothermere saját újságjaival - igencsak gyér az ezen országokból származó a magyar revízióval nem lesújtóan, vagy közömbösen foglalkozó írások száma. Még érdekesebb, s ilyen vonatkozásban a korszakban egyedül a Deutsche Tageszeitung⁴²⁵ cikke, amelyet szintén közöl a Magyar Külpolitika. A cikk elismeri, hogy a revíziós gondolat tulajdonképpen a békeszerz dések aláírása óta állandóan felszínen van, azonban teljesen világosan érzékeli azt, hogy ebbe a gondolatba vetett hit már metafizikai, vallásos szintre emelkedett az országban. S csak ilyen hangulatban képzelhet el, hogy az angol sajtómánás fiát a szabad királyválasztók potenciális

⁴²¹ Itt a békeszerz dések 19. §-ra hivatkoztak, mint sokan mások is a Külpolitika hasábjain.

⁴²² Anglia és a békeszerz dések revíziója /Körkérdés Anglia vezet politikusaihoz M.K. 1928. Október 1. 7-8.- a cikk az 1928 szeptember 8-i Neues Wiener Tagblatt írásának átvétele.

⁴²³ Ennek megfelelő en kifejti, hogy a magyar külpolitikának két célja kell hogy legyen, a közelebbi a kisebbségi szerz dések tényleges megvalósításának kiharcolása, a távolabbi pedig a revízió. Ld.: M.K. 1929 május 18. 1-5.p. *Apponyi Albert gróf*: Magyarország külpolitikai helyzetér l és a revízióról

⁴²⁴ *Techert Gyula* : Az angol katolikusok érdekl dése Magyarország iránt. MK. 1927 május 1. 2.

⁴²⁵ . Hogyan ítélik meg a németek a revíziós mozgalmat / A Deutsche Tageszeitung a magyar revíziós mozgalom súlyáról és komolyságáról. MK. 1928. Augusztus 1. 10-11.

magyar uralkodónak állíthassák be. A pusztán Magyarország sanyarú sorsát ismertető, együttérzések helyett francia vonatkozásban is izgalmasabbak lehetnek számunkra a konkrét megoldási javaslatokat tartalmazó cikkek. Kulcsfontosságú ebben a szempontból az Henry de Jouvenel-lel készített interjú. Megmagyarázza, miért tanúsítanak kevés, illetve jóformán semmilyen megértést a franciák a magyar revízió törekvések iránt. Szerinte a franciák egyrészt szinte egyáltalán nem ismerik a sztereotípiákon túl Magyarországot és a magyarokat, másrészt a francia nemzet született pacifista, amely ha revízióról hall, rögtön rosszra gondol. Hangsúlyozza azonban azt is, hogy bár a francia nép nemcsak pacifista, de liberális és demokrata érzelmű nép, mégis a magyar kormányzat balra váltása nem segítené el automatikusan a „revízió zárának felpattanását”. Ez utóbbi kijelentése - amelyben valószínűleg volt igazság - teljes mértékben alátámasztotta a magyar kormányzat és a tőle jobbra álló politikai csoportok érveit egy esetleges demokratizálódással kapcsolatban. Végül kiemeli - védve a francia nagyhatalmi érdekeket -, Magyarországnak egyes egyedül kell céljait elérnie.⁴²⁶

A lap külpolitikai elemzéseinek, jóslatainak alaphangulatát az új külpolitikai korszak kezdetét alátámasztó Bethlen beszéd⁴²⁷ is jelzi, amelyről szintén hírt ad a Külpolitika. Ebben a miniszterelnök kijelentette, hogy megérették a feltételek ahhoz, hogy Magyarország sikeres aktív külpolitikát folytathasson. Ennek viszont további feltétele az, hogy az ország „barátokat” szerezzen külföldön. Ebből következik a miniszterelnök által kimondott alapelv is: orientációs politikánkkal nem szabad semmiképpen sem ellenségeket szerezni. Ennek kapcsán a lap elemzői teljesen hangsúlyozzák a francia kapcsolatok szorgalmazását, mivel a korabeli nagyhatalmi viszonyokból adódóan Franciaország jóváhagyása nélkül semmiféle revízió nem képzelhető el. Ehhez a gondolatmenethez kapcsolható Berzeviczy tudósítása Bethlen pártja körében tett megnyilvánulásáról. A miniszterelnök hangsúlyozta, hogy a „Zajos demonstrációk, gyűlések és szervezkedések, külső ségek és jelvények jól esnek, de gyakorlatilag nem sokat lendítenek a dolgon.”⁴²⁸

Bár értekezésem a 'Magyar Külpolitika' írásainak elemzésén alapszik, jelen fejezet zárásaként mégis egy olyan írás ismertetését szándékozom elvégezni, mely

⁴²⁶ Henry de Jouvenel a revíziós siker kulcsáról és a francia-magyar barátságról. MK. 1929. augusztus 31. 12.

⁴²⁷ Bethlen 1927. május 27-i zalaegerszegi beszéde, amelyről a lap 1927. június 1-i számában adott hírt.

⁴²⁸ Berzeviczy Albert: A revíziós gondolat. MK. 1927. november 1. 1.

összegzi mindazokat a külpolitikai törekvéseket, vágyakat és félelmeket, amik a '20-as évek politikai légkörében, s els sorban a kormányzathoz közelálló körökben megjelentek, s amelynek több elemét e fejezet lapjain igyekeztem bemutatni.

Apponyi egy 1929-es, az Országos Nemzeti Klubban tartott beszédének írásbeli változata a Külügyi Szemle 1929-30-as évfolyamában kapott helyet. Azzal az alaptétellel indít, mely a két világháború közötti magyar politika evidenciája: „ma nincs ország, mely nemzeti léte biztosságának, teljességének és fejl dési képességének megfelel keretet szolgáltatna, mint amilyennel ezer éven át bírt.”⁴²⁹ Azonban rögtön ellenpontoz: „Veszedelmes önámítás arról úgy beszélni, mint valamely legközelebb bekövetkez eseményr l, veszedelmes azért, mert az illúzióból való kiábrándulás szükségszer en csüggeteg hangulatot idéz el , mit l éppoly távol kell magunk tartanunk, mint a vérmes és kell képp meg nem alapozott reménykedésekt l és kockázatos kalandoktól.”⁴³⁰ Ezek után az id s politikus leltárba veszi veszteségeinket, az ország deprivált helyzetét, fenyegetettségét. Ezen számvetés kapcsán azonban – s ez lényeges és határozott vélemény a magyar küldöttség vezet jét l -, a Népszövetségr l kijelenti: „az intézmény pedig, amely a nemzetek szolidaritását, a nemzetközi igazságosságot és erre épített békét volna hivatva megvalósítani: a Nemzetek Szövetsége, ma tényleg alig más valami, mint a háborúban gy ztes szövetségének és diktatórikus hatalmának tetszet sebb alakban való fenntartása.”⁴³¹ Apponyi konkrétan megfogalmazza azokat a külpolitikai célokat, melyek megvalósulásának rövid távon realizása lehet:

- ~ általános lefegyverzés,
- ~ a nemzeti kisebbségek oltalma,
- ~ az utódállamok területén maradt magyar vagyonok biztosítása.

Nem sokkal lejjebb azonban kimondja a magyar revíziós törekvések esszenciáját, mely megvilágítja azt az egyébként már a fentiekben említett indokot, ami az egészen 1938-ig tartó kett s kormányzati hozzáállást fenntartja. „Mert revízió alatt csak annak az állapotnak létesítését szabad értenünk, amelyben nemzetünk olyan állami kereteket nyert vissza, amilyenek erejének teljes kifejtését lehet vé teszik, amilyeneket tehát véglegeseknek elfogadhatunk, szabad beleegyezésünkkel mint olyanokat

⁴²⁹ Apponyi Albert: A magyar nemzet világpolitikai helyzete. KSz. 1929-30. 177.

⁴³⁰ U.o.

⁴³¹ U.o.

szentesíthetünk. Arról ugyanis komolyan nem lehet szólni, hogy a státuszkvó holmi jelentéktelen módosításainak fejében, mely nem adja vissza életképességünk feltételeit, szabad akarattal kötött szerződésben lemondjunk minden további aspirációról...”⁴³²

Apponyi ezen, halála előtt néhány évvel keletkezett írása véleményem szerint mintegy iránymutatásként is értelmezhető a következő évek, évtizedek számára. Ezek lényegét a következőkben foglalhatjuk össze:

1. Külpolitikánk rövid távú célja a békeszerződések alapján létrejött rendszerben a adódó lehetőségek maximális kihasználása. Vagyis azon számunkra is megadott jogok érvényesítése, melyeket eddig nem sikerült, illetve minden nemzetközi fórumon való megjelenésünk és érdekeink képviselése.
2. Külpolitikánk távolabbi célja egyértelműen a revízió, méghozzá Apponyi virágnyelven megfogalmazott mondatain át is értelmezhető: integer, vagyis többé-kevésbé teljes revízió.
3. Az európai hatalmi konstelláció megbontása/megbomlása nélkül nem képzelhető el, hogy bármely nagyhatalom teljesen felvállalja a magyar érdekek képviselését (az olasz szövetséget ehhez kimondatlanul, de nem tekinti elég erős tényezőnek). Azonban figyelmeztet: „ma még nem lehet egyetlen hatalomtól sem várni, hogy az irántunk érzett barátság indokaiból szakítson valamely nagyhatalmi szövetséggel. Ha ilyen szakítás mégis beállna, úgy ez egész más világpolitikai indokokból származna, és nekünk nagyon elvigyázatosnak kell lennünk, hogy bele ne sodortassunk az ilyen, saját érdekeinket közvetlenül nem érintő, kiszámíthatatlan kimenetelű világpolitikai összeütközések forgatagába.”⁴³³
4. A jövőben – mint ahogy ezt dominánsan az elmúlt évszázadokban is tettük, – csak nyugati orientációban gondolkodhatunk. Vagyis pl. a turanizmus eszméjében nem meríthetünk erőket, a magyarság helye Európa nyugati felén van.
5. Minden pozitív elmozdulás gyökere belső erőink, energiáink rendbetétele. „Nekünk kvalitással kell a kvantitást pótolnunk,...a sokat emlegetett kultúrfőlényt nemcsak tudományos és esztétikai szempontból, hanem főleg az erkölcsi erő-koncentráció szempontjából kell felfognunk és

⁴³² U.o. 179.

⁴³³ U.o. 180.

megvalósítanunk...”⁴³⁴Ez lényegében nem más, mint a nemzetnevelési koncepció egyik sajátos kifejtése.

A revízió, mint legfőbb cél valóban nagy hangsúlyt kap elemzett folyóiratunkban, társítva a „helyes” propaganda gyakorlásának kérdéskörével. Mint látható, szinte kibogozhatatlanul keverednek össze a lap hasábjain azok a vélemények, melyek egy reálisan értelmezett aktuálpolitikai helyzetből kiindulva egyrészt még nem tartják megvalósíthatónak a revíziót – elsősorban a jelenleg adott európai nagyhatalmi konstellációra hivatkozva –, másrészt viszont minden apró mozzanatnak, mely ez irányba mozdíthatja el a külpolitikát, túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítanak.

S jelen vannak azon írások is szép számmal, melyek a propagandának, mint csodaszernek a bevetését és minél intenzívebb alkalmazásától várják az európai, elsősorban az antant politikai közvéleményének a megváltozását, nem véve tudomást arról, hogy a háború végén kialakult helyzet – mely a békeszerződésben nyert végső formát –, leginkább az aktuális nagyhatalmi berendezkedés lenyomata és kevésbé a nemzetiségek „ármánykodása” folytán jött létre. Jelzésértékű viszont számunkra a miniszterelnök hozzáállása, kinek a fejezet végén idézett gondolata igyekszik útmutatást adni a hazai politikai körök számára.

⁴³⁴ U.o. 182.

4.5. AZ UTÓDÁLLAMOKHOZ F Z D VISZONY, ÉS A KISEBBSÉGI KÉRDÉS

A világháború lezárása illetve a versailles-i békerendszer megalkotása után a közép- és kelet-európai térségben több mint 26 millió ember került kisebbségi létbe. Bár az új európai rend (benne az országhatárok) legitimációjának egyik elemét önmaga és a nyugati közvélemény számára a korábbi, a nemzetiségeit elnyomó birodalom megszüntetésével tudta az antant indokolni, az újonnan létrehozott államok megközelít en sem voltak homogén nemzetállamok.⁴³⁵ Ehhez társul az a jelenség is, amelyet Macartney 1937-ben vészjóslóan így fogalmaz meg: „Nem minden szlovák, német, és rutén mondható manapság nacionalistának, de: a vezet osztályok (hivatalnokok, üzletemberek és értelmiségiek, az állami adminisztráció dolgozói, tanárok, bankárok, iparosok) képvisel i folyamatosan terjesztik eszméiket a tömegben. Ez a nacionalizmus, melyet képviselnek, belátható id n belül nem fog megváltozni, talán csak abban, hogy egyre er sebb lesz.”⁴³⁶ A kisebbségek helyzete a térségben tehát egyáltalán nem oldódott meg, csupán az eddig nemzetiségeknek számító közép- és kelet-európai népek (cseh, szlovák, lengyel, román, horvát, szerb, szlovén, rutén) helyett az addigi többségi nemzet magyar és német származású polgárai kerültek hasonló helyzetbe. Azonban még ezt a szituációt is súlyosbította az utódállamok kormányzatai által végrehajtott er szakos migráció is. Marác⁴³⁷ err l így fogalmaz Hollandiában megjelent könyvében: „Az élet az utódállamokban él magyarok számára rendkívül nehézé vált. Az utódállamok minden lehetséges eszközt felhasználtak annak érdekében, hogy a magyarok által lakott területeken az etnikai arányokat felborítsák.”⁴³⁸

A világbéke meg rzésének céljából felállított Nemzetek Szövetsége megpróbált reagálni erre az új kihívásra is. Mivel alapokmányában csak igen áttételes utalást tartalmaz e problémával kapcsolatban, így szükségessé vált külön kisebbségvédelmi szerz dések megkötése is az érintett államokkal. Ezekben a szerz désekben vélték biztosítani az adott állam kisebbségei számára a teljes polgári jogegyenl séget vallási, etnikai és nyelvi értelemben. Rendkívül jól használható a témával kapcsolatban Szalayné Sándor Erzsébet munkája, aki egyebek közt a világháború utáni kisebbségvédelmi rendszer alapját képez jogforrásokat is ismerteti.

⁴³⁵ A pontos arányokat államonkénti lebontásban közli: *Galántai József*: Trianon és a kisebbségvédelem. Maecenas, Bp., 1989.

⁴³⁶ *Macartney C.A.*: Hungary and Her Successors. Oxford University, London 1968. 488.

⁴³⁷ Marác László 1956-ban emigrált magyar szül k gyermeke, aki jelenleg is Hollandiában dolgozik, mint egyetemi docens.

⁴³⁸ *Marác László*: Hungarian Revival. Aspekt, Nieuwegein, 1996. 71.

Ennek megfelelően három kategóriába sorolhatóak a kisebbségekről rendelkező jogi dokumentumok:

1. Általános szerződéses a kisebbségek védelmében. Ide tartoznak egyrészt maguk a kisebbségi szerződéses Lengyelországgal, Csehszlovákiával, a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal, Romániával, Görögországgal és Örményországgal. Illetve a békeszerződéses vonatkozó rendelkezései Ausztriával, Bulgáriával, Magyarországgal és Törökországgal.
2. Speciális szerződéses a kisebbségek védelme érdekében, melyek két érintett ország között jöttek létre: Svédország – Finnország között az Åland –szigetekre vonatkozóan, német-lengyel viszonylatban Felső-Sziléziára vonatkozóan (e két utóbbi népszövetségi garancia mellett született meg). Osztrák – csehszlovák viszonylatban a brünni egyezmény, a lengyel – csehszlovák, a jugoszláv – román, a bolgár – görög egyezmény, Litvánia és a szövetséges hatalmak egyezménye a Memel - vidék kisebbségeiről, illetve a Danzig szabad városról szóló egyezmény.
3. Kisebbségi deklarációk albán, litván, lett, észt viszonylatban és Irak esetében.⁴³⁹

Kollektív jogosítványok azonban továbbra sem illették meg a nemzetiségeket. Pontosabban szólva: „A rendszer, melyet a békekonferencia kidolgozott nem tisztázta egyértelműen, hogy az említett jogok a kisebbségi csoportokat, mint kollektív entitásokat illetik-e meg, avagy a kisebbségek tagjait, mint individuumokat.”⁴⁴⁰

A Nemzetek Szövetsége, amely 1920. január 10-én kezdte meg működését a kisebbségvédelmi kérdéseket a Népszövetség Tanácsának hatáskörébe vonta. A Tanácsban állandó tagok voltak az USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán képviselői.⁴⁴¹ Hozzájuk választottak még a tagországok képviselőit is.

⁴³⁹ Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Bp. 2003. 85-86.

⁴⁴⁰ Romsics Ignác: Kisebbségvédelem Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 20. században. In.: A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. ELTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, Bp., 2000. 448.

A térség nemzetiségeiről és kisebbségeiről, valamint a kisebbségvédelmi rendszer működéséről ld. még Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam Keletközép és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó, Bp., 1998.

⁴⁴¹ 1926-tól állandó tanácstag Németország is

változó számú⁴⁴² „választott tanácstagot.” Annak érdekében, hogy az érintett országok „komolyan vegyék” a megkötött kisebbségvédelmi szerz déseket a Népszövetség garanciája alá helyezte azokat, amelynek lényege a következ :

- a) A kisebbségvédelmi rendelkezések csak a Tanács hozzájárulásával változtathatók meg,
- b) A jogsértésre csak a Tanács (valamely tagja) hívhatja fel a figyelmet,
- c) A Tanács a jogsértés vagy annak veszélye esetén „alkalmas és hathatós módon eljárhat”,
- d) Nemzetközi jelleg vitának tekintend , ha adott kérdésben a Tanács valamely tagja és az érintett állam között vita támad,
- e) Az ilyen vita az Állandó Nemzetközi Bíróság elé terjeszthet , amelynek döntése ellen nincs helye fellebbezésnek.

A népszövetségi garanciaeljárás konkrét formája 1923-ra alakult ki, melynek alapja az 1920. október 22-i Tittoni (olasz külügyminiszter) jelentés volt. Ennek értelmében a jogsértésre, vagy annak lehet ségére való figyelemfelhívásra csak a Tanács valamely tagjának van lehet sége, de ugyanekkor ez kötelessége is. Viszont szerezhetnek információkat a tanácstagok más államok képvisel it l is, akik petíció formájában jelezhetik a jogsérelmet. Ezeket a petíciókat azonban valamelyik tanácstagnak kell támogatnia ahhoz, hogy a Tanács ülésén tárgyalhassák. Id közben kialakult a Tanács „kisebbségi bizottsága” is, amely eleinte csak a petíció elfogadhatóságáról⁴⁴³ határozott, kés bb azonban már az elfogadott petíciókkal kapcsolatban döntött a jogi eljárás megindítása kérdésében. Ez a bizottság nem alkotott állandó testületet, minden esetben a konkrét ügy kivizsgálására alakult az elnök és két tag részvételével. Ebb l következ en egy id ben több kisebbségi bizottság is tevékenykedhetett.⁴⁴⁴A kisebbségek ebben a rendszerben nem rendelkeztek perképességgel, mert hiányzott nemzetközi jogalanyiságuk, hiszen „...a kisebbségi jogok bizonyos államokra rótt nemzetközi kötelezettségek voltak, amelyeknek a

⁴⁴² Eleinte 4, majd 1922-t l 6, végül 1926-ban számuk kilencre emelkedett

⁴⁴³ 1929-ig kb. 300 petíció érkezett, aminek a felét nem fogadták el. A 33 magyar kisebbséggel kapcsolatos jelzésb l 18-at fogadtak el forrás: Galántai 1989.

⁴⁴⁴ A kisebbségi kérdés problémáiról, illetve a Nemzetek Szövetségi eljárásrendjér l ad kimerít és pontos tájékoztatást *Buza László 'A kisebbségek jogi helyzete'* cím 1930-ban az MTA gondozásában megjelent munkájában.

kisebbségek nem alanyai, hanem csupán kedvezményezettjei (vagy éppenséggel tárgyai) voltak.”⁴⁴⁵

Amennyiben nem sikerült kompromisszumos megoldást találni az érintett állammal,⁴⁴⁶ akkor a bizottság a jogi eljárás megindítását javasolhatta a Tanácsnak.⁴⁴⁷ Ez az Állandó Nemzetközi Bíróság bevonását jelentette: a véleményét vagy a döntését lehetett kikérni az adott ügyet illetően.

Az újonnan megalkotott kisebbségvédelmi rendszer az eddigi hiányosságokon⁴⁴⁸ túl rendelkezett még egy igen súlyos problémával is: csak nagyon korlátozott módon tudott nyomást gyakorolni azokra az államokra, melyek a szerzők valamely rendelkezését megszegtek. A nemzetközi kisebbségvédelem gyakorlatilag semmilyen szankciót⁴⁴⁹ nem épített be jogrendszerébe, így a jogsérelmek megszüntetésének aktusa lényegében az adott állam jó szándékán állt vagy bukott.⁴⁵⁰ Szalayné is hasonlóan fogalmaz záró értékelésében: „A petíciós eljárás motorját az együttműködés igénye hajtotta, célja a közvetítés, a meggyőzés, a kompromisszumkeresés volt.” Ám: „...csak egyetlen szankció létezett: az érintett államokat csak egy adott ügy nyilvánosság elé tárásával, a világ sajtójának bekapcsolásával tudták kötelezettségeik betartására kényszeríteni.”⁴⁵¹ Ugyanezt a problémát taglalja Eiler Ferenc is a kérdést árnyalva: „Valójában nem a nemzetközi kisebbségvédelmi jogszabályok hiányosságain vagy a garancia eljárás tökéletlenségén múlt a nemzetközi kisebbségvédelem csúnya dje, hanem sokkal inkább a térség államainak a világháborút követő területrendezés által is gerjesztett kibékíthetetlen ellentétein ...”⁴⁵²

⁴⁴⁵ Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Bp. 2003. 116.

⁴⁴⁶ A petíciót benyújtót nem vonták be az eljárásba, sőt annak eredményéről sem értesítették.

⁴⁴⁷ Rendkívül jól használható a kérdés alaposabb tanulmányozásához Buza könyve. A szerző ugyanis tételesen felsorolja és elemzi az 1930-ig a Népszövetség elé terjesztett kisebbségvédelmi panaszokat.

⁴⁴⁸ 1. Figyelemfelhívásra csak tanácsstag jogosult, a többiek csak petícióval élhetnek. 2. A panaszt tevő végig ki van rekesztve az eljárásból, annak eredményéről sem értesül. 3. A nemzetközi bíróság gyakorlati tevékenysége minimálisan érvényesül.

⁴⁴⁹ Szankciókat leginkább a jóvátételi rendelkezések kapcsán határoztak meg a Párizs környéki békeszerződésekben.

⁴⁵⁰ A nemzetközi jogban alkalmazott szankciókról ld.: Bibó István: A szankciók kérdése a nemzetközi jogban. Szeged, 1934. Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.

⁴⁵¹ Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Bp. 2003. 142.

⁴⁵² Eiler Ferenc: Kisebbségvédelem és revízió. Magyar törekvések az Európai Nemzetiségi Kongresszuson (1925-1939). MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Bp. 2007. 33.

A petíciós eljárás reformja ügyében maga Apponyi Albert is többször felszólalt a Közgy lésben (1924, 1925, 1930), azonban eredménytelenül, mert hiányzott mögüle a megfelel politikai támogatás, akarat.⁴⁵³

A kisebbségi kérdés annak ellenére, hogy a Népszövetség meghatározó hatalmai nem súlyának megfelel en kezelték, több nemzetközi szervezet tevékenységében is fontos szerepet játszott. Az 1889-ben, Párizsban megalakult Interparlamentáris Unió létrejötte óta folyamatosan a nemzetek megbékélésének ügyéért fáradozott, így érthet , hogy a világháború után az egyik legfontosabb konfliktusforrás, a továbbra is megoldatlan kisebbségi kérdés vált az egyik alapproblémájává.

Az **Interparlamentáris Unió** tagjai csak a résztvev államok parlamentjeinek, nemzetgy léseinek képvisel i lehetek, úgy, hogy minden országban ezek a parlamenterek hoztak létre csoportokat, s e csoportokon keresztül csatlakoznak a világszervezethez. Az Unio határozatait a tagok saját törvényhozásuk plénuma elé vitték, megpróbálva azokat honosítani. Az általában évenként megrendezett konferencia az Unio legfels bb döntéshozó szerve volt, míg a végrehajtásról egy öttagú bizottság gondoskodott. Vizsgált korszakunkban ennek a végrehajtó bizottságnak Apponyi Albert is tagja. A legels konferenciát a szervezet megalakulásának színhelyén, Párizsban 1889-ben tartották meg. A világháború miatt azonban az éves ciklikusság 1913 és 1921 között megtört, a XIX. ülészak Stockholmban nyílt meg (1921. augusztus 28-30.) Ezen még a magyar delegáció nem vehetett részt, bár a csoport már az 1920-as választások után már megalakult. A delegáció vezet i a következ , 1923-as koppenhágai ülésen Berzeviczy Albert (a delegáció vezet je), Lukács György és Póka-Pivny Béla (f titkár) voltak. Rajtuk kívül, mint az Unio tisztségvisel i utaztak ki a dán nagyvárosba: Apponyi Albert végrehajtóbizottsági tag, báró Sztterényi József gazdasági, pénz-és munkaügyi bizottsági tag, és Gratz Gusztáv, mint jogi bizottsági tag.⁴⁵⁴ Tárgyalt korszakunk folyamán 1925-ben Washingtonban és Ottawában, 1927-ben Párizsban, 1928-ban Berlinben tartották meg az Unió esedékes ülését.

Az Unió (s ezen belül az Etnikai és Gyarmatügyi Bizottság) közgy lésein rendszeresen felmerültek a népszövetségi kisebbségvédelmi rendszer hiányosságai.

⁴⁵³ *Zeidler Miklós*: A trianoni békeszerzés és Magyarország. In.: Fejezetek az új- és jelenkori magyar történelemből I. Tanulmányok. (szerk.: Gergely Jenő) L'Harmattan ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Bp. 2006. 225.

⁴⁵⁴ *Arday Lajos*: - *Katona Tamás*: Százöt év – az Interparlamentáris Unió magyar nemzeti csoportjának története. Magyar Országgyűlés, Bp., 2006. 55.

Ezek az ülések a magyar delegáció⁴⁵⁵ igen aktív és figyelemreméltó szerepet töltek be különböző felszólalásaival, javaslataival, amelyeket természetesen általában nemtetszéssel fogadtak az utódállamok jelenlévő képviselői. Az Unió döntései, határozatai jogi szempontból nem képviseltek súlyt, de ülései kiváló alkalmat jelentettek az aktuális nemzetközi kérdések felszínre, nyilvánosságra kerülésének.

Hasonló szerepet töltek be a **Népszövetségi Ligák Világszövetsége**⁴⁵⁶ (Uniója), amelyben szintén működött egy külön alszerv Kisebbségi Titkárság néven. A Titkárság rendszeresen foglalkozott a kisebbségek helyzetével, problémáival. A Külügyi Társaság az évenként 4-5 alkalommal megrendezett ülések mindegyikén képviseltette magát.⁴⁵⁷ Tényleges érdekérvényesítő erővel azonban ez a szervezet sem rendelkezett.⁴⁵⁸

A harmadik olyan nemzetközi szervezet, melyben a magyar aktivitás ezekben az években jól kitapintható volt az 1925-ben alakult **Európai Nemzetiségi Kongresszus** volt. Az északi újságíró, politikus Ewald Ammende által megalakított szervezet közvetlen előzménye az 1922 októberében Bécsben megalakult Külföldön Élő Német Kisebbségek Szövetsége volt, melyet Ammende Rudolf Brandsch erdélyi szász politikussal együtt hívott össze. Sajátos módon kapcsolódik a szervezet a magyar politikához, hiszen Ammende a szervezés folyamán találkozott Bethlen Istvánnal, akitől 5000 márkát összeg támogatást is be tudott gyűjteni. „A miniszterelnök...evidenciának tartotta, hogy Magyarországnak lehetőség szerint minél jobb együttműködést kell kialakítania Németországgal, ha a revízió kérdésében, illetve rövid távon a kisebbségek helyzetében kedvező változást akar elérni.”⁴⁵⁹ A szervezet rendezvényein 1925-től fogva jó néhány ismert magyar kisebbségi politikus is képviseltette magát, egyebek közt: Szüllő Géza, Jaross Andor, Esterházy János a csehszlovák területről, Palásthy Ödön, Törley Bálint Jugoszláviából, Balogh Artur, Ugron István, Ambrózy Andor Romániából. A Kongresszus jelentősége azonban ezen a formális képviselőten jóval túlmutat: „Teljes egyértelmű, hogy Ammende a Külügyminisztérium számára nemcsak egy nemzetközi szervezet titkos módon kötött

⁴⁵⁵ A magyar delegáció elnökei a kezdetektől tárgyalt korszakunk végéig: Jókai Mór (1895-1899), Apponyi Albert (1899-1913), Berzeviczy Albert (1920-1934).

⁴⁵⁶ Az Unió üléseiről a Magyar Külpolitika rendszeresen beszámolt. Ld. példaként: 1920. november 2-án a milánói, 1921. október 23-án a bécsi, 1922. június 18-án a prágai konferencia eseményeinek leírását.

⁴⁵⁷ Forrás: *Eöttevényi Olivér*: Egy év eredménye – új tervek. MK. 1926. június 16. 5.

⁴⁵⁸ Az Interparlamentáris Unió ekkoriban már Genf székhellyel működött, míg a Népszövetségi Ligák Uniójának központja Brüsszelben volt.

⁴⁵⁹ *Eiler Ferenc*: Kisebbségvédelem és revízió. Magyar törekvések az Európai Nemzetiségi Kongresszuson (1925-1939). MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Bp. 2007. 81.

f titkára volt, akit l elvárták, hogy a „magyar érdekeket” képviselje, de legalábbis feltétlenül tiszteletben tartsa, hanem egy fontos hírforrás is, aki ugyan nem hétepcsétes titkokat közölt, de kisebbségi politikai elitekr l, illetve a nemzetközi porondon történt kisebbségi vonatkozású eseményekr l használható, elemezhet információkat szállított.”⁴⁶⁰

„Fölényes mosollyal utasíthatjuk vissza azoknak a szemrehányását, akik a szálkát piszkálják régi Magyarország testén, amikor súlyos gerendákból maguk egész hegyeket hordanak össze.”⁴⁶¹ A kisebbségi kérdésr l és az utódállamokról szóló publicisztikák, mint a korabeli politikai irodalom sok más területén, a Külpolitikában is többnyire összekapcsolódnak. Ezért tárgyaljuk mi is együtt a két problémát, s nem térünk ki azokra a híradásokra, kommentárookra, véleményekre, amelyek közvetlenül nincsenek összefüggésben Magyarországgal és a magyarok helyzetével.

„Azóta pokol a megszállott területek magyarjainak élete, melynek lángjai mind magasabbra lobognak.”⁴⁶² Radisics „költ i” kijelentése még a béke aláírása el tti hetek hangulatát tükrözi a szerz jól ismert publicisztikai „túlf tötségével” f szereve. Az utódállamok vonatkozásában megjelent írások legmarkánsabb csoportja érthet módon a bíráló és az elutasító álláspontjára helyezkedik. Az ilyen jelleg attit d okai között talán a legkorábban megjelen érv ezen államok hosszabb távú életképtelenségének a hangsúlyozása. Az önálló „utódállami lét” lehet ségének kétségbevonása jól tükrözi azt az illúziót, mely a hungarocentrikus perspektíva még a XIX. században kitermelt szemléletét viszi át a háború utáni, alapjaiban megváltozott viszonyokra. „mert az elszakított részeket nem csak az ezeréves megszokás, nem csak a kényszerít gazdasági szükségesség vonzza vissza, hanem az a körülmény, hogy a magasabb kultúrát élvezett nép, a területi összefüggés folytán a Csehországra is áttérjedt balkáni erkölcsökkel soha, de soha nem fog tudni megbarátkozni.”⁴⁶³ Erre a gondolatmenetre f zhet fel a nyolc évvel kés bb keletkezett írásm Fall Endre tollából. Érvelésének bizonyítékait nem közli, csupán azokat a véleményeket s ríti egybe, melyek a történeti Magyarország nemzetiségpolitikai bírálataira válaszolnak. „És tíz esztendő elég volt ahhoz, hogy nemzetiségeink belássák azt, hogy az virágjaiknak is csak a magyar

⁴⁶⁰ u.o. 153.

⁴⁶¹ *Rakovszky Iván*: Kisebbségi sors Nagymagyarországon. MK. 1929. február 1-16. 43.

⁴⁶² *Radisics Elemér*: Furcsaságok a béke megszületése körül. MK. 1920. május 30. 1.

⁴⁶³ *Figyelünk (nn)* MK. 1920. június 20. 3.

földben van gyökere, az virágjaikat a magyar leveg táplálja és teszi széppé.”⁴⁶⁴ Azonban költ i „látomása” nem áll meg ezen a szinten: „a szenvedések ismét egybeforrasztották a magyar Glóbusnak minden nyelv , minden rend és arányú és minden vallású népét, s ez a húszmillió nemzet kriptájából kijött a napvilágra, s lábhoz tett fegyverrel, de szorosán összefogva fordul a világ közvéleményéhez, fordul az elnyomókhoz és becsületes békét kér.”⁴⁶⁵ Fall írása jól jelzi azt a társadalmi-politikai légkört, mely a revíziós mozgalom nyomán meger sődött önbizalom segítségével újra el veszi a századforduló és az 1918-1921 közötti irreális vágyak és követelések érvrendszerét. Indoklásában még merészebb kijelentéseket is tesz: szerinte már a kisantant kormányai is jól látják, hogy Trianon beteg, életképtelen államokat hozott létre.⁴⁶⁶

Az „összetákolt” államalakulatok jövőtlenségét hangsúlyozza Szentirmai Imre is, utalva azokra a belső ellentétekre, melyek az utódállamokat szétfeszítik: Romániát Erdély és a Regát közti kulturális differencia, a délszláv államot a valláskülönbség, illetve Belgrád és Zágráb rivalizálása. De megjegyzi, hogy mindezek az államok a külső háborús agresszió lehetőségét is még jobban tartanak: „A félelem hozta össze a kis-ántant-ot és nem a támadókedv.”⁴⁶⁷ Ehhez kapcsolódik Berzeviczy írása, mely a kisantant országok félelmét egy esetleges magyar támadástól csupán – tegyük hozzá a valóságos erőviszonyokat alapul véve – a „rossz lelkiismeret” által keltett „rémkép”-nek minősíti.⁴⁶⁸ S öntudatosan megjegyzi: „Amennyiben tehát a kis-antant létrejöttének egyéb célja nincs, mint Magyarország megfélemlítése, ezt a célját aligha fogja elérni.”⁴⁶⁹ Iszont csakúgy, mint sok más szerző, az akadémikus is úgy látja, hogy az utódállamok Magyarországgal való kapcsolatnormalizálása kölcsönös érdek, ennek elmaradása legalább annyira sújtja őket, mint hazánkat. A kisantant államok egyik célja egy 1921. év végi cikk szerzője szerint nem csupán a trianoni béke biztosítása, illetve a Habsburg-restauráció megakadályozása, hanem Magyarország belügyeibe való hathatós beavatkozás.⁴⁷⁰ Vagy – ahogy egy másik helyen fogalmaz az újság: „megalakulásának – az eddigi jelek szerint – nem is volt más célja, mint Magyarország

⁴⁶⁴ *Dr. Fall Endre*: Tanulságok. MK. 1928. június 1. 1.

⁴⁶⁵ U.o.

⁴⁶⁶ *Dr. Fall Endre*: Tanulságok a kisantant konferenciájából. MK. 1928. július 1. 3.

⁴⁶⁷ *Dr. Szentirmai Imre*: Magyarok útja. MK. 1920. október 11. 3.

⁴⁶⁸ *Berzeviczy Albert*: A kis-ántántról. MK. 1920. november 2. 1.

⁴⁶⁹ U.o.

⁴⁷⁰ Magyarország és a Kisantant (nn) MK. 1921. december 25. 6.

körülkerítése... szövetkezésük f célja a saint-germaini és trianoni békeszerz désekben szankcionált rablásaiknak biztosítása volt.”⁴⁷¹

Feny Miksa a portorosei konferencia kapcsán a gazdaság érdekei fel l közelítve bírálja a szomszédos államok politizálását. Véleménye szerint, ha a környez országok kormányzataiban nincs annyi belátás és közgazdasági józanság, hogy belássák: az elzárkózó gazdaságpolitika ket is károsítja, akkor „küls er nek kell ket szorítani erre.”⁴⁷²

A békeszerz dés nyomán kialakult helyzetbe való nem belenyugvás egyik érdekes példája Albrecht Ferenc cikke,⁴⁷³ mely bár korai keltezés (1922), mégis jelent sen túlmutat azokon a sztereotípiákon és közhelyes kijelentéseken, melyek nemcsak vizsgált korszakunkat, hanem a két világháború közötti id szak egészét jellemezték. Írásában meghatározza a követend külpolitikai irányvonalat az utódállamokkal kapcsolatban:

1. Meg kell akadályozni, hogy az utódállamokban az állami és nemzeti egység létrejöhessen.
2. Ki kell építeni a kisebbségi autonómiák rendszerét.
3. Támogatni a rutén autonómia létrejöttét.
4. Segíteni a szlovák függetlenségi törekvéseket, horvátok leszakadást célzó, illetve az erdélyi románság Erdély autonómiájára vonatkozó törekvéseit.
5. Reális, differenciált célkit zések kellenek a külpolitikában és a kisebbségvédelem területén.

A konklúzió is figyelemreméltó kritikát közvetít olvasóközönsége felé: „ez az a reális célkit zés, mely nem az illúziók délibábos várában kerget hamis jelszavakat, hanem az államok egymás közötti állandó harcában, a létükért való küzdelemben, a nemzet öncélúságát az egyetemes emberi fejl dés nagyérdekeivel összhangba hozva igyekszik a Nemzet jobb jöv jét biztosítani.”⁴⁷⁴

Bánffy Miklós az évtized elejér l származó, a külpolitikai helyzetr l értekez hosszabb cikkében egyértelm en a Népszövetség feladatának tartja a kisebbségek védelmének tényleges megvalósulásának el segítését.⁴⁷⁵

⁴⁷¹ *É.Sz.*: A „kis-ántánt” MK. 1920. szeptember 26. 1.

⁴⁷² *Feny Miksa*: A portorosei konferencia. MK. 1921. június 5. 1.

⁴⁷³ *Albrecht Ferenc*: Nemzeti kisebbségi szerz dések. MK. 1922. május 14. 2.

⁴⁷⁴ U.o.

⁴⁷⁵ *Bánffy Miklós* gróf a külpolitikai helyzetr l. MK. 1921. május 15. 6.

Az elutasításon túl idnként még a külpolitikai tekintetben „csendesebb” években is feltűnnek harciasabb írások. Egy név nélküli címoldali, valószínűleg szerkesztői⁴⁷⁶ hozzászólás nyíltan fogalmaz: „elég volt, hátrább az agarakkal.”⁴⁷⁷ A higgadt és megfontolt magyar magatartást értik félre a szomszédos államok, s mindaddig, míg nem tudunk erről felmutatni irányukban ez nem is fog változni.

Az évtized második felében keletkezett publicisztikák jó része is az utódállamokkal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. A kisantant bírálata adja meg az alaphangot. Okolicsányi véleménye szerint a kisantant országai közt számtalan ellentét feszül, csupán egy közös érdek tartja össze őket: Magyarország féken tartása.⁴⁷⁸ Pekár Gyula szintén egy a korban jellemző információt tolmácsol az olvasók felé. Értesülései szerint már a Lordok Házában is bírálják a trianoni szerződést, hiszen szerinte mára a győztes antant hatalmak is felismerték, hogy az utódállamokat aránytalanul megerősítették a háborút követően, s ennek már nyugaton is belátják elhibázott voltát.⁴⁷⁹ Fenyő Miksa már korábban elemzett írásában egy másik helyen bizalmát fejezi ki: „bíznunk kell abban, hogy minden tanácskozás, az utódállamok minden összejövetele egy-egy jogunkhoz, egy-egy lehetőségünkhöz segít bennünket.”⁴⁸⁰ Ugyanebben a számban olvasható Bródy Ernő nemzetgyűlési képviselő írása is, aki a szomszédos államokkal való kapcsolat létrehozásának szükségességét elsősorban az elcsatolt részekkel való gazdasági kapcsolatok újraélesztése céljából indokolja meg.⁴⁸¹

A pusztai bírálat és elutasítás mellett, - s ez jól illusztrálja a folyóirat jellegét – jelen vannak a megegyezést sürgető írások is, melyek természetesen nem a „baráti szeretet”, hanem a racionális érvek és érdekek mentén bontakoznak ki. Az alaphangot Ernst Sándor KNEP alelnök adja meg. Egyértelműen kijelenti: „Nekünk mindenesetre érdekünkben van, hogy velük normális viszonyba jussunk. Már eddig is óriási anyagi kárunk van abból, hogy a szomszédos államokkal nem tudunk érintkezni...Ez így fönn nem állhat.”⁴⁸² De azt is kiemeli, hogy a kapcsolatok –elsősorban gazdasági érdekek – nem csak hazánk, hanem az utódállamok elsődleges érdeke is, hiszen hasonlóan nehéz helyzetben vannak, mint mi. Ernst megadja az ehhez kapcsolódó cselekvési program alapjait is. Hangsúlyozza: az egész világgal nem háborúzhatunk egyszerre, békében

⁴⁷⁶ Mint már fentebb megjegyeztük, ezek mögött az írások mögött legtöbb esetben Radisics Elemért sejtjük.

⁴⁷⁷ Visszautasítás (nn) MK. 1923. január 1. 1.

⁴⁷⁸ dr. Okolicsányi László: Joachimsthal után. MK. 1928. június 1. 1.

⁴⁷⁹ Pekár Gyula: Nemzetek fajsúlya. MK. 1928. január 16. 3.

⁴⁸⁰ Fenyő Miksa: A portorosei konferencia. MK. 1921. június 5. 1.

⁴⁸¹ Bródy Ernő: Gazdasági forgalmunk a szomszédos államokkal. MK. 1921. június 5. 3.

⁴⁸² Ernst Sándor: Magyarország és a Kisantant. MK. 1921. május 29. 1.

kell „éljünk mindaddig, amíg lehet, bármily keservesnek látszik is ez általános nemzeti szempontból”.⁴⁸³ A szerző nem hagy kétséget afelől, hogy mit tart követendőnek: „ami nemzetünknek is föl kell adni a lármás és éppen azért céltalan irredenta mozgalmat és lojálisan béke alapjaira kell helyezkednünk.” De mielőtt véglegesen magára vonná az olvasó haragját ellenpontként hozzáteszi: „Ez nem azt jelenti, hogy Magyarországon akad valaki, aki azt hinné, hogy az állapotok öröké igy maradnak ahogy most vannak.”⁴⁸⁴ Rassay Károly is hasonló szellemben nyilatkozik: gazdasági megerősedésünk alapfeltétele a szomszéd államokkal való gazdasági kapcsolatfelvétel.⁴⁸⁵

A két végpont közötti álláspontot foglal el Iklódy-Szabó cikke, aki szerint ne legyenek illúzióink: az utódállamokkal kapcsolatban semmilyen kíméletre nem számíthatunk, viszont a gazdasági kapcsolatokra vonatkozó tárgyalásokat semmiképpen nem szabad visszautasítanunk.⁴⁸⁶ Egy valószínűleg szerkesztett cikk (1923) szokatlan hangnemváltásával mintegy „elkészíteni” igyekszik a szomszéd államok felé tervezett esetleges közeledést. A szerző véleménye szerint az elmúlt esztendő tanulsága a kisantant számára is az kell, hogy legyen, hogy a gazdasági kapcsolatok teljes elhanyagolását nem lehet sokáig büntetlenül nemzetpolitikai szinten folytatni. S utal a cseh és román sajtó utóbbi időben mértékletesebb hangvételére: „A megértésre való hajlam így mind a két félben megvan.”⁴⁸⁷ Az utódállamokkal való kapcsolatnormalizálás elve még egy 1927. tavaszi külügyminiszteri beszámolóban is világosan tetten érhető. Ebben Walko Lajos kijelenti: az alapelv még mindig a szomszédokkal való normális viszony megvalósítása. Ezt persze nem zárja ki az olasz orientációra való hangsúlyos törekvést.⁴⁸⁸

A cikkek döntő része természetesen leginkább az utódállamok területén élő magyar kisebbség helyzetével foglalkozik. Bús séggel szállítja a negatív példákat a többségi nemzet cselekedeteiről, amelyekkel a magyarság életterét próbálják egyre szűkebbé tenni. Nem volt nehéz dolguk a Magyar Külpolitika hírszállítóinak, hiszen ilyen esetekben minden megestek, és sok esetben a szomorú tényekhez csak jelzőket kellett hozzátenniük. Írtak a magyarság gazdasági háttérbe szorítottságáról, az agrárreformok igazságtalanságáról, amelyekben az elvesztett és kiosztott földek többsége a magyar

⁴⁸³ U.o.

⁴⁸⁴ U.o.

⁴⁸⁵ *Rassay Károly*: Közgazdasági kapcsolatok az utódállamokkal. MK. 1921. április 3. 3.

⁴⁸⁶ *Iklódy-Szabó János*: Magyarország és a külföld. MK. 1921. augusztus 14. 1.

⁴⁸⁷ *Tárgyalunk* (nn) MK. 1923. november 29. 1.

⁴⁸⁸ A külügyminiszter beszámolója. MK. 1927. április 1. 9.

birtokosoké volt, ugyanakkor a magyar igénylők nem gyakran kaptak ezekből. Az erdélyi birtok-kisajátításokról, amelynek egy szelete a híres „optáns-per” címkét kapta a korban.⁴⁸⁹ Rendszeresen érkeztek tudósítások a magyar kisebbség politikai és szellemi elnyomásáról is. Részletesen beszámoltak arról, milyen drasztikus ütemben csökkennek a magyar nyelvű iskolák ezekben az országokban, s arról is, hogy ezek az emberek egy idő óta már a magyar nyelvű kiadványoktól is elvannak zárva, tekintve a behozatali tilalmakat, holott erre a nemzetközi szerződés szerint nem lenne joguk.⁴⁹⁰ Legsúlyosabb problémaként az erdélyi asszimiláció jelenik meg az utódállamok tevékenységét szemlélve. (Tényleges zárójeles megjegyzésünk Tilkovszky Lóránt hazai nemzetiségi politikáról szóló könyvéből származik: a nemzetiségi „kormánybiztosoktól ugyanis nem a nemzetiségek önállóságának megőrzését várták, hanem azt, hogy a Trianon következtében amúgy is felgyorsult asszimilálódásuk folyamatát minden lehetséges – de nem erdélyi! – eszközzel (magyar nyelvű óvodák, iskolák, istentiszteletek, olvasmányok, ünnepélyek, dalárdák, színházi előadások stb.) elmozdítsák.⁴⁹¹ Azonban annak eldöntése vagy csupán értékelése, hogy vajon az utódállamok vagy a magyar állam nemzetiségi politikai törekvései voltak-e asszimilálóbb erejűek felettébb nehéz. Hiszen a hazai viszonyok között erdélyi teljesen jelentkezett a spontán asszimiláció is, míg ez a felvidéki vagy erdélyi magyarság esetében kevésbé volt tapasztalható a két háború között.) Érthetően igencsak elítélően kommentálják ezt a politikát, de pl. Ottlik hozzáteszi, hogy bár ez rendkívül súlyos probléma a magyar kisebbségek számára, ám mivel az utódállamok többségi nemzetei nem rendelkeznek igazi asszimilálóerővel, ezért ilyen irányú törekvéseik nem járhatnak komoly sikerrel.⁴⁹² Területileg leginkább az északi⁴⁹³ és a keleti szomszédunk kisebbségi politikáját (és vezetőit) bírálja a lap, de nem sokkal elnézőbb⁴⁹⁴ a délszláv állammal szemben. Bár – mint *Herczeg Ferenc* írja – rokonszenvesebb nép a szerb, mint a szlovák vagy a román, de tévedés azt hinni, hogy velük bármilyen megegyezés is lehetséges, mivel a szerbek elsődleges törekvése a szerb nemzetállam elérése. A szerbet egy tipikusan balkáni, „rettenetesen tudatlan” néppel tartja, s mintegy mondanivalója lényegévé hozzáteszi: „A szerbiai

⁴⁸⁹ Agrárreform az utódállamokban. MK.1928. február 16. (melléklet)

⁴⁹⁰ Magyar szellemi termékek és az utódállamok. MK. 1928. november 16. 23-28.

⁴⁹¹ *Tilkovszky Lóránt*: Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században. 45.

⁴⁹² *Ottlik László* : Asszimiláció és kisebbségi kérdés. MK. 1929 február 1-16. 47-48.

⁴⁹³ Az egyik legkirívóbb példaként felhozható a lap egy 1929. november 23-i cikke, amelyben beszámol arról, hogy két szlovák lap szerint a magyarok nem szlávok a Felvidéken, amit persze ha „szó szerint” értelmezzük igaz is lehet.

⁴⁹⁴ Ez a viszonylagos engedékenyebb hozzáállás még talán az 1926-os magyar-jugoszláv próbálgatások emlékére idézhető, illetve a relatíve legkevesebb feszültségkeltő tényező állhat a háttérben.

demokrácia abban kulminál, hogy k igen szabadelv törvényeket és rendeleteket hoznak, csak hogy ezeket nem hajtják végre.”⁴⁹⁵ Nem meglep talán, hogy az Ausztriával kapcsolatos híradások elég gyérek, ami persze a közös múltból és az aránylag kis létszámú magyar kisebbségb l is fakadhat. Az egyetlen írás viszont, amelyik az ausztriai (burgenlandi) magyarok sorsával foglalkozik, sem fest kedvez bb képet a helyzetr l.⁴⁹⁶ A szerz szerint ugyan az egyénnel türelmesek az osztrákok, de „...a tömegnek, az összességnek a magyarságát Ausztria sem szívlelheti”. S t úgy véli, Ausztria éppoly tudatosan nyomja el a magyarokat, mint a románok.

A Magyar Külpolitika szerz i úgy gondolják, a kisebbségi kérdés nemcsak a magyarság és az utódállamok, hanem egész Európa ügye. Ennek megfelelően jelent sége is túln Közép-Európa határain. A problémák gyökerét egyértelm en a hibás és igazságtalan békeszerz désekben látják, amelyek nemhogy megoldották volna a nemzetiségi konfrontációkat, hanem csak súlyosabbá tették azt (f leg azért, hogy immár egy soknemzetiség ország helyett ötöt hozott létre).⁴⁹⁷ A feldarabolás után létrejött helyzeten a kisebbségi szerz dések sem segítettek, mivel egyrészt ezek a kisebbségi jogokat jóval kisebb területre korlátozták, mint annak idején pl. azt a magyar nemzetiségi törvény megszabta, másrészt az utódállamok javarészt még ezeket sem tartják be.⁴⁹⁸ A helyzet javításának elvileg több módja is elképzelhet . Adott a bizonyos 19. paragrafus, amelyre mint egyetlen törvényes lehet ségre, amely a békeszerz dések eredményeit megváltoztathatja, lépten-nyomon hivatkoznak, ám ezt igazából csak elméleti lehet ségként foghatjuk fel. A valós nagyhatalmi er viszonyok azonban vizsgált korszakunkban teljes mértékben kizárták a változtatás legkisebb, legbékésebb válfaját is. A kisebbségi kérdések revíziómentes megoldása viszont csak a Népszövetségi Tanács tevékenységén keresztül képzelhet el. Ezt azonban az egyhangú döntések kötelez sége gyakorlatilag m ködésképtelenné, tehetetlenné tette.⁴⁹⁹ Ezért

⁴⁹⁵ *Herczeg Ferenc* : A helyzet Délvidéken. MK. 1928. február 16. 2.

⁴⁹⁶ *Lingauer Albin* : Burgenland és a magyarok. MK. 1928. március 15. 1.

⁴⁹⁷ *Blaskovich Miklós dr.* : Nemzet és nemzetiség. MK. 1929. április 1. 15.

⁴⁹⁸ *Lukács György* : A nemzeti kisebbségek problémája. MK. 1927. március 1. 4.

Azzal kapcsolatban, hogy az utódállamok fogyasztékosan vették alkotmányukba a kötelez en el írt kisebbségi szerz és rendelkezéseit, *Lukács György* felveti: „Hogyan lehet a katonáskodási kötelezettséget azoktól a kisebbséghez tartozóktól megkövetelni, amely kisebbségeknek szerz ésileg kötelezett jogai elkoboztatnak?” (M.K. 1929. február 1-16. 42.p.)

⁴⁹⁹ Ezen kívül hátráltatta még a munkát az a körülmény is, hogy a panasz kivizsgálása az érintett kormány feladata volt. Ennek volt köszönhet , hogy a közel száz magyar panaszból mindössze hat el terjesztés került a szövetség elé. Itt kell azonban megjegyezni, hogy míg *Zeidler Miklós* már idézett idevonatkozó munkája (A trianoni békeszerz és Magyarországnak) a fenti panasz számot adja meg, s ezt támasztja alá a kérdéskörrel behatóan foglalkozó *Eiler Ferenc* is, addig *L. Nagy Zsuzsa* : Magyarország története 1918-1945. cím írásában 852 db panaszról beszél. (122.o.)!

merül fel a javaslat: egy állandó bizottságot kellene létrehozni a Népszövetségben belül, amely a kisebbségi kérdésekkel „hivatásszerűen” foglalkozna. S nagyon fontos lenne megteremteni a kisebbségek képviselőit is.⁵⁰⁰ A hatalmi erőviszonyok és az utódállamok ellenállása ez utóbbi, realisabb elgondolás megvalósulását sem tette lehetővé természetesen lehet vé.

A revízió megvalósulása utáni magyar kisebbségi politikára vonatkoztatva igen gyér elképzelések jelentek meg a lapban. Azontúl, hogy mindenképpen szakítani kell a dualizmus kori nemzetiségi politikával, s hogy liberális, toleráns álláspontra kell helyezkedni, nem sok konkrétumot fogalmaztak meg. Albrecht Ferenc elképzelése, miszerint a revízió utáni Magyarországnak már inkább szövetségi államnak kell majd lennie, mint egységes nemzeti államnak, sem ölt konkrét formát.⁵⁰¹ Ez a határozatlanság a revízió utáni időről vonatkozólag azonban sajnos nem csak a lap sajtója volt. Még Apponyi sem bocsátkozik részletekbe, mikor kijelenti: „mai külpolitikánk legfontosabb feladata annak a magyarságnak a megmentése, melyet Trianon elszakított tőlünk.”⁵⁰²

A szomszédokkal, utódállamokkal, kizsárolással⁵⁰³ való viszonyt egy szinte tudathasadásos állapot jellemezte. Melyben jelen volt egyrészt a helyzet „elfogadhatatlanságából” következő folyamatos bírálat, elutasítás és ellenségeskedés. Ennek az attitűdnek – úgy vélem, ismerve a korabeli utódállamok politikai kurzusainak Magyarországgal és a magyarsággal szembeni felfogását is -, nem kell különösképp magyarázatát keresni. A sérelmek és fájdalmak nagy részben feldolgozatlanok maradtak. Úgy véljük ez a megállapítás érvényes nemcsak vizsgált korszakunkra, hanem a Horthy-korszak egészére, sőt egyes elemeiben még napjaink kollektív történeti tudatára is. Természetesen a szomszéd államok tudatos kisebbség-ellenes politikája sem segítette el a helyzet normalizálását.

Ugyanakkor már 1920-ban sokan hangsúlyozták: bármilyen nehéz is, de törekednünk kell arra, hogy a szomszédos országokkal a gazdasági kapcsolatokat minél hamarabb rendezzük, hiszen ez egyik el feltétele az ország megerősödésének és valódi függetlenségének. S lényegében mindez egyben el feltétele a legfontosabb cél, a revízió megvalósításának is. Vagyis ezen egymással összefüggő, egymásra épülő feltételek és

⁵⁰⁰ Lakatos Gyula : A kisebbségi kérdés krízise. MK. 1929. május 11. 3.

⁵⁰¹ Albrecht Ferenc : A magyar kisebbségi politika. MK. 1929. június 8. 1.

⁵⁰² A magyar kisebbségi intézet ankétja (Apponyi Albert felszólalása) MK. 1929. január 1. 23.

⁵⁰³ Természetesen itt nem összemosisni szándékozom ezen kategóriákat, csupán azt érzékeltetjük, hogy a korabeli sajtó és közvélemény lényegében szinonimaként használta az említett fogalmakat.

törekvések egyidej leg jelentek meg a magyar külpolitika gyakorlati gondolkodásában, úgy, hogy mindennek tényleges megvalósítási esélye – az áthidalhatatlan érdekkülönbségek miatt – gyakorlatilag a nullával volt egyenl .

4.6. MAGYARORSZÁG HELYE AZ EURÓPAI POLITIKÁBAN

Az újság tárgyalt korszakunkban rendszeresen hírt ad az európai politika történéseir l, jórészt kommentálva, értékelve azokat. Természetesen leg a lap hasábjain megjelennek egyrészt mindazok a külpolitikai események, melyek direkt vagy indirekt hatást gyakoroltak Magyarország aktuálpolitikai helyzetére (pl. a nyugati hatalmak egymással kötött szerz dései, a szovjet hatalom és a nyugat viszonyának elemei, vagy éppen az utódállamok belpolitikai viszonyai), másrészt azok a történések is, melyek bár nem elhanyagolható jelent ség ek, de mérhet hatást nem gyakoroltak hazánkra (pl. a skandináv országok kül-, és belpolitikai helyzete).

Mindezek mellett azonban jelen vannak azok az írások is, melyek a nyugattal (sok esetben ez alatt az antantot értve) való nexus lehet ségeit firtatják. Egy korai cikkében a Dr. SZ.T. monogramú szerz élesen különválasztja az antant kormányzatok politikáját, melyet egyértelm en a magyarellenesség jellemez, a nyugat közvéleményének hozzáállásától. Ez utóbbit – véleménye szerint – az a sajtópropaganda vezette félre, mely egyebek hazánk háborús vereségét és a trianoni összeomlást is eredményezte.⁵⁰⁴ Alig egy évvel kés bbi írásában Szabóky Jen már sokkal élesebben fogalmaz: „Várhatunk-e önzetlenül valami jót a „m vel” Nyugattól, mely a gy lölet és a bosszú politikáját hirdeti, mely lovagias ellenfelet nem ismer, s azt életerejét l fosztja meg? A kérdés magában hordja a feleletet. Quid nunc?”⁵⁰⁵

Ám megint csak egy esztend t tovább lépve a magyar politika egy másik arca jelenik meg, a status quo-t teljes mértékben elfogadóé. „Ma már a nyugati országok is tudják, hogy úgy Magyarország, mint Bulgária a békeszerz dések alapján akarják jövő jüket biztosítani és új életet kezdeni.”⁵⁰⁶

Külön fejezete a húszas évek magyar külpolitikájának, s így természetesen az elemzett folyóiratnak is, a magyar-francia kapcsolatok váltakozó intenzitású és el jel problémája. Néhány hónappal a lap indulását követ en, már azonban túl a trianoni békeszerz dés aláírásán, és majdnem túl a sikertelen francia-magyar tárgyalásokon, az írások egyértelm en a francia nagyhatalmi külpolitika felel sségének tartja nemcsak a békeszerz dések ilyenforma kialakítását, hanem magának a háborúnak a kirobbantásában is komoly szerepet tulajdonít a mediterrán államnak. Tery Ada

⁵⁰⁴ Dr.SZ.T.(Szendrei Tamás): Parturiunt montes.. MK. 1920. május 17. 1.

⁵⁰⁵ Szabóky Jen : Külpolitikai orientáció. MK. 1921. augusztus 28. 1.

⁵⁰⁶ A keleti és középeurópai és az osztrák kérdés (nn) MK. 1922. szeptember 17. 4.

véleménye szerint: „Franciaország már akkor a háborúra készült, mikor a nagy nemzetek a legkomolyabban kívánták biztosítani a békét, így Franciaországnak nincs joga a felelősséget áthárítani másra.”⁵⁰⁷ Más szerző azt a mély ellentmondást emeli ki, mely a győztes franciák és a vesztes többiek között feszül. „A francia nép ma szabad. Sőt uralkodik másokon. Országokat daraboltak széjjel a franciák. Köztük a mi ezeréves drága hazánkat is.”⁵⁰⁸

A húszas évek elejének még igen képlékeny nemzetközi konstellációja - mint már említettük - a magyar külpolitika mozgásirányait is meghatározta. Vagyis minden éles kritika dacára: a francia kapcsolat sem került még le a napirendről, esélyeinek latolgatása ekkor még nyílt publicisztikai téma a lap hasábjain is. Panajoth Gyula írása is ezt az attitűdöt tükrözi. Egyrészt megfogalmazza a jellemző alapállást: „Szomorú megcsonkításunk szerzőit a magyar köztudat nem is annyira a tényekben, mint inkább a franciákban látja.”⁵⁰⁹ Másrészt utal a magyar-francia kulturális kapcsolatok világháborút megelőző intenzív jellegére, bár kiemelve, hogy: „...sem Románia, sem Szerbia, se, Csehország soha nem emésztett fel annyi francia szellemi terméket, mint Magyarország.”⁵¹⁰ Végül kimondja a verdiktet: „A magyarok még most sem gyölölik a franciákat, csak igazságot várnak tőlük, a lehetetlen területi és gazdasági békefeltételek megváltoztatását.”⁵¹¹ Van, aki (véltételen Radisics Elemér) még ennél is tovább megy a reálpolitika síkján, és úgy véli írásában: „Viszont Magyarországnak komoly szándéka, hogy a múltnak eseményein okulva minden erejét az újjáépítés nagy munkájának szentelje. Ebben a törekvésben segít kézre van szüksége, és ha most ezt a segítő kezét Franciaország nyújtja feléje, Magyarország minden mellékgondolat nélkül szintén csatlakozik a közös munkához és vállalt kötelezettségének eleget is fog tenni.”⁵¹² Viszont azonnal ellenpontozva hangsúlyozza, hogy mindez egyáltalán nem jelenti a német-magyar kapcsolatok elvetését, vagy gyengítését, hiszen a több száz éves kapcsolatrendszer, illetve a háborús küzdelmek közös élménye ezt semmiképpen sem teszi lehetővé.

A francia politikával való meglehetősen ambivalens kapcsolat több mint érthető. A háború utáni nemzetközi politikai légkör, és ami még fontosabb: az átalakult nagyhatalmi képlet lépéskényszerbe hozta a magyar külpolitikát is. Mint már fentebb

⁵⁰⁷ Tery Ada: A világháborúért való felelősség. MK. 1920. július 18. 2.

⁵⁰⁸ Francia nemzeti ünnep (nn) MK. 1920. július 18. 1.

⁵⁰⁹ Dr. Panajoth Gyula: Millerand beszéde a szenátusban. MK. 1920. július 11. 3.

⁵¹⁰ U.o.

⁵¹¹ U.o.

⁵¹² Francia barátság – német barátság (R-r) – minden bizonnyal Radisics Elemér. MK. 1920 október 4. 3.

megfogalmazódott: az önállóvá vált magyar politikának minden áron ki kellett törnie a nemzetközi elszigeteltségből, illetve reménykedve a békeszerződés felülvizsgálatában, megfelelő hatalmi potenciállal rendelkező partnert kellett ehhez a folyamathoz szereznie. A húszas évek elején viszont csak két európai hatalom bírt akkora befolyással, melyre a magyar külügy irányítói támaszkodni szerettek volna: Nagy-Britannia és Franciaország. Tehát mint potenciális nagyhatalmi szövetségest, természetesen legfolyamatosan evidenciában tartotta őket a külpolitikai vezetés. A németekkel kapcsolatos megnyilatkozások ekkoriban inkább a múltnak és a jövőnek szóltak, mint a jelennek reális lehetőségeinek. Ráadásul a magyar-német viszonyt rendkívüli módon megterhelte jó- és rossz értelemben egyaránt a közös háborús élmények súlya.

Míg az előbbieken elemzett újságcikkekben, melyek a francia orientációt hirdették, az ambivalens viszonyulás a jellemző, addig az angol-magyar kapcsolatok elemzése kapcsán szinte kivétel nélkül csak a szimpátia hangja érzékelhető. A 'Magyar Külpolitika' induló számában Kovács Bertalan nagy lelkesedéssel tekint a brit-magyar kapcsolatok felé, hiszen az Angol-Dunai Társaság megalakulásától várja a volt monarchia területén a gazdaság megerősítésének helyreállítását. Mindehhez magabiztosan megjegyzi: "Mi nyugodtan várjuk a bizottságot. Az utódállamok között nálunk a legerősebb a konszolidáció, mi az összes kívánt garanciákat teljes mértékben tudjuk nyújtani."⁵¹³ A konzervatív lap, a Morning Post Magyarországról szóló tudósításait értékeli igen nagyra névtelen szerzőnk a következő szavakkal: „Legnagyobb barátunk a bojkott elleni küzdelemben az angol konzervatívok lapja, a *Morning Post*...Reméljük, hogy ezek a szimpatikus megnyilatkozások az angol sajtó részéről mindig gyakoribbak és erőteljesebbek lesznek és ellenségeink rágalmai és a bojkott, mely mind országunk romlását célozza éppen ellenkezőleg Magyarországot javát fogja szolgálni.”⁵¹⁴

A britekkel szembeni pozitív hozzáállás egyetlen jelentős kivétele az újságban egy 1922 végi névtelen cikkben található. A szerző – vélhetően az nyugat-európai politika békülékeny, konszolidálódó légkörének köszönhetően – szokatlanul keményen fogalmaz: "...ha azt nézzük, hogy mi jöhet Angliában Lloyd George után és milyen politikai tájékozódás várható utódjai alatt, legkevesebb okunk sem lehet az örömről. A

⁵¹³ Kovács Bertalan: Megalakult az Angol-Dunai Társaság. MK. 1920. május 3. 4.

⁵¹⁴ Az angol sajtó Magyarországot mellett (nn). MK. 1920. augusztus 1. 3. Megjegyzendő, hogy az angol sajtó szerepe a magyar külpolitikai törekvésekben még igen elcsúszott szerepet fog játszani Rothermere révén. De ennek természetesen nincs még ekkor semmi jele.

konzervatívok feltétlen barátságot akarnak Franciaországgal és semmiesetre sem állanak ellent a francia követeléseknek.”⁵¹⁵

A folyóirat elemzésre érdemes – vagyis értékelhet kijelentéseket, megállapításokat, értékel mozzanatokot tükröz – írásainak túlnyomó többsége a magyar külpolitika mozgásterének kérdéseivel foglalkozik. Vagyis azokkal a kérdésekkel, melyek egyrészt a háború utáni Magyarország lehet ségeivel, orientációs irányjaival, másrészt pedig a békeszerz dések okozta helyzet megváltoztatásának elvi és gyakorlati módozataival foglalkozik. Ebb l következ en el nyt élveztek a megjelenést tekintve is azok a cikkek, melyek a fent vázolt vonulatot képviselik, s a szinte légüres térbe került magyar politika „kapaszkodási ösztönét” tükrözik.

A bilaterális kapcsolatokat is ebb l a szempontból látom elemezhet nek: a cikkek többsége természetesen leg az angol, a francia és sokkal inkább az olasz orientációt állítják fókuszba, b ven kommentálva ezek jellemz it. A kapcsolatokat tekintve a szomszéd államokkal való nexus is jelent s szeletet hasít ki a folyóirat publikációs terméséb l, azonban ezeket az utódállamiság pozíciója meglehetősen megterhelte.

Mindezek alapján úgy érzem, hogy míg az ország külpolitikai orientációjának és a revíziós törekvéseknek a kérdésköre alaposan kifejtve jelenik meg a lap hasábjain, - érzékelhetően árnyalva az egyszerre jelenlév különböz elképzeléseket – addig a bipoláris kapcsolatok építésének kérdése meglehetősen csekély mértékben és elnagyoltan ábrázolódik.

⁵¹⁵ Az angol választások mérlege (nn) MK. 1922. november 26. 4.

5. ÖSSZEGZÉS

A két háború közötti külpolitikai viszonyokról, a korszakban folyó diskurzusok természetéről öröndetes módon az utóbbi két évtizedben több rendkívül fontos történeti munka is napvilágot látott.⁵¹⁶ Ezekben az – általunk is felhasznált - dolgozatokban felszínre kerültek a '20-30-as évek magyar külpolitikai irányításának, gondolkodásának és diplomáciai működésének főbb jellegzetességei. A kor több vezető politikusának (pl. Teleki Pál, Bethlen István, Gömbös Gyula, Kozma Miklós) életútja is teljes mértékben vagy részben feldolgozásra került. A kiadott dokumentumgyűjtemények jelentős mértékben megkönnyítik a korról foglalkozók számára az elmélyülést, megalapozzák a szakmai kutatómunkát, alakítják a felsőoktatásban tanuló hallgatók történeti szemléletét.

Azonban – véleményem szerint – a kor politikai háttéranyagainak (és ezen belül sajtólenyomatának) feltárása még tartogat feladatokat az érdeklődő történészek számára, hiszen a hivatalos kormányzati és pártokumentumokon túl mindig is létezett egy olyan artikulációs közeg, melyben a deklarációvá, jogszabállyá vagy irányelvvé váló gondolatok megszületnek és formálódnak.

Jelen dolgozat hosszabb távon értelmezhető célja épp ezért a két világháború közötti magyar történelem egy kis szeletének egy némileg új aspektusból történő bemutatása. Természetesen legelőször az értekezést megelőző kutatómunka során felhasználtam mindazokat a történészek által már publikált eredményeket, melyek direkt vagy indirekt módon, de választott témámmal összefüggésben vannak. Igyekeztem dolgozatomban bemutatni a magyar külpolitikával, és a külpolitikai gondolkodással kapcsolatos történeti munkákat, azok meghatározó gondolatait, és persze a '20-as évek első sorban diplomáciatörténeti eseményeit. Kiemelten szóltam a magyar külpolitikai gondolkodás meghatározó problémáiról, a talán legfájóbb sebeket okozó kisebbségi kérdéskörrel, a kor sajtóviszonyairól, és nem utolsósorban a revíziós törekvések fontosabb jellemzőiről.

Céлом érdekében a bevezetésben megfogalmazott téziseket próbáltam megvizsgálni munkámmal alátámasztani. A folyóiratban 1920-1929 között publikált több ezernyi rövidebb-hosszabb írásból azt a néhány száz cikket, tanulmányt, reflexiót választottam ki, melyek egyrészt előre meghatározott szempontjaim közé besorolhatóak voltak, másrészt melyek ténylegesen informatív tartalommal rendelkeztek. A folyóirat

⁵¹⁶ Ezekre a bevezetésben már kitértem.

vizsgálatát jelent sen megnehezítette – s ez csak a kutatómunka feltáró szakaszában vált világossá, - hogy egyrészt maga a 'Magyar Külpolitika' könyvtári elérhet ségének korlátai jelent sebbek, mint azt az el zetes mintavétel alapján gondolta. Másrészt a korszakon belül a Magyar Külügyi Társaságra, mint a folyóirat fenntartójára vonatkozó levéltári források is viszonylag gyér számban maradtak fenn. Ezt az Országos Levéltárban tapasztalt forráshiányt a Széchényi Könyvtár Kézirattárában talált dokumentumok csak részben kompenzálták. Ebb l következ en elemz munkám sok esetben csak két fel l tudott támaszt találni. A szakirodalmi feldolgozásokon és a korszakra valamint témákra vonatkozó forrásgy jteményeken túl egyrészt a korabeli kiadványokra, melyek a vizsgált szempontok valamelyikéhez kapcsolhatóak voltak, másrészt magára a folyóíratra, az abban közölt, a lappal és a Külügyi Társasággal kapcsolatos információkat tekintve.

Dolgozatom célja els sorban tehát az volt, hogy megvizsgáljuk a bevezet ben megfogalmazott tézisek igazolhatóságát. Vagyis, hogy:

- ~ A 'Magyar Külpolitika' valóban egy plurális artikulációs bázisa volt a magyar kormányzati körökhöz közel álló politikusok, publicisták és egyéb szabadfoglalkozású értelmiségiek külpolitikai gondolkodásának,
- ~ A folyóirat ezen túl egyfajta „szonda” funkciót is ellátott, vagyis fel-feldobott id nként olyan gondolatokat is, melyek egyrészt nem mindenben egyeztek meg a külpolitika f sodrával, másrészt azokban a bizonytalan id szakokban, mikor vélhet en maga a kormányzat is hezitált egy-egy lépés el tt, az adott reakciókból (folyóíraton belüli viták, olvasói levelek) levonhatta a konzekvenciáit,
- ~ Az 1927-es eseményeket (olasz-magyar szerz dés, Rothermere-akció, Revíziós Liga megalakulása) követ en a folyóirat – bár szerz gárdája egy részének meg rzésével – nemcsak stílust, arculatot hanem sok esetben beállítódást is váltott.

1. Az els tézis igazolásának megkezdése el tt le kell szögezni, hogy természetesen egyetértek azzal a véleménnyel, miszerint a '20-as évek magyar külpolitikájának irányítása alapvet en gróf Bethlen István miniszterelnök kezében volt, aki mellett még külügyminiszterei is csak magas rangú hivatalnoknak számítottak. Tehát a külpolitika elvi és gyakorlati irányítása kapcsán nem beszélhetünk pluralizmusról, hiszen a kormányf elképzelései, stratégiája dönt en meghatározta a magyar politizálást. Azonban a háttérben – jelen esetben a Magyar Külügyi Társaságra

gondolva – létezett egy olyan értelmiségi bázis, melynek tagjai egyrészt a háború előtti hazai politika aktív résztvevői, másrészt az összeomlást követően „helyzetbe” került közszereplők 1918-1920 folyamán.

Ez a több forrásból összeállt társaság természetesen legelőször magában az eltérő értékrendből, származásból és életbeli fakadó felfogásbeli különbségeket, melyek a folyóirat hasábjain is jól kitapinthatóan megjelentek. A külpolitikai orientációt vizsgálva már a kezdeti időkben is ugyanúgy megjelennek a kétségbeesés és a lázas szövetséges keresés, mint a józan számvetés gondolatai is. Ez az érthetők között jelzi a különböző vélemények megjelenésének lehetőségét. E tekintetben a későbbiekben is megmarad a kényszerekkel és realitásokkal való szembenézés illetve az általam „emocionális” politizálásnak elnevezett beállítódások közötti eltérést időnként nyilvános vitává is engedte kinézni a szerkesztőség: a bolgárvita erre jó példa, amelyben néhány héten keresztül értelemteljes hangvételű diskurzus folyt Bonkáló Sándor és Móricz Péter között.

Megjelenik a kezdetektől kezdve - az orientációt tekintve - a kétoldalú kapcsolatok kialakításának teljes palettája, hiszen az első év francia-orientációjának lehetősége és elutasítása szinte egyszerre van jelen. A szomszédos államokkal való viszony normalizálása ugyancsak eltérő hangsúllyal és eljellel kíséri majdnem végig a vizsgált korszakot. Hasonlóan ambivalens gondolatok fogalmazódnak meg a Népszövetséghez való kapcsolódás és viszony, illetve a revízió megvalósításának módjait illetően.

Azonban meg kell jegyezni, hogy ez a fajta többszínű véleménynyilvánítás az 1927-es átalakulást követően jóval mérsékeltebben van jelen a lapban. Sőt 1929-től gyakorlatilag szinte eltűnik ez a jelleg, a Revíziós Liga szellemisége rányomja bélyegét a folyóirat szellemi sokszínűségére.

2. A külpolitikai vélemények „szondázásának” igazolása már nem tűnik ilyen egyszerű feladatnak. Ugyanis ennek igazán objektív méréséhez minden esetben nyomon kell követni egy cikk megjelenése után az adott reakciók teljességét. Vagyis a mérvadó sajtótermékek írásait, a kormányzati dokumentumokat, de legelőször magában az elemzett folyóiratban publikált válaszreakciókat. Azonban - mint már azt a fentiekben említettem - sem a Külügyminisztérium idevonatkozó osztályainak iratai, sem a kormányzat közeli Budapesti Hírlap számainak áttekintése után sem kerültünk közelebb a kérdés megválaszolásához. Ezért nagyjából magára a 'Magyar Külpolitikára' hagyatkozhattam véleményem kialakításakor.

Vizsgálatom során egyértelmű, minden kétséget kizáró bizonyítékokat arra, hogy a szerkesztés egyik jól átgondolt szándéka lett volna bizonyos témák és vélemények „feldobása” a lapban nem találtam. Ezt a cáfolatot támasztja alá hangsúlyosabban az a tény is, hogy a Társaság másik, 1920-25 között illetve 1929-től újra megjelenő névű szakpolitikai folyóirata, a 'Külügyi Szemle' vonatkozásában lehet igaz valójában ezen tézis.

Viszont indirekt módon következtethetem az effajta szándék időnkénti érvényesítésére, hiszen pl. a turanizmus⁵¹⁷ hangsúlyos megjelenítésének kísérlete igencsak eltér a folyóirat általános szemléletétől és hangvételétől. Bár – ez megint nem valódi bizonyíték – kevéssel több mint egy év múlva eltűnik a téma az újság repertoárjából. Az igazság kedvéért hozzá kell tennünk, hogy a turáni eszmék számára a háború utáni évek jóval kedvezőbbek voltak, mint a '20-as évek közepétől konszolidálódó Bethleni éra. Szintén ilyennek tekinthető Szombathy Kálmán, egykori főszerkesztő bírálata a gyakorlati magyar külpolitikával kapcsolatban. Bár a szerző véleményére a folyóiratban nem érkezik direkt válasz, mégis lesz eredménye a felvetéseknek, hiszen a Külügyminisztérium és a Külügyi Társaság az évek folyamán lényegében a felvázolt stratégia minden elemét megvalósítja. Azonban feltevésem bizonyítása, miszerint Szombathy írása nem csupán egy magányos szerkesztői akció, hanem egyfajta figyelemfelhívás a külpolitikával foglalkozó értelmiségi közvélemény, illetve politikai elit számára, ugyancsak sikertelen volt.

3. A folyóirat stílusváltása két egymástól független külpolitikai eseményhez, és annak következményeihez kötődik. Az olasz-magyar szerződés illetve a Rothermere-akció adta meg az 1927-es év alaptónusát. A külpolitikai mozgáster kibővülése következményeként mind a kormányzat (Bethlen revíziós beszédei), mind a kormányzat közeli szervezetek (Revíziós Liga megalakulása) aktivizálódtak. A Liga lényegében mozgalomként fellépve, de sok elemében érdekvédelmi szervezetként azonosítva magát gyakorlatilag átvette az addig különálló revíziós törekvések irányítását, így módon magában a 'Magyar Külpolitikában' is 1929/30-ra megszerezve a vezető szerepet. Ennek lenyomata a lapban jól nyomon követhető, hiszen 1927/28-tól:

- ~ megszaporodnak a revízióval foglalkozó írások,
- ~ a szerzők köre lesz külső és átalakul,
- ~ megjelennek a hosszabb, elemző írások,

⁵¹⁷ Első említése: 1920. május 30.

~ visszaszorulnak a világpolitikai hírek és elemzések.

Végül 1930-ra a folyóirat teljesen a Liga irányítása alá és tulajdonába kerül, teret adva a revíziós mozgalom minél teljesebb kiszolgálásának.

Összegzésként - a folyóirat fenti szempontoknak megfelelő elemzését követően - tehát a következőket jelenthetjük ki :

- ~ A 'Magyar Külpolitika' 1920-as évekbeli működése jó példája volt annak, hogy létezett egy olyan kormányzat közeli társadalmi szervezet (Magyar Külügyi Társaság) és annak orgánuma (Magyar Külpolitika), amely lehetőséget és teret adott a különböző külpolitikai árnyalatok, elképzelések megjelenítésének, részben függetlenül a külügyi kormányzat, elsősorban Bethlen végül megfogalmazódott döntéseitől.
- ~ Nem nyert igazolást, miszerint a publikált cikkek, tanulmányok egy része feltehetően azzal a szándékkal jelent meg, hogy a külügyi gondolkodás berkeiből felröppent gondolatokat, törekvéseket „tesztelje” valószínűleg nem túl nagyra szabott olvasóközönségén.
- ~ A folyóirat életében a Revíziós Liga megalakulása és befolyásának növekedése döntő változást eredményezett, mivel ezek után egy kevésbé sokszínű, voluntaristább irányvonal vette kezdetét, egy némileg átalakult szerkesztői és szerkesztőgárda közreműködésével.

IRODALOMJEGYZÉK

FORRÁSOK:

Magyar Tudományos Akadémia:

Gróf Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (Bp. 1920. július 12.) MTA Kézirattár,
MS 5041/101.

Országos Széchényi Könyvtár:

Paikert Alajos naplói OSZK Kézirattár Quart. Hung. 3264 (VI.k.)

Magyar Országos Levéltár:

KÜLÜGYI LEVÉLTÁR:

A MINISZTER KABINETJE

K58

Propaganda és sajtóügyek	21.cs. III/8.t.	1920-21
Propaganda és sajtóügyek	21.cs. III/8.t.	1922-24

MOL K58 1920-III/8-690.

AZ ELNÖKI OSZTÁLY IRATAI

K60

Sajtóügyek	11.cs. III/3.t.	1927
Sajtóügyek	11.cs. III/3.t.	1928

POLITIKAI OSZTÁLY

K63

Külügyi alkalmazottak politikai tárgyú bizalmas levelezése	469.cs.	1928-34
Külügyi alkalmazottak politikai tárgyú bizalmas levelezése	468.cs.	1919-27

SAJTÓ- ÉS KULTURÁLIS OSZTÁLY K66

2-189.cs.: 1920-1931

- Sajtó irányítás ügyei

- Tájékoztató ill. propaganda anyag összeállítása
- Cikkek elhelyezése külföldön, újságok magyar példány ügyei, magyar újságok külföldi példányainak ügye, lapterjesztés
- Külföldi újságírók Magyarországon, a velük való kapcsolat
- Magyar lapokban megjelent külföldi vonatkozású cikkek
- Szervezési ügyek, a sajtó és a kulturális osztály belső ügyei

POLITIKAI HÍRSZOLGÁLAT

K67

Magyarországról szóló propaganda könyvek	1-6.cs.	1918-1925
Tanulmányok a propagandáról	12.cs./114.t.	
Tanulmányok a magyar külpolitikáról	13.cs./117/ a.t.	
Amerikai magyar propaganda	13.cs./123.t.	
Magyarországról szóló képes prospektushoz készült szöveg	13.cs./152.t.	

NÉPSZÖVETSÉGI KIADVÁNYGY JTEMÉNY K78

Népszövetségi magyar propaganda	XIX./61.cs.	1926-1940
---------------------------------	-------------	-----------

EGYÉB SZERVEK

- MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG IRATAI 1933-1943

K605

MINISZTERELNÖKSÉGI LEVÉLTÁR:

A MINSZTERELNÖKSÉG KÖZPONTILAG IKTATOTT ÉS IRATTÁROZOTT IRATAI 1867-1945

K26

Sajtóügyek	1241.cs./V.t.	1921
Propaganda ügyek. Társadalmi szervezetekkel kapcsolatos ügyek	1297.cs./XXXV III. t.	1922
Sajtóügyek	1301.cs./V.t.	1923
Sajtóügyek	1318.cs./V.t.	1924
Sajtóügyek	1323.cs./V.t.	1925
Sajtóügyek	1333.cs./V.t.	1926
Sajtóügyek	1340.cs./V.t.	1927
Sajtóügyek	1349.cs./V.t.	1928

TÁRSADALMI SZERVEZETEK KÖZPONTJA K437

- 1-13. Cs. - 1921-1928

BELÜGYI LEVÉLTÁR

ELNÖKI IRATOK

K148

Sajtóügyek	694.cs./27.t.	1920
Sajtóügyek	710.cs./31.t.	1921
Sajtóügyek	739.cs./27.t.	1922
Sajtóügyek	756.cs./27.t.	1923
Sajtóügyek	767.cs./27.t.	1924
Sajtóügyek	777.cs./28.t.	1925

RESERVÁLT IRATOK

K149/B

Sajtóügyek	122.cs./3.t.	1927
Sajtóügyek	123.cs./3.t.	1928
Sajtóügyek	126.cs./3.t.	1930
Sajtóügyek	133.cs./3.t.	1931

ORSZÁGGY LÉSI LEVÉLTÁR:

INTERPARLAMENTARIS UNIO MAGYAR CSOPORTJA 1918-1943

K604

Wlassics család levéltári anyagában (P1445):

Beszédek, tanulmányok	2.d./11t.	1906-1932
Beszédek, tanulmányok	2.d./16.t.	1906-1932
A Külügyi Társaság elnökségével kapcsolatos iratok	2.d./18.t.	1919-1931
Hozzá intézett levelek (Rákosi Jen , Társadalmi Egyesületek Szövetsége, Apponyi Albert, Bárdossy László, Bibó István, Hóman Bálint, Klebersberg Kuno...)	2.d./26.t.	

MOL P1445 2.d.

KIADOTT FORRÁS- ÉS DOKUMENTUM GY JTEMÉNYEK:

Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához I-V. (szerk.: *Kerekes Lajos, Ádám Magda, Juhász Gyula*) Akadémiai Kiadó, Bp. 1962-1982.

Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetér l 1918-1919. (szerk.: *Ádám Magda – Ormos Mária*) Akadémiai Kiadó, Bp. 1999.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945. (szerk.: *Karsai Elek*) Kossuth Kiadó, Bp. 1967.

Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez: 1918-1945. (szerk.: *Pritz Pál*) Akadémiai Kiadó, Bp. 1994.

Magyar történeti szöveggy jtemény 1914-1999. (szerk.: *Romsics Ignác*) Osiris Kiadó, Bp. 2000.

Nemzetközi szerz dések 1918-1945. (szerk.: *Halmosy Dénes*) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat, Bp. 1966.

Politikai pártok programjai Magyarországon (1867-1980) (szerk.: *Glatz Ferenc*) Kossuth Kiadó, Bp. 1991.

Szidiropulosz Archimédész: Trianon utóélete – válogatás a magyar nyelv irodalom bibliográfiájából 1920-2000. XX. Század Intézet, Bp. 2002.

Teleki Pál: Válogatott politikai írások és beszédek (szerk.: *Ablonczy Balázs*) Osiris Kiadó, Bp. 2000.

Trianon felé. A gy ztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról. (szerk.: *Litván György*) MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1998.

Trianon. A magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban. (szerk.: *Ádám Magda – Cholnoky Gy z – Pomogáts Béla*) Lucidus Kiadó, Bp. 2000.

KORABELI FORRÁSOK ÉS SAJTÓKIADVÁNYOK:

Eöttevényi Olivér: A Magyar Külügyi Társaság húsz esztendeje: 1920. áprilisától- 1940. áprilisáig a szerz kiadása, Bp. 1940.

Jászi Oszkár: A Habsburg Monarchia felbomlása. Gondolat Kiadó, Bp. 1982.

KÜLÜGYI SZEMLE I-II. szám (1920 -21)

KÜLÜGYI SZEMLE III-IV. szám (1923-24)

KÜLÜGYI SZEMLE V-VI. szám (1929-30)

A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuillys/S-ben 1920 januárius-március havában. Hornyánszky, Bp. 1920-21.

Nemzetgyűlési Naplók:

Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlési naplója I-XVII. Kötet.

Athaeneum, Bp. 1920-1922.

Az 1922. évi június 16-ára hirdetett Nemzetgyűlési naplója I-LXVI. Kötet. Athaeneum, Bp. 1922-1926.

Az 1926. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlési és Képviselőházának naplója.

Athaeneum, Bp. 1927-1931.

VISSZAEMLEKEZÉSEK:

Andorka Rudolf: A madridi követségtől Mauthausenig. Kossuth Kiadó, Bp. 1978.

Bánffy Miklós: Huszonöt év (1945). Püski Kiadó, Bp. 1993.

Barcza György: Diplomata emlékeim. Európa-História Kiadó, Bp. 1994.

Bethlen István: Válogatott politikai írások (szerk.: *Romsics Ignác*) Osiris Kiadó, Bp. 1999.

Boroviczény Aladár: A király és kormányzója. Európa Kiadó, Bp. 1993.

Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa-História Kiadó, Bp. 1993.

Hory András: Bukaresttől Varsóig. Gondolat Kiadó, Bp. 1987.

Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Magvet Kiadó, Bp. 1978.

Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül. Magvet Kiadó, Bp. 1977.

Újpestery Elemér: Végállomás Lisszabon. Hét év a magyar királyi külügy szolgálatában. Magvet Kiadó, Bp. 1987.

SZAKIRODALMI FELDOLGOZÁSOK:

Ablonczy Balázs: A csehszlovák minta (A masaryki demokrácia és szimpatizánsai a két világháború közötti Magyarországon). In.: *Valóság* 2008/7. 65-76.

Ablonczy Balázs: Teleki Pál: egy politikai életrajz vázlata. Elektra kiadóház, Bp. 2000.

Ádám Magda: A két királypuccs és a Kisantant. In.: *Történelmi Szemle* 1982/4. 665-712.

- Ádám Magda*: A kisantant. Kossuth Kiadó, Bp. 1981.
- Ádám Magda*: Dunai konföderáció vagy kisantant. In.: Történelmi Szemle 1977/3-4. 440-484.
- Ádám Magda*: Magyarország és a kisantant a harmincas években. Akadémiai Kiadó, Bp. 1968.
- Arday Lajos*:- *KATONA Tamás*: Száztíz év – az Interparlamentáris Unió magyar nemzeti csoportjának története. Magyar Országgyűlés, Bp. 2006.
- Arday Lajos*: Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918-1919. Magvet Kiadó, Bp. 1990.
- Bán D. András*: Radomir király. Széphistória a Rothermere-akcióról. In.: 2000 1990/okt.
- Buza László*: A kisebbségek jogi helyzete MTA, Bp. 1930.
- Buzinkay Géza*: Kis magyar sajtótörténet. Haza és Haladás Alapítvány, Bp., 1993.
- Csicsery-Rónay István – Vígh Károly*: Teleki Pál és kora. Occidental Press, Bp.1992.
- Csurdi Sándor – Fenyő István – Márkus László – Mucsi Ferenc*: A magyar sajtó története. (Az újságíró iskola kézikönyvei) Tankönyvkiadó, Bp., 1977.
- Diószegi István*: A magyar külpolitika útjai. Gondolat, Bp. 1984.
- Dow, M. Fiona*: The Broken Crown : Reappraisals of Hungarian Identity in the Interwar Years 2002. <http://mek.niif.hu/02200/02236/02236.htm>
- Eiler Ferenc*: Kisebbségvédelem és revízió. Magyar törekvések az Európai Nemzetiségi Kongresszuson (1925-1939). MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Bp. 2007.
- Fejes Judit*: A magyar-német politikai és gazdasági kapcsolatok a válság éveiben. In.: Történelmi Szemle 1976/3. 361-384.
- Fülöp Géza*: Sajtótörténet, sajtóismeret. Tankönyvkiadó, Bp., 1988.
- Fülöp Mihály – Sipos Péter*: Magyarország külpolitikája a XX. században. Aula Kiadó, Bp. 1998.
- Galántai József*: A Habsburg -monarchia alkonya. Kossuth Kiadó, Bp. 1985.
- Galántai József*: A trianoni békekötés. Akadémiai Kiadó, Bp. 1990.

- Galántai József*: Magyarország az első világháborúban 1914-1918. Akadémiai Kiadó, Bp. 1974.
- Galántai József*: Trianon és a kisebbségvédelem. Maecenas Kiadó, Bp. 1989.
- Gergely Jenő – Pritz Pál*: A trianoni Magyarország 1918-1945. Vince Kiadó, Bp. 1998.
- Gergely Jenő* : Gömbös Gyula – politikai pályakép. Vince Kiadó, Bp. 2001.
- Gratz Gusztáv*: Magyarország a két világháború között. Osiris Kiadó, Bp. 2001.
- Gyurgyák János*: Ezzé lett magyar hazátok Osiris Kiadó, Bp.2007.
- Hajdu Tibor*: Károlyi Mihály. Kossuth Kiadó, Bp. 1978.
- Juhász Gyula*: A Magyar Külügyi Társaság története a két világháború között. In.: Európa vonzásában – emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára (szerk.: *Glatz Ferenc*) MTA TTI, Bp. 1993.
- Juhász Gyula*: Az „Appeasement” és a Duna-medence. In.: Új Írás 1980/4
- Juhász Gyula*: Magyarország külpolitikája 1919-1945. Kossuth, Bp. 1988.
- Kerekes Lajos*: A Habsburg-restaurációs kísérletek és az osztrák-magyar viszony 1921-ben. In.: Századok 1976/1.
- Kerekes Lajos*: Az első osztrák köztársaság alkonya – Mussolini, Gömbös és a Heimwehr Akadémiai Kiadó, Bp. 1973.
- Kerekes Lajos*: Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom 1920-1930. In.: Történelmi Szemle 1961/2. 199-219.
- Kovács Endre*: Magyar-lengyel kapcsolatok a két világháború között. Akadémiai Kiadó, Bp. 1971.
- L. Nagy Zsuzsa*: A párizsi békekonferencia és Magyarország. Kossuth Kiadó, Bp. 1965.
- L. Nagy Zsuzsa*: Amerikai diplomaták Horthy Miklósról, 1920-1944. In.: Történelmi Szemle 1990/3-4. 173-196.
- L. Nagy Zsuzsa*: Magyarország története 1918-1945. Multiplex Média, Debrecen, 1995. (2. kiadás)
- Litván György*: Az első világháború és az 1918-1919-es forradalmak idő szakának magyar vonatkozású anyagai a francia levéltárakban. In.: Történelmi Szemle 1973/1-2. 265-272.

- Lukács Zs. Tibor*: Propaganda közvélemény kutathatósága a történettudományban. In.: *Aetas* 1995/1-2.
- Macartney, C. A.*: Hungary and Her Successors. Oxford University Press, London, 1968.
- Magyar Külpolitikai Gondolkodás a XX: században. (szerk.: *Pritz Pál*) Magyar Történelmi Társulat, Bp. 2006.
- Magyarország története VIII. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. (Revízió és külpolitika - 556-561.o.)
- Magyarország története VIII. Akadémiai Kiadó, Bp.,1978. (Az ellenforradalmi korszak sajtója - 853-862.o.)
- Maráczy László*: Hungarian Revival – Political Reflections of Central Europe. Mikes International, Hague, 2007.
- Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemből I (szerk.: *Romsics Ignác*) Osiris Kiadó, Bp. 2002.
- Nemes Dezső* : A Bethlen-kormány külpolitikája 1927-1931-ben. Kossuth Kiadó, Bp. 1964.
- Ormos Mária*: „Soha amíg élek” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pannónia Könyvek, Pécs, 1990.
- Ormos Mária*: Bethlen-koncepciója az olasz –magyar szövetségről 1927-1931. In.: *Történelmi Szemle* 1971/1-2. 133-156.
- Ormos Mária*: Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921. Gordiusz Kiadó, Győr 1990.
- Ormos Mária*: Kozma Miklós – egy magyar médiavezér. PolgArt, Bp. 2000.
- Ormos Mária*: Padovától Trianonig 1918-1920. Kossuth Kiadó, Bp. 1983.
- Pritz Pál*: Magyar diplomácia a két háború között. Magyar Történelmi Társulat, Bp. 1995.
- Pritz Pál*: Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932-1936. Akadémiai Kiadó, Bp. 1982.
- Raffay Ernő* : Erdély 1918-1919-ben. Magvet Kiadó, Bp. 1987.

- Ránki György: Gazdaság és külpolitika. Magvet Kiadó, Bp. 1981.*
- Romsics Ignác– ifj. Bertényi Iván: Trianon és a magyar politikai gondolkodás 1920-1953. Osiris Kiadó, Bp. 1998.*
- Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Osiris Kiadó, Bp. 2001.*
- Romsics Ignác: Bethlen István. Osiris Kiadó, Bp. 1999*
- Romsics Ignác: Franciaország, Bethlen és a frankhamisítás. In.: Történelmi Szemle 1983/1. 67-86.*
- Romsics Ignác: Helyünk és sorsunk a Duna-medencében. Osiris Kiadó, Bp. 1996.*
- Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-, Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó, Bp. 1998.*
- Siklós András: A Habsburg birodalom felbomlása 1918. Kossuth Kiadó, Bp. 1987.*
- Sipos Balázs: A politikai újságírás mint hivatás. Napvilág Kiadó, Bp. 2004.*
- Sipos Balázs: Politikai újságírás az 1920-as években. ELTE, Bp. 2002.*
- Somogyi Erika: Magyarország részvételi kísérlete az 1920-as lengyel-szovjet háborúban. In.: Történelmi Szemle 1986/2. 313-324.*
- Szakály Sándor: A magyar katonai elit. Magvet Kiadó, Bp. 1987.*
- Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Bp. 2003.*
- Tilkovszky Lóránt: Ausztria és Magyarország a vészterhes korszakban. Bp. 2002.*
- Tilkovszky Lóránt: Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon 1938-1941. Akadémiai Kiadó, Bp. 1967.*
- Tilkovszky Lóránt: Teleki Pál és a magyar-jugoszláv viszony. Kutatási Füzetek Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1996.*
- Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Bp. 2002.*
- Zeidler Miklós: Apponyi Albert és a Nemzetek Szövetsége. In.: A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére. ELTE BTK Új- és legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék, Bp. 2000.*

Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Osiris Kiadó, Bp. 2001.

Zeidler Miklós: A trianoni békeszerz és Magyarország. In.: Fejezetek az új- és jelenkori magyar történelemb I. Tanulmányok. (szerk.: Gergely Jen) L'Harmattan – ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Bp. 2006.

AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYÁBÓL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

1. Magyarország 1919-1920-ban Paikert Alajos szemével. In.: Társadalomtudományi tanulmányok I. (szerk.: Konyáriné Loós Andrea – Szerepi Sándor), DE-HPFK, 2008. Hajdúböszörmény. (172-180.p.)
2. Az 1920-as évek revíziós propagandájának értékvilága. In.: XII. Apáczai Napok – A reneszánsz értékei, az értékek reneszánsza, Gy r. 2008. (678-684.p.)
3. A 'MAGYAR KÜLPOLITIKA' mint a Magyar Külügyi Társaság meghatározó periodikája. In.: Társadalomtudományi tanulmányok. (szerk.: Dr. Soós Zsolt) Galenos Alapítvány, 2010. Debrecen (11-26.p.)
4. A kisebbségi kérdés a Magyar Külpolitika folyóiratban 1920-1929 között. Debreceni Disputa 2010/04. (59-64.p.)
5. A magyar külpolitika '20-as évekbeli lehet ségeinek kormány közeli megfogalmazásai a Magyar Külpolitika c. folyóiratban. Társadalomtudományi Tanulmányok III. (szerk.: Dr. Kovácsné dr. Bakosi Éva) DE-GYFK, 2010. Hajdúböszörmény. (8-29.p.)

1. MELLÉKLET

A FOLYÓIRAT SZERZŐ GÁRDÁJA

Az alábbiakban a következő életrajzi forrásokra támaszkodunk:

Életrajzi lexikon (Akadémiai kiadó, Bp. 1994.)

Nemzetgyűlési almanach 1922-27 (http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al922_27/ind2.htm) (2009. március 4.)

Zsidó lexikon (www.zsidlex.extra.hu) (2009. március 4.)

A szerzőgárda összetételéről már korábban szóltam, az alábbiakban azok a személyiségek találhatók, akik az elemzésbe vont cikkek szignálóiként legalább egy alkalommal szerepeltek a lapban. Az életrajzi lexikon alapján begyűjtött információk általában teljesebb képet adnak, hiszen az életrajzi cikkek keletkezése a múlt század utolsó évtizedeire datálható. Így az ismertett életutak értelemszerűen átfogják a személyek teljes élethosszát.

Viszont az elemzett korszakunkra releváns Nemzetgyűlési Almanach 1922-27-es kiadványa, mely már az interneten keresztül is hozzáférhető, több esetben hiányosabb ismertetést ad, illetve érthető módon nem közöl teljes életpálya leírásokat. Annyiban azonban mégis nagyon hasznosnak bizonyult, hogy a Bethlen-korszak parlamenti képviselőinek azon tagjairól, akik nemzetgyűlési tevékenységükön túl a 'Magyar Külpolitika' hasábjain is publikáltak, egy orientáló jellemzést kapunk.

Mindettől függetlenül fontosnak tartottam, hogy azokat a publicistákat, akik a folyóirat életében valamilyen szerepet játszottak, ha csak röviden is, de életútjuk vázolásával megemlítssem. Az említett életrajzi források szövegeit részben átszerkesztettem, máshol változatlanul hagytam.

Ambrózy Gyula (Nyíregyháza, 1884. február 12. – Bp., 1954. március 2.). Nemzetközi jogi író. Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1906-ban bírósági szolgálatba lépett, 1914-től az igazságügyi minisztériumban teljesített szolgálatot. 1921-től a kormányzói kabinetirodában dolgozik, 1942-ig mint helyettes, majd mindvégig mint főnök. Főleg a Nemzetek Szövetségével és a trianoni szerződéssel kapcsolatos nemzetközi jogi kérdésekkel foglalkozott. Főbb munkái: *A nemzetközi szerződések jogi kötelező ereje* (Bp., 1918); *A magyar békeszerződés tervezetének jogi vonatkozásai az entente válaszejegyzéke alapján* (Bp., 1925); *A népszövetségi eszme reális tartalma* (Bp., 1925).

Apponyi Albert, gróf (Bécs, 1846. május 29. – Genf, 1933. február 7.). Politikus, miniszter, nagybirtokos, az MTA tagja. 1872-től Deák-párti, majd a Sennyey-féle konzervatív párthoz csatlakozott. 1878-tól az egyesült, majd mérsékelt ellenzéki párt vezére. 1899-ben belépett a kormánypártba (Szabadelv Párt), 1901-től 1903-ig a képviselőház elnöke volt. 1903 végén kilépett a Szabadelv Pártból és újból megszervezte az ellenzéki Nemzeti Pártot, 1904. novemberében belépett az Ellenzéki Pártok Szövetségébe, majd 1904. decemberében a Függetlenségi Pártba. Ettől kezdve az I. világháború végéig a párt egyik vezetője, 1906. április 8-tól 1910. január 17-ig a koalíciós kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

1917. június 15-től 1918. május 8-ig ismét közoktatásügyi miniszter. Az I. világháború után a magyar béke delegáció vezetője volt. 1920-tól mint képviselő a legitimista ellenzék vezérszónoka. 1923-tól haláláig Magyarország fődelegátusa a Népszövetségben. Főbb munkái: *Beszédei (I–II., Bp., 1896)*; *Emlékirataim (I–II., Bp., 1922–34)*; *Élmények és emlékek (Bp., 1933)*.

Balla Ignác, (Magyarpécska, 1883.)⁵¹⁸ Író. Középiskolai tanulmányai végeztével a haditengerészetnél teljesített szolgálatot, majd újságíró lett és hosszabb időre Rómába ment, ahol az olasz irodalmat tanulmányozta eredményesen. 1907-től az Új Időket szerkesztette hosszabb ideig. 1915-ben a Petőfi Társaság tagja lett. Eredeti munkáin kívül legjelentősebbek Boccaccio, D'Annunzio, G. Deledda több művének átültetése. Népszerű tudományos művei: *A Rotschildok (1912)*, *Edison (1913)*. *Versei: Tíz (1901)*; *Tenger mormolása (1903)*; *Dél (1907)*, *A héthíd városa (1910)*. *Színművei: Az arezzoi varga (1926)*. Regényei és elbeszélései: *Víz fölött és víz alatt (1916)*, *Az árnyékok (1917)*, *Kis emberek (1917)*.

Bánffy Miklós, gróf, (Kolozsvár, 1874. december 30. – Bp., 1950. június 6.) Író, politikus, külügyminiszter. Egyetemi tanulmányait Kolozsváron és Budapesten végezte. 1906-tól 1909-ig Kolozsvár vármegye és Kolozsvár főispánja. 1901-től szabadelvű programmal, 1910-től pártokon kívüli hatvanhetes programmal képviselő. Később csatlakozott a Nemzeti Munkapárthoz. 1913–18-ban az állami színházak intendánsa. A Kisfaludy Társaság tagja (1916). 1921. április 14-től 1922. december 19-ig a Bethlen-kormányban a külügyi tárcát töltötte be. 1926-ban visszaköltözött Erdélybe és vezető szerepet játszott az erdélyi magyar irodalomban. Szerkesztette az Erdélyi Helikont. Foglalkozott zenével, festéssel, színpadi rendezéssel, irodalommal; Kisbán Miklós néven drámákat írt. Főbb művei: *A nagy úr (dráma, 1913)*; *Reggeltől-estig (r., Kolozsvár, 1927)*; *Martinovics (színmű, Kolozsvár, 1931)*; *Fortéjos Deák Boldizsár memoriáléja (Kolozsvár, 1931, saját rajzaival és könyvdíszével jelent meg)*; *Emlékeimből (Kolozsvár, 1932)*; *Megszámláltattál... (r., Bp., 1935)*; *És híjjával találtattál (r., Bp., 1937)*; *Darabokra szaggattal (r., Bp., 1940)*.

⁵¹⁸ Azon személyek esetében, ahol csak a születési dátum szerepel, a Nemzeti Névtér almanach információira tudunk hagyatkozni.

Berzeviczy Albert (Berzevice, 1853. június 7. – Bp., 1936. március 22.) Konzervatív kultúrpolitikus, miniszter, esztéta és történetíró, az MTA tagja (1904). Politikai pályáját Sáros vármegye szolgálatában kezdte, majd az eperjesi jogakadémia tanára. 1881-ben szabadelv párti, majd 1910-től a nemzeti munkapárti országgyűlési képviselő. 1884-től a miniszteri tanácsos, 1887-től a 1894-ig kultuszminisztériumi államtitkár, 1895-98 között a képviselőház egyik alelnöke. 1903. november 3-tól 1905. június 18-ig Tisza István kormányának kultuszminisztere. Az ellenzéki koalíció győzelme után egy időre visszavonult a politikai életről. 1899-től a Kisfaludy Társaság tagja, 1905–1936-ban az MTA elnöke. 1910-11-ben a képviselőház elnöke. 1913-1923-ban az újonnan alakult Országos Testnevelési Tanács első elnöke. 1917-ben a Rendiházi taggá nevezték ki. 1923-tól a Kisfaludy Társ. elnöke, 1927-től a felsőházi tag, 1932-től a Magyar Pen Club elnöke.

Bogya János (Brezsnóbánya, 1880). Diplomata. Tanulmányait Breznóbányán, Losoncon és a rimaszombati gimnáziumban végezte. Egyetemre Budapesten, Strassbourban, Berlinben és Kolozsváron járt. A jogi doktorátust Kolozsváron szerezte meg. A bécsi konzuli akadémián konzuli oklevelet szerez. 1910-ben velencei konzullá nevezik ki, majd Európa különböző országaiban szolgál. A háború vége Brémában éri. A szegedi ellenforradalmi szervezkedés idején a városban tartózkodik. Vizsgált korszakunkban a Nemzetgyűlés tagja, mandátumát Tatán szerezte meg.

Bonkáló Sándor (Rahó, 1880. január 22. – Bp., 1959. november 3.) Filológus, irodalomtörténész, fordító. Budapesten, Lipcsében és Szentpéterváron végezte az egyetemet. 1905-től a szegedi, majd a gyöngyösi, 1916-tól a zalaegerszegi gimnázium tanára. 1917-től a budapesti egyetemen az orosz nyelv és irodalom magántanára, 1919-től a rutén nyelv és irodalom nyilvános rendes tanára. Tanszékének 1924-ben történt megszüntetése után, mint nyugdíjas élt a fővárosban. Számos, az orosz és ukrán irodalommal és történelemmel foglalkozó cikke és tanulmánya jelent meg. Tolsztoj és Dosztojevszkij több művét fordította magyarra. Főbb művei: *A szlávok* (Bp., 1915); *A magyar rutének* (Bp., 1920); *Az ukrán mozgalom története 1917-22* (Bp., 1922); *Az orosz irodalom története (I-II)* (Bp., 1926); *A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés* (Bp., 1935)

Bródy Ernő (Miskolc, 1875. szeptember 12. – Bp., 1961. október 15.) Ügyvéd. A budapesti egyetemen végzett, közben újságíró a Magyar Hírlapnál. 1900-tól vett részt a politikai életben, 1906-ban és 1910-ben Vázsonyi Vilmos pártjában, országgyűlési, 1920-22-ben nemzetgyűlési képviselő. 1927-től a valamennyi választáson mandátumot kapott Budapesten demokráta párti programmal. A főváros politikai életében főként szociális kérdésekkel foglalkozott. Tárcái, jogi és publicisztikai cikkei jelentek meg különböző folyóiratokban. Főbb művei: *Nemzetgyűlési beszédei* (Bp., 1922); *Ki a magyar állampolgár?* (Bp., 1938); *A második zsidótörvény* (Bp., 1939).

Csáky Imre, gróf (Szepesmindszent, 1882. február 16. – Santa Cruz de Teneriffa, Kanári-szigetek, 1961. május 22.) Diplomata, külügyminiszter. A konzuli akadémia elvégzése után hosszabb diplomáciai szolgálatot teljesített (Drezda, Szentpétervár, Berlin, Bukarest, Varsó). 1917-től a külügyminisztériumban dolgozott. Részt vett a breszt-litovszki és bukaresti béketárgyalásokon. 1920-ban, mint a magyar béke delegáció tagja tárgyalásokat folytatott a francia külügyminisztériumi vezérrel a

magyar-francia politikai és gazdasági közeledés érdekében. E politika végrehajtására a Teleki-kormányban 1920. szeptember 22-én külügyminiszterré nevezték ki. Mivel Paléologue és vele a magyar-francia közeledés megbukott, ~ 1920. dec. 16-án lemondott a külügyminiszterségről. 1921-22-ben magyar részről a határmegállapító vegyesbizottság vezetője volt. Az optánsperben a magyar kormányt képviselte a brüsszeli konferencián, de megegyezési tervét a kormányzat nem fogadta el, ezért lemondott és teljesen visszavonult. Venezuelába való kivándorlás közben halt meg.

Dési Géza (Nagyvárad, 1869. szeptember 13.) Jogi író, politikus. Budapesten szerzett jogi oklevelet, Nagyváradon, majd Bp.-en folytatott ügyvédi gyakorlatot. Eleinte, mint Bihar vármegyei szolgabíró, közigazgatási pályán működött. 1905-ben a magyarországi kerület szabadelv párti országgyűlési képviselője. A fővárosban mint jogi író és főként mint bünygyvéd vált ismertté. 1915-től a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja. Vezető szerepe volt az izraelita felekezeti életben. A kormány jelöltjeként lépett fel az 1926-os választásokon és 1935-ig a főváros Északi kerületének egységes párti országgyűlési képviselője. Elnöke volt a Vívó és Atlétikai Clubnak (VAC).

Eckhardt Tibor (Makó, 1888. október 26. – New York, 1972. szeptember. 3.) Politikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő. Berlinben, Párizsban és a budapesti tudományegyetemen tanult, 1908-ban Budapesten államtudományi doktorátust szerzett. Pályáját vármegyei tisztviselőként kezdte, 1918-ban Torda–Aranyos vármegyében főszolgabíró és az ún. önkéntes karhatalom parancsnoka. 1919–20-ban az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormány miniszterelnökségének sajtóügyeit irányította. 1922-ben a Keresztény Kisgazdapárt listáján nemzetgyűlési képviselő lett. 1923-ban az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik alapítója és elnöke volt, a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt egyik vezetője, 1928-tól a Magyar Revíziós Liga ügyvezető alelnöke. 1931-től Miskolc, 1933-tól Mezőcsát országgyűlési képviselője. 1934-35-ben Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején, mint Magyarország népszövetségi főmegbízottja eredményesen képviselte a magyar érdekeket a Sándor jugoszláv király meggyilkolása miatt keletkezett feszült helyzetben; 1936-tól titkos tanácsos; országgyűlési képviselő (1935–39; 1939–41). 1935 után ellenezte a német orientációt, az angolszász irányzat híve volt. A kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök megbízásából 1940 nyarán az USA-ba ment, hogy ott kapcsolatokat építsen ki; nem tért vissza.

Eöttevényi Olivér, 1917-ig Eöttevényi Nagy (Győr, 1871. március 20. – Bp., 1945. április 27. Ügyvéd, jogi és politikai író. A budapesti egyetemen szerzett jogi doktorátust, majd ügyvédi vizsgát tett. 1903-tól eperjesi, 1907-től kassai állami jogakadémiai tanár a közjog, politika, nemzetközi jog tanszéken. 1917-18-ban Krassó-Szörény vármegye főispánja, 1919-től Budapesten élt. 1922-től a Magyar Külügyi Társaság igazgatója. Számos külföldi előadást tartott a nemzetközi jogi problémákról. Fő művei: *Az általános választójogról* (Pozsony, 1906); *A választói jog problémái* (Bp., 1907); *A magyar közjog tankönyve* (Kassa, 1905–11); *Osztrák közjog* (Bp., 1913); *Gazdasági jogismeret* (Bp., 1914); *A háború a nemzetközi jog megvilágításában* (Bp., 1915); *Ungarns völkerrechtliche Tätigkeiten* (Breslau, 1915); *Nemzetiségi törvényünk és a kisebbségi szerződések* (Pécs, 1925); *La constitution de la Hongrie* (Bp., 1932., angolul is); *A közélet külpolitikája* (Bp., 1937); *Ferenc Ferdinánd* (Bp., 1942).

Ereký Károly (Esztergom, 1878. október 20. – Vác, 1952.) Politikus, miniszter, gépészmérnök, közgazdasági szakember. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1905-től az egyetem adjunktusa. 1911-ben megalapította az állatértékesítési egyesületet, 1912-ben pedig a nagytérségi sertéshizlaldát. Részt vett a Csilléry-Friedrich-féle ellenforradalmi csoport szervezkedésében. A Friedrich-kormányban 1919. aug. 27-től 1919. november 24-ig közlekedési miniszter. A nemzetgyűlésbe a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja programjával került be, az 1922-i választásokon megbukott és visszavonult a politikai élettől. Elnöke volt a Magyar Gyorsírók és Gyorsírás Barátai Budai Egyesületének. Művei: *Mezőgazdasági nagyüzem* (Bp., 1909); *Parcellázás, mezőgazdasági nagyüzemek és élelmiszertermelés* (Bp., 1916).

Éber Antal (Bp., 1872. május 5. – Bp., 1950. június 4.) Közgazdasági író, politikus. A budapesti egyetemen szerzett jogtudományi doktorátust, majd ügyvédi vizsgát tett. A Magyar Országos Központi Takarékpénztárnál kezdte pályáját. 1899-ben a Magyar Agrár- és Járadékbank osztályvezetője. 1902-től ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1904-ben a Magyar Telepítési- és Parcellázóbank vezérigazgatója. A két utóbbi bank egyesülésétől, 1917-től a Magyar Agrár- és Járadékbank vezetője. 1930-ban a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke. 1926-tól 1948-ig a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke. A Magyar Közgazdaság c. folyóirat szerkesztője. Cikkeket írt a Közgazdasági Szemlébe és napilapokba. 1931-től 1939-ig országgyűlési képviselő. 1931 szeptemberében szabadkereskedelmi gazdaságpolitikai álláspontja miatt kilépett az Egységes Pártból. Gazdaságpolitikai felfogására jellemző cikke: A magyar nemzeti tevékenység alakulása 1924–1929-ben. Folyóirat: *Széchenyi gazdaságpolitikája* (Bp., 1940).

Fenyő Miksa (Mélykút, 1877. december 8. – Bécs, 1972. április 4.) Esszéíró, kritikus, politikai és közgazdasági író. Jogi tanulmányainak elvégzése után ügyvédi pályára lépett. 1904-ben a Gyáriparosok Országos Szövetségének (GYOSZ) lett titkára. 1908-ban a Nyugat c. folyóirat alapítói közé tartozott, a későbbi években pedig szerkesztője, ill. főszerkesztője, Hatvany Lajos mellett legfőbb anyagi támogatója volt. A GYOSZ-ban viselt tisztsége mellett 1917-től igazgatója volt a Magyar Vámpolitikai Központnak, és szerkesztette a Magyar Gépipar című lapot. Termékeny közgazdasági író volt, írt több politikai esszét és cikket (*Hitler*, Bp., 1934; *Bethlen István*, Bp., 1937). A Nyugatban impresszionista útleírásokat, irodalmi esszéket közölt. Kötetben megjelent nagyobb esszéje: *Casanova* (Bp., 1912); Balassi Menyhért álnéven írt cikkeket Nagy Lajos Különvélemény c. lapjában. Naplójegyzetei a II. világháború utolsó szakaszáról (1944–45) *Az elsodort ország címmel jelentek meg* (Bp., 1946). A németek bevonulása után a háború befejezéséig Bp.-en bujkált. 1948-ban hagyta el Magyarországot, Rómába, Párizsba, majd 1953-ban New Yorkba költözött. 1970-ben Bécsbe települt át.

Fodor Ferenc (Tenke, 1887. március 5. – Bp., 1962. május 23.): geográfus, kartográfus-történész. 1910-ben a budapesti egyetemen bölcsészdoktorátust szerzett. 1911-től 1919-ig a karánsebesi főgimnázium tanára. 1920-ban egyetemi magántanár és Teleki Pál mellett adjunktus a budapesti közgazdasági egyetemen, 1928-ban egyetemi címzetes rendkívüli tanár, 1940-től 1946-ig tankerületi főigazgató. Gazdasági, tájféldrajzi, vízrajzi, kartográfia-történeti tanulmányok és monográfiák szerzője. Teleki Pálnak néprajzi és gazdasági térképei szerkesztésében munkatársa volt. Folyóiratok: *Magyarország gazdaságféldrajza* (Bp., 1924); *Szüli föld és honismeret* (Bp., 1926); *A Szörénység tájrajza* (Bp., 1930); *az MTA dicsőretekével kitüntetett munka*; *Egy palócfalu (Nagyvisnyó) életrajza* (Bp., 1930); *Magyar föld, magyar élet* (Bp., 1937); *Az el nem*

sodort falu (Bp., 1940); *A Jászság életrajza* (Bp., 1942; az MTA Serbán-díjával és az Ak. emlékéremmel jutalmazott m); *A magyar térképírás (1952–1954)*; Az „*Institutum Geometricum*” (Bp., 1954); *A magyar kézíratos vízrajzi térképek katalógusa 1867-ig (I–III. Bp., 1954–1956)*; *A magyar vízimérnököknek a Tisza-völgyben végzett felmérései és azok eredményei* (Bp., 1957.; az MTA által jutalmazott pályamunka).

Földes Béla, 1881-ig Weisz (Lugos, 1848. szeptember 25. – Bp., 1945. január 18.) Közgazdász és statisztikus, miniszter, egyetemi tanár, az MTA tagja Tanulmányait befejezve 1872-ben a f városi statisztikai hivatal igazgatóhelyettese. 1873-ban a budapesti kereskedelmi akadémián a kereskedelem-történet tanára. 1874-ben a budapesti egyetem magántanára. 1879-ben a nagyváradi jogakadémia tanára, de 1880-tól már ismét a budapesti kereskedelmi akadémiára került, mint a nemzetgazdaságtan és pénzügytan rendes tanára. 1882-ben a budapesti egyetemen a statisztika rendkívüli, 1889-t l rend. tanára, majd 1892-t l Kautz Gyula helyére került a nemzetgazdaságtani és pénzügytani tanszékre. 1905-ben függetlenségi programmal országgy lési képvisel , majd 1909-ben a Justh-párthoz csatlakozott. 1917. augusztus 18-tól 1918. május 8-ig tárca nélküli miniszter. F m vei: *A socialis kérdésr l (Pest, 1870. Lugossy Béla néven)*; *A munkásmozgalom legújabb iránya* (Bp., 1873); *Bevezetés a gazdaság történetébe* (Bp., 1878); *Takarékpénztáraink reformja* (Bp., 1879); *A nemzetgazdaságtan és pénzügytan vezérfonala* (1900); *Az államháztartástan* (Bp., 1900); *A szocializmus fejl dése napjainkig* (Bp., 1903); *A szocializmus (I–II. Bp., 1910)*; *A nemzetközi kereskedelem elméletéhez* (Bp., 1915); *Társadalmi gazdaságtan (II. Bp., 1917)*; *Ricardo, különös tekintettel a háborús közgazdaság kérdéseire* (Bp., 1919); *Finanzwissenschaft.* (Bp., 1920); *Volkswirtschaftliche und sozialpolitische Untersuchungen* (Jena, 1927); *A szociális igazság felé* (Bp., 1936).

Gaál Endre, huszti (Tiszabecs, 1875. november 26. – Bp., 1943. március 24.) Gyógyszerész, lapszerkeszt , államtitkár. 1903-ban gyógyszerészi diplomát szerzett, 1906-ban gyógyszerészdoktorrá avatták. 1920-ban kinevezték a Népjóléti Minisztérium államtitkárává. 1921–1936 között a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület elnöke. Öt éven át a Tisza–Szamosmenti Ármentesít Társulat kormánybiztosa, 1928-ban a szatmári református egyházmegye gondnokává választotta. Az FKgP egyik alapítója, adta ki a párt Független Kisgazda cím lapját. Szatmár vármegyei országgy lési képvisel . Fellépett a gyógyszerészek szociális érdekeinek védelmében. Európa egyes országainak gyógyszerészetét tanulmányozta és a Gyógyszerészek Lapjában sorozatosan ismertette.

Giesswein Sándor (Tata, 1856. február 4. – Bp., 1923. november 15.) Pápai prelátus, publicista, politikus, író, az MTA levelez tagja (1814). 1878-ban szentelték pappá, 1897-ben kanonok, 1902-ben apát, 1908-ban pápai prelátus lett. A keresztényszocialista mozgalom egyik megalapítója Magyarországon. 1904-t l a Keresztényszociális Egyesületek Szövetségének elnöke, 1905-t l mint néppárti képvisel aktív politikai munkásságot folytatott, a forradalmi munkásmozgalommal szemben szorgalmazta a keresztényszocialista szervezetek létrehozását. Az 1918-i polgári demokratikus forradalomban a Nemzeti Tanács tagja. Az ellenforradalom els éveiben mint nemzetgy lési képvisel , több ízben felszólalt a fehérterror ellen. M vei: *Az összehasonlító nyelvészet f problémái* (Gy r, 1890); *Munkásvédelem* (1901); *Egyiptom és a Biblia* (Bp., 1909); *Világegyetem és a lélek világa* (Bp., 1913); *A háború és a társadalomtudomány* (Bp., 1915); *Új id k küszöbén* (Bp., 1918). – Irod. Galántai József: *Egyház és politika, 1890-1918* (Bp., 1960); *G. Emlékkönyv* (Bp., 1925).

Gratz Gusztáv (Gölnicbánya, 1875. március 30. – Bp., 1946. november 21.) Publicista, miniszter, közgazdasági és történetíró, az MTA levelező tagja (1941). Kolozsvárott és Budapesten végezte jogi tanulmányait. 1899-ben a Huszadik Század című folyóirat és a Társadalomtudományi Társaság egyik létrehozója. Az utóbbiból 1906-ban más konzervatív tagokkal együtt kivált. Ekkor alkotmánypárti, majd 1910-től munkapárti képviselő. 1912-től a Gyáriparosok Országos Szövetségének (GYOSZ) ügyvezető igazgatója. 1917. június 15-től szeptember 16-ig az Esterházy-kormány pénzügyminisztere. Részt vett a breszt-litovszki és a bukaresti béketárgyalások gazdasági tanácskozásaiban. 1918–19-ben a bécsi ellenforradalmi komitő egyik vezetője. 1919. november 22-től Magyarország bécsi követe, 1921. január 17-től Károly király első visszatérési kísérletéig (1921. április 12-ig) a Teleki-kormány külügyminisztere. Részt vett az októberi második királypuccs előkészítésében, ennek meghiúsulása után rövid ideig fogságban volt, majd publicisztikai, történetírói és közgazdasági tevékenységet folytatott. 1924-ben Bleyer Jakabbal együtt megalapította az Ungarländischer Deutscher Volksbildungs-Vereint (Magyarországi Németek Közművelődési Egyesülete). Szerkesztette az Ungarisches Wirtschaftsarchiv c. gazdasági évkönyvet és A bolsevizmus Magyarországon c. cikkgyűjteményt. Főbb művei: *Tisza Kálmán* (Bp., 1902); *Nemzetközi jog* (2. kiad., Bp., 1906); *A dualizmus kora, 1867–1918* (I–II. Bp., 1934); *A forradalmak kora* (Bp., 1935). – Irod. G. G. (Akad. Ért. 1947.)

Herczeg Ferenc (Versec, 1863. szeptember 22. – Bp., 1954. február 24.) Író, újságíró, az MTA tagja. Csak a gimnáziumban tanult meg magyarul, első műveit német nyelven írta. 1882-től a budapesti egyetemen jogot hallgatott, majd joggyakornok Temesvárott. Budapesten egy halálos végű párbaja miatt a váci államfogházba került, itt írta Fenn és lenn című művét, 1890-ben megjelent regényét, s elnyerte vele az Egyetemes Regénytár pályadíját. 1891-től Rákosi Jenő Budapesti Hírlapjának belső munkatársa. 1894. decemberében megindította és 1944-ig szerk. az Új Idők című szépirodalmi hetilapot. 1903-ban egyik alapítója és megalapításától fenn munkatársa Az Újság című lapnak. 1896-tól két cikluson át országgyűlési képviselő, Tisza István politikájának híve. 1927-től a felsőház tagja. 1919 után tevékenyen részt vett az irredenta revíziós mozgalmakban, 1929-től a Revíziós Liga elnöke. 1945 után visszavonultan élt. Regényei, elbeszélései, színművei fordulatos meseszövések, találóan jellemzett alakjaik ellenére is egyre felszínesebbekké, művészileg sekélyessé váltak, az egykorú dzsentritársadalmat eszményítette bennük. Főbb művei: *A dolovai nábob leánya* (színmű, Bp., 1893); *Gyurkovics lányok* (r., Bp., 1893); *Gyurkovics fiúk* (r., Bp., 1895); *Ocskay brigadéros* (dráma, Bp., 1901); *Pogányok* (r., Bp., 1902); *Bizánc* (dráma, Bp., 1904); *Az arany hegedő* (r., Bp., 1916); *Kékróka* (színmű, 1917); *Az élet kapuja* (r., Bp., 1919).

Hermann Miksa, (Selmezbánya, 1868. október 30. – Bp., 1944. április 28.) Gépészmérnök, műegyetemi tanár, kereskedelmi miniszter. Előbb a bécsi műegyetemen asszisztens, majd az Osztrák–Magyar Államvasúttársaság resicabányai műveinél fenn mérnök, 1899-ben a selmezbányai erdészeti és bányászati fenn iskola rendkívüli, 1900-tól rendes tanára. 1912-től a budapesti műegyetem rendes tanára. 1920-ban a gépészmérnöki kar dékánja, 1933–34-ben rektora. 1920-tól keresztény párti, 1922-től 1935-ig egységes párti nemzetgyűlési, ill. országgyűlési képviselő. 1926. október 15-től 1929. augusztus 31-ig kereskedelemügyi miniszter a Bethlen-kormányban. Mint miniszter közötti hálózatunk korszerűsítését és az államvasutak villamosítását tekintette

céljának. F m ve: *Szénellátásunk problémái (Bp., 1923); Gépelemek. Bevezetés a gépek szerkezetébe (Bp., 1924).*

Huszár Károly (Nussdorf, 1882. szeptember 10. – Bp., 1941. október 29.) Politikus, miniszterelnök. Eredetileg tanító, majd a Néppárt, ill. a Népjátság szerkeszt je. 1910-t l 1918-ig néppárti országgy lési képvisel . A második és harmadik Friedrich-kormányban 1919. augusztus 15-t l november 24-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, majd 1919. november 24-t l 1920. március 15-ig az ún. koncentrációs kormány miniszterelnöke. A kormánytámogató Keresztény Nemzeti Egység Pártja (Huszár-Ernst-párt) elnöke. A második nemzetgy lés alelnöke. 1927-ben az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) elnökévé nevezték ki, mandátumáról lemondott és hivatali állásánál fogva tagja lett a fels háznak. 1934-ben visszavonult a közéletb l.

Iklódy-Szabó János (Veszprém, 1877.) Elemi iskoláit és középfokú tanulmányait Veszprémben végzi. Jogot hallgat a pesti, bécsi, lipcsei és genfi egyetemen. Jogi doktorrá Budapesten avatják. 1898-tól devecseri szolgabíró. 1907-t l a belügyminisztériumban dolgozik. Mindeközben szakmai tanulmányutakon vesz részt Németországban, Franciaországban, Hollandiában és Angliában. Több országos pénzintézetnek vezet ségi tagja. 1922-t l kincstári f tanácsos, az Egységes Párt egyik létrehozója, majd alelnöke.

Illés József (Huszt, 1871. november 10. – Bp., 1944. január 19.) Jogtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja. Jogi tanulmányok és külföldi tanulmányút után 1896-ban az igazságügy minisztérium szolgálatába lépett. 1902-ben a magyar alkotmány- és jogtörténet egyetemi magántanára lett. 1913-ban budapesti ítéltáblai bíró, 1917-t l budapesti egyetemi tanár. 1913-tól 1918-ig nemzeti munkapárti, 1922-t l 1939-ig egységes párti nemzetgy lési, ill. országgy lési képvisel . Mint jogtörténész a Werb czyt magasztaló konzervatív, er sen feudális szemlélet iskola egyik utolsó képvisel je. Több tanulmányban foglalkozott az Árpád-házi királyok korának jogintézményeivel (adózás, szerz dési, öröklési, házassági jog. stb). M ve: *Az újkori alkotmányfejl dés elemei (Bp., 1898); Az Anjou-kori társadalom és az adózás (Bp., 1900); Bevezetés a magyar jog történetébe (Bp., 1910); A magyar címer története (Bp., 1911); A Quadripartitum közjogi interpolációi (Bp., 1931).*

Kovalóczy Rezs , (Felba, 1888) Közgazdasági író. 1928-tól az Országos Kézm ves Testület f titkára, 1933-tól az Ipartestületek Országos Központjának titkára, a római (1930.) és párizsi (1931.) nemzetközi kézm vesipari kongresszus magyar el adója. Számos közgazdasági cikket és tanulmányt írt különösen a kézm vesipar gazdasági és társadalmi kérdéseir l.

Lingauer Albin, Lékey-Lingauer (Gönyü, 1877. március 1. – Linz, Ausztria, 1962. március 31.) Újságíró, politikus. Jogi tanulmányait Budapesten végezte. El bb egy játsberényi újságnak, majd Budapesten az Országos Hírlapnak volt munkatársa. 1901-t l munkatársa, kés bb f szerkeszt je lett a Vasvármegye cím lapnak. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor Bécsbe, majd Szerbiába menekült. A Tanácsköztársaság bukása után nagy szerepet játszott a jobboldali politikai mozgalmakban. Az els nemzetgy lés képvisel je lett 1920-ban, a k szegi kerületben. Ezen kívül még háromszor választotta meg ugyanaz a kerület nemzetgy lési, illetve

országgylési képviselő (1926-tól a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt tagjaként). Sokat írt fővárosi újságokba is. Legitimista álláspontot képviselt.

Lukács György (Nagyvárad, 1865. szeptember 10. – Bp., 1950. szeptember 28.) Jogász, miniszter. 1887-től 1897-ig a belügyminisztérium szolgálatában állt; 1895-ben javaslatára honosították meg az állami anyakönyvvezetést. 1897-től Békés vármegye, majd egyidejűleg 1901-től Hódmezővásárhely főispánja. 1905. június 18-tól 1906. március 6-ig a Fejérváry-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. 1910-től 1931-ig országgylési, ill. nemzetgylési képviselő (1922-től egységes párti). Titkos tanácsos. A Horthy-rendszerben az Interparlamentáris Unióban, a Népszövetségi Ligák Uniójában is tevékenykedett, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat elnöke, 1927-től Magyar Revíziós Liga ügyvezető elnöke. Főmunkái: *A francia közigazgatás szervezete* (Bp., 1894); *Az állami anyakönyvről szóló törvény magyarázata* (Bp., 1895).

Lutter János, (Szepesváralja, 1884.) Művészeti tanulmányait Budapesten, Münchenben és Brüsszelben végezte és hazatérve, rövidesen tanár lett az Iparművészeti Iskolában. Élénk művészeti munkásságot fejt ki és állandó kiállító művésze a budapesti tárlatoknak. Munkái közül legértékesebbek megkapó mozdulatokban mintázott aktfigurái és arcképszobrai könnyed, finom felfogásban.

Móser Ernő (Varrannó, 1886.) Tanulmányait Vörösvágáson, Eperjesen és Budapesten végzi. A világháború után a kisgazdapártban töltött be különböző vezető funkciókat.

Nagy Emil (Kaposvár, 1871. november 16. – Bp., 1956. augusztus 20.) Igazságügy miniszter, jogász. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1898-tól ügyvéd, az Esterházy hercegi hitbizomány jogtanácsosa 1923-ig. 1905-től Kossuth-párti programmal országgylési képviselő 1911-ig. Széles körű publicisztikai munkát fejtett ki a Budapesti Hírlap hasábjain. 1922-től nemzetgylési, majd 1935-ig országgylési képviselő. 1923. június 11-től 1924. február 21-ig a Bethlen-kormány igazságügyminisztere. 1924-ben kilépett a kormánypártból. 1946-ig ügyvédi gyakorlatot folytatott. A Rothermere-akció egyik fő magyarországi propagátora volt.

Ottlík (István) László, (Budapest, 1895. október 7.) Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán végezte. Az első világháború alatt a keleti fronton szolgált, és hősiességéért megkapta a kardokkal ékesített ezüst és bronz katonai érdemérmeket, a Károly csapatkeresztet, a sebesülési és az I. osztályú vitézségi érmet, valamint a Magyar Érdemrend középkeresztjét. Az egyetem elvégzése után a központi közigazgatásban helyezkedhetett el. Erről tanúskodik egy 1929-ben megjelent írásában a szerző neve mellett feltüntetett „miniszteri titkár megjelölés”. Írásai a húszas évek elejétől elsősorban a hazai konzervativizmus legszínvonalasabb folyóiratában, a Magyar Szemlében jelentek meg. Ottlík – ifjú kora ellenére – a periodika szerzői körének „jellegadó és tekintélyes képviselői közé tartozott. Székfi Gyula, Gratz Gusztáv, Kovrig Béla, Kornfeld Móric, Jancsó Benedek mellett a sajátos „Szemle-esszé műfajának kiváló művelője volt.

Paikert Alajos (Nagyszombat, 1866. május 31. – Bp., 1948. július 30.) Közgazdasági író. A budapesti egyetemen jogi tanulmányokat folytatott. 1890 – 95-ben az Országos

Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) titkára. Szerkeszti a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemlét 1894-től 1897-ig egyedül, azután Tagányi Károllyal. 1895-ben a Mezőgazdasági Múzeum megszervezője, 1923-tól igazgatója. 1930-ban államtitkári címmel nyugalomba vonult. 1930–32-ben megszervezte és vezette a kairói mezőgazdasági múzeumot. Vezetőszerkepe volt a Magyar Külügyi Társaság alapításában és vezetésében alelnöki minőségben. A turanizmus egyik propagálója volt. 1910-ben megalapította a Turáni Társaságot, mint ennek ügyvezető elnöke megindította a Turán c. folyóiratot (1913). Írásainak túlnyomó része a „turáni eszmével” foglalkozik. Főbb művei: *A mezőgazdaság nemzetközi szervezete* (Bp., 1922); *A turáni gondolat politikai vonatkozásai* (Bp., 1925); *Ázsia ébredése* (Bp., 1934); *A turáni népek világhivatása* (Bp., 1937).

Pálóczy Horváth Lajos (Beregszász, 1899 – Bp., 1976) Népzene-kutató, fordító. Tanulmányait a budapesti közgazdasági egyetemen végezte. Folklorisztikai tanulmányait 1934-ben kezdte. 1940-ben a Néprajzi Múzeum Bereg megyébe küldte néprajzi kutatómunkára. Szakterülete volt a népdalkutatás, a magyar népdalok kapcsolatainak vizsgálata a rokon népek népzenejével. Főbb művei: *Népiünk dalai* (Bp., 1943).

Pekár Gyula (Debrecen, 1867. november 8. — Budapest, 1937. augusztus 19.) Író. Iskoláit a debreceni kollégiumban, a budapesti református főgimnáziumban és Bostonban végezte. Festmények készült, de később a jogra iratkozott be Bécsben. A jogi doktorátust Budapesten szerzi meg. Végzése után hosszabb tanulmányutat tett Európa számos országában. Azonban bírói karrierjét 1892-ben feladta, s íróként dolgozott tovább. A Magyar Külügyi Társaság vezetőségi tagja.

Radisics Elemér (Bp., 1884. május 11. – Mont Pélerin, Svájc, 1972. július) Lapszerkesztő, politikai író. Budapesten és Párizsban jogot tanult, a budapesti tudományegyetemen avatták jogi doktorrá. Ezt követően négy évig a pénzügyminisztériumban működött. 1923-ban miniszteri osztálytanácsosként nyugdíjaztatta magát. 1908-tól a Budapesti Hírlap munkatársa, a képző- és iparművészeti rovat vezetője, számos cikk szerzője. Megalakulását követően a Magyar Külügyi Társaság (1920–44) igazgatója, lapjának, a Magyar Külpolitikának felelős szerkesztője volt. Az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának főtitkára, összekötő a magyar kormány és a Népszövetség között. Hazatérte után mint külügyminiszteri tanácsost reaktiválták (1943); a külügyminisztérium levéltári és tudományos osztályán működött (1945–47). 1951-ben törvénysértő módon vidékre kitelepítették, 1956 nyarán kivándorolt Svájcba, ahol a Nestlé gyárban könyvtárosként működött; utóbb népszövetségi nyugdíjat kapott. Munkássága: *A Dunatáj* (szerk., I–III., Bp., 1946–47); *A magyar középosztály jövője I. Tekintettel a zsidóság térfoglalására* (Bp., 1917); *A Népszövetség utolsó órái. A nemzetiségi kérdés fejlődése Magyarországon* (Bp., 1941); *Judaizmus, antiszemitizmus, cionizmus* (Bereczky Albert és Herskovits FABIÁN hozzászólásával, Bp., 1947).

Rákosi Jenő, Kremsner (Acsád, 1842. november 12. – Bp., 1929. február 8.) Író, újságíró, politikus, az MTA tagja. Gazdasági írnokként kezdte pályáját, majd a budapesti egyetemen jogot végzett. Első irodalmi sikerét 1866-ban Aesopus című műve, a Nemzeti Színházban előadott vígjátékával aratta. Publicisztikai tevékenységét Kemény Zsigmond hívására 1867-ben a Pesti Naplónál kezdte Deák politikáját támogató

cikkeivel. Több színművet írt, fordított és átdolgozott; színházában rendez ként is közreműködött; a Népszínház társulatának jelentős helyet biztosított kora színházi életében. 1881-ben Csukási Józseffel megalapították a Budapesti Hírlapot, amelynek 1891-től főszerkesztője volt, 1925-ben vált meg tőle. 1902-ben főszerkesztői tag lett. Heves agitációt fejtett ki a nemzetiségek erőszakos magyarosítása érdekében; a „harmincmillió magyar impériumának” megvalósítását sürgette. Az 1900-as években Tisza István oldalán harcolt az általános választójog ellen.

Rupert Rezső (Devecser, 1880. május 25. – Szentés, 1961. január 20.) Politikus, jogász, újságíró. Tanulmányait az egri jogakadémián és a budapesti tudományegyetemen végezte. Az ügyvédi oklevél megszerzése után 1909-ben Veszprémben nyitott ügyvédi irodát, és szerkesztője lett a katolikus-konzervatív irányzatú Veszprémi Hírlapnak. A polgári demokratikus forradalom győzelmét rokonszenvvel fogadta, a Tanácsköztársasággal azonban szembefordult, le is tartóztatták. Megszökve Bécsben, majd Feldbachban csatlakozott az ellenforradalomhoz. A Tanácsköztársaság bukása után Veszprémben a Kisgazdapártot szervezte, és az 1920-as választásokon ennek programjával lett nemzetgyűlési képviselő. 1922-ben csatlakozott Rassay Károly akkor Függetlenségi, Kisgazda, Földművelésügyi és Polgári Párt nevet viselő ellenzéki csoportjához. 1924-ben elnöke lett a Kossuth Pártnak, amely a liberálisok baloldali képviselőit, a hazai októbrista politikusokat tömörítette, kapcsolatot tartott a baloldali emigrációval. Írásai nagyrészt a Pester Lloydban és a Világban jelentek meg, 1926-ban a parlamentben is kibuktatták. Az 1935-ös választáson Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártjával szövetségben indult és ismét mandátumhoz jutott.

Somogyi István (Újhódospuszta, 1892. november 20. – Bp., 1938. március 12.) Elme- és ideggyógyász, egyetemi tanár. A budapesti egyetemen 1918-ban avatták orvosdoktorrá. 1920-ban tanársegéd, 1928-tól klinikai adjunktus. 1929-ben a budapesti tudományegyetemen magántanárrá képesítették. 1937-től a debreceni egyetem nyilvános rendes tanára. Tudományos munkássága során az elme- és idegkórtan számos kutatási területét gazdagította. Foglalkozott az elmebetegek terápiájával, és különösen figyelemre méltó a paralysis progressiva lázkeltségének kezelésére vonatkozó számos közleménye.

Szabóky Jenő (Kalocsa, 1881.) Elemi és középiskoláit szülő városában végezte. Egyetemre a budapesti királyi József-megyei egyetemre járt, ahol mérnöki diplomát szerzett. Végzése után több európai országban tett tanulmányutakat. A háborút követően részt vett a kisgazdapárt szervezésében, majd csatlakozott a Szegedi ellenforradalmi szervezkedéshez. Vezetőségi tagja több helyi érdekeltség gazdasági szövetkezetnek, társulásnak. Kalocsa nemzetgyűlési képviselője.

Szterényi József, báró, Stern (Lengyeltóti, 1861. november 5. – Bp., 1941. február 6.) Politikus, kereskedelemügyi miniszter, iparfejlesztési és iparoktatási szakértő. Mint újságíró kezdte pályafutását, 1883-ban megalapította a Brassó című politikai napilapot. 1890-ben a kereskedelemügyi minisztériumba került, 1896-ban országos iparoktatási főigazgató, 1900-ban miniszteri tanácsos, 1905-től 1910-ig államtitkár. 1906–18 között Brassó alkotmánypárti országgyűlési képviselője. 1918. január 25-től október 31-ig kereskedelemügyi miniszter a Wekerle-kormányban. A polgári forradalom idején 1919. február 24-én a minisztertanács internáltatta mint a forradalmi vívmányokat veszélyeztető egyént. 1920-ban és 1926-ban pártonkívüli programmal nemzetgyűlési

képvisel , 1927-től fels házi tag. Sok nemzetközi tárgyaláson és öt éven át a Népszövetségben mint f megbízott volt jelen. F m vei: *A takarékszövetkezetekről* (Bp., 1884); *Az iparoktatás külföldön* (Bp., 1895); *A háziipar Magyarországon* (Bp., 1895); *Magyarország nagy- és mez gazdasági ipara* (Bp., 1895); *A magyar szt. korona országainak gyáripara (I – XX., Bp., 1901)*; *Az iparoktatás az 1899 – 1901 években* (Bp., 1901); *Az iparoktatás az 1902 – 1905 években* (Bp., 1906); *Emlékirat az iparfejlesztésről* (Bp., 1909); *Régmúlt idők emlékei* (Bp., 1925); *Magyar ipar a világháborúban* (Bp., 1933).

Wlassics Gyula (Zalaegerszeg, 1852. március 17. – Budapest, 1937. március 30.) Az MKT társelnöke Zalaegerszegen született jómódú vidéki nemesi családban. Apja, Wlassics Antal vármegyei tisztségvisel , törvényszéki elnök. Középfokú tanulmányait Nagykanizsán illetve a f városban végzi, egyetemi éveit pedig Pesten és Bécsben tölti el, ügyvédi képesítéssel zárva azokat. 1882-től komáromi később budapesti alügyész, 1886-tól már f ügyészhelyettes. 1890-95 illetve 1903-06 között egyetemi tanár, a büntető jog oktatója a pesti egyetemen. 1892-től a Szabadelv Párt csáktornyai országgyűlési képvisel je, 1895-1903 között VKM miniszter. Hivatali ideje alatt több reform kezdeményezéseként is fellép: pl. a felvétele a bölcsészeti, gyógyszerészi és orvosi karokra; kötelempéldányok beszolgáltatása a könyvtárak számára; Képzőművészeti Akadémia alapítása). 1906-tól 1935-ig a Közigazgatási Bíróság elnöke, 1918-ban a f rendiház, majd 1927-35 között a fels ház elnöke. Végül rendszeres résztvevője a Népszövetségi Ligák Uniója üléseinek, azokban rendszeres, aktív tevékenységet kifejtve.

Ugron Gábor (Marosvásárhely, 1880. január 8. – Bakonybél, 1960. október 27.) Politikus, miniszter. Egyetemi tanulmányait Lipcsében, Genfben és Budapesten folytatta. A jogi doktorátus megszerzése után közigazgatási pályára lépett. Maros-Torda vármegye f szolgabírójává választották. 1906-tól Ugocsa vármegye, majd Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely f ispánja is ideiglenes minőségben. 1910-ben, a koalíció bukása után lemondott tisztségéről, 1913-ban Andrássy Gyula alkotmánypártjához csatlakozott. 1915-ben Marosvásárhely képvisel je. 1917-ben, Tisza István bukása után az Esterházy- és a Wekerle-kormány belügyminisztere (1917. június 15. – 1918. január 25.). 1918. januárjában Erdély királyi biztosa lett. A polgári demokratikus forradalom idején megszervezte a Székely Nemzeti Tanácsot. A Tanácsköztársaság bukása után megalakította a Nemzeti Szabadelv Pártot. A Demokrata Párttal történt egyesülés után a Nemzeti Polgári Párt elnöke lett. Nem sokkal később, Vázsonyi Vilmosmal támadt ellentéte miatt kilépett és 1926-ban csatlakozott Bethlen István Egységes Pártjához. A parlamentben leginkább pénzügyi kérdésekkel foglalkozott. Az Operabarátok Egyesületének megalapozója

2. MELLÉKLET - AZ ELEMZETT KORSZAK (1920-1929) KÜLÜGYMINISZTEREI:

I. Simonyi – Semadam- kormány:

- Simonyi – Semadam Sándor – 1920.március 15- április 19.
- Teleki Pál gróf – 1920.április 19- július 19.

II. Az els Teleki-kormány:

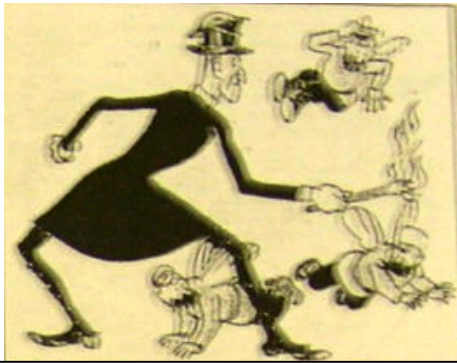
- Teleki Pál gróf – 1920.július 19- szeptember 22., 1920.december 16- 1921.január 17., 1921.április 12-14.
- Csáky Imre gróf – 1920.szeptember 22- december 16.
- Gratz Gusztáv – 1921.január 17-április 12.

III. Bethlen-kormány:

- Bánffy Miklós gróf – 1921.április 14- 1922. december 19.
- Daruváry Géza - 1922. december 19- 1924. október 7.
- Bethlen István gróf - 1924. október 7- november 15.
- Scitovszky Tibor – 1924.november 15- 1925.március 17.
- Walko Lajos - 1925.március 17- 1930.december 9.

3. MELLÉKLET: NÉHÁNY JELLEMZŐ KARIKATÚRA A FOLYÓIRATBÓL

A FOLYÓIRATBAN A KARIKATÚRÁK RENDKÍVÜL EGYENETLEN INTENZITÁSSAL JELENTÉK MEG: A '20-AS ÉVEK ELEJÉNEK NÉHÁNY KÖZLÉSE UTÁN LÉNYEGÉBEN 1927-IG KELLETT VÁRNI A KÖVETKEZŐ RAJZOKRA:

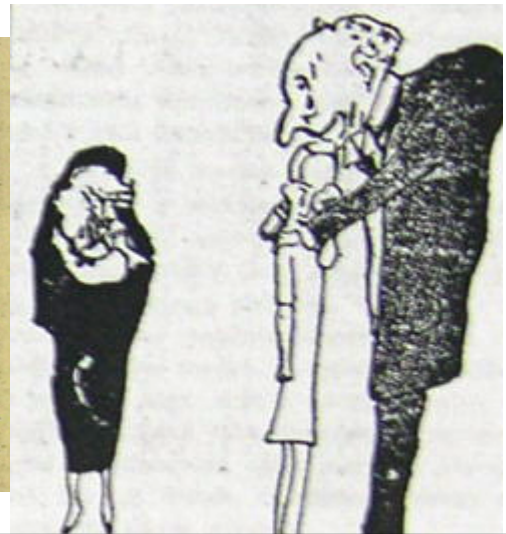
Kifüstölik az orosz darázfészket
(Foreign Affairs – 1927. november 16.)

Testedzés? Nem, osztrák fasiszták gyakorolják a
köszöntést. (Der Goets - 1927 december 1.)

Petár: Nézze Felség, mintha odalenn maguknál már
minden és mindenki beteg lenne. Ferdinánd: Sajna
ennek is gyomortágulása van, mint az országnak.
Még jó ha gyors operációval segíthetnek rajta.
(Gáspár – 1927 december 1.)

Cecil lord búcsúzik a Nemzetek Szövetségét l.
-Szegény gyermekem fiatal vagy és még sokan
mások is fognak neked szenvedést okozni!
(Nebelspalter, Svájc – 1927. november 1.)

Absztrakt

Eddigi tanulmányaim alapján úgy gondolom, hogy két olyan kutatási terület is létezik a két világháború közötti korszakra vonatkozóan, melynek feltárásában még jócskán akad szakmai feladat. Az egyik: a korszakra vonatkozó sajtótermékek és média elemzése. A másik: azon, különféle - a kor szóhasználatában társadalmi – szervezetek tevékenységének feltárása, melyek különböző mértékben és a korszak folyamán eltérő hangsúlyokkal és célok mentén, de befolyásolták, befolyásolhatták az aktuális kormányzati politikát. Ilyen szervezetnek tekinthetjük a Magyar Külügyi Társaságot is. Ebből az alapállásból fogalmaztam meg téziseimet, melyre a dolgozat kutatómunkáját felépítettem:

4. A Külügyi Társaság periodikája, a 'Magyar Külpolitika' véleményem szerint fontos artikulációs bázisa volt a kormány közeli körök külpolitikai elképzeléseinek, véleményeinek, melyekben minden olyan a külpolitikával és a külüggyel, diplomáciával kapcsolatos alternatíva megjelent, ami a korszak gondolkodásában egyáltalán helyet kaphatott.

5. Azt gondolom, hogy a 'Magyar Külpolitika' nem csupán a kormányzat gondolkodásának külpolitikai leképezése volt, hanem egyrészt egy plurális fórum, melyben valóban megjelenhettek a sokszor teljesen eltérő vélemények is.

6. Kutatásomat a folyóirat 1920 és 1929 közé eső számaira fókuszáltam. Ennek oka adja meg utolsó tézisem háttérét: a 'Magyar Külpolitika' indulásától (1920. május) lényegében 1929-ig áll a Magyar Külügyi Társaság szoros irányítása alatt. A Revíziós Liga megalakulásától (1927) követően fokozatosan veszi át országos szinten azoknak a külpolitikával összefüggő szervezeteknek, kiadványoknak és rendezvényeknek a koordinációját vagy sok esetben direkt irányítását, melyek a revíziós mozgalom céljait szolgálhatják.

Téziseim alátámasztását az elvégzett kutatómunka által levont tapasztalatok alapján meghatározott kategóriák mentén végeztem el. Olyan vizsgálati szempontokat hoztam létre, melyekbe besorolható írások határozottan választ adnak a tézisekben rejlő kijelentések formájában megfogalmazott kérdéseinkre.

Az elemzés keretében szolgáló kategóriák a következők voltak:

6. Az 1920. évi versailles-i békeszerződés és következményeinek értékelése
7. Külpolitikai orientációknak lehetséges útjai
8. A revíziós lehetőségek megítélése és a propaganda szerepe
9. Az utódállamokhoz fennálló viszony és a kisebbségi kérdés
10. Európa és Magyarország, bipoláris kapcsolatok

Mindezt kiegészíti a Külügyi Szemle idevonatkozó számainak tartalmi elemzése.

A tézisek igazolása a következőképpen összegezhető:

1. A viszonylag széles társadalmi közegből verbuválódott szerkesztőgárda természetszerűleg hordozta magában az eltérő értékrendből, származásból és életbeli fakadó felfogásbeli különbségeket, melyek a folyóirat hasábjain is jól kitapinthatóan megjelentek.

2. Vizsgálatom során egyértelműen, minden kétséget kizáró bizonyítékokat arra, hogy a szerkesztőség egyik jól átgondolt szándéka lett volna bizonyos témák és vélemények „feldobása” a lapban nem találtam. Viszont indirekt módon következtethettem az effajta szándék időnkénti érvényesítésére, hiszen pl. a turanizmus hangsúlyos megjelenítésének kísérlete igencsak eltér a folyóirat általános szemléletétől és hangvételétől.

3. A Liga lényegében mozgalomként fellépve, de sok elemében érdekvédelmi szervezetként azonosítva magát gyakorlatilag átvette az addig különálló revíziós törekvések irányítását, így módon magában a 'Magyar Külpolitikában' is 1929/30-ra megszerezve a vezető szerepet. Ennek lenyomata a lapban jól nyomon követhető, hiszen 1927/28-tól: megszaporodnak a revízióval foglalkozó írások, a szerkesztők köre lesz külső és átalakul, megjelennek a hosszabb, elemző írások, visszaszorulnak a világpolitikai hírek és elemzések.

Abstract

On the basis of my studies, two research fields can be detected concerning the period between the two World Wars, both lacking historical insight. One of them is systematic analysis of publications of contemporary media. The other one explores activities of the so called „social” organizations, that – even if to different extent, or for different goals, but - have affected actual government policy; Hungarian Association of Foreign Affairs is seen as such organization.

Based on the above preliminaries, three theses have been formulated providing the framework of present research:

1. First, periodical called „Hungarian Foreign Policy”, published by Hungarian Association of Foreign Affairs have been an important medium articulating conceptions of government quarters, including all alternatives related to diplomacy and foreign issues which suited the era.
2. Second, „Hungarian Foreign Policy” is seen not only as impression of government’s conception concerning foreign issues, but also as a plural forum representing a diversity of opinions.
3. Third, research included volumes published between 1920 and 1929, covering the period characterized by tight direction of Hungarian Association of Foreign Affairs. In the aftermath of its formation in 1927, Revision League has gradually taken over coordination – and not once direction - of all organizations, publications and events which could have served purposes of revisionist movement.

The above theses have been supported by analysis carried out along categories defined by former research work. Research dimensions have been identified for that documents serving the basis of analysis unambiguously answer the questions formulated in the above theses.

Categories serving as the framework of content analysis are:

1. Assessments concerning Versailles peace-treaty and its consequences
2. Alternatives of foreign policy
3. Assessment of revisionism’s opportunities and role of propaganda
4. Relationship to successor nations and related minority issues
5. Europe and Hungary, bipolar relationships

Results can be summarized as follows:

1. Authors representing diverse social layers palpably articulated a number of opinions rooted in diversity of values, birth and former life.
2. No unambiguous evidence has been found showing concrete intention of the editorial to stand up with certain issues or opinions; nevertheless indirect deduction show occasional enforcement of this intention. Stressed attempt to initiate Turanism seems considerably unlike to usual vision and voice of the review.
3. The League, acting as a movement, but in a number of element identified as a lobby-organization, concentrated coordination of formerly separate revisionist ambitions in one hand, thus, by 1929/1930, has also gained dominance in „Hungarian Foreign Policy”. Its testimony in the review can be well detected, since from 1927/1928 publications related to revisionism multiplied, scope of authors got tightened and transformed, longer analyses appeared, while news and analysis of international politics started to disappear.